د پښتو ژبي ننني مسألي

د پښتو د ولي او منلي بابا (لوی استاد - علامه حبیبي)

د عالمانه نظریو په رڼا کي، انتقادي څېړنه

لیکوال: محمد هارون خپل شعشعي

Ketabton.com

لندن، ۲۰۰۷ میلادي کال

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب پېژندنه

||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||

کتاب :: د پښتو ژبي ننني مسألې

د پښتو د وتلي او منلي بابا (لوی استاد- علامــه حبیبي) د عالمانه نظریو په رڼا کي، انتقادي څېړنه

لیکوال :: محمد هارون خپل شعشعي

چاپکال :: لندن، ۲۰۰۷ میلادي کال

کمپوز/ ډیزاین ::خپله لیکوال

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اهدأ

د پښتو ژبي د ننييو مهمو مسألو په اړه دا کوچنی کتابگوټی، د افغاني فرهنګ د تر ټولو لوړ لیکوال او څېړونکي (لوی استاد - علامه عبدالحي حبیبي) سپېڅلي اروا ته وړاندي کوم، چي پاخه او نوښتګر علمي اثار به یې، تل تر تله د بې شماره لیکوالو او څېړونکو د لاري مشال وي .

محمدهارون خپل شعشعي

د چاپ ټول حقوق له لیکوال سره خوندي دي دانلان چاري بېنوا ویب پاڼه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخکنۍ خبري

د لوی خدای په نامه

زه په یوه سوچه پښتني کورنۍ کې زوکړې یم . د لوی او مهربان څښتن له برکته او د خپل فاضل او عارف پلار په زيار مې، په کورني چاپېر کې تل د پوهې او څېړنې خورا په زړه پورې اثار موندل کېده . دا هم د هغه بې ساري غني او سخي ذات پېرزوینه وه، چې له کوچني والي څخه مې د دې مادي نړۍ تر هر نعمت له کتاب او قلم سره ډېره مینه لرله . د ښوونځی کتابونو به مې د زده کړې او پلټنې تنده نه ماتوله، نو ځکه به زیاتره د بېلابېلو ورځپاڼو، مجلو او کتابونو په لوست بوخت وم . په پیل کې مې د نورو ژبو په پرتله، له خپلې مورنۍ او پلرنۍ ژبې (پښتو) سره مینه او خوَب ډېر زیات ؤ . د ځینو پخو او پیاوړو پښتنو لیکوالو د خوږو لیکنو خوند مې تر اوسه هم له زړه نه وزي . باور وکئ، چې د ځینو لیکوالو خوږو علمي مضمونونو او داستاني اثارو به د کهربا په څېر په ځان پورې موښلولئ وم ؛ یوګړی به یې بلي خوا ته نه پرېښووم . ښه مې په یاد دي، چې ځینې رسالې او کتابګوټې به مې هیڅکله دوهمې ورځې ته نه پرېښوول ؛ په دوبې کې به کله په خونه او کله به د باندې د تاکانو تر یخ سیورې لاندې، په داسې جوش او جذبه د هغو په لوستلو اخته وم، چې د دونیا ټولې ښې او ښادۍ به مې هېرې وې . د مني او ژمي په پیتاوي کې به مې هم، د داسې اثارو په لوستلو سره د زړه ګرمي لا زیاتیده؛ خو له بده مرغه په پښتو کې د داسې لیکنو او اثارو شمېر له لویه سره ډېر لږ ؤ ؛ او هغه په دې، چې له یوې خوا د زمانو ډول ډول ناخوالو زموږ د لرغوني او سپېڅلي پښتو ډېر ارزښتناک او ګران بیه اثار له خاورو سره خاورې کړي دي؛ او له بلې خوا ځینو بې دردو پښتنو واکمنانو هم په خپلو ناسمو سیاستونو سره، د خپلې سپېڅلې ژبې او اصیلو دودونو پر ځای، د نورو ژبو او فرهنګي میراثونو، روزنې او پالنې ته ملاوې تړلې وې؛ او تر اوسه پر دې پله پل ږدي . تاریخ شاهد دئ، چې د دې خاورې د ننګ او ناموس په ساتنه کې، تر هر چا مخکې د اتلو او زړورو پښتنو وینې توی سوې دي؛ او لا پسې تویېږي؛ خو په ډېر تأسف سره چې د هیواد زیاترو سیاسي حاکمانو یې لرغونې او ویاړلې ژبې ته ، د دوهمې درجې ژبې په سترګه کتلې؛ او لا کتل کیږي . دې بې رحمانه چلند، پښتو له ښارونو او مدني ژوند څخه لیرې په غرونو او رغونو کې ایسار کړې وه ؛ د ودې او پرمختګ ټولې لارې یې بندې سوې وې . د همدې دلایلو له مخې، ناڅاپې نه ده چې پښتو اوس له ادبي او علمي اړخه، ډېره خواره او نېستمنه پاته سوې ده. . .

که څه هم نن سباپه پښتنو کې د خپلې لرغونې ژبې او پښتني رواجونو د را ژوندي کولو مینه، تر بل هر وخت ډېره سوې ده؛ مګر د پښتو د ودې او غوړېدو په لار کې پېچومې او کړاونه تر پخوا نه دي لږ سوي . د بې شماره ستونزو او ربړونو له ډلې څخه یوه مهمه ستونزه د � معیاري � او � سوچه � پښتو په نامه د ځینو پښتنو ژورنالیستانو، شاعرانو، لیکوالو او پوهانو افراطي هلې ځلې دي، چې زموږ د مندو او پلرونو ساده، اسانه او خوږه پښتو یې په یوه زموخته، پېچلې او کړکېچنه ژبه اړولې ده . د هرې ورځې په تېرېدو سره د پښتو په وینګ او کښنګ (شفاهي او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحريري بڼه) کي، توپير مخ په ډېرېدو دئ . دې کار د ژبې طبيعي بڼکلا، اساني او خوږوالی تر ډېره ځايه له منځه وړی دئ؛ پښتو نه يوازي د دې ژبې بهرنيبو مينه والو ته د رياضي او فزيک تر فارمولونو گرانه سوې ده؛ بلکي موږ ټول پښتانه هم د � معياري � او� سوچه � پښتوله ناوړو اغېزو خلاص نه يوو . ځينو بې پلټني او څېړني په چټکۍ سره د نوو ټکو او اصطلاحاتو جوړولو ته پونده ورکړې ده؛ هر څه چي يې پر دماغ ښه ولگېږي، سمدلا سه يې د نوي لغت او نوي اصطلاح په نامه را باسي؛ او بيا يې د خپلو سياسي ملگرو، شخصي خواخوږو او شاگردانو په مرسته په بېلابېلو مطبوعاتي وسيلو کي د پخو کانو او وروستيبو پرېکړو په توگه خپروي؛ ځيني د ټولنيزو ژوند د مسلطلو قوانينو، په تېره بيا د کليماتو د مرگ او ژوند د قانون پر خلاف، په تکلف او تصنع سره کوښښ کوي، چي هر څه د امير کروړ په ژبه و وايي او وليکي؛ ځيني نور بيا يوازي د خپلي خوښي لرغونو او وضعه کړو ټکو يو بد خونده کيچړی د � معياري پښتو � په توگه ټولني ته وړاندي کوي؛ او له هر چا څخه په کلکه غواړي، چي په پټو سترگو يې ومني؛ او خپرولو ته يې ملاوي وتړي.

د خلگو په ژبه او نورو اصيلو فرهنگي ميراثونو دا چپه غوبل، په واقعيت کي د هغو کسانو له خوا کيږي، چي له يوې خوا ځانونه د پښتو ژبي او پښتني دودونو سرسپارلي ساتونکي گڼي؛ او له بلي خوابه داډ او جرأت سره ادعا کوي، چي د پښتو ژبي، ادب او تاريخ په څېړنه کي هيڅيري تر دوی لوړ علمي او مسلکي مقام نسته؛ نو ځکه پرهر هغه چا د جهالت او بې سوادۍ ټاپه وهي، چي د دوی پر هر ناسم او ناسره نوښت د انتقاد گوته نيسي . د هيواد مطبوعات او د بېلابېلو تعليمي او تحصيلي مؤسسو د زده کړې کتابونه خوڅه چي د شعر رنگارنگي، لطافت او نوښتگري هم د � معياري � او � سوچه � پښتو له شر او ناوړه اغېزو خوندي نه ده پاته . سربېره پردې، د دې افراطي غورځنگ پلويانو له څو کلونو راهيسي کرار کرار دې خبري ته هم لستوڼي را نغښتي دي، چي د پښتو گرده پخواني اثار هم د خپلو جعل کړو معيارونو پر بنسټ له سره چاپ کړي؛ او په دې توگه د پښتو ژبې او ادب په تاريخ کي، د بېلابېلو لهجه يي توپيرونو او ځانگړتياوو ټولي نښې نښانې له منځه يو سي؛ په بله وينا هر څه له امير کروړه تر دې دمه، د خپلو ناسمو معيارونو په خوم (خم) کي ورنگوي؛ د مثال په توگه هر چيري چي د � سو � او � سي � ټکی وگوري، سمدستي يې په � شو � او � شي � اړوي . همدغه راز د � ځلرم � او � نونسم � په څېر ټکي بې هيڅ پلټني او گروېږني په � څلورم �، � نولسم � او داسي نورو بدلوي؛ اما په دې عيني واقعيت ځانونه نه خبروي، چي د خدای بخښلو شاعرانو يا ليکوالو له سلو پښتو څخه يو پښت هم د دوی په شان پښتونه ويل او نه ليکل . همدا اوس د احمدشاه بابا، پيرمحمد کاکړ، شمس الدين کاکړ او نورو له شعري ديوانونو څخه رانيولي د لوی استاد - علامه عبدالحي حبيبي، منلي شاعر او ليکوال - استاد عبدالرؤف بېنوا، فاضل استاد - علامه عبدالشکور رشاد او ځينو نورو شاعرانو، ليکوالو او څېړونکو له لوړو ادبي او علمي اثارو سره همداسي لوبي کيږي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دي کبله د اریانۍ (حیرانۍ) خبره نه ده، چي نن سبا د پښتو په هغو اثارو کي، هيڅ خوند او خوږوالی نه ليدل کيږي ، چي د � معياري � پښتو په اومه او کرغېړن رنګ لړل سوي وي . د � معياري � او � سوچه � پښتو په نامه دغو بې ځايه او بې ګټي کوښښونو زياتره پښتانه دې اړ کړي دي، چي د خپلو ذوقي او علمي اړتياوو د ليري کولو په مقصد نورو ژبو له هغې ډلي څخه پارسي او اُردو ته مخه کړي . د داسي پښتنو شمېر لږ نه دي، چي له نورو ټېرونو سره د دوستۍ او خپښۍ په وجه اوس په کورونو کي پارسي يا اردو وايي؛ خو د زړه له کومي هيله لري، چي د خپلو پلرونو او نيکونو په خوږه ژبه ليک او لوست زده کړي . ليکن په خواشينۍ سره د � معياري � پښتو پلويانو، زموږ د پلرونو او نيکونو خوږه پښتو اوس دونه پېچلې او ګرانه کړې ده، چي نه يوازي يې هغوی زده کړي ته زړه نه ښه کوي؛ بلکي زموږ په څېر سوچه پښتانه يې هم له ډېرو ربړونو او پېچومو سره مخامخ کړي دي .

دغو ټکو ته په پام سره مي، له ډېرو کلونو راهيسي په زړه کي وه، چي د پښتو د بې خونده کولو او ګرانولو پر دغه ناسم بهير څه وليکم؛ او په دې توګه د خپلي اسانه او خوږې ژبې په خوندي کولو او روزلو کي خپله ونډه واخلم . له نېکه مرغه تر ما مخکي زموږ د هيواد تکړه ليـــکوال او څېـــــړونکي ، ښاغلي محمد معصوم هوتک، د يوې پراخي ليکني په ترڅ کي، د معياري او سوچه پښتو پر ځينو مهمو اړخونو علمي او مستدلي خـــــبري وکړې، چـــي د � معـيــــاري پښتو� د ځيــــنو ټېکه دارانو له ناوړه غبرګونونو سره سره يې، د پښتو ژبي په پراخو کورنيو او بهرنيو مينه والو کي پراخ هرکلی را وپاروه (عُمر دي ډېر او قلم دي غښتلۍ وي .)

په دې لنډه ليکنه کي، چي اوس ستاسي درانه حضور ته وړاندي کيږي، د معيار او معياري ژبي پر بېلابېلو اړخونو او د ژبي د سوچه تابه پرڅو اړخيزي څېړني سربېره، په نننۍ پښتو کي د ځينو التباسونو او ناوړه ترکيبونو د څو بولګو او په پای کي د پښتو ژبي د ريښتني بشپړتابه په باره کي، ځيني تحليلي او انتقادي خبري سوي دي .

په دې خاطر چي په افغانانوکي د اثارو علمي کره کتنه تر ډېره حده نوی ګام او نوې پېښه ده؛ او ډېر ځله يې د علمي نقد اصلي هدفونو ته د خدمت پر ځای، د ليکوالو او څېړونکو تر منځ راز راز ترېګنييو ته لاره هواره کړې ده، نو ځکه مي قصداً وپتېيله، چي په خپلو ماتو او ګوډو خبرو کي، د هـــيچا پر ليکنه او نظـــريه مستقيماً ګــــوتـــــه و نه نيسم . د طرحه سوو مسألو په څېړنه او شننه کي مو د خپلو دلايلو د لاروښانولو او استناد له پاره مو ځای ځای د افغاني فرهنګ په تېره بيا پښتو ژبي او ادب د وتلي او منلي بابا، لوی استاد علامه عبدالحی حبيبي، ځيني ويناوي او نظريې هم د يوه باوري سند او دقيق محک په توګه وړاندي کړې، چي پر ژبپوهني او ادبپوهني سربېره د ټولنپوهني او فلسفې له اړخه هم خورا لوی ارزښت لري . د پښتو ژبي ټول کورني او بهرني مينه وال په ډېري اسانۍ سره کولای سي د برهان المحققين، لوی استاد علامه حبيبي، د عالمانه او مستدلو نظريو په رڼا کي، زموږ د لرغوني ژبي او شتمن فرهنګ په اړه هر سم له نا سمه بېل کړي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښايي ځيني ژبپوهان، ليکوال او څېړونکي د دې انتقادي طرحي له ځينو برخو او ځينو ټکو سره پوره هوکړه ونه لري، چي دا کار په علمي څېړنو کي څه نوې او عجبه خبره نه ده . سره له دې هم له ټولو درنو پوهانو اوگرانو لوستونکو څخه په درناوي هيله کوم، چي د دې ماتي گوډي ليکني په ټولو برخو کي د ناپوهۍ، کمــزوري استدلال او نا رسا بيان له امله د دې عاجز پر تېروتنو او نيمگړتياوو سترگي پټي کړي؛ او په خپلو لوړو نظريو او علمي څېړنو سره د هغو په بشپړتيا کي برخه واخلي . د دې ليکني اساسي مقصد هم دا دئ، چي گرده پښتانه ژبپوهان، ليکوال، څېړونکي، شاعران او صاحب نظران بايد د ساده کولو، اسانه کولو او لا په زړه پوري کولو له لاري، زموږ د وياړلي ژبي (پښتو) د ودي او پراختيا له پاره نه ستړي کېدونکي او پرله پسې هڅي وکړي . په بشپړ باور سره، هيڅوک د دې خبري په سموالي او کره والي کي شک نه لري، چي يوازي د اسانۍ، سادگۍ او پوخوالي له لاري کولای سو، د هيواد په دننه او بهر کي د پښتو ژبي د مينه والو لمن پراخه کړو؛ او په دې توگه د دې لرغوني او سپېڅلي ژبي د لا پرمختيا او غوړېدو په لار کي ارزښتناک گامونه پورته کوو.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

معیار او معیاري ژبه څه ته وایي ؟

د معیار عربي ټکی د عین په زېر سره د � عِیار � له کلیمې څخه اخیستل سوی دئ . په لغت کي اندازې، ګچې، مېزان، مقیاس، پیمانې، ثابت او منـــــــل سوي ماډل، د سرو او سپینو زرو د پېژندلو ډبري (محک) او ترازو، د توپک د میل بر (سور)، نورم، قاعدې، اصل او داسي نورو ته ویل سوی دئ، چي معاییـــــــــــر یې د جمعي حالت دئ . په انګرېزي ژبه کي د معیـــــــار له پاره، د" Standard " ، " Touchstone "، "Guage"، "Calibre"، " Norm "، " " Measurementټکـــــي کاروي (عمید ۳: ۲۲۷۹)، (Wher 661)او . (Robinson 1371) په هندي او اردو ژبو کي، همدا عربي ټکی د � مایار یا معایار � په بڼه ادا کوي.

معیاري ژبه ، د ویلو او لیکلو هغه بڼه ده، چي زیاتره لوستي او پوه کسان یې کاروي ؛ او د زیاترو خلګو له خوا د ژبي د سم او کره ډول په توګه مـــنله سوې وي . دا ډول ژبه له ښوونځییو او پوهنتونو څخه نیولې بیا تر ټولو دولتي ادارو، قضایي اورګانونو، د چاپ او خپرولو په ټولو مؤسسو، ټولو رسمي لیکنو او ویناوو، حقـــوقي او تجارتي چاروکي کارېږي . په دې توګه، معیاري ژبه په حقیقت کي دیوې ژبي د لغتونو، اصطلاحاتو، ترکیبونو، تعبیرونو، محاورو، ګرامري قاعدو او ځینو نورو ژبنییو جوړښتـونو له منځه تر ټولو غوره سوي او چاڼ سوي شکل ته وایي . په پښتو کي هم معیاري ژبه د ویلو او لیکلو هغه متحده او غوره سوې بڼه ده، چي د پښتنو د هري لهجې ویوونکی یې په ویلو او لیکلو کي هیڅ ستونزه او کړاو ونه لري؛ هر چا په خوښۍ او خوشالۍ سره منلې وي .

شک نسته، چي ژبه هیڅکله په څو میاشتو او کلونو کي د معیار تر مقامه نه سي رسېدای . د دې کار له پاره اوږدو او پرله پسې کوښښونو ته اړتیا ده، چي چټکتیا او کراري یې د ټولنیز ژوندانه په بېلابېلو بدلونونو پوري اړه لري . په راتلونکو څپرکو کي د معیار او معیاري ژبي پر بېلابېلو اړخونه یوه لنډه کتنه کوو.

د معیار ټاکلو اړتیا

لکه څنګه چي پوهېږو، په ټولنیز ژوندانه کي د یوه مقصد له پاره د بېلابېلو معیارونو کاروَنه، ډول ډول ستونزي او کړواونه پیدا کوي؛ د مثال په تـــــوګه په کندهار او شاوخوا سیمو کي د یوه سېر وز ن له هغه سېر څخه په تول کي ډېر فرق لري، چي په کابل او ځینو نورو سیمو کي باب دئ . دغه راز، د کندهار من دکابل او ځینو نورو سیمو له منه څخه په وزن کي ډېر بېلوالی لري . په انګلیستان کي تر اوسه د پیسو واحداو تقریباً یو پاوي وزن ته پونډ وایي . داسي التباس او ګډوډي د سودا کولو پر مهال هر چا؛ په تېره بیا بهرنیانو ته لوی مشکلات پېښوي . کله چي له دوکاندار سره د ځینو شیانو د اخیستو په اړه خبره کیږي، څوک په اسانۍ نه پوهېږي، چي د پونډ په یـــــادولو سره وزن ته اشاره ده که پیسو ته . د لته د بېلابېلو خلګو تر منځ د ډول ډول پیمانو او تولونو په باره کي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یوې کوچنۍ واقعې کیسې یادونه بې ګټې نه ده . یو وخت د کنـــدهار د سیمي یوه پردېس په کابل کې له یوه دوکاندار څخه د یوه سېر بورې د اخیستو غوښتنه وکړه. پلورونکي د بورې مرتباني ته وکتل او د بخښنې په غوښتلو سره یې ورتــه وویل، چې یو سېر بوره نه لرې . کندهارى اخیستونکی د دې خبرې په اورېدو سره غوسه سو . ده ویل : � زه فقط یو سېر بوره غواړم؛ خو دوکاندار وایي زه یو سېر بوره نه لرم . � په حقیقت کې دواړه سم رغېده؛ ځکه چې له یوه سېر وزن څخه د کندهاري پېرېدونکي (خریدار) مقصد یوازې یو کیلو بوره وه؛ چې په مرتبانه کې تر هغـــــــــې ډېره مالومېده؛ خوکابل مېشتي دوکاندار د سېر وزن داوو کیلو په مانا پېژنده . دې خبرو ته په پام سره دا نتیجه اخلو، چې د ژوندانه په هره برخه کې د عام او واحد معـــــــیار ټاکـــل، ډېـــري غلط فهمۍ او پېچومي له منځه وړي.

د ټولنیز ژوند په هره برخه کې، د مختلفو مقیاسونو او پیمانو په څېر، د یوې ژبې د بېلابېلو لهجو تر منځ ډول ډول توپیرونه هم ، د هغې ژبې د ودې او پرمختګ په لاره کې راز راز خنډونه او ځنډونه پیدا کوي . د تلفظ او لیکدود په چارو کې بېلابېلي ستونزې، پر ښوونه او روزنه سربېره د ټولنیز ژوند ټولو ګډو ارمانونو ته د رسېدو لاره ډېره ګرانوي؛ نو ځکه د هرې ژبې د ټولو لهجو د لغوي، اصطلاحي، ادبي او علمي زېرمو را غونډول؛ او د پیاوړو څو اړخیزو اړیکو له لارې د یوې بشپړې کره او معیاري ژبې پر لور هڅه، په ریښتیا سره لوی او ارزښتناک کار دئ.

د بشر د تاریخ لوړې او ژورې د دې انکار نه منوونکې حقیقت ښکارندوی دي، چې د هرې ټولنې په سیاسي، اجتماعي، فرهنـــګي او اقتصـــادي ژوند کـــې هر اړخیز بدلونونه په خپله د نوو معــیارونو د ایجاد شرایط او امـکانات برابروي؛ مثلاً د اروپایـــــي ټولنې (European Community) او بیـــا اروپـــایي اتحـــادیـــې (European Union) په جوړېدو سره، اوس د اوویشتو هیوادو د ژوندانه په زیاترو برخو کې، خورا ژور او په زړه پورې معیارونه را منځ ته سوي دي . د دغو هیوادو وګړي د یوبل هیواد ته د سفر پر مهال ویزې ته اړتیا نه لرې؛ د پیسو د خورا ډېرو واحدونو پر ځای د � یورو � په نامه نوی پولي واحد غوره سو؛ او د سیاسي، اجتماعي، فرهنـــګي او اقتصادي ژوند په ډېرو ډګرونو کې داسې نوي اصول او معیارونه را منځ ته سول، چې د ټولو منشأ او ریښه د نړیوالو اړیکو په تیره بیا همدغو اروپایي هیوادونو او سیمې په ډول ډول بدلونونو او پرمختګونو کې نغښتې ده . په دغه راز بدلون او اوښتون کې انسانان ستره او مهمه ونډه لرې . انسانان د تکامل له اړتیاوو سره سم د خپل ټولنـــــیز ژوند مادي او مانوي (معنوي) شرایط اړوي . دا نوي شرایط او حالات په خپل وار سره د نوو بدلونونو لاره هواروي . ترڅو د ژوندانه په مادي او مانوي شرایطو کـــــــــې د پـــــام وړ تغییرات رانه سي، د نوي غوښتنې یا نوي معیار تحقق ګران او حتا نا ممکن کار دئ؛ ځکه نوې پدیدې او معیارونه، د انسانانو، ژوو، بوټو او نورو ژوندیو موجـــــــوداتو په شان، د خپل پایښت او ودې له پاره د خاصو شرایطو غوښتنه کوي . په دې ډول ګورو، چې د ژوندانه په هره برخه کې د معیار جوړول یو کمپیوټري یا مېخانیکي عمل نه دئ، چې د یوه کلیک

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کولو یا د یوه سویچ په کښېکښلو سره را منځ ته سي . بالعکس د هر معیار رامنځ ته کول او بریالیتوب یو تدریجي او تکاملي بهیر دئ، چي دانسانانو له بېلابېلو اړیکو او پر له پسې ګډو هڅو سره نېغ په نېغه تړاو لري .

د پښتو ژبي په لیکدود او نورو برخو کي، د نوو معیارونو د غوره کولو مسأله هم باید د ټولني سیاسي، اجتماعي، کلتوري او اقتصـــادي بدلونونو ته په ژوري پاملرني سره و څېړله سي . تر هغه مهاله، چي د پښتنو د خورو ورو پرګنو تر منځ د ټولنیز ژوندانه بېلابېلي اړیکي لا ټینګي او پیاوړي نه سي، د کاغذ پر مخ د معیـــــــارونو ټاکل هیڅ ګټه نه لري . په پښتو ژبه کي، د معیارونو را منځ ته کول یوازي د څو شاعرانو، لیکوالو او پوهانو کار نه دئ . ژبه د نورو ټولنیزو موجوداتو په څېر د خلـــــــګو په مـــنځ کي زېږي او د ډېرو اوږدو مودو په ترڅ کي وده کوي؛ له دې امله ژبه او ټول فرهنګي میراثونه تر هر څه مخکي د خلګو مال دئ . په بله وینا، خلګ د خپلو پلرونو او نیکونو د دې لرغوني میراث په روزنه او پالنه کي، تر ټولو لویه برخه لري . که څوک د جادوګرانو د منتر په څېر، په وچو فرمانونو او پرېکړو د ژبي په ګډون د خلګو په اجتماعي او کلتـــــوري ژوند کي، د نوو لارو او معیارونو د رامنځ ته کولو خوبونهویني، باید یو پلا د افغانستان د تېر دېرش کلن خونړي تاریخ سیاسي درسونو ته په ځیر سره پام واړوي . زموږ ټولو هیـــــــــوادوالو د سر په سترګو ولیدل، چي په افغانستان کي بېلابېلو سیاسي او پوځي واکمنو ډلو، په خپلو و چو فرمانونو او فتواوو سره د خلګو په اجتماعي، کلتوري او اقتصادي ژوند کي هیڅ ګټور بدلون را نوست . هر څوک پوهیږي، چي اجتماعي او فرهنګي بدلونونه (ژبه هم له هغو سره موازي حرکت کوي) هیڅکله د سیاسي تغییراتو په شان، د سترګو په رپ کـــــــــــي نه پېښیږي . د ولسونو په ژبه او نوروکلتوري دودونو کي، پاییدونکي تحولات داوږدو کلونو او پراخو ګډو کوښښونو غوښتنه کوي؛ لکه څنګه چي په ونه کــــــــي د مېوې پخېدل پر هوا، خاوري، اوبو، سري او نورو عناصرو سربېره وخت ته اړتیا لري، په ژبه کي هم د نوو او منلو معیارونو را منځ ته کول، د خلګو په سیاسي، کلـــــــــــتوري، اجتـــماعي او اقتصادي ژوندکي، د پرمختګ او پوخ والي لازمو شرایطو ته اړتیا لري.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ايا د بېلابېلو شيانو او پديدو اوسني منل سوي معيارونه، په ناڅاپي ډول جوړ سوه ؟

لکه څنگه چي تاريخ شاهد دئ، د ژوندانه په بېلابېلو برخوکي هر شاخص او معيار هيڅکله په ناڅاپي ډول نه دئ جوړ سوی . هر شی او هره پېښه يوه منلي معيار ته تر رسېدو پوري، د تر قي او پرمختگ تر بېلابېلو پړاوونو تېر سوي دي . د پر مختيا او لوړتيا دا بهير، سره له ځينو خنډونو او ځنډونو، هيڅکله په بشپړه توگه نه دئ درېدلئ . پرونيو شاخصونو او معيارونو، د تکامل او پرمختگ له غوښتنو سره سم، خپل ځای ننييو شاخصونو او معيارونو ته پرېښی دئ . د نن منل سوي معيارونه هم بې شکه د سبـــــا د له پياوړو، ځواکمونو او په هره مانا پرمختللو معيارونو سره، د مقابلې وس نه لري . په بله ژبه، هر معيار يوازي د خپل چاپېر او خپل مهال غوښتنو ته جواب وايي . د وختونـــو په تېرېدو سره نوي غوښتني، نوي ذوقونه او نوي اړتياوي راپيداکيږي . په طبيعت او ټولنيز ژوندکي دا پرله پسې او ناپايه بدلونونه ، تل د نوو معيارونو د جوړولو اړتيا وړاندي کوي . که د وخت، تول، واټن، مساحت ، تېزوالي، ځيرکتيا، پيسو او نورو سلگونو معيارونو تاريخي تگلاري ته يو ه سرسري کتنه وکړو، له ورايه مالوميږي، چي ټول ننـــــي معيارونه تر ډېرو بدلونونو او پرمختگونو وروسته، دې پړاو ته رسېدلي دي . په بېلابېلو سيمو، توکمونو او ډول ډول مدنيتونو پوري تړلو کسانو، پخوا د ژوندانه د هــــري اړتيا لپاره جلا او ځانگړي معيارونه کارول . نه يې د وزن او واټن معيارونه يو شان وه؛ او نه يې په ټولنيز او سياسي ژوند کي نور بېلابېل معيارونه . د وزن، ظرفيت، فاصلې او نورو اړتـــياوو له پاره اوسنی ميټريک سيستم په يوه وار منځ ته نه دئ راغلئ . اوسني معيارونه هم هيڅکله پر همدې دې حال نه پاتيږي؛ د مثال په توگه موږ د سر په سترگو وليـــــــدل، چي د اروپايي اتحاديې څه د پاسه شلو غړو هيوادو د پر مختگ له غوښتنو سره سم، د خپلو هيوادونو د پيسو د بېلابېلو واحدونو پر ځای، چي هر يو يې په حقيقت کي د راکړي ورکړي بېل معيـــــار ؤ، د يورو (Euro) په نامه د پيسو نوی واحد يا معيار را منځ ته کړ . په ځينو هيوادونو کي د پونډ، اونس، ميل ، يارډ او نورو په شان � امپيريل � معيـــــارونه ورو ورو خپل ځای د � ميټريک � نړيوالو منل سوو معيارونو ته پرېږدي؛ او د پر مختگ دا بهير به تل تر تله جاري وي.

د ژبي معيارونه څوک ټاکي ؟ اود معيارونو د پايښت قانونمندي څه ده ؟

اصلاً هر معيار په ټولنه کي د يوه اورږده عِلمي، تاريخي، سياسي، اجتماعي، کلتوري او اقتصادي ترون زېږنده دئ . په بېلابېلو جغـــــرافيايي او سيـــــــــاسي چاپېرونو کي اوسېدونکي خلگ، د خپلو بې شماره غوښتنو او اړتياوو پر بنسټ د زړو دودونو او معيارونو په له منځه وړلو سره، د نوو معيارونو په جوړولو کي فعــــــاله برخه اخلي؛ مثلاً خلگ د لويو جرگو، پارلمانونو يا ورته غونډو په جوړولو سره تر پراخو بحثونو، اعتراضونو او غوښتنو وروسته، په خپل هيواد کي د اساسي قانون د تصـــويب او نفاذ لاره هواروي . هر نوی اساسي قانون په حقيقت کي، د يوه هيواد او ملت په مدني، سياسي، اجتماعي، فرهنگي او اقتصادي ژوندکي نوي معيارونه ټاکي . د دې نــــوو معيارونو د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښه والي يا بدوالي محک د همدغي ټولني د خلګو په قضاوت کي نغښتی دئ . په دې مانا که نوی اساسي قانون، د ټولني د ټولو قومونو، طبقو، قشرونو او بېلابېلو سياسي، اجتماعي، کلتوري او اقتصادي سازمانونو اساسي غوښتنو او اړتياوو ته مثبت جواب ووايي، نو داسي نتيجه اخيستل کيږي، چي په نوي اساسي قانون کي وړاندي سوي معيارونه ډېر معقول، منطقي او ګټور دي . د دې پر خلاف که اساسي قانون په ټولنه کي بېلابېلو ستونزو ته لمن ووهي، نو په بشپړ يقين سره هر څوک قضاوت کوي، چي په هغه کي ټاکل سوي معيارونه ډېره اوومه ،کمزوري او نامعقول دي.

د اساسي قوانينو بله مهمه او نه بېلېدونکي ځانګړتيا داده، چي داسي قوانين په هره ټولنه کي تر اوږدو تاريخي، سياسي، فرهنګي او اجتماعي کوښښونو وروسته د تصويب او چلند پړاو ته رسيږي . په بابلي مدنيت کي د همورابي قانون ، په انګرېزي ټولنه کي مګناکارټا ، زموږ په پېر کي د ملګرو ملتونو د سازمان منشور او دبشر د حقوقو نړيواله اعلاميه او په دې وروستيو ورځو کي د اروپايي اتحاديې د نوي تړون د تصويب په لاره کي اوږدې هڅي، ګرده د دې خبري روښانه ثبوتونه دي.

ژبني معيارونه هم د ټولو نورو ژونديو موجوداتو او پېښو په څېر د طبيعي او اجتماعي قوانينو تر اغېزې لاندي وده او پر مختګ کوي . د هري ټولني تاريخي، سياسي، اجتماعي، کلتوري او اقتصادي پېښې د ژبنيو معيارونو په ټاکلو کي لويه برخه لري . که د پښتو په ګډون د نړۍ دهري ژبي د بېلابېلو ليکدودونو، لهجه يې توپيرونو او نورو ژبنيو معيارونو د را منځ کېدو تاريخي مسير ته پام وکړو، په ډاګه ګورو چي د خلګو په ژوندانه کي تاريخي، سياسي، اجتماعي، فرهنګي او اقتصادي حالات د هر ډول ژبني اوښتون د پيدايښت زانګو ده؛ د مثال په توګه زموږ په لرغوني هيواد کي د هخامنشيانو تر يرغل وروسته لوی فرهنګي بدلونونه راغلل . وروسته زموږ پر پخواني ټاټوبي (آريانا) باندي د مقدوني سکندر په واکمنۍ سره، زموږ پر ژبو او فرهنګي کړو وړو باندي يوناني ژبي او کلتور ژوره اغېزه وکړه . څه موده وروسته، د همدې ژورو کورنيو او بهرنيو اړيکو له امله، په لرغوني آريانا کي د يوه پياوړي ګډ يوناني - باختري مدنيت بنسټ کېښېوول سو . په هندوستان کي د موريايي کورنۍ د آشوک پاچاله واکمنۍ سره جوخت، زموږ په پخوانۍ مېنه کي د بودايي دين ،کلتور او هونر ريښې ټينګي سوې . همدې نوو بدلونونو په پای کي، د � ګندهارا� په نامه ځانګړی تهذيب او مدنيت ايجاد کړ . کوشانيانو په خپل وار سره، زموږ د ژوندانه په ټولو برخو کي نوي ژبني، کلتوري او فکري تحولات و زېږول . د اسلام د سپېڅلي دين تر راتګ وروسته، نه يوازي زموږ د خلګو په فکري، کلتوري او اجتماعي ژوند کي هر اړخېز بدلونونه راغلل؛ بلکي دې ستر بدلون پر پښتو، پارسي او نورو بومي ژبو باندي د عربي ژبي او ادب ژورو اغېزوته هم لاره پرانيسته . په دې پسې توركانو(تركانو)، ايرانيانو، مغلو، انګرېزانو، روسانو، پاکستانيانو، عربو ؛ او اوس د امريکايانو په مشرۍ د اروپاييانو نوي ټولوالي (ائتلاف)له خپل سياسي، پوځي، کلتوري، فکري او اقتصادي نفوذ څخه په ګټې اخيستني سره، زموږ د خلګو پر مادي ژوند، ژبو، دودونو او نورو فرهنګي ارزښتونو ستري اغېزې ښندلي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي؛ او لا يې ورځ په ورځ ښندي . دا پیاوړي بدلونونه ښايي تر ډېرو کلونو پوري زموږ د ژوندانه بېلابېلې مادي او فرهنګي برخې اغېزمني کړي . دهمدغو لويو سياسي، تاريخي، فرهنګي، اجتماعي او اقتصادي بدلونونو له کبله د پښتو په لوېديزه (لوېديځه) لهجه کې، د � رُود �، � سبب �، � سايه �، � تاريکه � او نورو په ځېـــــر پارسي ټکو، د کوزي پښتونخوا په لهجه کې د � رُوډ �، � اسپتال �، � کاليج �، � يونيورسيټۍ �، � سکول �، � کمرې �، � ټانګي �،� بروسې �، � اچانک �، � پاټک �، � ټيک �، � جـــــي � � ګبراو �، � ميلاو � او سلګونو نورو په شان انګرېزي، سنسکريت، هندي او پنجابي ټکو لاره موندلې ده . د پښتو په نورو سيمو او نورو لهجو کې هم د پردو ټکو ، اصطلاح ګانو او ترکيبونو شمېر لږ نه دئ . که د سليمان ماکو تذکرة الاولياً (په ٦١٢ ق کي ليکل سوی) او د بايزيد روښان (۹۳۱- ۹۸۰ هـ ق) خيرالبيان ته يوه سرسري کتنه وکړو،له ورايه ګورو چـــــي هـــــر ليکوال د بېلي لاري او بېلو معيارونو ښښتن دئ . د سليمان ماکو نثر د خپل وخت له غوښتنو سره ساده، خوږ او متين دئ . په دې پېرکي د غزنوي او غوري دورو د پارســــــي ژبـــي د منثورو ليکنو په دود د پښتو ژبي منثور اثار هم د فصاحت او بلاغت اصولو ته نيژ دې وه (حبيبي، د پښتو ادبياتو تاريخ، ۲ ټ ۱۴۵) د دې پر خلاف، د � خــــــيرالبيان � نثر د خپل عصر د بېلابېلو اغېزو له امله د رواني، سادګۍ او خوږوالي له ارزښتناکو صفتونو بې برخي دئ . د پير روښان سياسي دوښمن - اخوند درويزه ننـــــګرهــــــــاری (په ۱۰۲۸ ق کي مړ) هم د وخت له غوښتنو سره سم اړ ؤ، چي په خپلو ليکنو کي د ده په اصطلاح د وزن او قافيې تومنه ګډه کړي، تر څو افکار او نظريې يې د خلـــګو په زړونو کي ځای ونيسي (حبيبي، پښتو نثر ته کره کتني ۱۷) . دا بدلون او اوښتون د نړۍ په ټولو ژبو او فرهنګونو کي، د لمر په څېر روښانه دئ؛ او د دې کـــــار تر شا خــــــــورا زورور تاريخي، سياسي، اجتماعي، فرهنګي او اقتصادي عوامل پراته دي.

دغو ستروسياسي، فکري، فرهنګي، اجتماعي او اقتصادي بدلونونو ته په دقيقي پاملرني سره، اوس هر څوک په اسانۍ سره قضاوت کولای سي، چي پښتو ژبي ته د اوستا، سنسکريت، هندي، پهلوي، عربي، پارسي، تورکي او داسي نورو ژبو لغتونه، اصطلاحات، محاورې، ترکيبونه، تعبيرونه او ډول ډول نور ژبني جوړښتونه پر خپلسر نه دي راغلي . دا لوی تغييرات او بدلونونه د اوږدو زمانو په ترڅ کي پېښ سوي دي . له دې کبله هيڅوک نسي کولای د سترګو په رپ کي، د هغو له ښو يـــــا بــــدو اغېزو ځان وژغوري . له دې ډلي څخه ځيني لغتونه، اصطلاحات، محاورې، ترکيبونه، عبارتونه، او نور ژبني جوړښتونه د وخت په تېرېدو سره له منځه ځي؛ او پر ځای يې د نوو سياسي، اجتماعي، کلتوري او اقتصادي اړيکو د ژوري اغېزې له امله نوي ټکي، اصطلاح ګاني، تعبيرونه او ترکيبونه پيداکيږي . د کليمو او لغتونو د ژوند موده، له نوو شرايطو سره ، د هغو په مطابقت او سمون پوري اړه لري . د ځينو عُمر د يوه ورځني ګل په څېر، د ځينو عُمر د څو مياشتنيو بوټو او د ځينو نور ژوند د داسي ونو په شان وي، چي د زمانې هر ايسته و را ايسته باد و باران يې پياوړو څانګو او غښتلو ريښو ته زيان نسي رسولای.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنې او طبيعت د پرمختګ عامه قانونمندي او زمونږ په لاس کې پراته سندونه دا ښيي، چې په پښتنوکې تر روښانيانو دمخه د پښتو شعر او نثر دواړو بېل رنګ او مضمون درلود . بايزيد روښان اورمړ (۹۳۱- ۹۸۰ هـ ق) د خپل مهال له غوښتنو او اړتياوو سره سم، په پښتو ليکدود او نورو ژبنيو خصوصياتو کې جلا معيارونه وټاکل . دا نوي اصول او معيارونه د روښاني طريقت د پلويانو او د دغه سياسي، عرفاني او فرهنګي ښوونځي د معاصرانو له خوا په ډېره مينه و پالل سوه . تر روښانيانو وروسته خــــوشال خان خټک (۱۰۲۲- ۱۱۰۰ هـ ق) ، د هغه کورنۍ او د دوی د وخت نورو شاعرانو، ليکوالو او څېړونکو د خپل عصر د ايجاباتو او شرايطو له مخې، د نوو معــــــيارونو په وړاندي کــــــولـــو سره په پښتو ليکدود، شعر او نثر کې نور بدلونونه را منځ ته کړه . د پښتو ادب په معاصره دوره کي هم، د وخت له مقتضياتو سره سم نوي معيارونه و ټاکـــل سوه . په افغانستان کي د امير شير علي خان په زمانه کي د نوو مطبوعاتو له پيل، او د پښتو ژبي را ژوندي کولو ته د هيواد د سياسي واکمنانو له نِسبي پاملرني سره جوخت هم ، د دغي ژبي په ليکدود او نورو برخو کي، د نوو بدلونونو لاره پرانيستل سوه . د خپلواکۍ تر ګټلو وروسته، د شهيد مولوي عبدالواسع کاکـــړ کندهاري (د پښتنو دا نامتو عالِم په ۱۳۰۷ ش د بچۀ سقاو له خوا په توپ کي والوزول سو) په مشرۍ پښتو مرکې (۱۳۰۱ ش / ۱۹۲۲م) هم په خپل وار سره په پښتو ليــــــکدود کـــــي نوي بدلونونه راوسته ؛ او په هغې پسې د پښتو ټولني (۱۳۱٦ش) په جوړېدو سره هم په پښتو ليکدود کي نوي بدلونونه راغله . دغه راز، نامتو افغــــــان سياستوال، ژبپوه او اديب - وزير محمد ګل خان مومند (۱۲٦۳- ۱۳۴ ش) او ځيني نورو هم د پښتو ليکلاري پر نوو معيارونو څه نا څه ور زيات کړه (رشاد، � د خيرالبـــــيان ليکــــــدود، � خير البيان د بايزيد روښان ۷۴) . تر دې وروسته هم د نوو معيارونو د را منځ ته کولو په هيله، بېلابېلي غونډي او سيمينارونه جوړ سوه . د هري غونډې او سيمينار برخــه والو هم په خپل روڼ نوي طرحي او نوو لاري وړاندي کړې، چي ځيني يې منلي سوي او ځينو يې له څو محدودو کسانو پرته چا نه دي منلي . د بدلونونو او تغييــراتو دا لړۍ تر اوسه هم روانه ده؛ او تل تر تله به جاري وي . البته په دې لنډو خبرو کي مقصد دا نه دئ، چي د پښتو ليکدود د معياري کولو په لار کي ټول کوښښونه او هڅي په زېر او زور بيان کړو؛ بلکي دلته يوازي د دې واقعيت په يادونه بسنه کوو، چي د پښتو ژبي په ګډون د هري بلي ژبي او هر بل معيار په جوړولو او ټاکلو کي ډېرو اوږدو وختونو ته اړتيا سته؛ هر معيار د پر مختګ د يوې ټاکلي دورې غوښتنو ته په جواب ويلو سره، خپل ځای داسي معيار ته پرېږدي، چي د خلګو راتلونکو غوښتنو او اړتياوو ته جواب ووايي .

د پښتو ژبي، ادب او تاريخ وتلئ او منلئ استاد - علامه عبدالحی حبيبي (۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳٦۳ ش/ ۱۹۸۴م) په يوه علــــمي څېړنه کي، د ژبنيو بدلونونو او معيارونو د ريښو، عواملو او ټاکوونکي څواک په اړه خورا ارزښتناک بيانونه لري، چي دلته يې ځيني اړخونه په لنډ ډول وړاندي کوو .

لوی استاد د خپلو خبرو په پيل کي د يوه مشهور ليکوال په استناد د ژبي ويوونکي پر درو ډلو وېشي : � لومړۍ ډله خواص، علمأ او پوهان دي، چــــي ژبه د خپل فکر تابع کوي . دوهمه ډله اوسطه طبقه ده . دريمه ډله عوام

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي، چي فکر يې د ژبې تابع دئ . � وروسته د ژبې په پرمختګ او بډاينه کې د خواصو او عوامـــــو د دوو اړخـــيزو اړيکو په اړه داسې ليکي : � په لوی سر کې خو ژبه لکه د دنيا نور شيان او د انساني ژوندانه نور لوازم يو اجتماعي مخلوق دئ، چي د بشري ژوندانه ټول اجتمـــاعي قوانين پر تطبيق کيږي، نو چي سړی په لومړني نظر وګوري، اجتماع پر ژبې حکمراني کوي؛ او ځکه چي داجتماع افراد اکثر وګړي او عوام وي، نو ګويا پر ژبه حکمــــرانه او غالبه ډله هم عوام دي، مګر پسله لږ څه غوره دا خبره هم ښکاره کيږي، چي د اجتماعي ژوندون ډېر مواد او لوازم داسي هم دي، چي پر هغو باندي يوه خاصه ډله حـــــکومت کوي؛ او تر خپل تأثير لاندي يې راولي، او ډېر شيان په خواصو پوري مخصوص دي او عوام نسي کولای، چي پر هغو باندي خپله اغېزه په ښکاره او ځرګند ډول خپره کړي . عـــــلم او ساينس او الهيات او هغه معلومات، چي د مادې له حده څخه لوړ دي، عموماً د خواصو د افکارو نتيجې دي؛ او دا ټول شيان مستقيماً د بشر په خاصه طبقه اړه لري؛ او د بشر فکــــــري نوابغ دي، چي دغه ښېګڼې يې ډېري کړي ؛او هم يې تر موږه پوري را رسولي دي . بالعکس ډېر دودونه او اجتماعي مراسم او د بشري حيات لوازم او عــــــوايد دي، چـــــــي مخصوصاً د عوامو د ډلې تر اثر لاندي پيدا کيږي او پرورښت کوي او د مثبتو مبادېو پر ځای درېږي او ډېر عمر ژوندون لري (حبيبي، آيا د ژبې واګې د چـــا په لاس کـــي دي ؟ شل مقالې۷، ۲) . لوی استاد د همدې خبرو په دوام ليکي : � هغه وخت چي موږ د بشر د ژبو تاريخ ګورو او په تحولاتو کي يې دقيق سو، نو دا هم د جامعې مال دئ، او يوه جامعه په پېړيو پېړيو اوږدو زمانو کي ژبې پېدا کوي، او له يوه حاله يې بل حال ته اړوي، د خپلو احتياجاتو سره توسيع ورکوي، نوي الفاظ او مواد پکښې ګډوي، مګر سره ددغه هم سړی داسي نه سي ويلای، چـــــي د جامعې خاصه طبقه او علمأ او پوهان په دې کار کي هيڅ برخه نه لري، او د ژبو په حياتي چارو کي د دوی لاس کوم کار نه سي کولای (حبيبي، آيا د ژبې واګې د چا په لاس کي دي ؟ شل مقالې۷، ۳) . دهري ژبې د ژوندانه د تاريخ پاڼي چي وکتلې سي، ډېري برخي يې لکه په عوامو چي اړه لري، يوه غوره برخه يې په خواصو پوري هم مربوطه ده . عوام خو ژبه جوړوي، پراخوي يې ، هري خوا ته يې سره کشوي، مګر خواص هم په ژبه کي مهم مواد ګډوي . يو شاعر کولای سي، چي د عوامو د ژبنيو مواد څخه بېل نور نوي مـــواد او الفاظ په ژبه کي موجود کړي، او داسي يې پکښې حل او مزج کړي، چي عوام يې ور سره ومني ، او د دوی ادبي سُلطې ته غاړه کښېږدي.

په حقيقت کي دا خبره د ژبو په ژوندانه کي ډېره مهمه ده، چي بايد ژبه فقط د يوې طبقې تر اثر لاندي نه وي، بلکي په داسي ډول وروزله سي، چي له دواړو ډولو څخه استفاده وکولای سي� .

لوی استاد د ژبې په پيدايښت ، وده او ارتقا کي د ټولني د عامو ولسونو او پوهو کسانو؛ په تېره بيا ژبپوهانو، اديبانو او شاعرانو ارزښتناکي برخي ته داسي ګوري : � زه غواړم چي په دې ليک کي خپلو ښاغلو لوستونکو ته دا حقيقت لڅ کړم، چي پر ژبې باندي د دغو دواړو ډلو حکمراني په مساوي ډول ده؛ او که د يوې ژبـــــي واګي فقط يوې ډلي ته ور وسپارل سي، نو به هغه ژبه ډېر خپل مزايا او ښېګڼي بايلي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لوی سرکي که غور وکړو، خواص هم د ټولني او وګړو اجزأ او غړي دي . خواص چي ژبه زده کوي په عوامو او وګړوکي وي؛ او د دوی د ژبي لومړنۍ تعـلیم هم د وګړو چاپېر دئ . وروسته چي يو انسان دخواصو سره ناسته ولاړه وکړي ؛ او د خواصو په محيط ګډ سي، د دوی افکار او عقايد زده کړي، د دوی په ژبه ژبور سي بيـــــانو د دوی په رنګ رنګيږي، او د ژبي د افادې هغه طرز زده کوي، چي په خواصو پوري اړه ولري .

د ژبو اصلي او حقيقي پرورشګاه هم د وګړو غېږ ده؛ او دا محيط ژبي ته د مور په دود تربيه ورکوي . دوهم محيط د خواصو او پوهانو چاپېر دئ، چـــــــي ژبه له لومړنۍ مرحلې څخه ورته راځي . په دې محيط کي ژبه خپل طبيعي جمال لا پسي ښايسته کوي، او رنګارنګ زېورونه او ګېڼې په پوري کيږي . ښايست يې داسي رنـــګ او رونق مومي، چي له ډېري ښکلا نه پېژندله کيږي .(حبيبي، آيا د ژبي واګي د چا په لاس کي دي ؟ شل مقالې۷، ۳ - ۴) .

د پښتو ژبي او ادب منلئ بابا، لوی استاد علامه حبيبي، د خپل علمي بيان په يوه بله برخه کي، د ژبي د مانوي (معنوي) او لفظي ښکلا په زياتولو کي د پوهو او هونرمندو کسانو پر لويي برخي داسي ټينګار کوي : � د ژبي د طبيعي حسن او ښکلا د ډېرولو او ښه دلچسپ کولو لپاره د خواصو د لاس مشاطګي لازمه ده . همدوی دي، چي د دې ښکلي ناوي په غاړه کي د ښکلا ښې ګېڼې ور اچوي، او په خپله استادي او مهارت يې لا ښه پسي ښکلي کوي .

لوی استاد، په همدې مستدله ليکنه کي، دې روښانه حقيقت ته ګوته نيسي، چي په ژبه او ادب کي د ژبپوهانو، شاعرانو، ليکوالو او نورو هونرمندو کسانو هر ډول ذهني، عندي او پر خپلسر لاس وهني، د ژبي د ښايست او شتمنۍ پر ځای، کراهت او بد خوندي را منځ ته کوي . دی کاږي : � ډېر ځله داسي هم پېښيږي، چي د يو طبيعي حسن په ښايسته کولو کي له سليقې څخه کار وانخيستل سي، او ناولي ګېڼې بې رونقه او بې يوې خاصي سليقې پر مخ او تندي کتار کړل سي . دلته د ذوق خاوندان دا فېصله کولای سي، چي تر دغي ګېڼې بې ګېڼې والی ښه دئ؛ او دا ناوړه تحليه بې کاره ده . د ليدونکي تره ځني کيږي، او تر دغي ګېڼې هغه طبيعي جمال ښه دئ . د ژبي د آرايش په مرحله کي هم کټ مټ دغه خبره واقع کيږي .

د خواصو او پوهانو او اديبانو د نقش و نګار او ګېڼې اينښوولو ځای د ژبي طبيعي او عامي څېره ده . که دوی د ذوق خاوندان وي، او په مناسب او وړ ډول يې مخ په ادبي ګېڼو ښکلی کړي، خو ډېر ښه! اما که دا ګېڼه په بې سليقګۍ او بې ذوقۍ پر مخ کښېښوولې سي يا دوني ډېري ګېڼې پر مخ ور کوټه کړه سي، چي بالکل يې مخ په پټ وي، او طبيعي جمال يې ورک سي ، دلته نو سړی ويلای سي چي دا ښه کار نه دئ، او مثلاً د ميرزا مهدي درهٔ نادره به ځني جوړه سي يا به د پارسي ژبي د تاريخ وصاف انشأ پردازي سي چي ډېره مکروهه ده . بالعکس که د حافظ غوندي شعر يا د سعدي غوندي روانه او سليسه انشأ وي هر څوک يې خوښوي، ځکه چي دوی ژبي له عامي موقف څخه ډېره نه ليري کوي، او ډېري مناسبي ګېڼې يې پر مخ ور ايښي، او طبيعي رنګ يې ور غبرګ کړئ دئ . په پښتو کي هم بايد موږ دغسي وکړو� .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوی استاد، له خپل ټول علمي نبوغ سره سره د ځان په ګډون هيڅ ژبپوه، شاعر، ليکلوال او محقق ته دا حق نه ورکوي، چې د خلګو ژبه تر خپلو، سياسي او ايدیالوژيکو نظريو، شخصي غوښتنو او ذوقي تمايلاتو قربان کړي؛ په خپلو ناوړو تصرفاتو سره يې له خپل طبيعي او ولسي بهيره بلي خوا ته بوزي . علامه حبيبي، دې مسألې ته په اشارې سره، په ډېرو ځرګندو او روښانه ټکو وايي : � ژبه بايد چې دعمومي محاورې او ادأ له پلوه کرغېړنه نه کړو . البته ليکوال او نويسندګان يې د مناسبې ګېڼې ايښوولو حق لري . يو سړی که څه هم ډېر زبردست ليکوال او عالِم وي داسي نه سي کولای، چې له ځانه ژبه جوړه کړي . هو ښايسته کوي به يې.

د ژبې په ښايسته کولو کې بايد هر وخت دا خبره د ليکوالو په فکر کې وي، چې د ژبې طبيعي جمال ورک نسي او هم بارد تصرفات په ژبه کې و نکړي . ډېر ځله داسي ليدل کيږي، چې يو ليکوال د خپل فکر د قالب جوړولو لپاره په ژبه کې داسي مواد زياتوي، چې هغه مناسب نه وي . زما په خيال خو بهترين ليکوال هغه دئ، جي ژبه په نامناسب ډول ښايسته نکړي او تر خپل فکر يې قربانه نه کړي، او په ناوړه توګه په ژبه کې تصرف ناروا وبولي، ځکه چې دا حق ډېرو لويو پوهانو او عالِمانو ته هم نه ورکول کيږي، چې دوی په ژبه کې ناوړه شيان داخل کړي . � (حبيبي، آيا د ژبې واګې د چا په لاس کې دي ؟ شل مقالې٧، ٥ - ٦).

لکه څنګه چې د پښتو ژبې، ادب او تاريخ بې ساري استاد ، علامه حبيبي، په خپله عالمانه څېړنه کې يادونه وکړه، د ژبنيو معيارونو په غوره کولو کې بايد، د شخصي ذوق، لهجه يي تنګ نظرييو او نورو غېر علمي معاملو په ټينګه مخه ونيول سي . ژبه هغه څه نه ده، چې ځيني کسان يې د خپل مال او متاع په څېر په خپل لاس کې ونيسي؛ او د زړه په غوښت يې دې خوا او ها خوا ته واړوي . د ژبنيو مسألو په حلولو کې بايد د ماهرانو او پوهانو پر ازرښتناکي ونډې سربېره ، د خلګو او ولسونو ټاکوونکی رسالت هيڅکله له پامه و نه غورځول سي؛ مثلاً د � خلق � ټکی پېړۍ پېړۍ مخکې له عربي څخه پښتو ته راغلئ دئ . همدا کليمه په افغاني چاپېر کې تر خپل نوي رنګ اخيستلو يا مغفن کېدو وروسته د پښتو په لوېديزه (لوېديځه) لهجه کې د � خلګ � په بڼه او په مرکزي او ختيزه (ختيځه) لهجه کې د � خلق يا خلک� په ډول ويل کيږي . پېړۍ پېړۍ دمخه ددې کليمې تر څنګ د � اولس يا ولس � کليمه هم له تورکي (ترکي) ژبې څخه په پښتو ژبه ننوتې ده، چې اوس د خلګو په ليکنو او ورځنيو خبرو کې، خورا زياته کاريږي . دې دوو پردو(عربي او تورکي) لغتونو اوس په پښتو کې داسي تابعيت او اهلتيت موندلئ دئ، چې څوک يې پردي نه ګڼي . په داسي حال کې چې موږ په خپله پښتو کې ددې ټکي پر ځای د � وګړي � په نامه ډېره زړه او سوچه کليمه لرو، چې بولګې يې نه يوازې د پښتو په کلاسيک ادب کې خورا ډېرې دي؛ بلکې ډېر پښتانه يې اوس هم د يوې ژوندۍ کليمې په توګه، په خپلو ورځنيو محارو کې استعمالوي .

د دې درو ټکو (خلق، ولس، وګړي) تر منځ ، چې دوه يې دخيل او يو يې سوچه پښتو دئ، له ډېري مودې راهيسې سخته سيالي روانه ده . اوس داسي برېښي، چې د � خلګ يا خلک � مغفن سوي ټکي د خلګو په ليکنو او خبروکې له نورو ميدان ګټلئ وي . دا چې ولې د � خلګ يا خلک � کليمې، تر ډېره حده زموږ د سوچه ټکي (وګړي) او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

توركي الاصله مفغني کلیمې (اولس یا ولس) ځای نیولۍ دئ، په ریښتیا هم د غور او تأمل وړ خبره ده . ښايي په پښتو او نورو نیژدې ژبو؛ لکه پارسي کې ځینې کسان د وګړي یا ولس په مانا ښه پوه نسي؛ خو د خلګو یا خلکو په مانا یې ژر سر خلاصیږي . دا کار نه خوشال خان خټک یا رحمان بابا کړی دئ او نه هم زموږ د عصر لویو پوهانو؛ لکه لوی استاد علامه حبیبي، علامه رشاد، استاد الفت، استاد بېنوا او نورو . په دې کار کې یوازي د هغې قاعدې لاس دئ، چې موږ او تاسي یې نن د اسانتیا، لنډوالي، خوږوالي، پوخوالي، عمومیت او داسي نورو په نامه یادوو . دغه راز، پښتانه په بېلابېلو سیمو او لهجو کې د پارسي ژبې � کودک �، د عربي ژبې � طفل �، د هندي او اردو ژبو � چهوټا � او د انګرېزي ژبې چایلډ (Child) ته د کوچني ، کمکي، ماشوم، ووړکي، ووړ، طفل او حتا حیوان ټکي کاروي . د پښتنو په بېلابېلو سیمو او قبیلو کې، د پارسي د � زن �، د تورکي د� خانم او خاتون �،د عربي د � نسوة او المرآة �، د انګرېزي د � Wife� کلیمې له پاره مېرمن ، ماینه، ماندینه ، ښځه، خانم، کوروالا، د کوچنیانو مور، اورته، ارتینه، کورودانه، کډه او داسي نور ټکي کاریږي . په دغو ټکو کي تر ټولو غوره او معیاري ټکی هغه دئ، چي دسلیم عقل، ژور منطق، اسانی، سادګی، ښایست، عاموالي، یووالي او داسي نور و په څېر اصولو ته په بري سره جواب ورکړي . پله بله وینا، د ژبي ټولي برخي او جوړښتونه باید د طبیعت او ټولني د نورو پېښو او ځیزونو په څېر د خلګو د منښت ازموینه تېره کړي . هرڅه چي خلګو ومنل؛ په خپله دمعیار مقام ته رسیږي . هر هغه څه چي ټولو خلګو نه وي منلي، له خپل ټول قوت او ملاتړ سره سره د معیار ویاړ نسي ترلاسه کولای . د مزدک، مسجد، ماجیت، ماجت، جومات او په سلګونو نورو مترادفو ټکو تر منځ د معیاري توب مسأله به د عامو خلګو او ژبپوهانو د ګډو هڅو او پرېکړو په مرسته اواریږي . په دې کار کي د خلګو د فرهنګي، اجتماعي او اقتصادي ګډون او ګډو اړیکو لوی لاس پروت دئ . دا خبره به هم وخت او پرمختګ حلوي، چي د خلګو یا خلکو همدا عربي الاصله مفغن ټکی باید د یوه منل سوي معیار په توګه (په ګ وکښل سي که په ک) په دې ډول خلګ په خپله خوښه او انتخاب د څو ټکو تر منځ د یوه د معیاري کېدو پر لور ګام اخلي . د ژبي په هره ستونزمنه او نا حل سوي مسأله کي، همدا قانون واکمني لري . ژبپوهان ، ادیبان او څېړونکي باید هرومرو د معیاري ټکو، معیاري اصطلاحاتو، معیاري ترکیبونو، معیاري لیکدود او نورو ژبنیو معیاري جوړښتونو په غوره کولو او ا نتخاب کي د خلګو رایو او غوښتنو ته لوړ ارزښت ورکړي؛ ځکه ژبه او نور ارزښتمن فرهنګي میراثونه له یوې خوا د همدغو خلګو په چاپېر کي وده او پرمختګ کوي؛ او له بلي خوا د ژبپوهانو او ادیبانو علمي ارزښتونه هم په خپله له ټولني او خلګو څخه ترلاسه کیږي . د پښتو ژبي د بېلابېلو لهجو (ګړدودونو) فونولوژیک توپیرونه هم د یوه یا څو کسانو په پرېکړو نه لیري کیږي . دلته هم وروستی چاڼ او غوراوی د ولسي پرګنو په لاس کي دئ . خلګ د بدلونونو او پرمختګونو په هره دوره کي، تر ټولو مخکښ او خوځوونکی ځواک دئ . د هري ژبي په لیکلي او شفاهي ادب کي د خلګوپرګنې ستره ونډه لري . لنډۍ، ناري ، متلونه، انګېرني، ټوټکې، لغتونه، تعبیرونه، ترکیبونو، اصطلاحات، ولسي شعرونه، سندري او په لسګونو نور ادبي ژانرونه ټول د عامو او حتا نالوستو خلګو له خوا زموږ ژبي او ا دب ته لاره موندلې ده . هغه څه چي وګړو د خپل معیار په توګه منلي وي، د ژبپوهانو او ادیبانو په وچو پرېکړو نه بدلیږي . ځیني وختونه خو د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلگو د اوړد مهاله او پخو پرېکړو اړول ګرسره ناممکن کار وي . کله کله د ژبنییو معیارونو په ګډون، د ژوند په هره برخه کي نوي معیارونه د کارپوهانو او متخصصانو له خوا را منځ ته کيږي؛ خو د ماهرانو او پوهانو له خوا جوړ سوي معیارونه، یوازي هغه مهال د منلو او پایښت وړ وي، چي د ټولني د عامو خلگو د اړتیاوو او ذوقي غوښتنو جواب ووايي . هغه ژبپوه او عالِم، چي د خلگو ژبه د خپل ذوق، فکر او غوښتنو تابع کوي، په حقیقت کي ژبه او ولسي ادب له خپل اصلي تګلاري څخه پر بله بیايي . داسي � معیاري � ژبه او ادب په خلګو پوري اړه نه لري . د چاخبره داسي � کره او معیاري � ژبي ته باید د یوه قوم پر ځای د احمد او محمود نوم ورکړه سي؛ ځکه داسي جعل سوي معیارونه هیڅکله خلګ نه خوښوي؛ او نه د خلګو په ژبه او فرهنګ کي ډېر عمر دوام کولای سي .

شک نسته، چي د پښتو ژبي په بېلابېلو لهجو او بېلو جغرافیایي سیمو کي د علمي ټکو او اصطلاحاتو بېلوالی تر ډېره ځایه، د دې ژبي د ودي او پر مختګ مخه نیسي؛ خو دا کار هم د پښتنو تر منځ د سیاسي، کلتوري، اجتماعي او اقتصادي اړیکو له ټینګښت او یوخوالي پرته ممکن نه برېښي؛ مثلاً د کوزي خوا پښتانه د انګرېزي او اردو ژبو د څرګندو اغېزو له کبله ځیني علمي ټکي او اصطلاحات؛ لکه : � ژبپوهنه �، ټولنپوهنه �،� ارواپوهنه � ، � مځکپوهنه � ، � ستورپوهنه � ، � پوهنتون �،� پوهنځی � ، � ښوونځی � ، � روغتون�او په سلګونو نور د � لسانیات، � سوشیالوجي �، � نفسیات � ، � جیولوجي � ، � استرالوجي � ، � یونیورسیټي � ، � کالیج � ، � سکول � ، � اسپتال � په نومونو یادوي . د علمي ټکو، ترکیبونو او اصطلاحاتو په نوم ایښوونه کي داسي بېلوالي او رنګارنګي، د پښتو د یوه منلي معیار په لار کي له سترو خنډونو څخه دي . په بشپړ باور سره ، همدا خنډونه او اختلافونه، په بېلابېلو پښتني سیمو کي، تر ډېره ځایه د پښتو ژبي د خپرېدو او غوړېدو بهیر ټکنی کوي؛ مګر بیا هم دې لوی او لوړ ارمان ته رسېدل د وچو ناستو پاستو؛ پر پکړو او فرمانونو کار نه دئ . پښتانه ژبپوهان، شاعران، لیکوال، څېړونکي او نور ولسونو یوازي د ټینګو او مزبوتو اړیکو له لاري کولای سي، د پښتو ټکو او اصطلاحاتو د یوه واحد او منلي معیار په لور ګټور ګامونه پورته کړي . لر او بر پښتانه د خپلو هر اړخیزو او پیاوړو اړیکو له برکته د دې وس مومي، چي بیا هم د اسانۍ، سادګۍ، سپېڅلتیا، خوږوالي او یوخوالي د اصولو په رڼا کي ښه له بدو بېل کړي . د یو رنګۍ او سراسري معیار مقام ته رسېدل، د پښتنو په ټولنیز ژوند کي د بېلابېلو اړیکو او بدلونونو په چټکتیا او پراختیا پوري اړه لري . ټول پښتانه باید په ټینګ هوډ او سره سینه، د داسي اړیکو او بدلونونو په چټکتیا کي برخه واخلي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په معیار ټاکنه کې تلوار

ژبه په ټولنه کې له هغه سیاسي اوښتون سره ورته والی نه لري، چې په ځو شېبو کې یو حکومت په بل حکومت یا یو رژیم په بل رژیم واړوي . ژبه د ټولو اجتماعي او کلتوري پېښو په شان، د پېړیو په اوږدو کې وده او پرمختګ کوي . په ژبه کې د نوو معیارونو ټاکل هم اوږده وختونه غواړي . تلواري او تصنعي معیارونه د هغو اوومو خوړو په څېر دي، چې خوړونکی یې نه د ژوولواو هضمولو واک لري؛ او نه یې هم له خوړلو څخه خوند اخلي . داسي خیالي اوبېړني ګامونه ډېر ځله د یووالي او پیوستون پر ځای، د یوې ژبې د بېلابېلو سیمو او ویونکو تر منځ دښمنییو، تربګنییو او ناوړه غبرګونونو ته لمن وهي . بې شکه د داسي ژبنییو او فرهنګي اختلافونو حتمي نتیجه دا وي، چې د یوه قوم ژبه او ډول ډول فرهنګي ارزښتونه، په لوی لاس له سترو خنډونو سره مخامخ سي.

ټول پوهېږو، چې د اسلام په سپېڅلي دین کې تل د یوه خدای، یوه قرآن او یوه پیغمبر خبري کېږي؛ مګر په عمل کې ګورو، چې مسلمانان د اسلام د دغو اساسي اصولو پر خلاف پر بېلابېلو ډلو او فرقو وېشل سوي دي؛ او هره فرقه زموږ په پښتني اصطلاح د خپلي شوروا خوند تر نورو ښه ګڼي . د حق خبره خو داده، چې د نړۍ ټول مسلمانان د عظیم شان قرآن د عمران د سورې د دریم مبارک آیت � وَ اعْتَصِموُاْ بِحَبْلِ اللهِ جَمِیعاً وَ لاَ تَفَرَقُواْ � په رڼا کې، د یوه څښتن تعالی، یوه سپېڅلي قـــــرآن او یـــــوه خاتم الانبیأ، حضرت محمد (ص) پر شاوخوا را ټول سي؛ او له هر راز دوښمنییو او مخالفتونو ډډه وکړي؛ اما دا کار په یوه ورځ کې نه کېږي؛ ځکه په مسلمانانو کې د دغه راز اوږدو فکري او فقهي اختلافونو له منځه وړل، په اسلامي ټولنو کې د بېلابېلو شرایطو او امکاناتو چمتو کولو ته اړتیا لري، چې دا ګرده د وخت او زمان غوښتنه کوي . هر ریښتنی مسلمان ایماني وجیبه لري، چې د نړۍ د مسلمانانو تر منځ د اختلافونو او توپیرونو په له منځه وړولو کې هڅه او کوښښ وکړي. . .

پښتو هم د یو لوی او لرغوني قوم ژبه ده . دا قوم په سلګونو قبیلې، خېلونه او پښې لري .کله کله دو ښمنانو او مغرضینو د تاریخ په اوږدو کې، زموږ له همدغه قومي او قبیلوي جلاوالي څخه ډېري ناوړه ګټې هم اخیستي دي . د لمر په څېر روښانه ده، چې د پښتنو یو موټې توب او پیوستون، پر سیاسي خپلواکۍ او اقتصادي پر مختګونو سربېره، د هغوی د ژبې، ادب او نورو فرهنګي میراثونو د روزني او پالني غښتلی ضامن دئ . د دې انکار نه منوونکې حقیقت په پوهېدو سره خو د سلیم عقل او پیاوړي منطق خبره داوه، چې پښتنو باید پېړۍ پېړۍ مخـــــکې له دغـــه راز بـــې بنسټه قبیله یې تربګنییو او اختلافونو لاس اخیستی وای؛ مګر بیا هم ګورو، چې، په بېلابېلو قبیلو، خېلونو او پښو پوري تړلي پښتانه، خپلي قبیله یې ریښې او اړیکي د سترګو په رپ کې نه سي هېرولای . د یوه پیاوړي، متحد او نه جلاکېدونکي پښتون قوم په نامه د ټولو پښتنو یو ځای کېدل؛او تر خپلو محدودو قبیله یې پیوندونو تېرېدل، په هیڅ وجه د یوې ورځي خبره نه ده . دې ستر او سپېڅلي ارمان ته رسېدل، د ټولو پښتنو په ژوند کې تکامل او پوختیا ته اړتیا لري، چې دا کار بیا هم د وخت او زمان غوښتنه کوي . هو ملي او قومي ولولې کولای سي د دې بهیر په چټکتیا کې مهمه برخه واخلي؛ خو د یوه ایشېدلي او نه بېلېدونکي پیوستون له پاره پر

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

قومي احساساتو سربېره، زموږ د ټولنيز ژوندانه په بېلابېلو برخو کې د پر مختيا او پوختيا مسأله تر هر څه ټاکوونکې ده . په بله وينا د پښتنو د ګردو ټبرونو او قبيلو تر منځ ژوري او هر اړخيزي کلتوري، اجتماعي، او اقتصادي اړيکې د يوه غښتلي او پر مختللي قوم، يوې کره او منلي معياري ژبې د را منځ ته کولو په لاره کې، تر ټولو لومړی ضروري او مهم شرط دئ . هر څونه چې د خلګو تر منځ سياسي، فرهنګي، اجتماعي او اقتصادي اړيکې ټينګې او نيژدې سي په هغه ګچه د خلګو ژبه ، مادي او مانوي کلتور د يوه منسجم، متحدالشکل او منلي معيار پر لور ګام اخلي .

د نړۍ ځينو ژبو د خپلو صرفي او نحوي معيارونو په ټاکنه کې، ډېره بېړه او تلوار کړی دئ . د ليکني له پاره يې داسي معيارونه غوره کړي دي، چي له ځينو محدودو ګټو پرته يې، د زده کړي په برخه کي لويې ستونزې پېښې کړي دي . تاسي په پارسي، انګرېزي، فرانسوي او ځينو نورو ژبو کي بې شماره ټکو ته ځير سئ ، چي په ويلو او کښلو کي يې ډېر زيات توپير سته . په انګرېزي ژبه کي، نه يوازي نالوستي کسان يا د ښوونځيو او پوهنتونونو زده کوونکي، په ويلو او ليکلو کي له جدي مشکلاتو سره مخامخ دي؛ بلکي د زده کړي د لوړو درجو خاوندان هم کله د ځينو ټکو د سمي املا په خاطر د ژبې قاموسونه لټوي يا خپلي ليکني په کمپيوټرونو کي د ځای پر ځای سوو فرهنګونو په مرسته، له املايي او ګرامري تېروتنو ژغوري . زه نه پوهېږم د داسي املايي معيار ګټه په څه کي ده، چي څوک د عقل او هوښ په مانا � خِرد � د � خيرد / ŕad ɪ x /�] د � خ � په زېر] په ډول ووايي؛ خو د � خرد � په بڼه (بې ی) يې وکاږي . د � خِرد � دا املايي دود د نامه (اسم) په حالت کي، سمدستي د � خُرد � / rd ux /[د � خ � په پېښ] له کليمې سره التباس مومي، چي د کوچني يا وړوکي په مانا ده . لوستونکی وار د واره نه پوهيږي، چي د � خرد � په ليکلو سره د پارسي ژبې ليکوال مفهوم څه دئ ؟ يا د سمسور او شين په مانا د خورم / m a ur x /] د � خ � په پېښ] کليمه، چي د � خرم � په ډول يې کاږي؛ او د خوړولو په مانا د � خورم � له فعل سره ګډوډوي پېښوي . په پارسي کي د � سهراب � ، � رستم � ، � ګناه �، � جرم �، � هنر�، � جمله � او سلګونو نورو په شان داسي خپل او پردي ټکي سته، چي د عربي ليکدود له مخـــي په ژ به کي دود سوي دي؛ او په هيڅ ډول د دې ژبې د اصلي ويوونکو له املايي ځانګړتياوو سره سمون نه لري . د ږغونو په مخرجو کي هم د پارسي ژبې د افغـــاني (دری)، ايراني (فارسی) او تاجيکي لهجو تر منځ ډېر توپير او ليري والی سته، چي دا په خپله هم د يوه پاخه او منلي معيار په لاره کي لويې ستونزې ګڼلې کيږي .

په اوسنۍ پارسي ژبه کي د اوومو او چټکو معيار اينبوولو په لړ کي، د معروفي او مجهولي � ی � (په پښتو کي ځيني ليکوال معروفي � ی � ته لنډه � ی � او مجهولي � ی � ته اوږده � ی � هم وايي) تر منځ توپير هم له منځه ورل سوی دئ . او س د دواړو � ی � ګانو له پاره له يوه ګرافيم (توري) څخه استفاده کيږي . په داسي حال کي، چي په پارسي ژبه کي د دې دوو بېلو ږغونو يا دوو� ی �ګانو تر منځ بېلوالی، په ډېرو کليمو کي له ورايه ښکـــــند دئ . په راتلوونکو کرښو کي، د دغه راز بېلوالي څو بولګې وړاندي کوو، چي د پارسي په اوسني معياري ليکدود کي دواړه په يوه بڼه کښل کيږي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیر / rI� / [په معــــــروفه یا لنډه � ی �]، چي د شیـــدو مانـــا لري؛ او شیر / r e� /[په مجهوله یا اوږده � ی �]، چي د زمري، غضنفر یا اسد مانا لري .

سیر / r Is /[په معروفه � ی �]، چي د هوږي مـــــانا لري؛ او سیـــــــر / r e s / [په مجهوله � ی �]، چي د ماړه په مانا دئ.

خیر / r Ix /[په معروفه � ی �]، چي د تیره او تاریک ، خیره، هرزه، چټي ، بې ګټي او نورو په مانا دئ ؛ او خیر / rIax]د � ی � په سکون]، چـــــي د ښېګني، ښه والي، صدقې او مال په مانا دئ .

په پارسي کي بله لویه ستونزه، په صامت یا بې ږغه توري (consonant) سره د ځینو ټکو لوستل دي . دامشکل په اُردو او هندي ژبوکي تر پارسي هم ډېر او پراخ دئ . د پارسي ژبي ویوونکي، هره هغه کلیمه سمه نه سي ویلای، چي په سرکي یې وچ یا ساکن توری راغلئ وي . د داسي ټکو د لوستلو له پاره باید له هماغه ساکن توري سره یو صانت یا ږغیز توری (vowel) وتړي؛ مثلاً سپوږمۍ، خپل، ستاسو، روزګان یا د انګرېزي ژبي ځیني ټکي لکه سکول (ښوونځی، مکتب)، سټریټ (سړک، کوڅه، واټ، جاده)، سټار (ستوری)، سټایل (سبک، لاره، روش) او په سلګونو نوري کلیمې، چي پارسي ژبي خلګ یې د خپلو ژبنیو ستونزو له امله د � اِسپوږمۍ �، � اِخپل �، � اِستاسو �، � اُرزګان �، � اِسکول �، � اِستریت �، � اِستار �، � اِستایل � په بڼو وایي؛ او په دې توګه د بېلابېلو ټکو په وینګ کي، اضافي هجاوي یا څپې ور زیاتوي.

په هندي او اُردو ژبو کي د ټکو پر پیل سربېره، د هغو په منځ کي هم د وچ یا صامت توري لوستل خورا ګران او ستونزمن کار دئ؛ په دې خاطر د دغو ژبو ویوونکي مجبور دي، چي د یوه واول یا ږغیز توري په منبلولو سره د ویلو ستونزه لیري کړي؛ مثلاً په همدغو ژبو کي پر � سکول �، � سټریټ �، � سټار� ، � سټایل � او داسي نورو ټکو سربېره د � پارک �، � کارډ �، � وارډ �او داسي نورو په شان انګرېزي کلیمو کي د � r � له توري سره له ځانه بل ږغیز توری یا بله هجا تړي؛ او په دې توګه داسي ټکـــي د پـــارَک(k ŕaā p) ، کارَډ (d a ́ rā k ، وارَډ (dŕaāw) په بڼو وایي . یا د پارسي ځیني ټکي لکه � بخــــت �، � سخـــــت �، � شنـــــــاخت � او داسي نور د بَخَــــــــت(t a xáb) ، سَخـــــــَت(ta xá s) ، شناخَت(� t a xā nI)په ډول ادا کوي.

په اردو ژبه کي د � اصول �، � حکومت � او � حضور � په شان ټکي، د اصلي عربي تلفظ پر خلاف ټول د الف په زوَر سره وایي، په داسي حال کي چي همدغه کلیمې په پښتو او پارسي کي، د سوچه عربي تلفظ په څېر د الف په پېښ سره ویلي کیږي.

البته دا څو مثالونه په هیڅ ډول د پارسي او اردو ژبو د وروسته پاته والي په مانا نه دي . د پارسي ژبي پراخي ادبي او علمي زېرمي او د اردو ادب چټکه وده، هر چا ته د لمر په څېر روښانه ده؛ خو په دې لنډه شننه کي د ژبپوهني

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

له اړخه دغو اووړو او نیمګړو معیارونو ته په پاملرنې سره دا نتیجه اخلو، چې موږ باید له نورو سره د سیالۍ او شریکۍ په خاطر، په پښتو کې داسې ناوړه او کړکېچن معیارونه جوړ نه کړو، چې زموږ له ژبنیو دودونو او جوړښتونو سره سمون و نه لري . زموږ د لیکلو او ویلو پښتو باید کرار کرار یوه بڼه ولري . پښتانه په هیڅ ډول اړ نه دي، چې مغفني او دخیلې کلیمې په خپل اصلي شکل و وایي . موږ پښتانه، د خپلې ژبنۍ ځانګړتیا له امله ځینې اروپايي، روسي، هندي، عربي او پارسي لغتونه په خپله اصلي بڼه نسو ویلای . زموږ په ژبه کې مروج ږغيز واحدونه د هغو د ویلو وس نه لري . هیڅ شک نسته، چې دا کار د ښوونې او روزنې له لارې په اسانۍ سره کېدای سي؛ خو ژبه یوازې د څو لوستو او پوهو کسانو مال نه دئ . کله چې د یوې ژبې په اړه خبرې کوو، باید د هغې ټول ویوونکي په پام کې ونیسو؛ نه یو څو محدود لیکوالان، شاعران او لوستي کسان.

د همدې د لایلو پر بنسټ دا ډېره ښه خبره ده، چې د معلوم، خوشحال، تسبیح، ګناه، ګمان، هنر، دښمن او نورو په څېر عربي او پارسي کلیمې د مالوم، خوشال، تسبې یا تسپې، ګونا، ګومان، هونر، دوښمن په شان و وایو او ولیکو . د پښتو په معیاري لیکدود کې باید دکلیمو د وینګ او کښنګ تر منځ توپیر تر وسه وسه لیري سي؛ خو دلته د دې خبرې یادونه ډېره ضروري ده، چې د خپلو او پردو ټکو د اسانه لیکلو په دې بهیر کې باید زیات پام او غور وسي، چې د کلیمو او اصطلاحاتو په نوي یا اسانه لیکدود کې د ګډوډییو او التباسونه مخه ونیوله سي . په ځینو ځایونو کې باید د نوي لیکلارې تر څنګ د کلیماتو پخوانۍ اصلي املایي ډولونه هم په لیندییو کې وکاږو، چې خلګو ته د زړو او مروجو ټکو نوې بڼه روښانه سي؛ او په دې توګه له ربړونو او ستونزو و ژغورل سي . که د تلواري معیار جوړولو په اړه، خپلې خبرې په څو ټکو کې را غونډې کړو، باید و وایو چې هر څه باید د ولس په ژبه ولیکل سي؛ ژبپوهان، شاعران، لیکوال او څېړونکي باید پر خپلسر د خلګو په ژبه کې بې ځایه تصرفات او لاس وهنې ونه کړي، که نه نو ډېر ژر به د پښتنو د بېلابېلو سیمو خلګ څه چې حتا له خپلو کورنیو او خپلوانو سره هم د ترجمان له لارې خبرو اترو ته اړ اوسو؛ ځکه هغوی به زموږ په جعل سوو ټکو او ترکیبونو نه پوهیږي.

په انګرېزي ژبه کې، دا ستونزې تر پارسي هم ډېرې پراخې دي . انګرېزان په سلګونو ټکې، یو راز وایي او بل راز یې لیکي . دې کار د ښوونې او روزنې طبیعي او منطقي بهیر له خورا سختو خنډونو سره مخامخ کړی دئ؛ د مثال په توګه انګرېزان� Knife � ، � Knight � ، � Colonel�او بې شماره نور ټکي د � نایف �، � نایټ � او � کرنل � په څېر وايي، چې د وَیَنګ او کَښَنګ تر منځ یې ډېر توپیر سته.

سربېره پردې ګیچوونکو ربړونو او پېچومو، د انګرېزي ژبې په خورا ډېرو لهجو کې، د ځینو ټکو ږغيز توپیرونه تر اوسه پورې، د یوې معیاري انګرېزي ژبې په جوړښت کې غټ خنډونه دي . همدا اوس هم د هرې لهجې ویوونکي، د ویلو او کښلو پر خپلو خاصو لارو، ټینګ ولاړ دي . انګرېزان تر اوسه پورې په خپلو لیکنو او ورځنیو محاورو کې، د امریکایانو جوړ کړي ټکي؛ لکه� Elevator � ، � Diaper �، � Airplane �، � Freeway �، � Gasoline �او ډېر نور نه کاروي؛ بلکې د هغو پر ځای خپلې جوړې کړې کلیمې؛ لکه� Lift � ، Nappy �

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

�، � Motorway �، � Aeroplane �، �Petrol�او نورو ټکي استعمالوي . همدغه راز، انګرېزان تر اوسه پوري خپل لیکدود، د دې ژبې د هري بلي لهجې تر لیکدود غوره ګڼي . له دې امله یې د� Labour �، � Honour �، � Cheque �او ډېرو نورو لغتونو املأ، له امریکایي لیکدود سره توپیر لري .

د انګرېزانو، امریکایانو، آیرلنډیانو، سکاټلنډیانو، استرالیایي وګړو او ډېرو نورو تر منځ د ځینو انګرېزي ټکو په ویلو کي هم د کتني وړ اختلافونه سته ، مثلاً انګرېزان د کله کله، ځیني وختونه، ندرتاً او داسي نورو په مفهوم د � often � کلیمه د � آفتن / n atf ā / په ډول تلفظ کوي . امریکایان دا ټکی بې تې (t) د � آفن / n af ā / � په بڼه ادا کوي . انګرېزان د ښووني او روزني په مانا د � education � ټکی د ایجوکېشن /nae�kuǰɪ/ په بڼه وایي؛ خو امریکایان هغه د ایډوکېشن / n ae�kduɪ / په ډول تلفظ کوي ؛ انګرېزان د ګټور او مساعد مهال، فرصت، موقع او داسي نورو په مانا د � opportunity � ټکی د اپرچونیتي /ɪ tɪ n u č rə ṕ a/ په بڼه یاني په (چ) سره وایي؛ خو امریکایان همدغه کلیمه د اپرټونیټي / ɪ tɪ n u t rə ṕ a / په ډول یا نې په (ټ) سره وایي . داسي لهجه یې توپیرونه نه یوازي په انګرېزي او امریکایي لهجو کي خورا ډېر دي؛ بلکي د انګلیسي ژبې په ډېرو نورو لهجو کي یې هم مثالونه لږ نه دي، چي یادونه یې دلته د تلواري معیارونو په اړه خبري نوري هم پسي اوږدوي . لېکن دا طبیعي توپیرونه او رنګارنګۍ د خلګو د سیاسي، اجتماعي، فرهنګي او اقتصادي اړیکو د لا ټینګښت پر بنسټ، چي نن سبا د نوي والي(Modernism) او ګلوبالیزم (Globalism) په نومونو تعبیرېږي ،کرار کرار مخ پر لږېدو دي . خلګ د سلیم عقل، لوړ ذوق، اسانۍ، سادګۍ، یووالي او نورو اصولو په رڼا کي ښه له ناوړو بېلوي؛ او په دې توګه دیوه منلي ملي او بین المللي معیار پر لور ګامونه اخلي . دا ډول معیار هیڅکله په یوه ورځ کي نه را منځ ته کیږي؛ تل د پوختیا او بې قېدو شرطه منلو له پاره اوږده پړاونه تېروي ؛ هیڅ ژبپوه، ادیب او لیکوال د خپلسرو پرېکړو او فتواوو له لاري نه سي کولای داسي معیارونه پر خلګو و تپي . که په وچو پرېکړو او فتواوو سره څه کېدای سوای، نو زموږ په جنګ ځپلي هیواد کي به د کوکنارو کرنه او سوداګري ډېره پخوا په ټپه درېدلې وای؛ ځکه ډېرو ملایانو، پوهانو او دولتي مشرانو یې په غندنه کي، پرېکړي او خبري کړي دي .

ټولو ته مالومه ده، چي د پرمختګ اوږدو پړاوونو د پښتو په صرفي او نحوي برخو کي ژور بدلونونه راوستي دي . اوس د همدې بدلونونو په رڼا کي ټول پښتانه په پوره باور او خوښۍ سره دې خبري ته غاړه ږدي، چي � خوشحال � د � خوشال �، � ګمان � د � ګومان �، � بلکه � د � بلکي � ، � معلومات � د � مالومات � ، � معنی � د � مانا یا معنا �، � چه � د � چي � او په سلګونو نوري پښتو، پارسي، عربي، تورکي، هندي او اروپایي کلیمې له خپلو فونولوژیکو ځانګړتیاوو او ژبنیو دودونو سره سمي ولیکي . په پښتو کي دا کار له تاریخي پلوه، نن یا پرون نه دئ پیل سوی . لکه څنګه چي د پښتو ژبې د منځني پېر منظوم او منثور اثار په ډاګه ښیي د دې ژبې له خاصو ږغږونو او ولسي تلفظ سره سم د خپلو او پردو ټکو لیکل، په پښتو ادب کي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوږد تاريخ لري . طبيعي خبره ده، چې د پښتو ليکدود دا بهير په پيل کې، د هرې بلې ژبې په شان له ځينو خنډونو او ځنډونو سره مخامخ ؤ . له نېکه مرغه دا کار په دې وروستيو وختونو کې، ډېر خوځښت او چټکتيا موندلې ده . پوره باور لرم، چې د پښتو ليکدود به په راتلونکو کلونو کې تر دې هم په تلوار او چټکۍ سره پر مختګ وکړي . په پښتو ليکدود کې به د اسانۍ ، سادګۍ، پوخ والي داسې نورو قواعدو پر بنسټ، دا ګټور بدلونونه د خلګو اړتياوو او غوښتنو ته مثبت جواب ووايي . هيڅوک به د وخت په تېرېدو سره پر دې خبره اعتراض او نيوکه و نه کړي، چې پښتانه شاعران او ليکوال ولې خپلې او پردۍ کليمې د پخواني ګران او کړکېچن ليکدود له مخې نه ليکي . په دې کار کې هيڅ منطق او ګټه نشته، چې پښتانه تل تر تله خپل او پردي ټکي، په سختۍ او تکلف سره، د نورو ژبو د اصلي ويوونکو په شان ووايي؛ او په ليکلو کې يې بيا هم په پټو سترګو د نورو ليکدود په پام کې ونيسي . د پښتو ژبې له فونولوژيکو خصوصيتونو سره سم د خپلو او پردو ټکو د ليکنې د قاعدې پر خلاف په زياترو پخوانيو پښتو خطي نسخو کـــــې، ځينې سوچه او اصيل پښتو لغـــتونه؛ لکـــه � غونـــــدې �، � باندې � ، � وړاندې �، � مې �، � شې � او په لسګونو نور د عربي ټکو په څېر د � غُندِ يا غوندِ �، � باندِ �، � وړاندِ �، � مِ �، � شِ � په بڼه د پېښ، زېر او زور په مرسته کښل سوي دي، چې په پښتني چاپېر کې په هيڅ وجه د منلو وړ نه دي . شک نشته، چې د پښتو ټکو دغه رنګه املايي بڼه، زموږ په ژبه کې د عربي ژبې او ګرامر د ژورې اغېزې څرګنده نخښه ده؛ چې دلويو شاعرانو او ليکوالو په ګډون يې هيڅوک له اثره خوند ي نه وه؛ مګر که دې مسألې ته د ژبپوهنې او ژبښوونې د اوسنيو علمي او منطقي قواعدو له مخې په ځير سره وګورو، پر دې حقيقت هيڅکله سترګې نه سو پټولای، چې زموږ مخکښو شاعرانو او ليکوالو په پوهې يا ناپوهۍ سره خلګو ته د پښتو ليک لوست چارې ګرانولې . تر هغه مهاله چې په پښتو ليکدود کې د بېلابېلو ږغونو د بيان له پاره ځانګړې توري او نخښې وې، د عربي تورو او نخښو کارول، له لويه سره سم او ګټور کار نه دئ . د عربي ژبې د زور، زېر، پېښ او نورو نخښو په مرسته د � غوندې �، � وړاندې �، � باندې �، � شې �، � مې � او داسې نورو سوچه پښتو ټکو ليکنه اوس هيڅ منطق او جواز نه لري؛ ځکه په پښتو کې خو د دغه راز ټکو او ترکيبونو د ليکلو له پاره د تورو کمې نشته . په پښتو کې خو د يوې � ی � پر ځای پينځه � ی � ګاني کارېږي، نو موږ ولې خپلې سپېڅلې کليمې د عربي زېر په مرسته وليکو ؟ زه خو د پښتو په داسې ليکدود کې هم هيڅ ستونزه او نيمګړتيا نه وينم، چې پښتانه د � دُعا � عربي ټکی د � دوعا � (ځينې پښتانه همدا اوس دا کليمه د� دوا � په څېر وايي او ليکي، چې دا کار د دارو درملو له ټکي سره د ګډېدو ستونزه پيدا کوي)، د � دُکان � ټکی د � دوکان � (ځينې پښتانه د د وکان پر ځای د هټۍ لُغت کاروي، چې له هندي ژبې سره ګډه ريښه لري؛ او له ډېرو وختونو راهيسې په پښتو ادبياتو کې هم استعمال سوی دئ) او د � دُشمن � مفغنه کليمه د � دوښمن � په بڼو وکاږي . داسې لغتونه او کليمې له پېړيو پېړيو راهيسې زموږ په ژبه کې کارېږي؛ او اوس زموږ د ژبې نه بېلېدونکې برخه ده . موږ هيڅ اړتيا او مجبوري نه لرو، چې داسې ټکي د پردو ژبو له ږغيزو ځانګړتياوو او معيارونو سره سم ووايو؛ او يا يې د هغوی له ګرامري أصولو او قواعدو سره خوله په خوله وليکو . تر هغه ځايه چې د دغه راز کليمو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوې يا اسانه جوله، التباسونو او ګډوډيوته لاره هواره نه کړي، زموږ له ځانګړو ژبنيو صرفي او نحوي خصوصيتونو سره سم، د هغو کارونه هيڅ تاوان نه لري .

پښتو بايد د اسانۍ، روانۍ، سپېڅلتيا، خوږوالي، پوخوالي، منطق او سليم عقل پر لور وده وکړي . سليم عقل او ژور منطق دا هيڅکله نه سي منلای، چي د کليمو د ويلو او ليکلو تر منځ مځکه او اسمان توپيرونه وي . هو يو وخت په زياترو ژبو کي داسي توپيرونه تر سترګو کېدل؛ خو دا خبره له پياوړي منطق سره څنګ نه لګوي، چي موږ بايد همېشه د نورو پر چپه او راسته لارو روان اوسو . که نورو ځان په څاه او کنده کي اچوه ، موږ يې هم بايد وا چوو . پوهه او عقل حُکم کوي، چي موږ بايدپه چټکۍ خو ځيرتيا او غَوَر سره ، په خپلو ويلو او ليکلو کي توپيرونه له منځه يوسو . د تاريخي شواهدو په استناد، زموږ خلګ له پېړيو پېړيو راهيسي � روزګان �، � ارغسان �، � ارغنداو �، � سپېروان �، � تلوکان � او په لسګونو نور جغرافيايي نومونه په خپلو اصلي او سمو بڼو وايي ؛ مګر د نورو ژبو مؤرخينو او ليکوالو داسي جغرافيايي نومونه د خپلو ژبنيو ستونزو يا تېروتنو له امله د � أرزګان �، � ارغستان �، � ارغنداب �، � سفيد روان �، � تلقان � په بڼو دود کړي دي . د دغو سيمو اصلي اوسېدونکي د پردو له خوا دغه ډول جعل سوي نومونه ببخي نه پېژني؛ او په اروېدو سره يې کټ کټ خاندي . زموږ د هيواد د تاريخي جغرافيې په ډېرو نومونو کي د داسي تېروتنو موضوع د يوه اوږده بحث غوښتنه کوي، چي دلته يې ځای نه دئ . همدغه راز، � ساپی �، � ورکزی �، � ساکزی �، � پوپلزی � او داسي نور د پښتنو ځينو قبيلو نومونه دي، چي د نورو خلګو د ژبنيو ستونزو ياد ځينو ليکوالو، مؤرخينو او څېړونکو د بې خبرۍ او تېروتني له امله د � صافي �، � اورکزي �، � اسحق زي �، � فوفلزي � په بڼو باب سوي دي . زه نه پوهيږم، چي پښتانه د څه منطق له مخي دا سوچه او لرغوني پښتو ټکي د پارسي يا عربي ژبي په ناوړه رنګ لړي . موږ بايد د خپلو قبيلو او پښو نومونه په خپله اصلي بڼه ووايو او وليکو . هغه څه چي دلته يې يادونه ضروري برېښي دا خبره ده، چي د کليمو په وينګ او کښنګ کي د توپيرونو او ختلافونو له منځه وړل، په ښوونه او روزنه، پوهاوي او راپوهاوي يا افهام او تفهيم کي ډېر ګټور کار دئ؛ نو ځکه بايد د پښتو د ورته يا مشابهو ټکو په ليکلو کي هم تر وسه وسه د ګډوډۍ او التباس مخه ونيسو؛ د مثال په توګه په پښتو کي، بايد د دغه راز مشابهاتو په ليکلو کي هر ډول پېچومي ليري سي :

زړه / əṛz / [د ز په سکون]، چي مانا يې دِل يا قلب دئ .

زړه / aˊṛ a z / [د ز په زور ، خج يا فشار پر دوهم سپوږ] چي د پخواني، مخکني، تېري سوي، ګذشته، سابقه او داسي نورو ماناوي لري .

توره / ar �t / [په معروف واو] چي د سپلاوي، شمشېر او داسي نورو ماناوي لري .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

توره / a ́r o t / [په مجهول واو، خج یا اکسینټ پر دوهمه هجا] چي دتورمخي، خیره، سیاه او داسي نورو په مانا ده.

مړه / ́a ṛm / [د میم په سکون، خج پر دوهمه څپه] چي د مړه سوي یا مرده په مانا دئ .

مړه / aṛ a m / د سپر، شکم پُر یا هغه ښځي یا بل ښځینه حیوان په مانا، چي خېټه یې ډکه وي.

مړه / aṛ́ a m / [خج پر لومړۍ څپه] د تکیه کلام هغه ټکی، چي د پښتو په ختیزه (ختیځه) لهجه کي خورا باب ده.

کوټه / ́a ṭ o k / [فشار یا خج پر دوهمه څپه] یاني خونه، اوتاک (اتاق)، کمره او داسي نور.

کوټه / a ṭ ́a w k / [خج پر دوهم سپوڼ] خره، خرمن ، ډېران، انبار یا امبار.

په پښتو کي داسي مشابې کلیمې خورا ډېري دي، چي هم د لغتونو د ریښه پېژندني (ایتیمولوژۍ) له پلوه ډېر توپیر لري؛ او هم یې په تلفظ او ماناوو کي بېلوالی سته؛ مگر موږ یې تر اوسه پوري په یوه بڼه لیکو . شک نسته، چي د نړۍ نوري ژبې هم له دې کړاوه نه دي ژغورلي؛ خو په پښتو کي د یوه څرگند او روښانه معیار د را منځ ته کولو په لړ کي باید دا موضوع هم له پامه لیري نه کړو . د خج ښوولو یوه کوچنۍ نخښه په اسانۍ سره د دغه راز ورته ټکلو په ویلو کي د التباس او گډوډۍ مخه نیسي.

دغه راز د کلیمو په لیکنه کي د زور لرونکي، معدوله ، معروف او مجهول واو (ښایي ځیني کسان له دې نومونو سره موافقه ونه لري ؛ او د هغو پر ځای د لنډ واو، اوږد واو او نورو په څېر نومونه غوره کړي) یوشان والي هم د التباس او گډوډۍ ډېري ستونزي پیدا کړي دي؛ ځکه د واو توری په زور لرونکي، معدوله، معروف او مجهول حالت کي، گرده په یوه بڼه کښل کیږي؛ په داسي حال کي چي د فونولوژۍ له اړخه ټول بېل ږغونه دي، چي باید په لیکلو کي هم د بېل توري (گرافیم) یا نخښې (سیمبول) په لیکلو سره جلا سي؛ د مثال په توگه موږ اوس د غه ټکي ټول په یوه واو کاږو:

ولاړ / ṛ́ā l a w / [په زور لرونکي یا ساده واو] ایستاده ، د ناست په خلاف.

وژل / l a ́ � a w / [په زور لرونکي یا ساده واو] او داسي نور.

سور / r�s / [په معروف واو] سور رنگ ،سرخ، قرمز .

بوره / ́ar�b / [په معروف یا لنډ واو] خوږه، شکر، چیني، د لرگو یا فلز میدگي .

بوره / a r �b / [په معروف یا لنډ واو] زوی مړې، هغه ښځه چي بچي یې مړ وي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بوره / a rob / هغه سمسوره مځکه، چي له کره پاته وي.

تور / ro t / [په مجهول یا اوږد واو] تور رنګ ، تور مخی، تاریک ، سیاه.

تور / ort / [په مجهول یا اوږد واو] پړه، ګونا (ګناه)، تقصیر، اتهام، الزام.

کور / or k / [په مجهول یا اوږد واو] استوګنځی، مېنه، خانه، مسکن .

همدغه رنګه د خویش، خویشتن، خواستن، خواهر په شان نور پارسي ټکي ، چي په لیکلو کي یې واو شامل دئ، خو په ویلو کي واو برخه نه لري .

ځیني ژبپوهان او قاموس لیکوونکي ، د اوسنیيو قاموسونو په څېر د پښتو ټکو د دغه راز مشکلاتـــــو د له منـــځه وړلو لـــه پاره، د فونـــــیمیکــــــي الفـــــبا (Phonemic Alphabet) د تورو او نخښو سپارښتنه کوي . دا نظر تر ډېري اندازې علمي اړخ لري؛ ځکه یوازي د یوې علماً تنظیم سوي فونیمیکي الفبا توري او نخښي کولای سي، د هر ټکي ټول ږغیز واحدونه په دقیقه توګه بیان او ښکاره کړي؛ خو زموږ په هیواد کي د فونیمیکي الفبا د تورو او نخښو کاروَنه، یوازي د علومو اکاډیمۍ او پوهنتونو تر پوله پوري محدوده ده . عام خلګ څه چي حتا لږ لوستي کسان هم د دغه راز الفبايي سیستم له تورو او نخښو سره هیڅ اشنايي نه لري . له دې امله زموږ په هیواد کي د بېلابېلو ټکو د وینګ یا تلفظ پر نوو علمي لارو سربېره، د دودیزو لارو چارو استعمال هم بې ګټي نه دئ .

ښايي ځیني پوهان له لویه سره استدلال وکړي، چي دهري ژبي لیکدود باید تر وسه وسه ساده او اسان وي . د دوی له نـــظره، په لیکدودنو کـــي د نوو تـــــورو (ګرافیمونو) یا نخښو (سیمبولونو) ډېرول، د لیکني دودیزي لاري چاري نوري هم پېچلي کوي؛ او په نتیجه کي خلګ له نورو پېچومو او مشکلاتو سره مخامخ کوي . له دې امله، په املايي سیستم کي د زور او زورکي، زور لرونکي، معدوله، معروف او مجهول واو، بېلابېلو � ی � ګانو او نورو تر منځ توپیر ته په لوړه سترګه نه ګوري . دا خبره سمه ده، چي په لیکدود کي د لږو تورو او نخښو کاروَنه د لیکني چاري تر ډېري ګچي اسانه کوي؛ خو که په ژبه کي د هر ږغ له پاره ځانګړی توری نه وي، نو دا کار له خپلي اسانۍ او سادګۍ سره سره، د وَیَنګ (تلفظ) او کښنګ (لیکلو) تر منځ پراخ توپیرونه پیدا کوي؛ او دا توپیرونه ورو ورو له یوه پښت څخه بل پښت ته لاره مومي . په پای کي خلګ نه د خپلو اصیلو ږغیزو خصوصیتونو پر بنسټ؛ بلکي د یوه میخانیکي او کړکېچن تعامل له مخي د ړندو په شان په لیکلو او لوستلو لاس پوري کوي . همدا مېخانیکي او کړکېچن جال دئ، چي خلګ په خوله � روستم � وايي؛ خو د � رستم � په بڼه یې کاږي . هیڅوک د دې ګران او ربړوونکي دود له مشکلاتو سترګي نه سي پټولای . زما په دې خبره سر نه خلاصیږي، چي د لیکني دا ډول کړکېچن دود او دستور باید ولي تل تر تله جاري وي؟ موږ ټولو ته څرګنده ده د الفبأ هغه سیستمونه، چي د ژبي ټول ږغونه د بېلو تورو او نخښو په مرسته نه سي لیکلای، د لیک - لوست په چارو کي لوی خنډونه را منځ ته کوي . د دې خبري په ریښتینوالي او سموالي کي هیڅ شک نسته، چي د هري ژبي د بېلابېلو ږغونو له پاره د څو نوو تورو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا نخښنو ټاکل، سره له ځینو لنډ مهاله کړاونو، د هماغه ژبي د اصلي ویوونکو له ږغونو سره سم، د لیکنۍ یا تحـــــــریري ژبي پــــــه پر مختګ کي د ډېرو ګډوډییو او تېروتنو مخه نیسي.

په پای کي د دې ټکي یادونه بې ځایه نه ده، چي د پښتو ژبي د یوه منلي او پاییدونکي معیار له پاره باید تر هر څه مخکي د خلګو د نیژدې والي او پیوستون په لاره کي عملي ګامونه پورته سي . پښتو د یوې ژوندۍ او فعالي ژبي په توګه د کور او کلي له کوچني او محدود چاپېر څخه د ټولنیز ژوند هر ډګر ته وایستله سي؛ او په بشپړ ځواک سره یې ودې او پر مختګ ته کار وسي . په داسي شرایطو کي دئ، چي پښتو ژبي د پخو او منلو معیارونو د را منځ ته کېدو خبري په ډېري اسانۍ تحقق مومي . هر لیکوال، شاعر او څېړونکی چي خپلي عقیدې، نظریې او بیانونه په اسانه ، ساده او خوږو ټکو کي وړاندي کړي؛ او تر وسه وسه زیار وباسي، چي په وینګ او کښنګ یا خبرو او لیکنه کي یې ډېر توپیر نه وي، په خپله د معیاري پښتو په رامنځ ته کولو کي لویه برخه اخلي . د پښتو ژبي معیاري بڼه په واقعیت کي د ویلو او لیکلو هغه اسانه، ساده، منطقي او معقوله لاره ده، چي هر څوک یې په ورین تندي منلو ته غاړه ږدي . ټول پښتانه په تېره بیا پوهان او د قلم خاوندان، د داسي لاري په جوړولو کي خپله ونډه لري . باید په هر اړخیزو او پرله پسې کوښښونو سره د پښتو د معیاري کېدو پر لور ګامونه پورته کوو؛ او په دې کار کي تل د پوهې، منطق او تدریجي پرمختګ لاره غوره کړو . وچي پرېکړې او تش احساسات ، د پښتو ژبي د پاخه او منلي معیار په را منځ ته کولو کي ګټوره برخه نه سي اخیستلای. . .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یوې کره او معیاري پښتو په لار کې پرتې ستونزې

د پښتون قام د ټولنیز ژوند بېلابېلو اړخونو ته په یوه سرسري او ځغلند نظر سره دا حقیقت له ورایه ښکاري، چې د یوې کره او معیاري پښتو په را منځ ته کولو کې خورا په پېخر ستونزې او پېچومې پرتې دي؛ چې لیرې کول یې په هیڅ وجه د دوو یا درو ورځو کار نه دئ . لکه څنګه چې مخکې هم یادونه وسوه، دا ستر رسالت په تشو ولولو او وچو پرېکړو هم نه بشپړیږي . د دې لوی او ارزښتناک کار له پاره علمي او عملي کړنلارې ته اړتیا ده، چې د ټولو پښتنو په ګډو کوښښونه سره ګام په ګام او پړاو په پړاو بشپړه سي.

د پښتو ژبې د ویلو او لیکلود یوه معیاري سبک د جوړولو له پاره باید، تر هر څه مخکې دغه سپېڅلې او لرغونې ژبه په افغانستان کې د پارسي او په پاکستان کې د انګرېزي او اُردو ژبو له ناوړه اغېزو و غوژورله سي . د دې خبرې مانا دا ده، چې پښتو باید په افغانستان او پښتونخواکې د ترجمې یا دوهمـــې ژبې له دریځـــه ووزي . په بله وینا، پښتو باید د ښوونځیو، پوهنتونو، دولتي او خصوصي ادارو، چاپوونکو او خپروونکو مؤسسو، تجارتي راکړې ورکړې او ټولنیز ژوندانه په یوه ژوندۍ، فعاله او خوځنده ژبه واوړي . د افغانستان په پلازمینه (کابل) کې تر اوسه پورې پښتانه زده کوونکي د کافي پښتو ښوونځیو د نسته والي له امله جبراً د پارسي ژبې ښوونځیو ته ځي؛ دکابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي له پښتو څانګې پرته د کابل پوهنتون، کابل پولیتخنیک، کابل طب، حربي پوهنتون، هوایي پوهنتون او نورو ټولو تحصیلي او دولتي ادارو په بشپړه توګه ژبه پارسي ده . ښه مې په یاد دي، چې دکابل پوهنتون د حقوقو او سیاسي علومو په پوهنځي کې حتا له پښتانه استاد څخه هم په پښتو ژبه پوښتنه کول د کوېر (کفر) په څېر ناوړه کار ګڼل کېده؛ د دولت په مطبوعاتي او خبري مؤسسو کې ټول متنونه لومړی په پارسي لیکل کیږي؛ او بیا یوازې د تش په نامه حساب پوره کولو له پاره، په پښتو ژبه ترجمه کیږي؛ په پښتو ژبه ژباړل سوي کتابونه، ورځپاڼې او نور چاپي مواد تل د پارسي ژبې تر کتابونو، ورځپاڼو او نورو خپرنیزو موادو په ډېر ځنډ او ټیټ کیفیت چاپیږي . البته په پښتو ژبه د نوو علمي او تحقیقي اثارو ترجمه، پر خپل ځای ډېر ارزښتنمن او ګټور کار دئ؛ خو هیڅ ژبه له هغو څخه پښتو باید یوازې د ژباړې هغه هم ناوړه ژباړې ژبه نه وي . پښتانه شاعران، لیکوال او څېړونکي باید په خپله پراخه او شتمنه ژبه د نوشتګریو، خلاقیتونو او هستونو لوی فرصتونه ولري . د همدغو موخو او هدفونو له پاره یې استعدادونو لا وغوړیږي؛ خو په پښتني چاپېرکې ترخو او ځورونکو شرایطو، پښتو ژبه یوازې د یوې کمزورې او بې خونده ژباړې مقام ته ټیټه کړې ده . نور ولسونه په نوښتګرو او تحقیقي لیکنو سره خپلې ژبې ارتوي؛ او موږ د دوهمې ژبې په توګه یوازې د نورو پر ښو او بدو شخوند وهو . په داسې حالاتو کې ناڅاپې نه ده، چې هر څوک (پښتون، تاجیک، هزاره، اوزبک، بلوڅ او نور وروڼه قومونه) پارسي ژبې ته مخه کوي؛ ځکه په خپله مورنۍ ژبه یې د څه موندلو او څه لوستلو ټولې لارې بندې سوې دي.

په افغانستان او پاکستان کې سیاسي واکمنانو تل د مځنکنۍ بشپړتیا، سیاسي خپلواکۍ، ملي واکمنۍ او نورو ملي ارزښتونو د ساتنې او دفاع پر مهال تر بل هر قوم مخکې، زړورو پښتنو ته د قربانۍ او سرښندنې بلنه ورکړې ده؛ او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خپلو سیاسي ګټو د ساتني په مقصد یې له پښتو ژبي او پښتو دودونو سره لوبي کړي دي؛ خو کله چي په هیواد کي سوله او امنیت ټینګ سوی دئ، بیا نه یوازي پښتو او پښتني دودونو ته شا ګرزول سوې ده؛ بلکي د پښتون ولس او پښتو ژبي پر خلاف د ځینو پوچ مغزو د ملنډو او زهرجنو تبلیغاتو مخنیوی ته هم هیڅ پام نه دئ اړول سوی .

پښتو ژبه له اوسني ځپلي او نتلي حالت څخه خپل وړ مقام ته رسول، په هیڅ ډول خدای مه کړه له پارسي او نورو وطني ژبو سره د دښمنۍ او تربګنۍ په مانا نه ده . بایددا عیني واقعیت په ورین تندي و منو، چي پښتو ته شا ګرزول؛ او د ټولنیز ژوندانه په هره برخه کي د پارسي ژبي تسلط او واکمني په هیڅ ډول زموږ د ملي یووالي سیمبول نه دئ . که څوک فکر کوي، چي د پښتو او نورو افغاني ژبو پر ځای د پارسي ژبي جبري خپرول او رواجول د دې هیواد د ملي وحدت ضامن دئ، ډېر تېروتلي دي . د دې لرغوني او وياړلي خاوري هیڅ قوم او هیڅ وګړی د دې حق نه لري، چي پښتانه یا نور ورونه قومونه د خپلي خوږې او سپېڅلي ژبي پرېښوولو یا کم رنګه کولو ته اړباسي . له دې مسألې سره د عِلمي چلند لاره دا ده، چي د افغانستان د ټولو ورونو قومونو بېلابېلو ژبو ته د هغو د ویوونکو په تناسب، د ودي او پرمختګ هر اړخیز امکـــــانات برابر سي . په دې کي هیڅ شک اوشبه نسته، چي پر شتمني او پراخي پارسي ژبي سربېره، د دې هیواد د نورو ورونو قومونو د ژبو زده کړه هم، د هر ریښتیني افغان له لويو ښېګڼو او هونرونو څخه ګڼل کیږي . پښتنو دا فضیلت او هیواد پالنه په عمل کي ښوولې ده . د پښتنو شاعرانو، لیکوالو او محققانو له خوا په پارسي ژبه د شعري دیوانونو، تاریخونو، ادبي او علمي اثارو شمېر دونه اوږد او مفصل دئ، چي د یوه جلا کتاب د لیکلو اړتیا را منځ ته کوي؛ خو په دې لنډو ټکو کي د پارسي ژبي، ادب، تاریخ، تاریخي جغرافیې، کتاب پېژندني، لرغونپوهني او ډېرو نورو علمي څانګو په بډاینه او پرمختګ کي، یوازي د افغاني فرهنګ د معاصر پېر د مخکښ او تر ټولو وتلي شاعر، لیکوال، مؤرخ او څېړونکي - لوی استاد علامه عبدالحي حبیبي (۱۲۸۹ ش / ۱۹۱۰م � ۱۳٦۳ش/ ۱۹۸۴م) د بې سارو علمي اثارو یادونه کافي ده، چي د نړی په ټول پارسي ژبي قلمرو (افغانستان، ایران او تاجیکستان) کي یې هیڅ حقپال لیکوال ، څېړونکی او عالِم له علمي مقام او فیوضاتو انکار نسي کولای . د دې یادوني مقصد فقط دا دئ، چي پښتنو هیڅکله د نورو ورونو قومونود ژبو؛ په تېره بیا پارسي په زده کړه او غوړېدو کي تعصب او بې پروایي نه ده کړې . سره له دې روښانه حقیقتونو، پښتانه نه یوازي له خپلي لرغوني او سپېڅلي ژبي سره تر هري بلي ژبي ډېره مینه لري؛ بلکي پښتو ژبه او پښتني دودونه د خپلي تاریخي پېژندني مهمه برخه ګڼي . د دې څو لنډو خبرو په یادولو سره اوس دلته دا پوښتني پیداکیږي، چي پښتو ژبه په داسي شرایطو او حالاتو کي، څنګه وده او پرمختګ کولای سي ؟ ایا په داسي شرایطو او امکاناتو کي، د پښتو ژبي د ویلو او لیکلو نوي معیارونه را منځ ته کېدای سي؟

جواب ساده او روښانه دئ، تر څو چي له امو تر اباسینه ، له چتراله تر بولانه او له بولانه تر غوره، د پښتنو په منځ کي ټینګښ او مزبوتي (مضبوطي) اړیکي پیدا نه سي؛ او ټول پښتانه په یوه وجود او یوه اواز خپله اصیله او لرغونې ژبه د ښوونځی، پوهنتون، رادیو، تلویزیون، مطبوعاتو، دولتي او خصوصي ادارو، سوداګری، لیکنو، مشاعرو، علمي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او تحقیقي غونډو، کلتوري او هونري بانډارونو او نورو ډول ډول اجتماعي او اقتصادي فعالیتونو ژوندۍ او واکمنه ژبه نه کړي ، تر هغه مهاله د پښتو په ویلو او لیکلو کي د نوو لارو او معیارونو مسأله د اوبو پر مخ کرښي دي؛ ځکه هر معیار او هر سبک د بقا او پرمختګ له پاره لازمو شرایطو ته اړتیا لري . که غواړو، چي پښتو ژبه په ټوله نړۍ کي د یوه عام او منلي معیار تر مقامه ورسو، باید تر ټولو دمخه په خپله ټولنه او چاپیرکي د داسي لوی ارمان د تحقق حال اومجال پیدا کوو . په ټولنه کي د عیني او ذهني شرایطو له برابرۍ او چمتووالي پرته څو شاعران، ادیبان ، ژبپوهان، لیکوال او څېړونکي په یوه یا څو غونډو کي د ژبي او ادب نوي معیارونه نه سي را منځ ته کولای . د نوو معیارونو او نوو لارو ایجاد، یوازي د ټولني د واکمنو عیني او ذهني شرایطو په چوکاټ کي ممکن دئ . چټکتیا او کراري یې له یوه سره د ټولني د مادي او مانوي (معنوي) ژوند په بدلونونو پوري اړه لري . د افغاني فرهنګ وتلئ او منلئ بابا، لوی استاد علامه عبدالحی حبیبي، د پښتو د معیاري لیکلاري په اړه همدغو واقعیتونو داسي اشاره کوي :

�زما په خیال د پښتو لپاره یو تخیُلي او حقیقي � معیار � ټاکل د اوس کار ندئ ؛ او نه دا کار یو یا دوه تنه کولای سي . معیاري لیکنه هغه وخت کېدای سي، چي د پښتو له ټولو لهجو څخه د اجتماعی او مدني اختلاط او ادبي ګډون او تفاعل په اثر کي یو معیار را ووزي ؛ او دا هغه وخت ممکنه ده، چي پښتانه له قبیله یي ژونده ووزي؛ او تګ راتګ دوني یکښي ډېر سي، چي ټولي لهجې او خصوصي تعبیرونه او اداوي او ګرامري خصایص سره ګډ سي؛ او د � بقای اصلح � له قانونه سره برابر ناوړه ووزي؛ او � وړ � پاته سي . � (حبیبي، پښتو نثر ته کره کتني ۲۵).

د لوی استاد په دغه بیان کي له ورایه څرګنده ده، چي د پښتو ژبي د معیاري لیکدود یا معیار ي سبک را منځ ته کول، تر هر څه وړاندي د ټولو پښتنو په منځ کي د سیاسي، فکري، کلتوري، اجتماعي او اقتصادي اړیکو ټینګښت او پراخوالي ته اړتیا لري . طبیعي خبره ده، چي د انساني ټولنو تر منځ د بېلابېلو اړیکو پیاوړتیا، تدریجي او تکاملي بهیر دئ . په بله وینا د پښتنو تر منځ د بېلابېلو اړیکو پراختیا او مزبوتوالی په خپله د معیاري توب شرایط او امکانات برابروي . دا کار د یوه یا څو کسانو تر وس وتلئ دئ . که څوک د پښتنو بېلابېلو لهجو او رنګارنګو فرهنګي میراثونو ته په شا ګرزولو سره د خپلو جعل سوو معیارونو د تپلو او بابولو هڅه وکړي، داسي هلي ځلي پښتو ته د ګټي پر ځای ورانۍ او زیانونه رسوي .

د معیاري پښتو د را منځ ته کولو په لړ کي، د ځینو لیکوالو او پوهانو کوښښونه علمي تاداو نه لر ي . دا هڅي او تلاښونه تر ډېره حده احساساتي بڼه لري . لکه څنګه چي ګورو، کله کله د پښتو ژبي یوې او بلي لهجې ته د بې قاعدې لهجې په توګه ګوته نیوله کیږي؛ کله کله د پښتو � معیاري � کولو له پاره، د حساب او هندسې په شان د فیصدۍ فارمولونه وړاندي کیږي؛ او کله کله بیا د ژبي علمي مسألې دسیاسي لانجو غوځولو په څېر د ډېرو (اکثریت) او لږو (اقلیت) د اصولو له مخي حلیږي . زموږ دې ښاغلو پوهانو تر اوسه پوري دا مسلم واقعیت نه دئ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېژندلئ، چي ژبه نه د فيصدۍ په فارمولونو او نه هم د � اکثريت � او � اقليت � د اصولو په مرسته، معياري توب ته رسېدای سي .

عجبه خو دا ده، چي د پښتو په بېلابېلو لهجو کي د قاعدې او بې قاعدې خبره خو نه منلو او دقيقو او نه هم تېروتلو او مغرضو افغانستان پېژندونکو کړې ده . د پښتو ژبي او ادب وتلو استادانو- لوی استاد علامه عبدالحي حبيبي، علامه عبدالشکور رشاد، پوهاند صديق الله رشتين، ګل پاچا الفت، عبدالرؤف بېنوا، قيام الدين خادم او ډېرو نورو هيچا نه په پښتو لهجو کي د يوې ځانګړي لهجې د قاعدې او بې قاعدې خبره کړې ده؛ او نه يې د يوې کره او معياري پښتو په لار کي، د و ندېو د وېش؛ او د دې يا هغې لهجې د اکثريت او اقليت په اړه خبري کړي دي . د افغاني فرهنګ په تېره بيا پښتو ژبي منلي بابا ، لوی استاد علامه حبيبي، او تر هغه وروسته د پښتو ژبي او ادب وتلي استاد، علامه رشاد، له خپلي ټولي پوهي او تبحر سره سره بيا هم هيڅکله ونه ويل، چي ليکوال او څېړونکي بايد د دوي په کندهارۍ لهجه خبر ي او ليکني وکړي . بالعکس يې ټول ليکوال، شاعران او څېړونکي هڅول، چي له هر ډول تکلف او تصنع پرته د خپلو عامو خلګو په ژبه ليکني وکړي . هغوی په ډېري اسانۍ سره کولای سوای ، چي د خپلي پراخي پوهي او علمي مقامونو په استناد، په پښتو ژبه او ادب کي د خپلي خوښي معيارونه وټاکي؛ او بيا يې د خپل نامه د غښتولو له پاره د هيواد پر علمي، تحقيقي او مطبوعاتي مؤسسو و تپي ؛ خو لکه څنګه چي ټول معاصران شاهد دي ، هغوی هيڅکله خپله لهجه، خپل سبک، خپل فکر ا و خپل لاره د معيار په توګه وړاندي نه کړه . تاريخي تجربې ښيي، چي د بېلابېلو ژبپوهانو، شاعرانو، اديبانو او عالمانو له خوا وړاندي سوي معيارونه هيڅکله عام،کُ‍ُلي او ابدي خصوصيت نه لري . د ژوندانه په هره برخه کي د پرون پياوړي او پاخه معيارونه، د نن له زورورو معيارونو سره سيالي او مقابله نسي کولای؛ سبا هم په هره ټولنه کي نوي بدلونونه، نوي معيارونه او نوي دودونه له ځانه سره راوړي . د همدي اصل او قانونمندۍ پر بنسټ بايد هيڅ معيار په پټو سترګو و نه منل سي . هر څه د نوو بدلونونو او پر مختګونو په رڼا کي و څېړل سي . په بله ژبه هر هغه څه، چي د نوي عصر غوښتنو او اړتياوو ته معقول جواب و وايي، د خلګو له خوا په ورين تندي منل کيږي؛ او د معيار جامه اغوندي .

حقيقت دا دئ، چي د پښتو ژبي په بېلابېلو لهجو کي د بې قاعدګيو او ګډوډيو په اړه څېړنه بايد د پوهي او منطق پر پاخه تاداو ولاړه وي . له بده مـــــرغــه د � معياري پښتو � ځيني لارښوونکي، د پښتو ژبي د بېلابېلو موضوع ګانوپه اړه څېړنه له راکيټ ساينس سره ورته ګني؛ او په دې توګه چا ته اجازه نه ورکوي، چي د خپلي مورنۍ او پلرنۍ ژبي پر بېلابېلو اړخونو او موضوعاتو ورغږېږي . د دې ناوړه دريځ يوازنۍ مقصد له دې پرته بل څه نسي تعبير کېدای، چي هر څوک په پښتو کي د خپلسرو معيار جوړوونکو ناوړه لاس وهني، په پټو سترګو نعوذبالله د قرآن دکرښو په شان ومني؛ اوپر هيڅ ناسمو جعلياتو يې د انتقاد ګوته کښېنږدي . د پښتو ژبي او ادب لويو استادانو هيڅکله داسي بيانونه نه دي کړي . د دې پر خلاف يې هر چا ته بلنه ورکړې ده، چي په خپله مورنۍ لهجه او خپلو سيمه ييزو محاورو د پښتو ژبي او ادب په غوړېدو کي فعاله برخه واخلي . .. هر چاته څرګنده ده، چي پښتو د يوه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر او لرغوني قوم ژبه ده . د دې ژبې د يوې ځانګړې لهجې په تړاو ناسم ګومان يا ناسمه پرېکړه، د ټولې ژبې ادبي اصالت او قاعده له پوښتنې سره مخامخ کوي؛ ځکه همدا لهجې او ژبنۍ جوړښتونه، زموږ د ادبي مخکښانو په لوړو او ګران بيو اثارو کې هم په پـــراخ توګه کار سوي دي . شک نسته، چې د هرې ژبې په بېلابېلو لهجو او ادبي اثاروکې کله کله ځينې ناوړه او بې قاعدې ټکي، ترکيبونه، عبارتونه او جوړښتونه تر سترګو کيږي، چې پښتو هم له دې طبيعي خصوصياتو ليرې نه ده؛ مګر دا نيمګړتياوې هيڅکله په يوه خاصه لهجه پورې نه دي تړلې .

زه په خپله په تېرو دېرشو کلونو کې د خپلو اوږدو پر دېسيبو په ترڅ کې، د نړۍ پر بېلابېلو توکمونو او ژبو سربېره د خپل پښتون ټبر له خورا ډېرو قبيلو، خېلونو او پښنو سره مخامخ سوی يم . د هغوی له رنګارنګو دودونو او بېلو لهجو څخه مې په ريشتيا سره ډېر نوي شيان زده کړي دي . د زده کړې دالړۍ نه يوازې ما غوندې نالوستي سړي؛ بلکې هر پوه او سترګه ور سړي ته هم خورا په زړه پورې ده . د افغانانو د مهاجرتونو دې اوږد بهير او د خلګو دکلتوري، اجتماعي او اقـــتصادي اړيـــــــــــکو لا ټينګښت، د پښتو د مختلفو لهجو او بېلو رواجونو تر منځ پخواني توپيرونه تر ډېرې ګچې لږ کړي دي . د بېلابېلو سيمو او قبيلو خلګو اوس په خپلو ناستو ولاړو کې داسې حقيقتونه وموندل، چې پلرونه او نيکونه يې په هغو هيڅ خبر نه وه . هر څوک له نورو سره په راشه درشه کې، خپل ناوړه پرېږدي؛ او د نورو ښه خپلوي . د پر مختګ او تکامل دا قانون، زموږ د مادي او مانوي (معنوي) ژوند په ټولو برخو کې جاري او ساري دئ.

د � معياري پښتو � ځينې جذباتي پلويان په واقعيت کې، د پښتنې ټولنې سياسي، اجتماعي، فرهنګي او اقتصادي شرايطو ته په نه پاملرنې سره، د نورو ژبو د اومو او نيمګړو معيارونو پيښې کوي؛ او له هغو سره د سيالۍ او رقابت په هيله غواړي په يوه پلا له لومړۍ زينې څخه د بام سر ته ټوپ و وهي . له دې امله يې په لېونتوب سره لستوڼي را نغښتي دي، چې خپل ناوړه او جعل سوي معيارونه، په پښتو کې د نوو کشفياتو په شان د ډله ييزو رسنيو له لارې پر خلګو وتپي . دې کار زموږ په ښکلې او سپېڅلې پښتو داسې شوډنګ کړی دئ، چې زه له شلو پښتونو سوچه پښتون هم، د دوی په ډېرو اختراع کړو ټکو او ترکيبونو نه پوهېږم؛ او يا مې په اروېدو سره پښتورګي له خندا چوي.

که په څرګندو او روښانه ټکو و وايو، تر هغه مهاله چې په ټولنه کې له پښتو سره د سياسي واکمنانو د مور او ميرې چلند نه وي ختم سوی؛ او موږ خورو ورو پښتنو د خپلې ژبې او نورو کلتور ي ارزښتنو د غوړېدو له پاره پياوړې او ګړندې ګامونه نه وي اخيستي، د يوې معياري پښتو را منځ ته کول، کټ مټ په ناړو د کاغذ له موښلولو سره ورته والی لري . بايد د پښتو د پرمختيا او پراختيا مسأله له ريښو او تاداوه حل سي . دا اساسي او بنستيز حل په ګرده پښتنې ټولنه کې د لازمو مادي او مانوي شرايطو په را منځ ته کولو سره ميسر دئ، چې د هغو د بشپړتيا رسالت بيا هم زموږ پښتنو پر اوږو پروت دئ . بايد له همدې شېبې څخه هوډ وکړو، چې د دې لوړ انساني او ملي هدف د تحقق له پاره په علمي تياري او سره سينه کار کوو؛ او د پښتنې فرهنګ د هر اړخيز ي ودې او پرمختګ په لاره کې، له هيڅ راز قربانييو ډډه نه کوو . په پاکستان کې د پښتو د معياري کولو په وړاندې پرتې ستونزې تر افغانستان هم

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېري او پراخي دي، چي دلته يې په شمېرلو او څېړلو نور وخت نه نيسم . که و غواړو چي د پښتو د ويلو او ليکلو اوسنۍ پاشلی سبک تر يوه علمي او منلي معياري مقام پوري ورسو، نو تر ټولو لومړی شرط د دې ژبي په وړاندي د بېلابېلو سياسي او تبعيضي خنډونو ليري کول دي، چي د هغه په تحقق کي هم د پښتنو ګډې هڅې او ټينګ يووالی ډېر ارزښتناک ځای لري.

د ژبي سوچه کول ياني څه ؟

د ژبي سوچه کول، لکه څنګه چي له نامه څخه يې ښکاري د پردو کليمو، ترکيبونو، تعبيرونو او اصطلاحاتو پر ځای د خپلو ټکو کاروني ته وايي . د ژبي د سوچه کولو خيال په ظاهره خورا ښکلی او په زړه پوري برېښي؛ خو په عمل کي ډېر ګران او حتا ناممکن کار دئ . علمي څېړني او تاريخي شواهد جوتوي، چي بشري ټولني په بېلابېلو لارو او ډولونو يو پر بل اثر ښندي؛ او د نړۍ هيڅ بشري ټولنه د نورو له اغېزې خوندي نه ده. په داسي شرايطو او حالاتو کي، د ژبو د بشپړ سوچه کولو فکر له خپل ټول جذابيت سره سره، کټ مټ له يوه غولوونکي سَراب سره ورته والی لري . د انسانانو په ژوند کي سياسي، فکري، فرهنګي، اجتماعي او اقتصادي بدلونونه او متقابلي اړيکي د ژبو د سوچه پاته کېدو ټول خوبونه له منځه وړي .

د ژبي د سپېڅلتيا خوندي کول او د ژبي د يومخيز سوچه توب په لاره کي کوښښونه دوې بېلي نظريې او مسألې دي . شک نسته، چي د هري ژبي اصلي ويوونکي، له هغو څخه پښتانه بايد د خپلي ژبي اصالت او سپېڅلتوب ته د زړه له کومي پام وکړي؛ د خپلو اصيلو ټکو، ترکيبونو او اصطلاحاتو په روزنه او پالنه کي نه ستړی کېدونکی زيار وګالي؛ په ورځنييو خبرو او ليکنو کي پردو ټکو، عبارتونو او محاورو ته په اسانۍ سره ځای ور نه کړي، چي زموږ د پلرونو او نيکونو د لرغوني ميراث ځای ونيسي . له بده مرغه د ژبي د پرمختګ تګلوری تل زموږ په لاس کي نه وي، نو ځکه تل د يوه ژوندي موجود په توګه د طبيعي او غير طبيعي عواملو د اثر ښندني له امله خپله څېره بدلوي ؛ خو د ژبـــــي يو مخيز سوچه کول، د يوه تنګ نظره ملت پال او غير علمي جريان په توګه، په حقيقت کي له ژبي څخه د ټولو پردو ټکو، ترکيبونو، اصطلاح ګانو شړل او د هغو پر ځای د سترګو په رپ کي د نورو ټکو درول دي . دا کار د ټولنيز ژوند بېلابېلو بدلونونو ته شا اړول؛ او په نتيجه کي د ژبي د ډېرو ارزښتناکو پانګو د ضايع کولو او کم رنګه کولو په لار کي هلي ځلي دي . داسي انقلابي غورځنګونه، خلګو ته د ژوندانه په ټولو چارو کي لوی کړاونه او پېچومي پېښوي . په راتلونکي څپرکي کي د ژبي ددغه راز سوچه تابه په اړه لنډې خبري او ځيني مثالونه وړاند ي کوو.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژبو د سوچه کولو افراطي لار

د ژبو سوچه کولو افراطي لار ، تر ډېره حده سیاسي ښته لري . په ډېرو ملتونو کې ملتپالو شخصیتونو او ګوندونو ، د سیاسي او فرهنګي خپلواکۍ په ترلاسه کولو سره د ژبو د یومخیز سوچه توب کړنلارې غوره کړې دي؛ خو حقیقت دا دئ چې د هرې ژبې، له هغې ډلې څخه د پښتو سوچه کول، هیڅکله د ملي جذباتو او ولولو کار نه دئ . د نړۍ په ټولو ژبوکې د بېلابېلو طبیعي او غیر طبیعي عواملو له امله، د پردو ژبو او فرهنګي جریانانونو ژوري اغېزې له ورایه څرګندې دي . هیڅوک دانسانانو په ټولنیز ژوند کې، د هغو د متقابلو اړیکو او هر اړخیزو بدلونونو له ستري ونډې څخه سترګې نه سې پټولای . د ژبو د سوچه کولو افراطي چلند، د یوه پوخ علمي او منطقي تاداو پر ځای د احساساتو او هوس پر وچو بوسو ولاړ دئ؛ نو ځکه بې ناکامۍ بله نتیجه نه لري . د جرمني، تورکیې او ایران د افراطي سوچه کولو کړنلارې ګرده د دې واقعیت روښانه بولګې دي . زموږ په هیواد کې هم د پردو ټکو د سراسري شړنې غورځنګ د علمي او منطقي اساساتو پر ځای، نیشنلیستي منشأ او بنسټ لري .

په دې مبحث کې د پارسي ژبې د سوچه کولو پر ځینو غېرعلمي اساساتو او تاریخي مثالونو څو لنډې خبرې کوو، چې د پښتو د� سوچه کولو � مدعیان یې په غور سره وګوري؛ او هیڅکله د نورو د افراطي او غیر علمي کړنلارو پېښې ونه کړي . لکه څنګه چې پوهېږو ایرانیانو څو لسیزې مخکې په ډېر جدیت سره د پارسي ژبې د سوچه کولو بهیر پیل کړ؛ او غوښتل یې چې دټولو دخیلو ټکو او اصطلاحاتو پرځای خپلې پارسي کلیمې او اصطلاحات وټاکي؛ د دې افراطي او غیر علمي طرحې له مخې باید هر څه په څو میاشتو او کلوکې پارسي رنګ اخیستی وای؛ خو له دې امله چې دغو افراطي کړنلارو او کوښښونو، په ژبه او نورو فرهنګي مسألوکې د ټولنیزو بدلونونو د قانون پر خلاف عمل کاوه، نو ځکه یې د پام وړ نتیجې تر لاسه نه کړې . د ایران د پارسي کولو نه سترې کېدونکې فابریکه، په حقیقت کې له ډول ډول پېچومو او کړاونو سره مخامخ سوه . تر ټولو لومړۍ ستونزه یې دا وه، چې د پارسي کولو په ایرانۍ فابریکه کې د ځینو اروپايي، عربي، تورکي او هندي کلیمو له پاره هیڅ ډول معادل ټکي ونه موندل سوه . له دې امله یې په ناچارۍ سره په سلګونو ټکي او اصطلاحات؛ لکه اسلام ، دنیا، آخرت، زکات، صدقه، قانون، حقوق، میراث، مجاز، مشروع، مجلس، ثابت، مستحکم، کتاب، مطب، مجتهد، مجاهد، تصادف، تصادم، خانم، خاتون، کتک، کمک، چماق، تلګرام، تلګراف، اتوبوس، اتومبیل، ماشین، سیګار، ژنرال،کالوري، کروات او داسي نور په خپله اصلي بڼه ومنل . د پردو ټکو او مصطلاحاتو د پارسي کولو له پاره د ایران بله ستونزه دا وه، چې د مروجو ټکو پر ځای یې خلګ په لوی لاس د پردو ټکو کارولو ته اړ کړه؛ مثلاً په ایران کې اوس زیاتره خلګ د � تشکر � یا � مهرباني � پر ځای د میرسي (Mercy) اروپايي ټکی کاروي . دغه راز د � شهراه � یا� شارع � پر ځای د اتوبان (موټر (Auto = سړک (Bahn = جرمنۍ کلیمه او د سبزي پالک له پاره د انګریزي ژبې د (Spinach) ټکی د� اسفناج � په بڼه استعمالوي . د داسي عربي، تورکي، هندي او اروپايي ټکو فهرست خورا اوږد دئ، چې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایراني لغت جوړوونکو یې پر ځای پارسي کلیمې ایښې دي؛ خو عام خلګ یې په بهرنیو نومونو بولي . دا کار د افراطي سوچه کولو له ناکامۍ پرته بله مانا نه لري .

په ایران کې د پارسي ژبې د سوچه کولو یو بل مشکل دا دئ، چې د ځینو پردو ټکو له پاره یې داسې بې خونده پارسي کلیمې غوره کړې دي، چې د سلیم عقل، ژور منطق، او پوخوالي یا په بله وینا فصاحت او بلاغت ازموینه نسي تیرولای؛ د مثا ل په توګه ایرانیانو رادیو تلویزیون ته، چې د ډله ییزو اطلاعاتو د جهاني وسیلو په توګه په ټوله نړۍ کې منل سوي کلیمې دي، د � صدا و سیما � نومونه غوره کړې دي . په دې دوو ټکو کې لومړی ټکی � صدا� بیرته عربي لغت دئ . په دې ډول ایرانیانو د � رادیو � د جهانشموله، اسانه او منلې کلیمې پر ځای د عربي � صدا � ټکی کښېښود . څوک نه پوهیږي، چې د دې کار ګټه په څه کې ده ؟ ولې باید په نړیواله ګچه منلې او عامه سوې پردۍ کلیمه د بل داسې بهرني ټکي له خوا وشړل سي، چې خلګ یې له نوې مانا او مفهوم سره هیڅ اشنایي هم نه لري . یا په بله ژبه دا ټکی په فصیح او بلیغ ډول د نوي مفهوم (تلویزیون) د بیانولو وړتیا نه لري . دا یوازي د مسألې د شکلي او ظاهري اړخ مشکلات دي؛ خو د � صدا � او � سیما � اصلي ستونزه د هغو په مانا کې نغښتې ده؛ ځکه د � صدا � عربي ټکی د اواز په مانا دئ؛ او د � سیما � کلیمه د مخ، څېرې، تندي او داسې نورو په ماناوو راغلې ده . د � سیماء � ټکی په عربي ژبه کې د علامت او هیئت په ماناوو کارېږي (عمید ۲: ۱۵۰٦) چې دا په خپله هم له یوې خوا له پارسي مانا سره د التباس بېله ستونزه پېښوي ؛ او له بلې خوا د رادیو تلویزیون نړیوال ټکي یوازي د اواز او څېرې په ماناوو نه دي . په بله ژبه هر ږغ او اواز ته هیڅکله رادیو نه سو ویلای . همدغه رنګه هر تصویر، څېره او مخ په هیڅ ډول تلویزیون نه سي بلل کېدای.

که حقیقت ته تن ور کوو، نو دا خبره باید په ورین تندي ومنو، چې د رادیو او تلویزیون په نړیوالو ټکوکي د اواز او انځور تر لفظي ماناوو ډېر غټ او ارت مفهومونه نغښتي دي . رادیو داسې برقي او تخنیکي وسیله ده، چې د هغې په کومک خبرونه، خبرتیاوي، موسیقي او نوري اطلاعاتي مسألې له زرونو کیلومتره واټن څخه اورېدل کیږي . هو په رادیو کې اواز سته؛ خو هر اواز رادیو نه ده . که خر، سپی، چرګ یا نور ژوي اوازونه باسي، د دې مانا دا نه ده چې هري خوا ته رادیوګاني چالانه دي . که لږ څه ځیر سو په تلیفون، مخابره، ګویا (ږغ خپروونکې آله) مایک (ږغ ثبتوونکې آله) او ډېرو نورو تخنیکي او برقـــــــي وسیلوکي هم اوازونه سته . دلتـــــــه هم دا پوښتنه پیدا کیږي، چې ولې دغه ږغ خپروونکو وسیلو ته رادیو نه وایو؟ د اواز خپروونې پر ګڼ خصوصیت سربېره، د دغو وآلو په میخانیکي او برقي جوړښت کې ډېر توپیر سته . هغه خپروني، چې د رادیو له لارې کیږي، هیڅکله د تیلفون، مخابرې، ګویا، مایک او داسې نورو په مرسته نه کیږي . همدغه شان، په تلویزیون کې ریشتیا هم څېره او تصویر ښکاري؛ خو هر شکل او انځور د هیڅ منطق له مخې تلویزیون نه بلل کیږي . په تلویزیون کې د ځانګړو تخنیکي او برقي وسایلو په مرسته له اواز سره د ټولو ژوندیو پېښو تصویرونه هغه هم له سوونو او حتا زرونو کیلومتروفاصلې څخه مالومیږي . هر عکس او انځور د ژوندي موجود په شان خبري کوي . تلویزیوني انځورونه او ږغونه، په حقیقت

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي له ليري واټن څخه د خلګو ژوندي عکسونه او مخامخ خبري ښيي ؛ مګر يو بې سا او بې اوازه تصوير، چي دوی يې � سيما � بولي، څنګه د تلويزيون لوی، پراخ او پرمختللی مفهوم افاده کولای سي ؟!

ايرانيانو د ميزايل (Missile) د لاتيني ټکي له پاره د � موشک � کليمه جوړه کړې ده . زه نه پوهيږم، چي دوی د موش يا موږک ټکی له کمه ځايه وموند، چي وروسته يې د تصغير د نخښي (ک) په زياتولو سره هغه نور هم پسي کوچنی کړ؛ ځکه د ميزايل په ټکي کي خو د موږک هيڅ يادونه نسته . که دا نوم ايښوونه، له موږک سره د ميزايل د شکلي او ظاهري جوړښت د ورته والي پر بنسټ سوې وي، نو بايد د � موشک � ايراني لغت جوړوونکو په دې خبر ه سر خلاص کړی وای، چي هر ميزاييل له موږک سره په څېره او بڼه کي ورته والی نه لري . تخينکي وسيلې هم د هر بل موجود په څېر، د نوو ساينسي بدلونونو او پرمختګونو له کبله خپلي بڼې او جولې اړوي . نه پينځوس کاله مخکي توپک او توپ پر خپله پخوانۍ بڼه پاته دئ؛ او نه هم ورځ په ورځ پرمختلوونکي راکيټونه . که يې پرون د موږک په څېر غټ غوږونه او اوږده لکۍ لرله، اوس ښايي ګرسره د پراخو غوږو او اوږدې لکۍ په شان ميکانيزم و نه لري . د دې خبري مقصد دا دئ، چي لغت جوړوونکی بايد د نوو ټکو په جوړولو کي داسي نومونه غوره نه کړي، چي ونه او ګونه يې د وخت په تېرېدو سره بدلون ومومي؛ او تر څه مودې وروسته د وضعه سوي ټکي مانا او مفهوم د شي له ظاهري او فزيکي جوړښت سره سمون و نه لري . سربېره پر دې ايا دا خبره منطق لري، چي پر داسي لويي او ستري وژونکي وسلې د � موشک � نوم کښېښوول سي، چي زر ګونه کيلومتره واټن وهي؛ او د بېلابېلو مقصدونو له پاره په ټنونو سوځونکي يا چاودېدونکي مواد له ځانه سره وړي ؟ د دې نوم ايښووني پر خلاف ايرانيانو د کمپيوټر موس (Mouse) ته د� موش � ټکی غوره کړی دئ، چي تر لسو سانتيو ډېر اوږدوالی او تر پينځو سانتيو زيات بر (سور) نه لري . دونه کوچنۍ وسيلې ته � موش � او هغونه لويي وسيلې (توغندي) ته � موشک � وايي . اوس نو لوستونکي په خپله قضاوت کولای سي، چي د � موشک � جوړه سوې کليمه څنګه د لوړ ذوق او ژور منطق اصولو ته جواب ويلای سي؟

په دې وروستيو وختو کي مي د بي بي سي راديو د پارسي څانګي په خپرونو کي يو نوی ترکيب اورېدلئ دئ ، چي کله کله يې د دغه څانګي زياتره افغان کارکوونکي هم د نورو ايراني ټکو؛ لکه دادستان، دادګاه، دادرسی، پيګرد، بازداشت، بازجويی، بازرسی، بازدشتګاه، باشګاه،، فرودګاه، دانشګاه، دانشکده، دانشــــــــجو، دانش آموز، شهرداری، شهردار، پروفسور، راهبرد، راهکار، پزشک، بازرګان او داسي نورو تر څنګ په وياړ سره کاروي . دا نوی ټکی د � دوست دختر � ترکيبي کليمه ده، چي په واقعيت کي د انګريزي ژبي د ګرل فرينډ (Girlfriend) تحــــــــت الفظـــــي ترجمه ده . مخکي تر دې چي د دې بې خونده او ټکي په ټکي ترجمه سوي ترکيب په اړه څو خبري وکوو، هغو افغان فرهنګيانو ته د دې ټکي يادونه ضروري ګڼم، چي که د � دوست دختر � په شان د پردو هر ښه او بدپه پټو سترګو را اخلي، نو له دې څخه څه شرم کوي، چي د خپلو خوږو پارسي نومونو لکه : � خوشو �، � خُسر �، � خسربره �، � يازنه �،� کاکا �، � ماما � ، � سونو �، � ييور � او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسي نورو پر ځای په خپلو ورځنيو خبرو او ليکنو کي ايراني نومونه لکه : � مادرزن �، � پدر زن �، � برادر زن �، � داماد �، � عمو �، � دايي � او داسي نور استعمال کړي ؟ که دغو ښاغلو ته د ايراني ټکو کاروَنه هيڅ ربړ او تکليف نه ور کوي، نو بيا په دي کي هم هيڅ بدي نسته، چي د خپلي ژبي د خورا ډېـــرو اشنـــا او مانوسو ټکو پر ځـــای د � هويـــــــج �، � اسفناج �، � سيب زميني �، � گوجهٔ فرنگی �، � خيار �، � کـــــره �، � رازيـــانه �، � خردل �، او داسي نور و په ځېر سلگونه ټکي هم په پراخه توگه دودکړي؛ تر عامو نومونو چي تېر سو، بيا نو وار د خاصو نومونو راځي، چي پر ايراني پارسي مين افغان فرهنگيان يې بايد په خپل شخصي ژوند کي په ټينگه مراعات کړي . هر چا ته مالومه ده، چي د انسانانو په نوم اينبوولو کي هم د ايران د پارسي ژبو او افغاني پارسي ژبو تر منځ ډېر توپير سته؛ خو دا کار په تشو لاسونو د غرونو هوارول دي، چي زموږ جذباتي ايران مآبان به يې هيڅکله تر عهدې و نه وزي . له دې کبله چي د پېښه گرو دا عملونه له هيڅ راز علمي معيارونو سره سمون نه لري، نو له شرموونکي ناکامۍ پرته بله نتيجه هم نه سي را منځ ته کولای . موږ ټول بايد په دې روښانه حقيقت ځانونه پوه کړو، چي هره جغرافيايي محدوده ځانته بېل خصوصيات او مشخصات لري . ځيني ځانگړتياوي او مشخصات له يوه ځايه بل ځای ته نه وړل کيږي؛ ځکه هر ملت بېله روحيه، بېل تاريخ او بېل وياړونه لري . زموږ ژورناليستان، ليکوال او څېړونکي هم بايد په پټو سترگو د هغو ټکو، ترکيبونو او اصطلاحاتو د کاپي کولو هڅه و نه کړي، چي زموږ د خلگو له ژبي، تاريخ او ملي دودونو سره سمون و نه لري . تر دي لنډي تبصرې وروسته اوس بيرته راگرځو د � دوست دختر � د بدرازه او بد خونده تر کيب په اړه څو خبرو ته . د سلـــــــيم ذوق څښتن په خپله قضـــاوت کولای سي، چـــي د � دوست دختر � نامأنوس، نازېبا او ناوړه ترکيب څنگه د انگريزي ژبي د گرل فرېنډ مفهوم افاره کولای سي؟ ځکه چي په � گرل فرېنډ � کي دهري همزولي، ملگري، دوستي، شريکي يا خواهر خواندي مفهوم نه دئ نغښتی؛ بلکي دا ترکيبي ټکی اصلاً د هغي نجلۍ په مانا کارېږي، چي له خپل نارينه انډيوال سره جنسي اړيکي ولري . داسي اړيکي په افغاني، ايراني او نورو اسلامي ټولنو کي نامشروع يا غير قانوني بڼه لري؛ خو په لوېديزه نړۍ کي د عيسوي دين له ظاهري واکمنۍ او اغېزې سره سره د دې خبري پوښتنه نسته . په پارسي کي د دې مفهوم له پاره رفيقه، معشوقه، محبوبه، يار، شاهداو داسي نور ټکي سته، چي هم د انگريزي � گرل فرېنډ � مانا په بشپړه توگه افاده کوي؛ او هم په پارسي ژبه اوادب کي له پېړيو پېړيو راهيسي اشنا او ښايسته ټکي دي .

شک نسته، چي د هري ژبي د ودي او پرمختگ په بېلابېلو پړاونو کي د تکلف او مشکل تراشۍ راز راز مکتبونه او لاري راغلي دي، چي پيروانو يې په لوی لاس د ژبي او هونر ساده مفهومونه د خپل ادبي او هونري کمال په توگه، پېچلي او کړکېچن کړي دي؛ خو دا خبره هر چاته د منلو وړ ده، چي داسي ادبي او هونري ښوونځيو په عامو ولسونو کي، چندان ځای او مقام نه دئ موندلئ؛ ځکه تکلف او تصنع د يوه دروند پېټي په څېر هيڅا ته د زغم وړ نه دي . له دې امله د ټولني عام وگړي د هيڅا گرانو ټکو، پېچلو ترکيبونو او کړکېچنو تعبيرونو ته زړه نه ښه کوي . له دې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

روښانه واقعیت سره سره، زموږ په ټولنه کې د پارسي او پښتو ژبو ځینو ژورنالیستانو، لیکوالو او شاعرانو په پوهې یا ناپوهۍ سره د هیواد د ملي ټرمینولوژۍ د ښکلو او خوږو ټکو پر ځای د پردو ژبو د نااشنا، ناوړه او بې خونده کلیمو داسي لاس خلاصي کاروَني ته ملاوي تړلي دي، چي ډېر ژر به خپله اصیله ژبه په خلگو کي پردۍ کړي . د دغه وراناوونکي فرهنگي بهیر پلویان باید په دې خبره ځانونه پوه کړي، چي د هري ورځي په تېرېدو سره د خلگو اسانه او خوږه ژبه د خپلو ړندو پېښه گرییو قرباني کوي؛ او په خپلو لاسونو ځانو ته قبر کیني .

دلته باید د ژبي د ورانولو او ملي هویت د له منځه وړولو دوو بېلو مسألو ته په ځیر سره پام وکړو . که په افغانستان کي د ایراني پارسي بې خبره او افراطي پلویان غواړي په خپلو خبرو او حتا شخصي لیکنو کي، د خپلي خوږې پارسي پر ځای د ایران جعل سوي کلیمې کار کړي، د دې کار په وړاندي هیڅ بندیز او پابندي نسته؛ ځکه هغوی په خپلو نااشنا او کله کله نامعقولو ټکو سره ځانونه له خپلو عزیزانو او خپلو خلگو بېلوي؛ عام ولس څه چي آن د خپلي کورنۍ غړي او نیژدې خپلوان او انډیوالان به یې هم په خبرو او لیکنو نه پوهېږي . ژورنالیست، شاعر ، لیکوال، څېړونکي او د فصاحت او بلاغت د ډگر نورو کسانو ته تر دې لویه سزا نسته، چي خلگ له بیانه شکایت او کرکه وکړي . لکه څنگه چي افغانانو هیڅکله د نورو صادر سوي ایډیالوژۍ نه دي منلي، همدغه راز به هیڅکله د نورو ملتونو صادر سوو ټکو ته هم زړه ښه نه کړي . بله مهمه او ارزښتناکه مسأله د افغانستان د پېژندگلوۍ او هویت خبره ده، چي هیچا ته باید له هغې سره د لوبو کولو اجازه ور نه کړه سي . زموږ زړور او توریالي ولس د افغانستان لرغوني تاریخ او وياړلو دودونو ته په ژوري کتني سره په ټینگه پرېکړه کړې ده، چي په دې هیواد کي باید تل د ځینو علمي، اداري او فرهنگي نومونو له پاره له ملي ټرمینالوژي څخه کار واخیستل سي . دې ملي ټرمینالوژي د اوږدو کلونو په ترځ وده کړې ده؛ او زموږ ټول هیوادوال باید د دې لرغوني او وياړلي خاوري د ملي تشخص او پېژندگلوي په خاطر هغه په گردو رسمي او دولتي چارو کي په جدي توگه په پام کي ونیسي . داسي ملي ټرمینالوژۍ د نړۍ په نورو متمدنو او مهذبو هیوادونو کي هم باب دي . ایرانیانو د خپل ملي هویت د ښوولو له پاره د � فرهنگستان �، � دانشگاه �، � دانشکده � او داسي نورو په څېر نومونه غوره کړي دي . موږ هم بشپړ حق لرو، چي د افغانستان د پېژندگلوۍ له پاره خپله ملي ټرمینالوژي کار کړو؛ او د هیواد په رسمي او دولتي ژوند کي د انگرېزي � یونیورستټۍ � او � فاکولټي � پر ځای د � پوهنتون � او � پوهنځۍ � ټکي استعمال کړو . دغه راز باید � لویه جرگه �، � ولسي جرگه �، � مشرانو جرگه � � ستره محکمه �، � لویه څارنوالي �،� څارنوال �، � قضأ �، � قاضي � ،� ولسوالي �، � ولسوال �،� پوهیالی �، � پوهنیار �، � پوهنمل �، � پوهندوی � ، � پوهنوال � ، � پوهاند� او سلگونو نورو پر ځای د پردو ټکو د کاروني او خپروني مخه ونیوله سي . هر چاته څرگنده ده، چي افغانستان له سیاسي، اجتماعي او فرهنگي پلوه یوه خپلواک هیواد دئ . همدا ملي ټرمینولوژي افغانستان له ایران، پاکستان او ټولي نړۍ څخه بېلوي . گرده افغانان باید په خوښۍ سره

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي واقعيت ته غاړه کښېږدي، چي افغانان سرونه بايلي خو په هيڅ ډول حاضر نه دي، چي د خپلو پلرونو او نيکونو ژبه، تاريخ او دودونه هېر کړي .

د اينټرنيټ له برکته په دې وروستيو لسو - پينځلسو کلونو کي د نړۍ خلګ له يوې نوې ترکيبي کلمې سره اشنا سوي دي، چي ايميل (e - mail) نوميږي . هر څوک په دې خبره ښه پوهيږي، چي ايميل د اينټرنيټ له لاري د ليکنو او ډول ډول نورو اسنادو لېږلو او راليږلو ته وايي . د ايران د پارسي ژبي د سوچه کولو ښاغلو ماهرانو دا ټکی د � پُست الیکترونیک � په بڼه ترجمه کړ . عجبه او اريانونکې ترجمه، چي انګرېزي اصطلاح ته يې د پارسي تر کيب پر ځای بيرته انګرېزي ترکيب غوره کړ ؟ ! د ايرانيانو دا هو به هو اړول سوی ترکيب،پر خپل نامأنوس والي او نوي توب سربېره، تر خپل اصلي حالت ډېر اوږود او بې خونده دئ . څوک نه پوهېږي، چي ايراني لغت جوړوونکو د � پُست الیکترونیک � په ناوړه جعل او اختراع کي څه ګټه ليدلې ده ؟ ځکه ايميل (e - mail) له يوې خوا په ټوله نړۍ کي پېژندل سوې او منل سوې کمپيوټري اصطلاح ده؛ او له بلې خوا په وضعه سوې بڼه (پُست الیکترونیک) کي د پارسي ژبي هيڅ نخښه نه ليدله کيږي . په وضعه سوې اصطلاح کي خو نه د پُست (Post) ټکی پارسي دئ، او نه هم د اليکترونيک (Electronic) ټکی . هغه څه چي د ايرانيانو په دې خوښه کړې ترکيبي کليمه کي د لمر په څېر روښانه دي، د اصـــلي نړيوالي او مــنل سوې بــــــني ايمــــيل (e - mail) په پرتله د دې ټکي اوږدوالی، بې خوندي او نوی توب دئ . دلته بيا هم د سليم عقل خاوند، په خپله قضاوت کولای سي، چي د ايرانيانو په � پُست الیکترونیک � کي څه مانوي (معنوي) او ظاهري ښېګنه پرته ده ؟ زه باور لرم، چي د سليم ذوق ښتن هيڅکله په خپله ژبه کي، هغو جهانشمولو ټکو او اصطلاح ګانو ته د داسي معادل ټکو د جوړولو پلوي نه کوي، چي نه يې شکل او جوله د خپلي ژبي په شان وي؛ او نه هم تر اصلي بڼې اسانه او په زړه پوري . د� ايمــيل � د انګرېزي ټــــکي له پــــــاره، د پښتـــــــو � بريښنا ليک � تر ايراني � پُست الکترونیک � ډېر غوره دئ؛ ځکه د� ايميل � مفهوم يې په روانه، ساده او خوږه پښتو بيان کړی دئ؛ اوتر ايراني وضعه سوي ترکيب ډېر لنډ او اسانه دئ . د لغت جوړولو هونر (هنر) او کمال هم په دې کي نغښتی دئ، چي نوې کليمه بايد د مانا له پلوه دقيقه او جامع او د ظاهري شکل له پلوه لنډه، اسانه ، خوږه او په زړه پوري وي . که د فصاحت او بلاغت د اصولو له مخي جوړ سوي ټکي او اصطلاحات، په خلګو کي د بهرنيو کليمو ، ترکيبونو او اصطلاحاتو تر تعميم او خپرېدو مخکي وړاندي سي، په پوره باور سره به هري خواته په لږ وخت کي باب سي .

په انګرېزي کي يوه مرکبه کليمه سته، چي هاټ واټر باټل (Hot - water - bottle) نوميږي . دا ترکيبي نوم لکه څنګه چي مالوميږي له درو بېلو ټکو څخه جوړ سوی دئ . ايراني ژباړونکو په خپلو اثارو کي د � کيسۀ آب گرم � په ډول ټکی په ټکی ترجمه کړی دئ؛ خو پښتنو د دې دواړو اوږدو او بې خونده انګرېزي او ايراني مرکبو کليمو پر ځای يو لنډ او اسانه ټکی غوره کړی دئ، چي ځيني پښتنانه يې � مشکوله � او ځيني يې � منبکوله � بولي (په پښتو کي په � ښ � باندي د � ش � اوښتل خورا ډېر مثالونه لري) . د مشکولې په لغت کي د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړې هيڅ رنگ نه ليدل کيږي . لنډه، اسانه، ساده او خوږه کليمه ده؛ نو ځکه خلگو په ډېري خوښۍ سره منلې ده؛ او ددغه شي له پاره يې د هري ژبي د وضعه کړو ټکو په وړاندي لاره بنده کړې ده . د همدې استدلال له مخي که په هره نوې کليمه کي د غه راز خصوصيتونه خوندي وي هيڅ دليل نسته، چي نوې جوړه سوې کليمه، د خلگو له خوا په خوښۍ سره و نه منل سي.

د داسي کليمو او اصطلاحاتو فهرست ډېر اوږد دئ، چي د ټولو يادونه يې حتا په يوه مقاله کي هم نه ځايږي . دلته د دغو څو مثالونو يادونه يوازي د دې خبري د اثبات له پاره ده، چي وشيو د ژبي داسي سوچه کول نه هيڅ علمي او منطقي تاداو لري؛ او نه يې خلگ په خپلو ورځنيو محاورو او مکالمو کي کارولو ته تيار دي؛ د باد راوړي کاغذ په څېر، تر څو مياشتو او کلو وروسته يا بيرته پر بله خوا په هوا کيږي يا د کليماتو د ژوند او مرگ د قانون له مخي تل تر تله، له منځه ځي .

زموږ د سيمي ژبي، فکري او فرهنگي دودونه يوله بله داسي اخښلي او بخښلي دي، چي که دسوچه کولو په کار کي علمي او منطقي لار غوره نه سي، زموږ د ژبو او کلتور له ارزښتناکو لرغونو اثارو، فکري او فرهنگي سرچينو سره اړيکي، د نابودۍ تر حده کمزوري کيږي . په تورکيه (ترکيه) او د منځنۍ اسيا په پخوانيو شوروي جمهوريتوکي همداسي وسوه . د ژبي او فرهنگ لرغوني اثرونه په داسي بې رحمۍ له منځ يووړل سوه، چي اوس لوستو کسانو ته هم د خپلو پلرونو او نيکونو د علمي، ديني، ادبي او تاريخي اثارو پوهيدنه ډېره گرانه او ربړوونکې ده .

که څوک د پښتو په سوچه کولو کي دغه راز افراطي او نامعقول گامونه واخلي، زموږ پښتنو راتلونکي پښتونه (نسلونه) به هم له لويو سرگرادنييو او پېچومو سره مخامخ وي؛ ځکه که يوازي د پښتو ژبي د منځنۍ دوري اثار په پام کي ونيسو، گورو چي په ټولو ليکنو کي داسلام د سپېڅلي دين عقايد او نظرېي مرکزي مقام لري . پر فقهي او مذهبي موضوع گانو سربېره، د پښتو عرفاني شاعري هم په ژوره توگه له عربي ژبي او اسلامي فرهنگ سره ټينگي اړيکي لري . دغه رنگه د سيمي تاريخي، سياسي، فکري، کلتوري، اجتماعي او اقتصادي بدلونونو ته په پاملرني سره هم دا خبره په بشپړه توگه جوَته ده، چي د گاونډييو ولسونو ژبو، فکري او فرهنگي بهيرونو، د پښتو پر گردو اثارو ژوره اغېزه ښندلې ده . له اوستا، سنسکريت، هندي او پنجابي څخه نيولې بيا تر زړې پارسي، پهلوي، عربي او تورکي پوري ټولي ژبي او په دغو ژبو ليکلي ديني، ادبي او علمي اثار، د پښتو ژبي او ادبياتو په بېلابېلو برخو کي ارزښتناک ځاى لري .

که څوک په بې باکۍ سره د دغو ژبو د يومخيزي شړني او ايستني هڅه وکړي، په حقيقت کي زموږ راتلونکو نسلونو ته د پښتو ادب د لرغونو ميراثونو په پېژندنه او څېړنه کي، جبران نه منوونکي ستونزي پيدا کوي . د پښتو د معاصر ادب او تاريخ بابا - لوى استاد علامه حبيبي (۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳۶۳ ش/ ۱۹۸۴م) له ځينو اريايي ژبو سره د پښتو ټکو او ترکيبونو د گډوالي او ورته والي او د پښتو ژبي د سوچه کولو په اړه خورا درنې او علمي نظرېي وړاندي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي دي، چي دلته يې د څو جوملو يادونه ډېره ګټوره ګڼو . لوی استاد ليکي : � د پښتو او دری او هندي ژبو ډېر لغات سره مشترک يا سره نژدې دي، دا ځکه چي يو خو په رېښه کښې سره شريک دي او بل دا چي دد غو خلکو په منځ کښې تل اقتصادي او تجارتي او فرهنګي روابط او تګ او راتګ موجود ؤ، نو ډېر کلمات له غربه شرق ته نقل سوي، يا له شرقه غربي خواته تللي دي . د پښتو� آس �، د دری � اسپ �، د سنسکريت � اشو � څوني سره نژدې دي . د پښتو ډېوه، او د سنسکريت ډېوه سره مشتر ک دي . د پښتو� لس � او د هندي � دس � او د دری � ده � د تبديل تر خاص قانون لاندي دي، او ځکه چي هيڅ ژبه له مشترکو لغاتو او کلماتو څخه نه ده خالي، نو آيا د يوې ژبې تخليص د نورو ژبو له اثره څخه ممکن دئ ؟ زما په عقيده، يا ! اما دلته بايد دا خبره هم وکم، چي د ژبې سوچه کول خو بالکل ممکن نه دئ، مګر د ژبې بنياد قوي کول او روزل او پالل ښه کار دئ . په ژبه کښې چي کوم کلمات اوس مستعمل دي، هغه په دې ګناه ايستل، چي له بلي ژبې څخه راغلي دي، معقول کار نه ښکاري، مګر دغه کلمات په ثقافتي تعامل کښې اچول او له هغو څخه کار اخيستل ډېر ښه کار دئ (حبيبي، ژبې او د تکامل قانون : آيا د ژبو سوچه کول ممکن دي ؟ ۱۹۹) .

د افغاني فرهنګ وتلئ او منلئ استاد، علامه حبيبي، له زړې پارسي سره د پښتو د نيژدې والي په اړه ليکي : � حتا په هغو درو کرښو کې، چي د هخامنشانو د پاچا- داريوش (۵۲۲- ۴۸٦ ق م) له خوا په زړه پارسي د بغستان پر ډبره ليکل سوي دي، هم له پښتو سره ورته مالوميږي (حبيبی، نظری به ادبيات پښتو ۴).

لوی استاد علامه حبيبي، د� قرب زبان پشتو به پارسی باستان � تر سرليک لاندي په يوه تاريخي او فلالوژيکه مقاله کي ډاډ او باور ښيي، چي که د زړې پارسي موندل سوي اثار په دقيقه او ژوره توګه و سپړل سي، د پښتو ژبې په مرسته به يې ډېر تاريک او مبهم اړخونه روښانه سي، ځکه د دې ژوري علمي ليکني په استناد د ژبو تر منځ نيژدېوالی له ورايه څرګند دئ (حبيبی، قرب زبان پشتو به پارسی باستان ، يغما ۱، ۲۰- ۲۴ . د نور مالومات له پاره وګورئ : حبيبي، پښتو او پخوانۍ آريايي ژبې او د ځينو لغاتو مقايسه او پرتله ۴۵- ۴۹ او حبيبي، د پښتو ژوندي کلمات په پخوانۍ فارسي کښې ۲۱- ۲۴).

د افغاني فرهنګ روښانه او تلپاته ستوري، دغه راز د يوې ژوري ژبنۍ او تاريخي شنني په ترځ کي، د بغلان د � سرخ کوتل � په هغه ډبرليک کي، چي په ۱۹۵۷ م کال د � نوشاد � په معبد کي ومونديل سو، د زړې دری ژبې (تخاری) له ځينولغتونو سره د پښتو ژبې پر ګډوالي او ورته والي ټينګار کړی دئ (حبيبی، نظری به ادبيات پښتو ۴) او (حبيبی، زبان دو هزار سالۀ افغانستان يا مادر زبان دری (تحليل کتيبۀ بغلان) ۳۰- ۱۳۹) .

په بېلابېلو اريايي ژبو کي د پلار، مور، خور، ورور او ځينو نورو ټکو ورته والی او نيژدې والی ټول د دې روښانه حقيقت ښکارندوی دي، چي اوستا، سنسکريت، پښتو، پارسي او ډېري نوري اروپايي ژبې له آره ګډې او نيژ دې ريښې لري . علامه حبيبي، د پښتو ادبياتو تاريخ په لومړي ټوک کي د اريايي قومونو د پيدايښت، خپرېدو، ژبو او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نورو تاريخي حقايقو په اړه خورا ژوره او مستنده څېړنه لري . دا علمي څېړنه د دې واقعيت ښلابښل اړخونه سپړي، چې پښتانه په خټه اريايان دي؛ او ژبه يې د نورو اريايي قومونو له لرغونو ژبو سره په ډېرو ټکو، عبارتونو او تعبيرونو کې يوشانتي والی يا نيژدې والی لري (حبيبي، د پښتو ادبياتو تاريخ، لومړی ټوک ۱۳- ۲۴).

له اريايي ژبو سره د پښتو ټکو او ترکيبونو د ګډوالي او ورته والي په اړه، د لوی استاد د نظريو تر لنډيز وروسته اوس بايد په دې خبره پوره باور ولرو، چې په ځينو نورو اريايي ژبو کې کارېدونکي ټکي، ترکيبونه او تعبيرونه د پښتو مسلم مال او ميراث دئ؛ او هيڅکله بايد د هغو په له منځه وړلو يا هېرولو کې هڅه و نسي . تر ټولو مهمه خبره دا ده، چې پښتو ژبه بايد هر چاته ساده، اسانه او په زړه پوري وي . د پښتو د سوچه کولو په نامه د دې ژبې د منلو او پيژندل سوو کليمو، ترکيبونو او اصطلاحاتو پر ځای د وحشي، ګرانو او بې خونده ټکو وړاندې کول، پښتو ژبه د رياضي او فزيک تر فارمولونو هم سختوي . طبيعي خبره ده، چې داسې ګرانه او کړکېچنه ژبه ، نه يـوازې د زده کړې او څېړنې له پاره د بهرنيانو مينه نه سي پارولای؛ بلکې د پښتنې ټولنې په اصلي ويوونکو کې هم خورا ډېرې ناخوالې را منځ ته کوي . دا چې ولې په اروپايي ژبو کې انګرېزي او زموږ د سيمې په ژبو کې پارسي او اُردو په ډېرې اسانۍ سره پراختيا او پرمختيا موندلې ده؛ او په سيمه کې يې د خپل او پردي دلچسپي ځان ته اړولې ده، د نورو دلايلو تر څنګ يې لوی راز په دې حقيقت کې پروت دئ، چې دغو ژبو له ښلابښلو ژبو څخه ورغلي کليمې، ترکيبونه، تعبيرونه او اصطلاحات په مينې سره خوندي کړي دي . له دې امله يې د ځينو پردو ژبو ويوونکي، خپلو مورنيو ژبو او فرهنګي دودونو ته نيژدې ګڼي؛ خو د ايرانيانو د سوچه کولو افراطي کړنلارې ، بې شکه د پارسي ژبې پخوانی خوږوالي، اسانۍ او سادګۍ ته ستر زيان رسولئ دئ . ايراني پارسي د ناوړه او خپلسرو جعلياتو په خپرولو سره اوس د دې ژبې پر پردو لوستونکو او ويوونکو سربېره، د پارسي ژبې له نورو لهجو لکه دری، تاجيکی او نورو څخه هم ډېره ليرې سوې ده . نن خو نه يوازې ما غوندې پښتون ؛ بلکې د افغاني پارسي (در ی) او تاجيکي ژبې هر ويونکی هم د ايراني پارسي په ويلو او لوستلو کې ډېرې جدي ستونزې لري . د دې زياتېدونکو مشکلاتو اصلي علت دا دئ، چې افغاني پارسي (دری) تر ډېرې ګچې خپل پخوانی اصالت ساتلئ دئ؛ ليکن ايرانی پارسي د سوچه کولو په نامه پر داسې لار روانه ده، چې د پارسي ژبې له ارزښتناکو لرغونو اثارو او دودونو سره هيڅ سمون نه لري . د دې کار وروستۍ نتيجه به داوي، چې د ايران عام وګړي به د وخت په تېرېدو سره د رودکي، فرخي، نظامي، مولانا، سعدي، حافظ او په سلګونو نورو مخکښو شاعرانو او ليکوالو په اثاروهيڅ نه پوهېږي ؛ ځکه ايرانيانو د دې ژبې د لرغوني ادب لاره تر ډېرې ګچې پريښې ده.

د پښتو ژبې د سوچه کولوافراطي او پېښه ګرو پلويانو هر پر دې ټکي، اصطلاح او ترکيب ته د پښتو رنګ ورکولو په ترڅ کې، د حقوقو ډېره عامه او مشهوره اصطلاح (شخصيت های حقيقی او حُکمی) په � رښتينو او حُکمي شخصيتونو � ژباړلې ده) وګورئ : د ټوليزو رسنيو يا مطـــــبوعاتو قـــــــانون، دري دېرشمـــــه مـــــــــــــاده (www. benawa.com. په دې حقوقي اصطلاح کې، چې د حقوقو په زياترو څانګو، په تيره

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا خصوصي حقوقو کي خورا ډېره کارېږي، درې ټکي سته چي درې سره عربي دي . حتا د ایرانیانو د پارسي کولو په فابریکو کي هم د نورو سلګونو حقوقي اصطلاحاتو په شان، دې اصطلاح ته تر اوسه پارسي معادل نه دئ جوړ سوی . زموږ پښتون لالا په دې درو عربي ټکو کي یوازي یوه ټکي (حقیقي) ته پښتو معادل وموند؛ او دوه نور ټکي (حُکمي او شخصیونه) یې پر خپل حال پرېښوول . ستونزه دا ده، چي زموږ ژباړونکی په دې نه پوهېږي، چي په دې اصطلاح کي � حقیقي � ټکی د بل مترادف لغت (صادق) په شان د رېښتني په مانا نه دئ کار سوی . ټول حقوق پوهان پوهېږي، چي په حقوقو کي شخیصتونه دوه ډوله دي :

١ -حقیقي یا فزیکي شخصیت (Individual Personality)

٢ -حُکمي شخصیت (Personality Corporate)

شخصیت په حقوقو کي د یوه شخص د حقوقو او وجیبو مجموعه ده . حقیقي یا فزیکي شخصیتونه په حقوقي عملونو او تړونونو(قراردادونو یا عقدونو) کي د خپلي ارادې د تمثیل واک لري؛ لکه انسانان . حُکمي شخصیتونه، د حقیقي یا فزیکي شخصیتونو پر خلاف په حقوقي عملونو او تړونونو کي د خپلي ارادې د تمثیل واک نه لري . انسانان په خپله خوښه دغه راز حُکمي شخصیتونه جوړوي؛ او بیایې په خپله خوښه له منځه وړي؛ لکه ډول ډول شرکتونه، ګوندونه، اتحادیې، سازمانونه، مؤسسې او نور(Gifis 343) & (Dictionary of Legal Terms 121) .

دحقیقي او حُکمي شخصیتونو څېړنه اوږده حقوقي مسأله ده، چي غزول یې په دې ژبنۍ څېړنه کي ځای نه لري . هغه څه چي دلته یې باید هرومرو یادونه وکړو، دا خبره ده چي زموږ پښتو ژباړونکي باید د هري اصطلاح د یوې یا ټولو برخو په ناوړه ژباړې سره د هغې مانا او مفهوم زایل نه کړي . په ټوله نړۍ کي د حقوقو زده کوونکي د حقیقي او حُکمي شخصیتونو له اصطلاح سره اشنا دي . باید پر همدې حال پرېښوول سي . که څوک په سرزورۍ سره د هغو ترجمې ته هڅه کوي، نو باید لومړی د هغو په حقوقي مفهومونو ځان ښه پوه کړي؛ او د � حقیقي شخصیت � حقوقي اصطلاح د صادق، راستګو او داسي نورو په شان په � رېښتني شخصیت � و نه ژباړي؛ ځکه چي په دې اصطلاح کي اصلاً د ریشتیا او درواغو خبره نسته .

هو د ژبي په سوچه کولو کي ډېري ګټي نغښتي دي؛ خو دا کار باید د ټولنیزو قوانینو له حُکمونو یا په بله وینا علمي موازینو او اصولو سره سم وسي . په دې کار کي احساسات او تعصُب هیڅ ځای نه لري . که څوک په ریشتیا هم د پښتو ژبي او ادب له ودې او غوړېدو سره مینه لري، نو د ې لوړ ارمان ته د رسېدو له پاره باید، زموږ په ژبه کي د د خیلو او مغلنو ټکو د یو مخیز شړلو پر ځای د هغوخنډونو او مشکلاتو له منځه وړلو ته ملا وتړي، چي تر اوسه پوري په پاکستان او افغانستان کي د یوې پراخي او غوړېدلي پښتو ژبي په وړاندي پر اته دي . لکه څنګه چي د ژبي په سوچه کولو کي تنګ نظري او افراطیت ، بې شماره ستونزو او تاوانونو ته لاره هواروي، په هماغه اندازه د خپلو خوږو او سپېڅلو ټکو پر ځای د پردو ټکو او ترکیبونو بې ځایه کارونه؛ یا د پردو ټکو، عبارتونو او اصطلاحاتو د سرکښ سېلاو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په وړاندي لاس تر زني کښېنستل هم زموږ د ژبي بېخ او بنياد له منځه وړي . بايد د پښتنو په بېلابېلو سيمو او لهجو کي تر هر اړخيزي پلټني او ژوري څېړني وروسته، د هري پردۍ کليمې او اصطلاح پر ځای د خپلي ژبي مروج او اشنا ټکي را وړاندي کوو؛ او په دې توګه د خپل قام اصيل او لرغوني امانتونه له تباهۍ څخه و ژغورو . په دې کار کي علمي او معقوله لار بيا هم د خپلو سوچه او سپېڅلو ميراثونو تر څنګ د اوږدو بدلونونو په ترڅ کي د راغلو پردو ټکو، تعبيرونو، محاورو او اصطلاح ګانو خوندي کول او پالل دي، چي په هيڅ ډول بايد د تعصبونو او تنګ نظريو قرباني نه سي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا پښتو ژبه سوچه کېدای سي ؟

ژبه د یوه ټولنیز مخلوق په توګه تل د بدلونونو او تحولاتو په بهیر کي ده . د ټولني په ژوند کي سیاسي، اجتماعي، فرهنګي، فکـري او اقتصادي تغییرات، هرومرو د ژبو په ټولو برخو کي ستر بدلونونه را منځ ته کوي . پر یوه ملت د بل هیواد سیاسي او پوځي واکمني، له یوه سیاسي او جغرافیايي چاپـــېر څخه نورو سیـــــــمو او هیوادونو ته د خلګو مهاجرتونه، د بېلابېلو ملتونو تر منځ فرهنګي، فکري او ډول ډول اقتصادي اړیکي، له هغو عواملو او سببونو څخه دي، چي د یوې جغرافیایـــــــي او کلتوري سیمي د خلګو پر ژبه او نورو ټولنیزو پدیدو د بهرنیيو ژبو، فکري او فرهنګي جریاناتو ښو یا بدو اغېزو ته لاره هواروي . دا اغېزې له یوې خوا د یر غلـګري ژبي او فرهنګ په سیاسي، پوځي، اجتماعي او اقتصادي پیاوړتیا او له بلي خوا د ځپل سوو ملتونو د ژبو او دودونو په ټینګښت او غښتلوالي پوري اړه لري . هغه ژبي، فرهنګي، فکري او اجتماعي دودونه، چي بې پیاوړو او مزبوتو (مضبوطو) ریښو زموږ خاوري ته راغلي وه، د تندر او برېښنا په څېر بیرته ولاړه . د دوی پر خلاف هغو ژبو، مـــادي او مانوي اړیکو، چي د راز راز علتونو او اسبابو له مخي یې په دې مځکه کي ژوري او پلني ریښې و ځغلولې، د پېړیيو پېړیيو له پاره یې زموږ پر ژبو، فـــــکري، فرهنګـــــــي، اجتماعي او اقتصادي ژوندانه داسي پراخي او زوروري اغېزې پرېښوولې، چي په بشپړ باور سره اوس زموږ د هیواد او خلګو د ټولنیز ژوندانه په نه بېلېدونکي برخي اوښتي دي . په اروپـــایي ژبو کي د یوناني او لاتیني ژبي او زموږ په سیمه کي د اریایي، عربي او تورکي (ترکي) ژبو متقابل تأثیر د همدې سیاسي، فرهنګي، دیني، اجتماعي او اقتصادي اړیکو او بدلونونو غوره مثال دئ . لکه څنګه چي مو د � معیار او معیاري ژبه څه ته وایي ؟ � تر سرلیک لاندي دې خبري ته لنډه اشاره وکړه، زموږ پر لرغوني مېنه(اریانا، خراسان او افغانستان) د هخــــــامنشانو، یونـــاني سکنـدر، هندي موریایانو، عربو، مغولو، انګرېزانو، روسانو، امریکایانو او نورو له پوځي، سیاسي او فرهنګي یرغلونو سره په ژبه، کلتور ، فـــکري او اجتمـــاعي ژوند کـــي ژور بدلونونه راغله ؛ او تر اوسه پوري د دې بدلونونو لړۍ روانه ده . په دې ډول، دا مسلم او انکار نه منوونکی حقیقت دئ، چي د نړۍ هیڅ ژبه او فرهنګ له نورو ژبو او تهذیبونو څخه بې اغېزې نه دئ . د یوې ټولني په ژبو او کلتوري ژوند کي د نورو ولسونو د ژبو، فکري او فرهنګي جریانونو تر څنګ د سیاسي، اجتماعي او اقتصادي اړیکو د اغېزو کم رنګـــي یا بیخي نسته والی ، په واقعیت کي د بشري بدلونونو له تګلوري څخه د داسي ټولني د لیري والي ؛ یا د بهرنۍ نړۍ په وړاندي د هغې د پیاوړي مقاومـــت په دې مــــانا دئ . بشري ټولنه د راز راز تمدنونو زانګو ده . په نړۍ کي هیڅ ټولنه تل تر تله له نورو خلګو او ولسونو څخه جلا ژوند نه سي کولای . د بشري اړیکو په دې پرمختللي پړاو کي زموږ پراخي نړۍ د یوه کلي بڼه اخیستي ده . د نړۍ ټول هیوادونه او ملتونه د ځنځیر د کړیيو په څېر سره تړل سوي دي . له دې ځنځیر څخه وتل له هره اړخه ناممکن کار دئ . انسانان د همدې ارادي او غیر ارادي بدلونونو، اړیکو او پرمختګونو له امله د یو بل کلیمات، ترکیبونه، تعبیرونه او نور مادي او مانوي دودونه یا په خپـــله خوښه اخلي؛ یا د وخت له غوښتنو سره سم په زور او جبر سره پرې تپل کیږي . دا نوي بللي یا نابللي مېلمانه د خپل نوي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

والي او اغېزمنتيا له کبله د محکومو خلګو ژبو او رواجونو ته لار مومي؛ او تر اوږدې مودې وروسته کټ مټ د انسانانو غوندې په خپل نوي محيط کې لومړی د اهليت او تابعيت حق تر لاسه کوي؛ او په پای کې د نوي ټولنـــې او نوي ژبې په نه بېلېدونکې برخه اوړي؛ کرار کرار نوره وده کوي؛ اوتر لازم پوخوالي وروسته په خپل نوي ټاټوبي کې د نوو ټکو، نوواصطلاحاتو او نووترکيبونو په بڼه نوي نسلونه زېږوي . راغلي ټکي او ترکيبونه په نوې ژبه او نوي ټولنيز چاپېرکې، زياتره په بدله يا اوښتي جوله ؛ خو کله کله په خپله اصلي او ابتدايي ګونه ژوند ته دوام ورکوي.

پښتو هم د نورو ژبو په دود، په افغاني ټولنه کې د سياسي، اجتماعي، فکري، فرهنګي او اقتصادي بدلونونو او پر مختياوو په ترڅ کـــې له بېلابېـــلو ژبو او ټولنو څخه خورا ډېر لغتونه، ترکيبونه، اصطلاحات او محاورې اخيستې دي، چې اوس په خوښۍ سره زموږ د ژبې اوکلتور نه بېلېدونکې برخه ده . په بېلابېــــــلو ژبو کـــــې دکليمـــــــو، اصطلاح ګانو او عبارتونو د راکـــړې ورکـــړې مسأله اوس دونـــه (دومره) پراخه او روښانه ده، چې آن د مثال او بولګې وړاندې کولو ته يې هم هيڅ اړتيا نه ليـــــدله کيږي؛ ځکه د هر لوستونکي په ذهن کې د داسې ټکو او اصطلاحاتو بې شماره مثالونه سته .

د انسانانو تر منځ ګډو اړيکو، د ژبې او فرهنګ په ګډون د ژوندانه هيڅ برخه، د نورو ملتونو له ژبو او دودونو څخه ليرې او بې اغـــېزې نه ده پريـــــښې . د پښتو ژبې او ادب ځلانده او تلپاته ستوري - لوی استاد علامه عبدالحي حبيبي (۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳۶۳ ش/ ۱۹۸۴ م) د خپل نامتو اثر � سپېڅـــــــلي پښتو � په دقيقه او عالمانه سريزه کې د سيوطي د � المزهر � په استناد ، په قرآن عظيم الشان کې هم د پردو ژبو د اثر ښندني او ځينو معربو ټکو يادونه کړې ده، چې په هغو کې د پارسي ژبې � اباريق � او � سجيل �، د رومي ژبې � قسطاس � او � شيطان �، د حبشي ژبې � جبت � او � درى �، د سرياني ژبې � سرادق � او � طور �، د زنګي ژبې � خصـب � او � سرى �، د عبري ژبې � فوم �، د تورکي ژبې � غساق �، د هندي ژبې � مشکاة �، د قبـــطي ژبې � هيت لک � شامل دي؛ او د داسې ټـــکو شمېر سلو تــــه رسيږي (حبيبي، سپېڅلې پښتو کچ) .

که په اروپايي ژبو کې د انګرېزي ، فرانسوي او اسپانوي او په سامي ژبو کې د عربي ژبې په څېر بډايه ژبه سوچه نه ده پاته سوې، ايـــــا پښتــــو د اوستـــــا، سنسکريت، هندي، عربي، پارسي، تورکي او ځينو نورو ژبو له ژورو اغېزو سره سره ،سوچه او خالصه پاته کېدای سي ؟ جواب کاملاً روښانه او اسانه دئ . د پښتــو د سوچه کولو خوبونه هم زموږ په ژبه او ټولنه کې د بدلونونو له طبيعي او اجتماعي قوانينو څخه سترګې پټول دي . د انسانانو او بېلابېلو ژبو متقابلو اغېزو ته په پام سره، د سوچـــه ژبې اصطلاح اصلاً علمي تاداو نه لري . بايد د ژبې د سوچه توب پر ځای د ټولني د عيني واقعيتونو پر بنسټ د هغې سموالي او کره والي ته فکر وسي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو کي د پردو ټکو ډولونه

معظم استاد- علامه عبدالحي حبيبي (۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳۶۳ ش/ ۱۹۸۴م) له نن څخه تقريباً اويا کاله مخکي، پښتو ژبي ته د هغو پردو ټکو او اصطلاحاتو ډولونه پـه ژوره توگه بيان کړي دي، چي د پيړييو په اوږدو کي يې زموږ د ټولنيز ژوند په بېلابېلو برخو کي د بشپړ اهليت او تابعيت حق تر لاس کړی دئ؛ او ځينو يې په پښتو ژبه کـــــي دونه ژ وري ريښې او ښاخونه غزولي دي، چي د نوو ټکو، ترکيبونو او اصطلاحاتو په بڼه يې نوي نسلونه زېږولي دي . دلته د لوی استاد له نظره د داسي مغفنو ټکو پېژندني او ډولونو ته يـــوه لنــــډه کتنه کوو.

د کليماتو او اصطلاحاتو د راکړي ورکړي په لړ کي، له بېلابېلو ژبو څخه پښتو ژبي ته پرېمانه لغتونه، اصطلاح گاني او ترکيبونه راغلي دي، چي ځيني يې په خپله اصلي بڼه او مانا په پښتو کي بــــاب سوي دي؛ او ځينو نورو يې په افغاني چاپېر کي پښتني رنگ اخيستی دئ . په لومړی ډله کي د مثال په توگه : اسلام، دنيـــــا، قيامت، آخرت، عقبی، قضا، قاضي، نکاح، طلاق، عدت، قـــــتل، جـــــــــرم، جنحه، جنايت، ديت او په سلگونو نور ټـــکي، اصطـــلاحـــــات او ترکيبونه شامل دي، چي پښتو له عربي ژبي څخه اخيستي دي . يا ډېوه، هټ (هټۍ)، هډ، گاڼه (گېڼه) اوپه لسگونو نور، چي ظاهراً له هندي ژبي څخه راغلـــــي دي؛ خو په حقيـــقت کــــي د ډېرو آريايي ژبو ترمنځ مشترک دي . دغه رنگه د اوبجه ، ورشو، غښتلي او ډېر نورو په څېر ټکـــــي، چي له اوستا څخه پښتو ته راغلي دي . يا د اپت، لـــچن (لېچن)، ښکلـــي (کښــــلي) او داسي نورو په څېر لغتونه، چي له سنسکريت څخه په پښتو ژبـــــه گـــډه سوي دي . يا د ټيليـــگـــراف، ټيليگرام، راديو، تـــــلوېزون، سينما، مايکروســــکوپ، کمــــــــپيوټر، اينټرنيټ او داسي نــــورو پـه څېر نړيوال تخنيکي ټکي او علمي اصطلاحات، چي زياتره له اروپايي ژبو څـخه پښتو ته راغلي دي؛ او د نورو هيوادو په شان په پښتو کي هم په خپله اصـــلي بڼــــه يا ډېر لږ بدلون بــــاب ســـوي دي . دوهمه ډله هغه ټکي دي، چي پښتني ټولني ته تر راننوتو وروسته له مانوي (معنوي) او شکلي پلوه اوښتي دي؛ کله يې مانا اوکله يې ظـــاهري بڼې پښتـــــــو رنــــگ اخيستی دئ . دې بهير ته د ژبپوهني په اصطلاح دخول او تفغين وايي . مفغن ټکي په خپله هم پر څو ډلو وېشل کيږي، چي دلته يې لنډه پېژنگلوي او څو مثالونه وړاندي کيږي:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی : مانوي (معنوي) مفغنات

هغه پردي ټکي دي، چي خپل اصلي حالت يې لږ و ډېر ساتلئ دئ؛ خو مانا يې اوښتې ده . دا ډول ټکو په پښتني چاپېر کي داسي نوې مانا او نوی مفهوم موندلئ دئ، چي له خپلي اصلي مانا سره نیژدې والی او ټينګي اړيکي لري؛ د مثال په توګه د � بشر � کلیمه، چي په عربي ژبه کي د انسان د ظاهري پوست په مانـــا ده؛ خو په پښتو کي دا ټکی د انسان د ټول بدن او وجود په مانا کارېږي؛ چي � بشرکی � يې د تصغير بڼه ده (حبيبي، سپېڅلې پښتو کد � کهـ) .

د پښتو په لوېديزه (لوېدځه) لهجه کي د � بشر � کليمه خورا ډېره استعمالېږي؛ لکه چي وايي : � ته زما بشر يې ! � ياني ته د ځان په شان راته ګران يې ؛ � خدای دي روغ بشر درکي ! � ياني خدای دي جوړ او روغ لره ؛ � بشر دي ومره! �، � بشر دي سرخوره سه ! �، � بشر دي خاوري سه �، � خوار بشری � او داسي نور، هغه ترکيبونه او تعبيرونه دي، چي د بشر تر عربي ټکي په نسبتاً پراخه او بېله مانا کارېږي (حبيبي، سپېڅلې پښتو کهـ).

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم : اوښتي مفغنات

اړول سوي مفغنات هم په خپل وار سره پر دوه ډوله دي : د اوښتو مفغناتو په لومړی ډله کي هغه کليمې راځي، چي يوازي يې ظاهري جوله څه نا څه اوښتې وي؛ خو خپله اصلي مانا يې خوندي کړي وي . د دغه راز ټکو په ظاهري بدلون کي زياتره د � ش � توری په � ښ �، د � د � توری په � ل �، د � چ � توری په � څ �، د � ج � او � ز � توري په � ځ �، د � ب � توری په � و �، د � ن � توری په � ڼ �، د � ث � توری په � ت � يا خپلو اصلي مخرجونو ته په نورو نيژدې ږغونو اوښتي دي؛ مثلاً:

آبدست - اودس روزه - روژه

اشک - اوښکي يا اوښي روشن - روښان

ا طاق - هوتاک شاد - ښاد

افعی - اپي شادی - ښادي

بهادر- باتور شور - ښور (ږوږ، غوغا)

بهشت - بهښت شهر- ښار، ښهر

پشت - پښت (نژاد) فراخ - پراخ

تفنگ - توپک يا ټوپک فرشته - پرښته يا پريښته

جوان - ځوان فيروزه - پيروژه

خداوند - خاوند گريبان - گرېوان

خرج يا خرچ - خرڅ مثل - متل

خوش - خوښ معصوم - ماشوم

ميراث - ميرات

هيچ - هيڅ (حبيبي، سپېڅلې پښتو کو).

د اړول سوو مفغناتو په دوهمه ډله کي هغه ټکي شامل دي، چي هم يې ظاهري جوله اوښتې وي؛ او په هم يې په مانا کي بدلون راغلئ وي؛ مثـــــلاً � اسي � هغه کليمه عربي ده، چي د عربي له � عاصي � ټکي څخه مفغن سوي ده، چي عربان يې د طاغي او گوناکار(گنهگار/گنهکار) په مفهوم کاروي؛ خو پښتانه دا ټکی د بخيل،

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوم، منحوس، مړاوي او پژمرده په ماناوو استعمالوي؛ او � اسېګی � یې د تصغیر بڼه ده (حبیبي، سپېڅلې پښتو کو) . دغه راز، عورت په عربي کي د انسان د وجود هغو ځایونو ته وایي، چي پټــول یې لازم وي؛ خو پښتنو له دې ټکي څخه بله کلیمه جوړه کړې ده، چي � اورته � نومیږي؛ او د ماینې، ماندینې، ښځې، میرمنې، کوروالا، کورودانې او داسي نورو په مانا کاریږي . پښتـــــنو وروسته د تورو په اړولو سره له همدې ټکي � اروته � جوړه کړه . ورپسې د همدغو مورفولوژیکو بدلونو په لړ کي له دې کلیمې څخه بل ټکي سر پورته کړ، چي � ارتیـــنه � بلل کیږي . د عربي ژبي � نعره � په پښتو کي، په � ناره � واوښته . وروسته له همدې ټکي څخه په پښتو کي داسي اصطلاح ګاني جوړي سوې، چي له عربي مانا سره یې هیڅ تړاو نه درلود؛ د مثال په توګه د زیاتره د کندهار او شاوخوا سیمو پښتانه وایي : � پلانۍ ناره وکړه . � د دغو سیمو پښتانه دا اصطلاح، د هغي نجلۍ یا ښځي له پاره استعمالوي، چــي د مور او پلار د خوښې او ټولنیزو دودونو پر خلاف ځانته د ژوند ملګری غوره کړي . دغه رنګه په پښتو کي، ناري هغو نظمونو ته هم ویل کیږي، چي له ملي وزنونو سره سم، د پښـــــتو د ولسي نکلونو په منځ کي ویلي کیږي؛ او زموږ ولسي نکلونو ته لا نوره ښکلا او جذابیت ور بخښي (حبیبي، سپېڅلې پښتو کز) . په دې ډول ګورو، چي له عربي � نعرې � څخه په پښتني چاپېر کي داسي نوي ټکي او اصطلاحات و زېږېدل، چي پر خپلې ظاهري جولې سربېره، د مانا له اړخه هم له اصلي ټکي سره مځکه او اسمان توپیر لري.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريم : منقلب مفغنات

هغه مفغن ټکي، چي په ترتيب او اوډنه کي يې ډېر بدلون راغلئ وي . د اِبدال، تخفيف، تزييد، حذف او ترخيم له کبله يې اصلي بڼه بېـــخي اوښتې وي؛ او پــه پښتو ژبه کي يې نوی رنګ اخيستی وي؛ لکه منځوی، چي د � ميان � او � منځ � له ټکو څخه پيدا سوی دئ؛ صباح او سبا، سحر او سهار (د دې لغت له پاره، د پښتـو اصلي ټـــکی ګهيځ دئ)، فاتحه او پاتا، آويزان او الوېزاند، آزمايش او ازمايښت (ازميښت، ازمويښت يا ازموينه)، کاهش او کاهښت، خواهش او خواهښت، خارش او خارښت او داسي نـــور په دې ډله کي دي (حبيبي، سپېڅلې پښتو کز) .

په پښتو ژبه او ادب کي په سلګونو داسي ټکي ، ترکيبونه او اصطلاح ګاني سته، چي له پېړيو پېړيو راهيسي د پښتنو په ورځنيو خبرو او محاورو کي داسي ګــــډ سوي دي، چي اوس يې څوک د پردي والي ګومان هم نه کوي . ځينو ځينو خو يې په پښتو کي خورا ډېر بچي هم پريښي دي؛ او هر يو يې د پښتو ژبي په لغوي او مانوي شتمنۍ کي لويه برخه لري .

مخکنييو خبرو ته په پام کولو سره ويلای سو، چي د سوچه کولو په نامه له پښتو ژبي څخه د داسي ټکو، اصطلاحاتو او ترکيبونو ايستل ډېر ناوړه او تـــاواني کار دئ؛ ځکه ژبه تر هر څه مخکي د پوهېدو او پوهولو وسيله ده . په هغه څه چي زموږ مندي او پلرونه، وروڼه او خوندي، خپل او اشنا او په پای کي د ټولني هر وګړی په ډېري اسانۍ سره پوهېږي، ولي بايد د داسي جعل سوو او نامأنوسو ټکو له خوا وشړل سي، چي زموږ خلګو يې له سوونو کلونو راهيسي نوم هم نه وي اورېدلئ؛ او نه يې د استعمــال په ځايونو پوهېږي . موږ بايد په دې روښانه حقيقت ځانونه پوه کړو، چي د امير کروړ (د پټي خزانې له روايت سره سم په ۱۵۴ هـ ق کي مړ) عصر زموږ څخه تقريباً ديارلس سوه کاله پخوا تېر سوی دئ . د زمانو سرو او تودو زموږ په ژبه، ادب او تاريـــخ کي ډېر زوړ بدلونونه راوستي دي . د دغو بدلونونو څو اړخيزو اغېزو ته په ژوري کتني سره اوس دا خبره نامکنه برېښي، چي د امير کروړ د عصر او پېر ژبه بيرته له سره راژوندۍ کـــړو . لکه څنګه چي په دې سوونو کلونو کي زموږ د خلګو د ژوندانه هيڅ شی پر خپل حال نه دئ پاته، نو څنګه کېدای سي چي ژبه د يوه ژوندي او خوځنده ټولنيز موجود په توګه پر خپل پخـــواني حال پاته وي ؟ په هماغه ډول، چي زموږ پخوانييو پښتونو (نسلونو) خپل ځای موږ ته پرېښود، په ژبو کي هم د لرغونو ټکو، ترکيبونو او اصطلاحاتو پخواني نسلونه خپــــل ځای نوو نسلونو ته پرېږدي . زاړه کليمات مري او پر ځای يې نوي زېږي . بايد ټول دا ومنو، چي دا د تکامل او پرمختګ قانون دئ . هو په دې کي هيڅ شک نسته، چــــي په اوسنۍ پښتو کي بايد، زموږ د لرغوني ژبي نښي نښانې هم تر ډېره خوندي او ژوندۍ وي؛ ځکه دا زموږ د لرغونو اثارو او وياړونو د خونديتوب ښه لاره ده؛ مګر بيا هم د ادې مانا نه لري، چي موږ په ژبه، ادب، مادي او مانوي کلـــتور، اجتماعي او اقتصادي اړيکو کي د بدلون، پرمختګ او متقابلو اغېزو حقيقت تر پښو لاندي کړو . که څوک ډېري ته په سر نيولو سره، د پښتو د سوچه کولو په نامه د اسانه، بـــاب سوو او منلو ټکو پر ځای، هغه ټکي او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترکیبونه دروي، چي ښېله دوی بل هیڅوک نه په پوهېږي، دا نو په لوی لاس د پښتو د ارزښتناکو پانګو د تباهۍ او ورانۍ له پاره د لستــــــــونــــو را نغاړل دي؛ ځکه ټول په دې پوهېږو، چي هره ژبه د ګرانو،درنو او نابابه ټکو له امله ویوونکو ته بېلابېل ربړونه او کړاونه پیدا کوي؛ او په پای کي یې خلګ له ویلو او لیکلو ډډه کوي . . .

په داسي حال کي، چي د نړۍ لویي او پرمختللي ژبي تر ګرده له نورو ژبو څخه نوي ټکي او اصطلاحات اخلي، په پښتو کي له سوونو کلونو جال سوي لغتونه او اصطلاح ګاني په دې نامه له ژبي ایستل کېږي، چي ګوندي له بلي پردۍ ژبي څخه راغلي دي . دا چي دا پردۍ کلیمې او اصطلاحات څنګه او ولي زموږ ژبي ته را ننوتـــــي دي؛ او تر کمه ځایه یې زموږ پـــــه ژبه او ادب کي ریښې ځغلولي دي، د ژبي د یو مخیز سوچه کولو د ې ښاغلو پلویانو ته هیڅ بیه او ارزښت نه لري . انـــــګرېزي ژبه له خپل ارتـــوالـــــي او بډایتوب سره سره بیا هم هره ورځ د نورو ژبو لغتونه، عبارتونه او محـــــــاورې اخلي؛ د مثـــــال په ډول د سنسکریت ، هنـــدي، عـــربي، تـــــورکي او پارســــــــي ژبو ګـــــــورو(Guru) ، پـــــنډیـــــت(Pandit/ Pundit) ، لوټ(Loot) ، پـــــرده / Pardah (Purdah، شال(Shawl) ، کــــارما(Karma) ، کشمیــــــــــره(Cashmere) ، خاکي(Khaki) ، کباب Kebab (، شیش کباب(Shishkebab) ، حنا(Henna) ، استاد (Ustad) او په لسګــــــــونو نور ټکي همدا اوس په خپله اصلي بڼه کاروي . په داسي حال کي، چي د دغو مفهومونو د بیان له پاره، په انګرېزي کي پرېمانه لغتونه سته . موږ د انګرېزي ژبي او نورو مهـــذبو ژبو د داسي ژوندیبو مثالونو پر ضد، د خلګو پر ژبو ناستي کلیمې او ترکیبونه، د څو کسانو په وچو پرېکړو او فرمانونو سره، په داسي ټکو او عبارتونو اړوو، چي ظاهـــــــــراً پښتو رنګ او جوله لري، خو په حقیقت کي پښتنو ته د نورو پردو ټکو په شان، نا اشنا او بېګانه برېښي . د داسي ټکو او لغتونو فهرست ډېر اوږد دئ، چي په اصــــــــطلاح د � سوچه پښتو � سر سپارلو پلویانو زموږ په ژبه کي، د مروجو او منلو کلیمو پر ځای وړاندي کړي دي . اسوېلاند(سراښ، حریص)، پیلیزه (سریزه،مقدمه) ډانــــــګ لـــــکۍ (بلبل)، رنځمن (رنځور، ناروغ، مریض)، زر پښ (زرګر)، سماو (نیاو، عدالت، انصاف)،کتابخونه (کتابتون،کتابخانه)، اوسمهال (اوس، دا ګـــــړۍ، دم ګـــړۍ، سمدستي) او پـه سلګونو نور له دې ډلي څخه دي.

د پښتو سوچه کول که پردۍ کول ؟

د ا فراطي سوچه کولو پلویان په خپلو لغت جوړونو او اختراعاتو کي اوس دې پولي ته رسېدلي دي، چي سړی ښېرېږي یوه ورځ به خپل عربي او پارسي نومونه/ تخلصونه هم په پښتو ترجمه کړي؛ او په دې ډول به له خوږې او سپېڅلي پښتو څخه داسي کیچړې یا خرېړې جوړکړي، چي هیڅوک به یې خوند اخیستل څه چي، د خوړولو پــــه لاره هم نه پوهېږي . دکورنۍ غړي او عام خلګ خو پرېږدئ، چي زیاتره لوستي او پوه کسان هم د داسي کسانو د لغوي اختراعاتو په مانا نه پوهېږي . زه په خپله خو د ځینو ټکـــــــو پـــــه اړوېدو داسي هک پک سم، چي باور وکړئ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د چينايي او جاپاني ژبي تر کليمو هم راته نا اشنا او سخت وي . د � سوچه کولو � د لېوني غورځنګ ځيني پلويان په خپــــــلو خبرو او ليکنو کي ادعا کوي، چي ګونډي په دې کار سره پښتو د پردو ژبو له اغېزې پاکوي ؛ خو په دې واقعيت خبر نه دي، چي په خپلو جعل کړو ټکو او ترکيبونو سره يـې زموږ اسانه او خوږه پښتو تر پخوا زياته په پردو ژبو پوري تړلې ده . هغوی د پردو ژبو د ځينو اسانه ټکو او ترکيبو له پاره داسي لغتونه او ترکيبونه اختراع کوي، چي په هيــــځ ډول پښـتو روح او خټه نه لري . په وضعه سوو ټکو او اصطلاحاتو کي له ورايه مالوميږي، چي د � سوچه کولو � � غازيانو � يوازي د کليمې بهرنۍ جامه اړولې ده، نه د هغــــــې مانا او مفهوم؛ مثلاً د � پيشنهاد � مرکب ټکی د � پيش نهادن � له مرکب مصدر څخه اخيستل سوی دئ، چي د ډاکټر محمد معين او حسن عميد په فارسي فرهنګونو کي په دغو ماناوو راغـــــلئ دئ :

۱ -هوډ کول، نيت کول، قصد کول، د کوم کار دکولو يا کوم شي د رانيولو او خرڅولو په اړه خبرتيا .

۲ -د شنني يا هوارۍ له پاره د يوې موضوع يا مطلب طرحه کول (معين ۱: ۹۳٦).

د � پيش نهادن � مصدر هم په دغو درو ماناوو راوړل سوی دئ :

۱ -مخ ته کول، له خپل اصلي ځايه ځانته نيژدې کول (د شاته ايښوولو پر خلاف).

۲ -خنډ جوړول، په لاره کي د تېرېدو مخه نيول.

۳ -د سترګو په وړاندي ايښوول .

د � پيشنهاد � مرکبه کليمه، د پارسي ژبي او ادب د ډېرو باوري متنونو په استناد، په دغو ماناوو بيان سوې ده:

۱ -هغه سوچ او فکر، چي د کوم کار په اړه انسان ته پيدا کيږي .

۲ -قصد، هوډ، عزم، اراده، نيت، نيامت، مقصود، مراد او غرض .

۳ -قدر، تقدير.

۴ -هيله، ارزو، اوميد (اميد)، امل .

۵ -مقدمه.

٦ -قضيه.

۷ -د يوه سوداګر يا هونرمند (هنرمند)، خرڅوونکي (پلورونکي) يا اخيستونکي (پيرېدونکي) عمل، چي په ټاکلو او مشخصو شرايطو سره د يـــوه کار د کولو خبرتيا ورکوي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸ -د ښه والي او بدوالي مالومولو له پاره د کومي موضوع طرحه کول او څرګندول (معين ۱: ۹۳۵).

په پارسي کي د دې ټکي د جمعي سمه او منلي بڼه � پيشنهاد ها � دئ، نه � پيشنهادات �، چي د عربي ګرامر د قاعدو له مخي د � ات � په ښاتړلو سره جمع سوی دئ .

په � فرهنګ فارسی عميد � کي هم د � پيشنهاد � مرکب ټکي ته زياتره د ډاکټر معين د فارسي فرهنګ په څېر همدغه ماناوي ليکلي سوي دي . وګورئ (عـميد ۱: ۶۰۸- ۶۰۹) .

د پارسي ژبي په ورځنيو محاورو او مکالمو کي هم، د � پيشنهاد � مرکب نوم اصلاً د يوه کار يا مسألې په اړه د چاد سوچ، فکر، خيال، نظـــريې، غوښتنـــي او مقصـــد پـه مفهوم کارېږي؛ لکه څنګه چي څوک له بل چا څخه د پوښتني پر مهال وايي : � پيشنهاد تان دربارهٔ فلان موضوع چيست ؟ � ياني د پلانۍ موضوع په اړه دي نظـــــر، خيــــال، سوچ او مقصد څه دئ ؟ د � پيشنهاد � ټولي ماناوي په حقيقت کي، د دې مرکبي کليمي مجازي يا اصطلاحي ماناوي دي، نه د هغې لغوي او تحت الفظي ماناوي . که څوک په پارسـي کي له چا څخه وپوښتي : � نظر تان در بارهٔ فلان مسأله چيست ؟ � يا � خواستِ تان در فلان مورد چيست ؟ � او داسي نور دا ټول په حقيقت کي د � پيشنهاد � مفهموم رسوي . پـــه هـــره ژبه کي داسي ټکي، ترکيبونه او اصطلاحات خورا ډېر دي، چي د بېلابېلو علتونو او عواملو له کبله پر اصلي مانا سربېره، اوس په بله مانا کاريـــــــږي . داسي ټـــــکـــــي او اصطلاحات پر پښتو او پارسي سربېره په نورو ژبو کي هم په پېڅر دي؛ د مثال په توګه د � مغول � ټکی په اصل کي د يوه ځانګړي توکم نوم دئ؛ چي موږ ټول يې ښه پېژنو؛ خو په انګرېزي کي اوس دا ټکی د موګول (Mogul) په بڼه د مهم، متنفذ او بارسوخه کس په تيره بيا هغه چا په مانا استعمالېږي، چي په سوداګرۍ يا فيلمي صنعت کي لـــــوی لاس ولري . (Robinson 881) دغه رنګه د � جهودا � يا � يهودا � ټکی، چي په اصل کي د حضرت عيسا (ع) په يارانو کي د (Judas Iscariot) له نامه څـــــخه اخيستل سوی دئ؛ خواوس په انګرېزي ادبياتو کي هر خاين، هر غدار، د لستوني هر مار او هر هغه چا ته ويـــــــل کيږي، چي خپلو يارانو او ملګرو ته خيــــانت کوي Encarta online &(Robinson 733) Dictionary) . په پښتو کي هم د داسي ټکو شمېر لږ نه دئ؛ مثلاً برېڅ د پښتنو يوه مشهوره قبيله ده . وروسته په دې قوم کي د� فتـــح خان برېڅ � په نامه يو څوک پيدا سو . دا سړی له خپلوشپېتو سرتېرو ملګرو سره هندوستان ته ولاړ . د فتح خان برېڅ ملګرو په هندوستان کي ډېري مېړاني او قربانۍ وکړې . د � فتـــــح خان برېڅ کندهاري � او � رابيا � د ميني او د هغه د سرتېرو يارانو کيسه د پښتو په ولســـي ادب کي ډېره مشهوره ده . له دې تاريخي پېښو سره د � برېڅ � ټکي، چي پخوا يـــوازي د يوې قبيلې له پاره استعمالېده، وروسته بله مانا هم ومونده . اوس ګورو، چي د دې لغوي تطور له مخي د � برېڅ � ټکی د تېروني يار، ملګري او همکار په مانا هم کارسوی دئ . . . (حبيـــبي، � د پښتو لغوي تطور، کابل � ۱۲۸) .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر دي څو بولګو او مثالونو وروسته بیرته راګرځو د � پیشنهاد � کلیمې ته . دپښتولغتونو او اصطلاحاتو ښاغلو مخترعینو د پارسي ژبي دا ترکیبي نوم تــکی په ټکی ترجمه کړ؛ او په � وړاندیز � یي وراوه . لکه څنګه چي ګورو � وړاندیز � له � وړاند � او � یز � څخه جوړ سوی دئ؛ او د� یز � شاتړ یې نن سبا دونه ډېرکاریږي، لکـــــه د دوبي د موسم مچان، چي په هره کاسه کي لوېږي . په دې شک نسته، چي د � یز � شاتړ یا شاوندی د پښتو په ځینو سوچه ټکوکي کار سوی دئ، خو دا د دې مانا نه لري، چي حق او ناحق د هري کلیمې په شا پوري وتړل سي . د � وړاندیز � په ترکیبي نوم کي خو د سوچ، فکر، خیال، اند، نظریې، مقصد، مراد، ارادې، غوښتني هیڅ نښه او نښان نستــــــه؛ ځکه � وړاند � د پارسي د� پیش � ټکي مانا ده؛ او � یز � د � نهاد � له پاره په شا پوري ور تړل سوی دئ . اوس نو د سلیم عقل او لوړ ذوق څښتنان باید په خپله قضـــاوت وکړي، چي ایا د پښتو لغتونو ښاغلي واضعین او مخترعین، په دغه راز ټکي په ټکي ترجمه کړو ترکیبونو سره، د پښتو ژبي د سوچه کولو له پاره هڅي کوي که یـــــې په پوهــــي یـــا ناپوهۍ سره تر پخوا زیات په نورو ژبو پوري تړي ؟ د � وړاندیز � مخ او شا ټوله په غوَر سره وګورئ، د � پیشنهاد � له تحت الفظي ژباړي پرته د بل هیڅ شي مانا نه افــاده کوي . دا چي د پارسي ژبي د � پیشنهاد � ترکیبي کلیمه تر کومي اندازي د خپلي مجازي مانا له پاره وړ او موزونه ده، زموږ د دې لیکني موضوع نه ده . دلته دا پوښتنه پیدا کیـــــږي، چي که څوک په پارسي، عربي او نورو ژبو کي هره تېروتنه یا شوډنګ کوي، باید موږ یې هم پېښې وکوو، ځکه موږ باید د ځینو په ناسم ګومان له هغو سره سیالي او شریکـــــي وکوو ؟ جواب په ټولو حالاتو کي منفي دئ . موږ باید د نوو ټکو په جـــوړولو کي تل د مانا اسانۍ، سادګۍ، لنډوالي، خوږوالي، پوخوالي او داسي نورو اصولو ته په ټینـــګه پام وکړو . زموږ پوه او مستدل لوستونکي ښه پوهېږي، چي وړاندي کېدونکی شی کېدای سي کتاب، قلم، کاغذ او داسي نور وي، چي دا یو هم د سوچ، فـــــکر، خیـــــــال، غوښتني، مقصد، مراد، ارادې مانا نه لري . په دې ډول ګورو، چي د � وړاندیز � ټکی د خپل اصلي او اساسي مفهوم هیڅ اړخ نه بیانوي .که څوک هرومرو د � پیشنـهاد � له پاره پښتو کلیمه جوړوي، نو هغه باید د � وړاندیز � د نامعقول او ټکي په ټکي ترجمه سوي ترکیب پر ځای د سوچ، خیال ، هیلي، غوښتني، نظر، اند، هوډ په څـــــبر څـــــــه وي نـه د � پیشنـهاد � د مرکب ټکي هو په هو تر جمه؛ مثلاً که څوک له بل چا پوښتنه وکړي : � د پلانۍ مسألې په اړه دي څه خیال دئ ؟ �، � په دې اړه څه سوچ کوې ؟ �، � په دې باره کي دي نظر څه دئ ؟ � یا � تاسي څه غواړئ ؟ � او داسي نوري جوملې (جملې) ټولي ساده، اسانه او سمي دي . عجبه داده، چي د پښتو په سپېڅلې او خوږه ژبه کي، د ډېرو شیـــانو له پاره داسي ټکي سته، چي مانا یې د لمر په شان روښانه دي؛ خو ځیني کسان په پوهي یا ناپوهۍ سره د هغو پر ځای د نورو ژبو داسي لغتونه او ترکیبونه ټکي په ټکي ترجمه کوي، چـــي عامه او مروجه مانا یې نه په اصلي (پیشنهاد) او نه هم په ترجمه سوې بڼه (وړاندیز) کي د پوهېدو وړ ده . په بله وینا په پارسي او پښتو دواړو کي، عام وګړي � پیشنهاد � او � وړاندیز � تر ټکو د نظر، خیال، فکر، غوښتني، خواست او نورو په مانا وو ښه پوهېږي . د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي استدلال په رڼا کې اوس په جرآت سره ویلای سو، چي خلګو ته د � سوچه � پښتو په نامه، د داسي ترجمه سوو ټکو وړاندي کول، یوازي د وخت او انرژۍ بې ځایه لګول دي او بس.

�دیدګاه � هغه بل ترکیبي نوم دئ، چي نن سبا په ایراني پارسي او افغاني دری کي خورا ډېر استعمالیږي . د � دید + ګاه � ترکیبي نوم له لغوي اړخه د لیدو ځای، د څارلو یا څارکولو ځای، د ترصد ځای او داسي نورو ته ویل کیږي (عمید ۱: ۱۱۷۱) خو په پارسي کي ژورنالیستان او لیکوال دا ټکی د نظر، خیــــال، فــکر، ســوچ، اندیښي په مجازي او اصطلاحي ماناوو کاروي؛ مثلاً کله چي له چا څخه پوښتنه کوي، وايي : � دیدګاه تان در بارهٔ فلان موضوع چیست ؟ � یا � فلان مسأله از دیدګاه شما چګونه است ؟ � او داسي نـــور . په حقیقت کي د پارسي ژبي د � دیدګاه � مجازي ماناوي د انګرېزي ژبي د � Viewpoint or Point of view � ترکیب ترجمه ده، چي پخوا به یې په پارسي کي د � نقطـــه نظـــر یــــا نکته نظر � په بڼو ویل . دا چي � دیدګاه � یا � نکته نظر � په پارسي ژبه کي د خپلو باب سوو ماناوو له پاره وړ او پر ځای دي که یا ؟ بیا هم زموږ د بحث او څېړني موضـــوع نه ده . هغه څه چي یادونه یې دلته ضروري ده، د دې خبري سپیناوی دئ، چي زموږ پښتو لغت جوړوونکو ولي د � دیدګاه � له پاره د� لیدلوری � ترکیب غوره کـــــړی دئ؛ څــــکه پــه � لیدلوري � یا � لیدځای � کي خو بیا هم د نظر، خیال، رايي، فکر، اند، سوچ او داسي نورو په څېر مفهومونه په دقیقه توګه نه ښکاري . د� لیدلـــوري � ترکـــیب تر ډېره حده د ایراني پارسي د � چشم انداز � له جوړسوي ترکیب سره برابري لـــري، چــــي هغه هــــم د انــــګرېــــزي ژبـــي د � vista, angle, picture, side prospect, outlook, view, attitude, viewpoint, point of view, standpoint, scene, perception, perspective, � او داسي نــــورو ټــــکو ترجمــــه ده Gilmour) .) 530, 596

په پښتو کي د نظر، خیال، فکر، سوچ، اند، لید، کتنه، انځور او داسي نورو ټکي تر � لید لوري � غوره برېښي؛ مثلاً که له چا څخه پوښتنه وسي : � په دې اړه څه فــــکر کـــوې ؟ �، � په دې اړه څه خیال لرې ؟ � یا � تاسي دې مسألې ته څنګه یا له کمه اړخه ګورئ ؟ � یوې مسألې ته څنګه یا له کمه اړخه کتل، د پارسي � دیدګــــاه � او � چشـــم انداز � مفهومونه په خورا اسانۍ، سادګۍ او دقت سره بیانوي . که نور هر بدو بلا له ځانه را باسي؛ او ژبه د خپلو ذوقونو له مخي د عامو خلګو له ورځنیــــــــو محـــاورو څخه مځکه او اسمــان لیـري کـوي، باید موږ هم د � سوچه کولو � په نامه هغه ټکی په ټکی پښتو کړو؟ دا کار خو نه علمي تاداو لري؛ او نه هم د ښاغــلو � سوچــه کــــوونکـــو � د � سوچه پښتو � هیله تر سره کولای سي .

د صدراعظم یا وزیر اعظم حقوقي اصطلاح له ډېرو اوږدو وختونو راهیسي، زموږ د هیواد د اساسي حقوقو په تاریخ کي ځای موندلئ دئ . اشرف الوزرأ- شاه ولي خان (بګي خان) د احمدشاه بابا د حکومت صدراعظم ؤ . سید نور محمد شاه کندهاری، د امیر شیرعلي خان پوه او مدبر صدراعظم ؤ، چي موږ ټول یې له نومونو سره اشنا یو . د دې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبري د يادوني هدف دا دئ، چي د صدراعظم كليمه له ډېرو وختونو راهيسي په دې هيواد كي باب وه . د صدراعظم ، وزيراعظم، رئيس الوزرأ ټكـــي پر پښتو سربېره په پارسي، اردو او ځينو نورو ژبوكي له ډېرو زمانو څخه جال دي . ايرانيانو د پارسي ژبي د سوچه كولو په لړ كي د صدراعظم پر ځاى د � نخست وزير � كليمه جوړه كړه (معــين ۱: ۴٦۹۰) . د پښتو ژبي د� سوچه كولو � پلويانو هم له څه مودې وروسته د ايرانيانو پر پله پل كښېښود؛ او زموږ په حقوقي سيستم كي يې د يوې زړې او اشنا كليـــــمــــې پر ځاى د � لومړي وزير � ټكى راويست، چي په سل كي سل پردى څېره او جوله لري . د ايرانيانو د� نخست وزير � په دې ترجمه سوې بڼه كي، د نوښتگرى او پاخه منـطق هيڅ نښي نښانې نسته . سره له دې هم د داسي پېښه ګرييو او تقليدونو مخكښان ادعا لري، چي ګوندي په خپلو نوو ټكو او اصطلاحاتو سره يې پښتو د پارسي او نورو پــــردو ژبـــو له اغېزو � ژغورلې � ده؛ او په خپل ګومان كوښښ كوي، چي له پارسي سره د چا خبره � رغنده سيالي � وكړي . په داسي حال كي، چي د سليم عقل خاوندان له ورايه ګــوري، چي د پښتو ژبي د � سوچه كولو � دي ناوړه ډولونو، زموږ سپېڅلې، اسانه او خوږه ژبه تر پخوا زياته په نورو ژبو (له هغې ډلي په پارسي) پوري ترلې ده . ټولو ژبپوهــانو ته څرګنده ده، چي پښتو يوه لرغونې او اصيله ژبه ده . كه څوك له پارسي يا نورو ژبو سره د سالمي او ګټوري سيالى خيال لري، نو ښه خو دا ده چي موږ هم خپله ژبه د پارسي، عـــــربي او نورو ژبو په شان پراخه او شتمنه كړو؛ لغوي، ادبي او علمي پانګي يې را ټولې، پراخي او بډايي كړو؛ د ولسي او شفاهي ادب د غوړېدو په لاره كي يې نه ســتړي كـــېدونكي كوښښونه وكړو؛او تر ټولو مخكي پښتو په ټولنه كي د يوې ژوندى او فعالي سياسي، فرهنګي او اقتصادي ژبي مقام ته و رسوو . تر څو پښتـــو ژبه د ساينس او ټيكنالوژى، علومو او پرمختګونو ژبه نسي، د نړى له هيڅ ژبي سره د سيالى او رقابت لاپي نه سي وهلاى . موږ بايد په ټيـــنګ هوډ او سره سينه، پښتو د علم او پوهي په ژبــه واړوو . هــر پښتون عالِم او كمال داره كه مؤرخ وي كه ټولنپوه ، كه ساينس پوه وي كه مخترع، كه شاعر وي كه هونرمند بايد په پښتو ژبه نوي، علمي او هونري اثار وړاندي كـــړي؛ او په دې توګه پښتو ژبي ته، د هيواد په دننه او بهر كي لا زيات مينه وال او خواخوږي پيدا كړي .

له نورو ژبو سره د پښتو د علمي او معقولي سيالى په اړه تر دې لنډو خبرو وروسته بيرته د صدراعظم او نخست وزير اصطلاح ګانو ته راګرځو . په دې برخه كي بايد تر هر څه مخكي دا پوښتنه را منځ ته سي، چي موږ ولي د ايرانيانو په پېښو او تقليد د صدراعظم ټكي ته د � لومړي وزير � تــــكى وټاكو؛ ځكه زموږ خلـــــــګ خو ټول له عمرونو راهيسي د صدراعظم له كليمي سره پوره اشنايي لري . دغه راز، � صدارت � هم افغانانو ته هغه اشنا او مأنوس ټكى دئ، چي د صدراعظم د دفتر يا اداري مانـــا لري . كه موږ هم د ايرانيانو پر لار ولاړ سو، نو بايد � صدارت � ته � د لومړي وزير دفتر � و وايو؛ او په دې توګه د � صدارت � يو ټكى په درو تـــكو (لومړى + وزير + دفتر) واړوو . ښه كه دا ومنو، چي د صدراعظم مأنوسه او اشنا كليمه بايد هرومرو د پښتو په رنګ ور نګيږي ؛ ځكه موږ هم بايد خامخا هر څه د � سوچه كولو � په ماشين كي واچوو، نو بيا دا پوښتنه طرحه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي، چي ولي باید د ایرانیانو د � نخست وزیر � جعل سوې کلیمه ټکی په ټکی په پښتو وژباړو . موږ په پښتـــو کي صداراعظـــم ته � لـــوی وزیر �، � مشـــر وزیـــر �، � ستر وزیر � او داسي نور ویلای سو، چي هم یې هرتر کیب د نورو ژبو له اغېزې خلاص دئ؛ او هم ساده او اسانه دئ . د صدراعظم اصطلاح په څلورلسمـــــه میلادي پېړۍ کـــي له لاتین ژبي څخه انګرېزي ته ننوتلې ده؛ او اوس په پرایم ریټ prime rate) ، پرایم لوکېشن(prime location) ، پرایم سپاټ(prime spot) ، پــــرایــــم ســـایټ(prime site) ، پرایم ټایم (prime time) او داسي نورو ترکیبونو کي کارېږي . لکه څنګه چي ګورو د انګرېزي ژبي د پرایم مینیسټر (prime minister)په حقـــــوقي اصطلاح کي هم د � پرایم � ټکی تر هر څه مخکي د مشر، اساسي، لوړ او عالي په ماناوو راغلئ دئ نه د لومړي یا اول په مانا . (Robinson 1101)

د افغاني فرهنګ پر اسمان تلـپاته او روښـــانه ستوري - لوی استاد عـــلامه عـبدالحي حبـیبي (۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳۶۳ ش/ ۱۹۸۴م) د � اشرف الوزرأ � تر سرلیک لاندي په هغه ارزښتناکه تاریخي مقاله کي، چي د ا حمد شاه بابا د صدراعظم (بګي خان) د شخصیت او کارنـــــــــامو په اړه یې کښـــــــلې ده، د صدراعظم پر ځای د � لوی وزیر � اصطلاح کار کړې ده . تر علامه حبیبي وروسته په پښتو څېړنو کي بل لوی او بې ساری شخصیت - عـــــلامه عبدالشکور رشاد (۱۳۰۰ ش / ۱۹۲۱م - ۱۳۸۳ ش / ۲۰۰۴ م) هم د پټي خزانې د فرهنګ په دوهمه برخه (٦٣) کي د همدې شاه ولي خان اشرف الوزرأ (بګي خان) له پاره د صدراعظم پر ځای د � ستـــر وزیر � نوم استعمال کړی دئ (حبیبي، � اشرف الوزأ، � وړمه ۱ د ۱۳۵۳ ورى : ۱؛ رشاد، پوهاند عبدالشکور، د پټي خزانې فرهنګ ، لومړۍ برخه ٦٣) . باید یادونه وکړو، چي د بګي خان په نامه دي هوښیار او مخور خان، په ۱۱٦۰ ق کال، د بامیزو د کوچنۍ قبیلې په استازیتوب، د کندهار په � شیر سرخ � کي، د احمدشاه بابا (۱۱٦۰- ۱۱۸٦) د پاچــــا کېدو په څو کسیزه جرګه کي هم فعاله برخه لرله . احمدشاه بابا بګي خان ته د هغه د پوهي، هوښیارۍ، رېښتنولۍ او سترو خدمتونو په بدل کي، د شاه ولي خان اشـــرف الوزرأ لقب ورکړ. بګي خان خپله لور (بلقیس) د احمدشاه بابا زوی (شهزاده سلیمان) ته په نکاح کړې وه . اوس د کندهار د شاولي کوټ ولسوالي د همدې پوه او ستــــــرګه ور قامي مشر په نامه نومول سوې ده.

د پښتو لغت جوړوونکي باید په دې خبره ښه سر خلاص کړي، چي د پښتو ژبي سوچه کول، یوازي پردو ټکو او اصطلاحاتو ته دپښتو رنګ ورکولو په مانا نه دئ . په بله ژبه، پردوکلیـماتو او عبارتونو ته یوازي پښتو جامه ور اغوستل، هیڅکله زموږ درد نه دوا کوي . باید پردي خبره هم بشپړ غور وسي، چي پردو ټکو او لغتونو ته ورکړل سوی رنـــګ او روغـــن، له سلیم عقل او ژور منطق سره برابري لري که یا؟ یو وار خپلو کالو او کړو وړو ته وګورئ، چي ایا ستاسي او ستاسي د نیکونو په جامو او کړو وړوکي هیڅ توپیر او بدلون نسته . هر څوک دا مني، چي زموږ کالي، د ژوندانه وسایل او په مجموعي ډول ټول کړه وړه زموږ د نیکونو او تېرو سوو پښتونو له هغو سره هر اړخیز توپیر لري . دا توپـــیر او بدلون په هر هیواد او هره ټولنه کي لیدل کېږي . که د پر مختګ او تکامل دې زرین

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصل ته غاړه ږدو، نو بیا سمدلاسه دا پوښتنه پیدا کیږي، چي ژبه او دودونه مو څنګه له پخوانییو نسلونو سره توپیر نسي لرلای . . . د دې خبرو مقصد دا دئ، چي د ټولو لرغونو ټکو، پخوانییو دودونو او رواجونو بیا را ژوندي کول، د ټولنیزو او طبیـــعي قوانینو پر خلاف عمل دئ. . .

دلته د پښتو ژبي د � سوچه کېدو � په نیت د ځینو هغو بولګو او مثالونو یادونه کوو، چي ظاهراً د پښتو په رنګ لړل سوي دي؛ خو د منطق او استـدلال له اړخه کمزوري ښکاري . په دې وروستییو وختونو کي د عربي ژبي د � جمهور رئیس � ټکي له پاره، په پښتو کي د � ولسمشر � ترکیبي نوم غوره سوی دئ . هر څوک په دې پوهېـږي، چي � ولسمشر � له ولس (تورکي الاصله کلیمه) او مشر (پښتو) څخه جوړ دئ . جمهور رئیس هم دوې بېلي برخي (جمهور + رئیس) لري، چي دواړه یـــــــــپ عــــــربي دي . د جمــــهور رئیس ټکی زموږ د هیواد د اساسي حقوقو په تاریخ کي ډېر اوږد عمر نه لري؛ ځکه په دې مځکه کي له پېړییو پېړییو راهیسي پاچهي حکومتونه وه . د جمهـــوریت او جمهـــور رئیس حقوقي اصطلاح ګاني، زموږ په هیواد کي له تاریخي پلوه په(۱۳۵۲ش)کال، د داوودخان تر کودتا وروسته باب سوې دي . د ایران نامتو څېړونکي - استـاد سعید نفیسي (۱۲۷۴- ۱۳۴۵)، د پارسي ژبي د ناوړه ترکیبونو په اړه د خپلو څرګندونو په ترڅ کي، په دې اړه په زړه پوري استدلال کړی دئ، چي لنډه یادونه یې بې ګټـــي نه ده . استاد نفیسي باور لري ، چي د � رئیس جمهور � ا صطلاح دقیقه نه ده؛ باید دهغه پر ځای � رئیس جمهوری � وویل سي؛ ځکه � رئیس جمهور � په حقیقـــــت کي د یوه رژیم مشر دئ نه د ټولو خلګو. د پارسي ژبي د ناوړه ترکیبونو په باره کي، د پیاوړي محقق ، استاد نفیسي ، نظریې په هغه کتاب کي راغلي دي، چي د � در مکتـب استاد � په نامه کتاب خپور سوی دئ (متأسفانه دا کتاب مي اوس په واک کي نه دئ) .

د استاد نفیسي د استدلال په تایید، ریښتیا هم د نړۍ په بېلابېلو هیوادونو کي ډېر داسي جمهور رئیسان سته، چي له خپلو مخالفانو څخه د څـــــــو رایـــــو په ډېروالي، واک تر لاسه کوي . هره ورځ د یوه عالَم ګوندونو او ولسونو له ښکاره مخالفتونو او آن بغاوتونو سره مخامخ وي . پر دې سربېره د داسي جمهور رئیسانو شمېـــــر هم لږ نه دئ، چي د پوځي کودتاوو له لاري د واک پر ګدۍ ناست دي؛ او د برچې په زور پر خلګو حکومت کوي . په داسي شرایطو کي د دولـــــــــــــت دغه راز مشــــــــر ته څنـــــګه د � جمـهــــــور رئیس � یا � ولسمشر � خطاب سم او پر ځای برېښي ؟ که څوک میـــرویس خان، احمدشاه بابا، خان عبدالغفار خان، خان عبدالصـــــــمد خان ، مهاتماګـــــــاندي، جواهر لال نهرواو داسي نور کسان د � ولسمشر � په نامه یادوي، په دې ډول خطاب او نوم اخیستنه کي هیڅ تېروتنه نسته؛ ځکه دا شخصیتونه په ریښتنـــــــــي ډول د ولســـونو مشران او مخکښان وه؛ خو د یوه رژیم مشر ته د � جمهور رئیس � یا � ولسمشر � په نامه خطاب کول ، علماً او منطقاً سم کار نه دئ .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اُردو ژبه کي جمهور رئيس يا دولتي مشر ته، د � صدر � عربي ټکی کاروي، چي لنډ، ساده او اسانه دئ . د پښتو په ګډون زموږ د سيمې په زياتـرو ژبو کي د عربي ژبي اغېزه، د يوه يا دوو ټکو په پښتو کولو سره نه ختميږي . زموږ د هيواد زياتره حقوقي اصطلاحات په عربي ژبه دي . دولت، حکومت، محکمه، رياست، مـــديـــريت، آمريت، عدالت، انصاف، نکاح، طلاق، ميراث، دعوه، جرم، مدعي، مدعي عليه، اتهام، الزام، قتل، جرحه، جنايت، جنحه، قباحت، مجني علـــيه، سرقت، زنا، عـــــــقد، قرارداد، اصول ، قواعد، مقررات او په سلګونو نور حقوقي او فقهي مصطلحات ټول عربي دي . دا اصطلاحات اوس زموږ د ټولني په حقوقي او سياسي سيستم کي داسي اخښلي او بخښلي دي، چـــي په چټکۍ سره يې ليري کول او اړول خورا لوی مشکلات پېښوي . د دې خبري مانا دا نه ده، چي حقوقي اصطلاحات بايد هرومرو په عربي يا بله پردۍ ژبه وي . که په پښتـــو کـــي داسي موزون او مناسب ټکي ومومو، چي د عربي يا بلي پردۍ ژبي مفهوم په سم او دقيق ډول افاده کړي، نو بيا هيڅ دليل نسته، چي د هغو په دودولو او تعمـــيم لاس پوري نه کړو؛ مګر دا کار بايد تر بشپړي څېړني او پلټني وروسته په کرار کرار وسي؛ ځکه د ژبي سمون او پر مختګ د عسکري کودتاوو او سياسي انقلابونو په څېـــر په څو ساعتونو او ورځو کي نه کيږي . که سره له دې ګردو خبرو بياهم هدف دا وي، چي د � جمهور رئيس � اصطلاح ته چي له اوس له څو کلونو راهيسي زموږ د ملي ټرمينولوژۍ يوه برخه ګرځېدلې ده، بايد خامخا يو پښتو ټکی پيدا سي، نو بيا ښه دا ده چي په پښتـــو کي د هغه پر ځای � دولتي مشر � يا د عربي � صدر � په څېر په لنډ ډول يوازي � مشر � ووايو، چي هم روښانه او هم سوچه پښتو ټکي دي او هم تر ډېره حده له منطق او عقـــل سره اړخ لګوي . � دولتي مشر � يا � مشر � کېدای سي د کودتا يا بلي نامشروع لاري واک ته رسېدلئ وي؛ مګر � ولسمشر �، � جمهور رئيس � ، � ملي مشر � ، � ملي قـــايد �، � ملـــي زعيم � او داسي نور د هغو کسانو لقبونه دي، چي په ريښتيا سره د ټولو خلګو او ولسونو د مشرتابه وياړ ولري.

په عربي ژبه کي څو ټکي سته، چي هر يو يې د جغرافيايي مفهوم له پلوه توپير لري؛ مثلاً محلي، ساحه يي، منطقه يي، ملي، بين المللي او جهاني . تر هـــــغـــــه ځايه، چي ماته مالومه ده د پښتو ژبي د � سوچه کولو � په لړ کي د � بين المللي � او � جهاني � دواړو عربي کليمو ته په پښتو کي د � نړيوال � ټکی جوړ سوی دئ . په داسي حـــــال کـــي، چــــي د � بين المللي � او � جهاني � تر منځ په مانا او مفهوم کي ډېر توپير سته . د � جهاني � کليمه لکه څنګه چي له نامه يې ښکاري پر هغه څه دلالـــــت کوي، چي ګـــرده نړۍ پکښي نغښتي وي؛ د مثال په توګه د ملګرو ملتو سازمان داسي يوه جهاني مؤسسه ده، چي تقريباً د ټولي نړۍ هيوادونه، حکومتي او غېر حکومتي بين الملـــــلي سازمـــــــانونه، ازادي بخښوونکي غورځنګونه او داسي نور بين المللي شخصيتونه پکښي را غونډ سوي دي؛ خو د اسيـــــان(ASEAN) ، ســـارک (SAARC) ايـــــکو(ECO) ، اروپـــــايي اتحـــــاديې(European Union) ، افريقايي اتحاديې African Union) ،(عرب ليګ (Arab League) او لسګونو نور په څـــــېر سازمانونه په هيــــــڅ وجـــه نړيواله بڼه نه لري .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه څنګه چي په نومونو کي يې ويل سوي دي، دا سازمانونه په يوه ټاکلې سيمه يا ټاکلو هيوادونو پوري اړه لري . له دې امله د � نړيوال � ټکی د هغو له پاره سم او دقيق نه دئ . دا سازمانونه سره له دې چي په ځينو برخو کي د بېلابېلو هيوادونو او ملتونو تر منځ اړيکي تنظيموي، په حقيـــــقت کـــي سيمه ييز يا منطـــــــقه يي خصوصيت لري .

د � نړيوال � کليمه يوازي د جغرافيايي ارتوالي او لويښت په مانا ده؛ او په هغې کي د ملتونو يا هيوادونو تر منځ اړيکو ته هيڅ اشاره نسته . په دې خـــاطر، د هر هغه مفهوم له پاره کارېږي، چي د نړۍ په ګچه پراخوالی او لويښت ولري؛ د مثال په توګه تروريزم، نشه يي مواد، لوږه او بېکاري ټولي نړيوالي ستونزي دي . د � نـــــړيــوال � په مقابل کي زياتره د � منطقه يي �، � ملي �، � ايالتي �، � ساحه يي �، � محلي �، � کليوالي � او داسي نورو مفهومونه ويل کيږي، چي هر يو يې د غټوالي او ارتوالي له پلـــوه يو له بله توپير لري؛ مګر د � بين المللي � په مانا کي د مسألې غټوالي او پراخوالي ته هيڅ اشاره نسته؛ او په واقعيت کي يوازي هغو اړيکو يا همکاريو ته ګوته نيسي، چي د دوو يا څو ملتونو تر منځ په ځانګړو برخو يا ساحو کي رواني وي .

هغه کسان، چي د � بين المللي � او � جهاني � تر منځ توپير نه مني، د ځينو بهرنييو متنونو په ژباړولو کي له پېچومو او کړاوونو سره مخامخ کيږي؛ مثلاً په دې انګرېزي متن کي د جهاني (Universal) او بين المللي (International)ټکي څنګ پر څنګ راغلي دي :

" The Vienna Convention on the Representation of States in their Relations with Universal International Organisations."

ويانا کنوانسيون - له جهاني سازمانونو سره په اړيکو کي، د دولتونو د استازيتوب په اړه . يا ويانا کنوانسيون له هغو بين المللي سازمانونو سره په اړيکو کي، د دولتونو د استازيتوب په اړه، چي جهاني بڼه ولري .

له دې انګرېزي متن څخه هم په ډاګه ښکاري، چي هر بين المللي سازمان، جهاني نه دئ . په ډېرو سازمانونو کي پر بېلابېلو هيوادونو سربېره ډول ډول سياسي، حقوقي، فرهنګي او اقتصادي سازمانونه برخه لري؛ خو د هغوی د سياسي، پوځي، فرهنګي، اقتصادي او نورو فعاليتونو ساحه ټوله نړۍ يا حتا د نړۍ زياتره برخه په ځان کي نه نغاړي .

دغو توپيرونو ته په يوې ځغلنده کتني سره دا نتيجه اخلو، چي د � نړيوال � او � بين المللي � تر منځ غټ فرق سته . که څوک په پښتو کي، د عـــــربــي ژبــــــــــي � بين المللي � ټکي ته ساده، اسانه، خوږه او پخه کليمه و مومي دا به ډېره ښه او په زړه پوري خبره وي؛ ليکن تر هغه مهاله بايد مــــوږ د � جهاني � او � بين المـللي � تر منځ بېل مفهومونه ګډوډ نه کړو . له بله پلوه د � جهاني � او � بين المـللي � دوو بېلو ټکو ته د � نړيوال � يوه پښتو کليمه غوره کول، د دې ژبې د محدودولو او تنګولو په مانا دئ.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو هم د نورو ژبو په څېر هیڅکله د نورو ټولنو له سیاسي، فرهنګي، اجتماعي او اقتصادي اغېزو لیري نه سي پاته کېدای . د دې خبري مانا دا ده، چي مـــوږ نه یـــــوازي د نورو ژبو پخوانۍ کلیمې له خپلي ژبي په بشپړه توګه نسو ایستلای؛ بلکي د نورو ژبو ځیني نوي ټکي او اصطلاحات به هم په خوښۍ یا ناخوښۍ سره مـــــــــــنو . د فرهنګي راکړي ورکړي د همدې قانون پر بنسټ به زموږ د ژبي لغتونه، اصطلاحات او محاورې هم د دې هیواد د سیاسي، اجتماعي، فرهنګي او اقتـــــصادي نفوذ په تناسب، نورو ژبـــــو تـــــه ننوزي . راکړه ورکړه د بېلابېلو ولسونو تر منځ د متقابلو اړیکو انکار نه منوونکې اړتیا ده . په پښتني ټولنه کي خو پر راز راز اړیکو سربېره باید، د ګډو انساني پیوندونو عیني واقعیت هم له پامه لیري و نه غورځوو . ټول پوهېږو، پښتانه د ډیورنډ د نامنلي کرښي ها خوا له بلوڅو، پنجابیانو، سینــــــدیانو (د سندهـ د ایالت اوسېدونکي) او هندي الاصله مهاجرو سره د دوستۍ او خوېښۍ اړیکي لري . د ډیورنډ کرښي په دې خوا کي خو د افغانستان له نورو ورونو قومونو سره د پښتنو ګډې کورنۍ اړیکي تر کښته پښتنو هم ډېري پیاوړي دي . له بېلابېلو قومونو، مذهبونو، فرهنګونو او ژبو سره، د داسي ټینګو او هر اړخیزو اړیکو سته والي ته په پام سره، د پښتو ژبي د سوچه کېدو هیله ګرسره علمي او عملي تاداو نه لري . د مذهبي، فرهنګي او ژبنۍ راکړي ورکړي په داسي شرایطو او حالاتو کــــــــي باید تلاش وسي، چـــــــي د پردو ژبو کلیمې، اصطلاحات او ترکیبونه د خپلي ژبي له ځانګړتیاوو او دودونو سره سم ووایو او ولیکو . خپلي ژبي ته باید په تکلُّف او تصنُّع سره د پردۍ ژبي رنــــګ ور نه کړو . که په پارسي کي له هر مطلب سره د � می ګیریم � ټکی بدرګه کوي، دا د دوی خوښه ده؛ لکه � به بحث می ګیریم �، � به خوانش می ګـــــــــیریم �، � به بررسي می ګیــــــریم � او داسي نور . په پښتو کي د � می ګیریم � ترجمه هیڅ ځای نه لري . په پښتو کي باید و وایو : � سره رغېـــــړو �، � وایو یـــــپ �، � څــــېړو یې � او نور.

سوچه او ناسوچه ټکي باید څنګه بېل کړو؟

د � سوچه کولو � په بهیر کي کله کله داسي هم پېښ سوي دي، چي ځیني کلیمې بې څېړني او پلټني پردۍ ګڼلي سوي؛ او د دې ناسمي انګېرني له مخي د هغو پر ځای د پښتو د � سوچه ټکو � په نامه، نوي کلیمې وړاندي سوي دي . لکه څنګه چي پوهېږو د هري ژبي کلیمات، اصطلاحات او محاورې د بېلابېلو سیـــــاسي، اجتـــــــــــماعي ، فکري، فرهنګي او اقتصادي بدلونونو له امله خپل رنګ او جوله اړوي . هغه څوک چي د اوښتو ټکو او عبارتو پلار او نیکه و نه پېژني، بې شکه دغه راز کلیمې، ترکیـــــبونه او اصطلاحات ټول پردي ګڼي؛ او په ډېري زړورتیا سره ځان ته حق ورکوي، چي هغو ته د دوی په ګومان نور پښتو ټکي او لغتونه وټاکي (په دې اړه د نور مالـــــــومـــــــات له پاره وګورئ : حبیبي، د پښتو لغاتو د تحقیق لاري، شل مقالې ۷، ۹۴).

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوی استاد - علامه عبدالحي حبيبي (۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳٦۳ ش/ ۱۹۸۴م) په هغه ژوره څېړنه کې، چې � د پښتو لغاتو د تحقيق لاري � نوميږي، د هغو کليمو څو بولګې وړاندي کړي دي، چــــي ځينو خلګود ظاهري جولې (تلفظ او املأ) پر بنسټ پردی ګڼلي دي؛ او بيا يې د همدې دليل له مخي لستوني را نغښتي دي؛ او هغو ته يې د دوی په ناسم ګومان نوري � سوچه � پښتوکليمې جوړي کړي دي . پـــــه داسي حال کې، چي د ايټيمولوژۍ او مورفولوژۍ له اړخه دغو ټکو ته په ژوري او هر اړخيزي کتني سره له ورايه څرګنديږي، چي دا بې وزلي او رټل سوي لغتونه هيڅکله پردي نه دي . د دغو ټکو څو نمونې په دې ډول دي:

ښکلۍ، ښکلا، کښلۍ

د ځينو په ګومان دا کليمې د عربي ژبي له � شکل � او � شکيل � څخه اخيستل سوي دي . د افغاني فرهنګ بابا، علامه حبيبي، د شېخ متـــــي او ښکارندوی له اشعارو څخه نيولې بيا د رحمان بابا تر شعرونو پوري، د دې کليمو پراخ نظاير شوولي دي (حبيبي، د پښتو لغاتو د تحقيق لاري، شل مقالې ۷، ۹۷ � ۹۸) .

لــــــوی استاد د همدې مقالې په يوه بله برخه کې داسي استدلال کوي : � په عربي کي � شکل � د صورت په مانا دئ، چي ښه او بد دواړه پکښي راځي؛ خو د پښتو� ښکلۍ � يـــــوازي حسين، قشنګ، او ښايسته ته وايي . � علامه حبيبي، وروسته د ډنکن فوربس د سنسکريت ژبي قاموس په استناد، د ښکلي ريښه داسي بيـــــانوي �Shukla � يا : �Shukle � په سنسکريت کې سپين او نوراني ته وايي . شکلته Shuklata) (نور، سپين والی، سفيدي او شکله پکشه (Paksha � Shukla) د سپـــــــوږمې رڼا ده . دغه راز، د همدې معتبر قاموس په حواله زياتوي، چي کشل (Kushal) د روغتيا، سعادت، کامرانۍ او فرخندګۍ په معـــــــناوو راغلۍ دئ . کشله (Kushala) خوښ، ښه، سم او درسـت تـــــــه وايـــــــــي . � (حبيبي، د پښتو لغاتو د تحقيق لاري، شل مقالې ۷، ۹۹) . لوی استاد، په دې ډول نتيجه اخلي، چي هم د � ښکلي � او هم د � کښلي � ريښې کـــــټ مټ په دغو ماناوو په سنسکريت کې سته.

-اپټ

لوی استاد، علامه حبيبي، په پښتو کې د � اپټ � ماناوې داسي شمېري :

�۱ -رنځ، زحمت او تکليف.

۲ -پر کښت او باغ يو نباتي يا آسماني آسيب راتلل.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ -که دا کلمه د سړي سره د صفت په ډول راسي، مقصد يې مکار، محيل او چالاک دئ . پلانی ډېر اپت سړی دئ . په عربي کي هم افت جمع يې افات سته . مگر پښتو دا کلمه له عربي څخه نده اخيستې، ځکه چي په سنسکريت کي هم اپت (Apat) يا اپتي (Apatti) فاجعې، بدبختی، پرېشانی، خفـــــت او رسواتوب ته وايـــــي . � (حبيبي، د پښتو لغاتو د تحقيق لاري، شل مقالې ۷، ۹۹).

معظم استاد، د � اپت � کليمې په اړه له نورو اريايي ژبو سره د پښتو د ګډوالي مسأله داسي څرګندوي : � په سنسکريت کي هم د پښتو په څېر د اپـــت کـــــــال (Apat-Kal) اصطلاح سته، چي د مرضونو، اپتونو او کاختیې کال وي . د داسي ټکو د پېژندني له پاره بايد وګورو، چي آيا دا کلمې په آريايي ژبو کي ريښې او بولګې لري که يا؟ که يې په آريايي ژبو کي ريښې ومونډل سوې، بايد هغـــــــه پردی ونه ګـــڼو، ځکه پښتو زړه ژبه ده، چي د اوستا او سنسکريت سره نژدې اړيکي لري . کــــــه دا ريښې په آريايي ژبو کي پيدا نسوې، هغه مهال بايد هغو ته د دخيلو ټکو په سترګه وګورو، او د مفغن توب يا پښتووالي د قانون پر بنسټ له هغو سره چلند وکوو (حبيبي، د پښتو لغاتو د تحقيق لاري، شل مقالې ۷، ۹٦) . د همدې استدلال له مخي د � اپت �کليمه مفغنه نه ده؛ بلکي زړه اريايي کليمه ده.

لوی استاد په پښتو لنډيو کي د� اپـــــت � بـــــولګې داسي بيان کړي دي:

لکه شين کښت ژليو زمول کړم

را باندي راغله له آسمـانه اپتـــونه

اپت وهلي کښت ته راغلم

نه يې شين توب سته، نه هغه خوند را کوينه

۲ -ابير

د پښتو ادب وتلي او منلي بابا ، لوی استاد علامه حبيبي، د � ابير � د اريايي ريښې تر څېړني مخکي، د دې ټکي د مانا په اړه داسي ليکي : � په پښتـــــــو خوشبـــويي دوا ته وايي، چي له څو اجزاوو څخه مرکبه سوې وي . په سنسکريت کي هم په دغه شکل يو خوشبويه پوډر سته، چي په ښو ورځو کي استعماليږي� .

لوی استاد، د � ابير � اصلي اريايي بڼه او په بېلابېلو ژبو کي د دغه ټکي د تعريب سوي جولې په تړاو داسي کاږي : � په عربي کي هم عبير سته . په پارسي کـــي هم د صندلو او ګلابو او مښکو څخه مرکبه دوا ده . پارسي کټ مټ عربي بڼه اخيستې ده، خو د پښتو عبير اصلي آريايي کليمه ده، او لکه اکثر فرهنګ ليـــــکوونکي چي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وايي عربي عبير هم له سنسكريت ابير څخه معرب سوی دئ . ځکه چي عربو د ډېرو دواوو نومونه له هنده په خپله ژبه کي قبـــــول کړي دي، لکه صنـــــدل د چنــــدڼ معـــــــــــرب او نـــور . � (حبيبـــــــــــي، د پښتو لغاتو د تحقيق لاري، شل مقالې، ۷، ۱۰۱) .

۳ -ابرک(Abrak)

لوی استاد، د� ابرک � د ټکي د ريښې او مورفولوژيکو بدلونونو په اړه په زړه پوري بيان لري . ابرک، يوه سپينه کاني برېښېدونکې پسته ډبره ده، چي پــــــاني پاني کيږي، او زربرخ ځني جوړيږي په انګليسي يې Mica � يا � Talcبولي . ځيني خلګ يې اشتباهاً عربي ګڼي، او ابرق يې ليکي مګر پخپله په عربي بېل نوم لري، او طـــلق يې بولي او دغه نوم له عربي څخه اروپا ته هم تللئ، او لکه المنجد چي وايي � Talc � سوی دئ . علامه حبيبي، د عربي ژبي د نامتو قاموس � المنـــــــجد� په حواله ليکي، چي ابرق په عربي بله مانا لري . ياني داسي کلکه مځکه، چي ډبري او ختې پکښې ګډې وي؛ يا داسي شی چي تور او سپين وي . وروسته په � فرهنګ انندراج � کي د ابرق مانا را اخلي، چي توري او سپيني رسۍ ته يې وايي . لوی استاد باور لري، چي په سنسکريت کـــــي هم ابهرک (bhrak A) په همدغه پښتو مــــــــانا سته (حبيبـــــــــــي، د پښتو لغاتو د تحقيق لاري، شل مقالې، ۷، ۱۰۱).

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ -اپي يا هپي(Api, Hapi)

اپي په پښتو کي مار يا اژدهار ته وايي . دا چي په عربي کي افعي په دغه مانا سته دا د دي دليل نه دئ، چي دا کلمه له عربي څخه مغغنه سوې وي . لوی استاد، په خپله عالمانه او مستنده څېړنه کي د دې کليمې ريښې په پښتو ادب او ولسي محاورو کي ثابتوي؛ لکه څنګه چي د خوشال خان خټک دکلام يوه بولګه داسي ښيي :

مه لړم شه، مه اپي شه

غم فزا، راحت زدا

يا دا لنډۍ:

موزي اپي مار راته بس دئ

اپي ماران دي د موزيانو په ګورسينه

لوی استاد، علامه حبيبي، وروسته د همدې ټکي د مصدر په اړه داسي زياتوي : � په ژبه کي اپ يا هپ ژر ژر خوړولو ته وايي، چي کټ مټ په همدې معنا په هندي ژبه کي هم سته . په پښتو کي وايي : هـــپ يې کړل يعنی بلعيد . بل مصدر يې اپيېل يا هپېدل دي . نو اپي يا هپي بلعيدو ته وايي (حبيبي، د پښتو لغاتو د تحقيق لاري، شل مقالې ۷، ۱۰۲).

۵ -اتبار(Etbar)

لوی استاد د � اتبار � د سوچه اريايي ټکي ښلابښلي ماناوي داسي شمېري:

�اتبار د عزت، اعتماد، روښناسۍ او يقين په معناوو دئ، مثلاً زلمی د اتبار خاوند دئ . يعني روښناس او با عزت دئ . اتبار وکړه، چي خبره داسي ده . يعـــــني يقين وکړه، چي داسي ده . د علي خان خټک په دې بيت کي د ويسا او اعتماد په معنا:

چي ډېر دوست يې ګڼې لا دي ډېر دښمن شي

د هر چا تر منځه ورک ويسا، اتبار شو

دا کليمه کټ مټ په سنسکريت کي د ډېر معاشرت او رفت او آمد په معنا ده، چي اوسنۍ معنا ته ډېره نژدې ده . � (حبيبي، د پښتو لغاتو د تحـــــــقيق لاري، شل مقالې ۷، ۱۰۲).

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

٦ -اتيات(Atyat)

بله هغه کليمه، چي خلگ يې په تېروتني سره د � احتياط � مفغنه بنه گڼي، د � اتيات � ټکی دئ، چي ژوره اريايي ريښه لري . د استاد المحققين، علامه حبـــــــيبي، په نظر � اتيات � په توجه، غوَر او تدقيق سره د يوه کار کولو ته وايي؛ لکه څنگه چي وايي : اتيات کوه غوزار نسې ! پردې سربېره ، د صبر او تقوا په مانا هم د دې کلـــــــــــيمې د استعمال يوه بولگه داسي وړاندي کوي :

اتياتي ياره راته گوره!

نن دي کاله ته په روا نکاح در ځمه!

لوی استاد، د � اتيات � د اريايي ريښې د زباتولو له پاره، په سنسکريت کي د اتيت (Atit) کليمې يادونه کوي، چي د زاهد، متقي او پارسا په مــاناوو راغلې ده . د سنسکريت دا مانا د پښتو له � اتيات � او � اتياتي � سره مشترکه ريښه لري (حبيبي، د پښتو لغاتو د تحـقيق لاري، شل مقالې ۷، ۱۰۲ - ۱۰۳).

هغه کسان چي بې څېړني او پلټني، د خپلو اشنا او مأنوسو ټکو پر ځای نوي کليمې، ترکيبونه او اصطلاحات جوړوي، بايد په دې واقعيت ځانونه ښه خبر کړي، چي زموږ د ژبي ډېري کليمې او لغتونه له نورو اريايي ژبو سره گډې ريښې لري . داسي ټکو، اصطلاحاتو او عبارتونو د تاريخ په اوږدو کي تر بېـــلابېلـو سياسي، اجتماعي، فکري، فرهنگي او اقتصادي بدلونونو وروسته، خپله اصلي بڼه تر ډېري گچې اړولې ده . په نورو ژبو کي د هغو پراخ کارېدنگ په دې مانا نه دئ، چي گوندي داسي ټـــــــکي پښتوله پردو ژبو څخه اخيستي دي؛ اود دې غلط تحليل له مخي بايد، د هغو پر ځای د چا خبره له سره نوي � سوچه � پښتو ټکي او ترکيبونه جوړ سي . د داسي کليـمو او اصطلاح گانو له پاره د نوو ټکو وضعه کول، هيڅ علمي او منطقي جواز نه لري؛ ځکه په زياترو اريايي ژبو کي دهغو اصلي ريښه تر اوسه ژوندۍ ده. داسي ټکي او ترکيبونه له پېړيو پېړيو راهيسي په پښتو ژبه او ادب کي باب دي؛ خود پښتو ژبي د ځينو بې خبره لغت جوړوونکو په گومان يې يوازنۍ گونا (گناه) دا ده، چي په نورو اريـــايي ژبـــو مثلاً پارسي او هندي يا ځينو سامي ژبو لکه عربي يا ځينو تورکي الاصله ژبوکي هم په خورا پراخ لاس کارېږي.

انسان د لوی ښتن داسي مخلوق دئ، چي تل له تنوع او رنگارنگۍ سره مينه لري . په انسان کي د پلټني او نوښتگرۍ ناپايه مينه، له محدودو پــــــولو او يـــو رنگۍ سره ښکاره تضاد لري . دا د انسان خوی او فطرت دئ، چي تر يوه رنگ په څو رنگونو، تر يوې کليمې په څو کليمو، تر يوې راديويي او تلـــويزيوني شبکې په څو شبکو او کانالونو خوشاله کيږي؛ خو د ورځپاڼو، مجلو، راديويي او تلويزيوني شبکو ډېروالی يې په زړه کي د سينما، ژوندييو ننداړو، نڅاوو، موسيقۍ او نورو هونرونو ميــــنه هم نه لړوي . ژبپوهان، اديبان او شاعران بايد په خپلو علمي او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هونري اثارو کي د ژبي لغوي او ادبي پانګي لا پسي پراخي او بډايي کړي؛ نه دا چي په خپلو حق او نا حق لغت جوړونو سره، په خلګو کي د ژبي د فردي کولو او انحصاري کولو پر لور ګامونه پورته کړي .

د افغاني فرهنګ په پراخ اسمان کي تلپاته او ځلانده ستورى، علامه حبــــــــــــيبي، په يوه ځغلنده علمي کتنه کي، د ژبي دسوچه کولو ناکام بهير ته داسي ګوري :

�د ژبو د سپېڅلتوب او خالص کولو شوقيان په هر ولس کښي هر وخت ډېر وي، مګر دا شوق او هوس کوم پوخ اساس نه لري . زما په عقيده د فطــــــــرت له سيره مخالف يو بې ځايه هوس دئ . ژبه خو په حقيقت کښي فقط د افهام او تفهيم آله ده، نو چي يو ملت په ځينو الفاظو يوله بله ښه سره پوهېږي او هيــــــــخ مشکلات نه وي ورته، څه ضرور دئ، چي دوى به نوي لغات او کلمات له ځانه تراشي يا به ځيني وحشي او نامأنوس الفاظ د مدني او منلو الفاظو پر ځــــــاى دروي ؟ � (حبيبي، د ژبو مشترک کلــمات، شل مقالې ۷، ۷۳).

البته د دي خبرو مفهوم دا نه دئ، چي لوى استاد په پښتو کي د نوو ټکو او اصطلاحاتو د جوړولو کورټ مخالف دئ . لکه څنګه چي پوهېږو، هره ژبه او له هـغې ډلي څخه پښتو د خپل بشپړتيا له پاره نه يوازي د خپلو لرغونو پانګو بيا را ژوندي کولو او دودولو ته اړتيا لري؛ بلکي له بېلابېلو طبيعي او غېر طبيــــــعي بدلونونو سره ګام په ګام د نوو ټکو، نوو ترکيبونه او نوو اصطلاحاتو جوړول، د پښتو ژبي د بشپړتيا بله ضروري او مهمه لار ده . د دي تر څنګ د هغو کليمــــــو، عـــــبارتونو، تعـــــبيرونو او اصطلاح ګانو کارونه هم د پښتو ژبي د پراختيا او پر مختيا پوخ ضمانت کوي، چي له پېړيو پېړيو راهيسي زموږ د خلګو په ژبه، ادب او نورو برخـــــــو کــــــي د يوه نه بېلېدونکي عنصر په توګه اخښلي او بخښلي دي.

د لوى استاد، علامه حبيبي، د لوړو علمي نظريو په رڼا کي د پښتو ژبي د کمال او بشپړتابه مسأله تر بېل سرليک (په پښتو کي بايد د خپلو او پردو ټکو تر منځ څنګه انډول وسي ؟) لاندي په لنډه توګه څېړو.

په پښتو کي بايد د خپلو او پردو ټکو تر منځ څنګه انډول وسي ؟

په هر ه ژبه کي د خپلو او پردو ټکو تر منځ معقول انډول، ډېره ارزښتناکه مسأله ده . که د دې معادلې ټولو اړخونو ته بشپړ پام ونسي، د ژبي د ودي او پرمختګ بهير له سختو کړاونو او خنډونو سره مخامخ کيږي . له دې امله بايد پوره هڅه وکړو، چي له يوې خوا د خپلو مندو او پلرونو ژبني، فرهنګي او تاريخي ميراثونه خوندي کړو؛ او له بلي خوا په ژبه کي د اوس او راتلونکو وختونو له غوښتونو سره سم، د نوو پر مختياوو لاره پرانيزو . په بله وينا بايد له يوې خوا، خپله ژبه د نورو ژبو او دودونو له ورانوونکو يرغلونو وساتو؛ او له بلي خوا د خلګو په ژوند کي ژورو سياسي، اجتماعي، کلتوري او اقتصادي بدلونونو ته په پاملرني سره د ژبي د اسانی، سادګی، خوږوالي او عموميت لاره غوره

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړو . دې لوړ مقصد ته رسېدل، يوازې هغه وخت ممکن دئ، چې زموږ ژبپوهان، اديبان او ليکوال له دې حساسې مسألې سره علمي او منطقي چلند وکړي . د ژبې د افراطي سوچه کولو هڅې او د پردو ژبو ، فرهنګي او فکري جريانانو د پراخو يرغلونو په وړاندې لاس تر زنې کښېنستل دواړه په واقعيت کې د ژبې د محدوديت، ورانۍ او زوال لارې دي.

د پښتو ژبې او ادب لوی او بې ساری استاد - علامه عبدالحی حبيبي (۱۲۸۹ ش / ۱۹۱۰م � ۱۳۶۳ ش / ۱۹۸۴م) په يوه علمي او ژوره شننه کې، د پښتو ژبې د بشپړتوب لارې او اصول داسې شمېري:

�۱ -د پښتو لغاتو او کلماتو ټولول او مواد يې راغونډول او قاموسونه يې ليکل.

۲ -هغه کلمات مخصوصاً پلټل او ميندل، چې په ژبه کښې اوس سوچه لغات نه لري، او د پرديو ژبو کلمات مستعمل دي.

۳ -تر پلټنې او استقرأ وروسته که د کومې کلمې لپاره په ژبه کې لغت ميندہ نسو، او له هرې خوا تر پلټنې وروسته يأس حاصل سو، نو د پرديوکلماتو په عوض کې نوي پښتو کلمات وضع کول او رواجول.

۴ -د نوو شيانو او اختراعاتو لپاره اوس نوي نومونه د پښتو پر اصولو وضع کول يعني پر نوو شيانو نوم ايښوول . � (حبيبي، د پښتو نوي علمي اصطلاحات به څنګه وي ؟ شل مقالې ۷، ۱۰۶).

د علامه حبيبي په دې څلورو اصولواو لارو کې د پښتو ژبې د بشپړتابه ټولې هغه خواوې را غونډې سوې دي، چې نن يې ژبپوهان د ارکاييزم(Archaism) ، ډياليکتيزم(Dialectism) ، له نورو ژبو راغلي يا دخيل ټکي (Adaptism) او نيلوجيزم (Neologism) بولي . په دې برخه کې د مسألې څينو اړخونو ته لنډه کتنه کوو:

الف) د پښتو د لرغونو ټکو او اصطلاحاتو بيا را ژوندي کول او په بېلابېلو لهجوکي

د مروجو ټکو څېړول او عامول

د هرې بلې ژبې په شان، د پښتو د سوچه والي، سپېڅلتيا او شتمنۍ راز تر هر څه مخکې د دغې لرغونې ژبې د پخوانيو ټکو، اصطلاحاتو، ترکيبونو، محاورو او نورو ادبي - کلتوري اثارو په را ژوندي کولو، خوندي کولو او دودولو کې نغښتی دئ . که د خپلمندو او پلرونو د ژبنيو او نورو فرهنګي ارزښتونو په ساتنه او بابولو کې پرله پسې کوښښونه ونه کړو، د پښتو ژبې د اصالت او سپېڅلتيا تر ټولو لوی او پوخ تاداو کرار کرار نړېږي . دا لو ی فرهنګي اپت د وخــــت په تېرېـــدو سره ، د پښتنو د لرغــونو شاعرانو، ليکوالو او پوهانو له ډول ډول علمي، ادبي، ديني،

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاريخي او فرهنګي اثارو سره د ننني نسل، په تېره بيا راتلونکو نسلونو اړيکي د پرې کېدو تر پولي کمزوري کوي؛ او په پای کي د پښتو ژبي ډېري ارزښتمني خزاني له لاسه وزي .

لوی استاد- علامه حبيبي (۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳۶۳ ش/ ۱۹۸۴م) په دې اړه داسي استدلال کوي : � که زموږ ژبه ارته او سوچه نسي، نو به په وطن کي د عِلم خپرونه هم ممکنه نه وي . جرمنيانو، يونانيانو، تورکانو، عربانو، ايرانيانو ټولو د خپلي ژبي پخوانۍ کلمې را ژوندۍ کړي دي . . . � د لوی استاد په باور، پښتنو ته هم دا حتمي او ضروري ده، چي د خپلي ژبي پټي او قيمتي خزانې راټولي کي، او خپله ژبه مستغني او د پردو له اغېزو خوندي کي . � (حبيبي، د پښتو نوي علمي اصطلاحات به څنګه وي ؟ شل مقالې۷ ، ۱۰۷) .

لوی استاد زياتوي :� که د پښتو ټول لغتونه، کلمې، اصطلاحات، ترکيبونه او تعبيرونه په علمي او معقوله لاره را ټول سي، نو به پښتو پردو لغاتو ته هيڅ اړه نسي؛ ځکه چي د دې ژبي مواد او کلمات ټوله په غرو او رغو او ليري بيديا وو کي مهجور او متروک پاته دي . � (حبيبي، د پښتو نوي علمي اصطلاحات به څنګه وي ؟ شل مقالې۷ ، ۱۰۷).

علامه حبيبي، د پښتو د لرغونو ټکو، ترکيبونو او اصطلاحاتو د را غونډولو په اړه، دغه لاري په ګوته کوی :

�۱ -د ژبي مينان بايد د لغاتو ټولول خپله ملي وظيفه وګني، او هر څوک دي يې علمي مرکزونو ته د ضبط او نشر لپاره وسپاري.

۲ -سياري ډلي بايد د پښتونخوا غرو او رغو ته ولېږلي سي.

۳ -له ادبياتو او پښتو اثارو څخه دي استفاده وسي . د پښتو کلماتو ذخيري دي له کتابو را ويستلي سي، او د قوم پر اصطلاح دي تطبيق او ضبط سي.

۴ -د پښتو قاموسونه دي په عِلمي لارو وليکل سي، چي د کلماتو د استعمال مختلف تحولات او موارد ولري.

تر هغه مهاله، چي د پښتو لرغوني ټکي، ترکيبونه او اصطلاحات په دقيقه او علمي توګه راټول؛ او په نوو علمي قاموسونوکي خپاره نسي، د پښتو د پخوانيو لغوي پانګو بيا ژوندي کول او دودول ګران کار دئ . � (حبيبي، د پښتو نوي علمي اصطلاحات به څنګه وي ؟ شل مقالې۷، ۱۰۹).

د معظم استاد، علامه حبيبي، په نظر که پردی کليمې ګرځنده ډلو ته ورکړل سي، چي په هره سيمه کي يې پښتو ټکي وپلټي، نو به هيڅ داسي کليمه پاته نسي، چي پښتو معادل ونه لري . لوی استاد، تر پلټني او ګروېږني مخکي د نوو ټکو د جوړولو او بابولو په اړه ليکي : � ځيني کسان سته، چي د داسي کلماتو لپاره تر تحقيق او پلټني دمخه لغات وضع کوي، او بيا غواړي چي رواج يې هم کي، مګر چي موږ په خپله ژبه کي د ځانه زړه کلمه ولرو، نو نوې کلمه وضع کول غلط کار دئ . هو که موږ پوره پلټنه وکړه، او په ژبه کي مو داسي سوچه پښتو کلمه نه کړه مينده،

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او له هري خوا مأيوس سو، هلته كه نو موږ د پرديو كلماتو په مقابل كي نوي وضع كوو، البته ښه به وي، مثلاً آخور اوس په موږ كي خورا مروجه كلمه ده . په مقابل كښي يې د ښاري محاورو پښتو هم نه لرو. يو وخت چا د دې لپاره � بسنخرى � نوم وضع كاوه، وروسته دا نوم موږ په سوچه پښتو د مروتو په محاوره كښي وموند، چـــي � پمبى � يــې بولي . نو چه اصله او موضوعه زړه كلمه وي، نوي ته حاجت نسته . په دې ډول تر پلټني دمخه شيانو ته نومونه وضع كول ژبه خرابول دي . � سگک � په مروجه محاوره كښي پښتو نوم نه لري . چا د دې لپاره د ترجمې په ډول � كوترى � نوم ښه گڼلئ دئ، مگر تر پلټني وروسته ښكاره سوه، چي دا شى په پښتو كي � غربى � بولي . نو كه تر وضع دمخه پلټنه سوې واى، غلطي به نه پيښېده . � (حبيبي، د پښتو نوي علمي اصطلاحات به څنگه وي ؟ شل مقالې۷، ۱۰۹).

لوى استاد د همدې څېړني په يوه بله برخه كي د پښتو لغت جوړوونكو د تلواري او سرسري چلند په اړه داسي كاږي : � ډېر پوهان په وضع كي خورا تلواري دي . دوى ژر ژر نومونه تجويز كوي، مگر زه وايم كه تر دې دمخه پلټنه وسي، حاجت وضع ته نه پاتېږي . پخپله ژبه دغه مواد لري . موږ يې د وضع حق هم نلرو . . . ما ډېر پښتـــــــانه ليدلي دي، چي په دې كار د علم له خوا نه ور گډيږي، او هر څوک خپل عندي افكار پر ښكاره كوي، او له ځانه په ژبه كښي نوي مواد او كلمات راباسي . زه پخپله د دې كار ډېر مخالف يم، ځكه چي ببله علمي لاري داسي اقدامات د ژبي له پاره مضر گڼم . هر كار خپله لاره لري، كه پر خپله لاره ورسو عيب نه لري . � (حبيبي، د پښتو نوي علمي اصطلاحات به څنگه وي ؟ شل مقالې ۷، ۱۰۵).

د پښتو ژبي او ادب وتلئ او منلئ بابا، علامه حبيبي، په هغه مقاله كي چي � پخواني كلمات او نوي مفاهيم � نوميږي، د پښتود لرغونو ټكو، تركيبونو، تعبيرونو او اصطلاحاتو د بيارا ژوندي كولو او رواجولو يوه بله لاره وړاندي كوي، چي هغه د ټولنيز ژوند پر بېلابېلو نوو شيانو او پېښو باندي د پخوانييو نومونو ايښوول دي . شک نسته، چي د ژبي ځيني كليمې او اصطلاح گاني په خلگو كي له اوږدو وختونو را هيسي په يوه او بله مانا دود وي . د انساني ژوند په پرمختگ سره په ژبه كي نوي پېښي او نوي ځيزونه پيدا سي . ژبپوهان او اديبان د خلگو په ژبه او ادبياتو كي دا دود سوي او اشنا كليمې په نوي او پرمختللي ژوند كي د يوه بېل مفهوم له پاره استعمال كړي؛ او په دې ډول خپلو مړو او هېرو سوو ټكو ته په يوه نوي چاپېر كي د بيا ژوند كېدو او بابولو امكانات برابر كړي . د ې كار ته د ژبپوهني په اصطلاح � تولـــيد � او په نوي محيـــط كي دودسوو ټكــــو ته � مؤلدات � وايي . ژبپوهان په ژبه كي د نوو ټكو د جوړولو پر ځاى دكليماتو توليد غوره گڼي؛ ځكه لرغوني ټكي دخلگو په ژبه او ادب كي ژوري ريښي لري . خلگ په يوه او بل ډول له هغو سره پېژندگلوي لري؛ او بيا رواج يې تر نوو ټكو ډېر اسانه وي . د نړۍ په نورو ژبو كي هم دا كار په خورا ټينگار او جديت سره سوى دئ؛ د مثال په توگه عربانو د استاذ، دبابه، سياره، طياره، مسلسل او داسي نورو په څېر خپل زاړه لغتونه د پروفيسر، جنگي ټانک، موټر، الوتكي، ماشينگڼ او نورو پر ځاى كار كړه . ايرانيانو هم د خپلي ژبي ځيني پخواني ټكي؛ لكه دانشگاه، دانشكده، دستور، پيشوند، پسوند او په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسگونو نور په لږ او ډېر بدلون سره د پوهنتون، پوهنځی، ګرامر (پښویه)، مخ وندي یا مختړ(سابقه) شاوندي یا شاتړ (لاحقه) پر ځای دود کړه . پخوا د دې مفهونو له پاره په پارسي کې زیاتره عربي نومونه کارېده.

لوی استاد، پر نووشیانو او مفهومونو باندي د زړو لغتونو او اصطلاحاتو د بیا جال کولو په باره کې، داسې په زړه پوري مثال وړاندي کوي : � په پښتو کې له قدیـــمه د' تون ' ادات د ظرفیت له پاره موجود ؤ، کله چي موږ دغه ادات لومړی پلا په نومونو کښې استعمال کړ، ځینو خلکو ونه مانه او انتقاد یې پر وکړ، مګر وروسته چي په پوهنتون، روزنتون او درملتون او نورو کښې استعمال سو اوس ګورو، چي خلک یې په ډېره مینه استعمالوي . په پښتو ژبه او ګرامر کې هم موږ ډېرو اصطلاحاتو ته ضرورت لرو، او باید د فونیم، مورفیم، کلمې، سلایبل او کلام په مقابل کښې خپل پښتو کلمات او اصطلاحات ولرو (حبیبي، پخواني کلمات او نوي مفاهیـــــم، شــــل مقالـــــې ۷، ۵۲).

د لرغونو ټکو د بیا را ژوندي کولو په اړه، دلته دا پوښتني پیدا کیږي، چي ایا د پښتو هره لرغوني او نامأنوسه کلیمه باید د ټولنیز ژوند پر نوو مفهومونو له سره کښېښول سي ؟ ایا هر پخوانی ټکی، په ژبه کې له نوو راغلو ټکو سره د مقابلې وس لري که یا ؟ ایا خلګ د ژوندانه په نوي چاپېر کې د هري لرغوني کلیمې منلو ته تیار دي که یا ؟ دې پوښتنو ته یوازي د ټولنپوهني له قوانینو سره سم علمي جواب وړاندی کېدای سي . د تکامل او پرمختګ قانون ته په ژوري پاملرني سره باید دې مسلَم حقیقت ته غاړه کښېښول سي، چي ځیني زاړه او متروک ټکي د کلیماتو د ژوند او مړیني له اصل سره سم کله کله په نوي محیط کې د بیا ژوند کولو وړتیا نه لري؛ ځکه داسې ټکي خلګو ته تر مروجو او نوو جوړو سوو کلیمو ډېر ګران او ناآشنا وي . طبیعي (د زماني تېرېدل، د جغرافیایي چاپېر بدلون . . .) او غیرطبیعي (سیاسي، اجتماعي، فکري، فرهنګي، اقتصادي . . .) عوامل ډېر ځله خلګ له خپلو لرغونو ژبنیو، کلتوري او تاریخي پانګو څخه دونه لیري کوي، چي د نورو ژبو ټکي او اصطلاحات د خپلو لرغونو کلیمو او ترکیبونو په پرتله ډېر مأنوس او اسانه احساسوي . په بله وینا، یوازي هغه لرغوني کلیمات، ترکیبونه او اصطلاحات په نوي چاپیر کې د بیا ژوند او ودې امکان لري، چي د خلګو په ژبه او ادب کې تینګې او پیاوړي ریښې ولري؛ او په نوو مانااوو سره د جال کېدو له پاره د وګړو د سیلم عقل او لوړ ذوق غوښتنو ته مثبت جواب ووایي . معظم استاد، علامه حبیبي، د پښتنو د توري او قلم د بابا - خوشال خان خټک (۱۰۲۲ - ۱۱۰۰هـ ق) په اشعارو کې د د غو نظایرو په وړاندي کولو سره استدلال کوي، چي کولای سو د � وېی � او � وی � په څېر زړې او متروکې کلیمې په ژبپوهنه او ګرامر کې د کلیمې او جملې له پاره استعمال کړو:

چې بې تل تر تا را تېر کړم

دا ویی د زړه وباسه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشال خان خټک په بل ځای کي وايي:

یو ویی د دلاسا راته پرې نږدې

ځان که هر څو خپل مین ته مرور کړم

یا

دا ویی زما دراز دئ

دا منزل دورو دراز دئ

چي په نیم ویی یې کارکیږي د خلق

د خلاصی مي همېشه کاندي جدال

بیا هم د خوشال خان خټک کلام دئ، چي وايي:

دا ووی مي خوش دئ چي چا ویلي دي

ډېر مي په زړه باندي ښه لګېدلي دي

لکه څنګه چي ګورو، د � ویی � او � ووی � ټکي په پښتو ادب کي ژوري ريښې لري . د همدې دلايلو له مخي کېدای سي، په ژبپوهنه او ګرامر کي

�فونیم � ته ږغ، � ګرافیم � ته توری،� مورفیم � یا کلمې ته ویی، انګرېزي سیلېبل یا د څو ږغونو مجموعې ته � ګړ � ، د څو ګړو مجموعې ته ووی (کلام) او د څو وویو یا جملو مجموعې ته وینا ووایو؛ او په دې توګه خپله پخوانۍ لغوي پانګه را ژوندۍ کړو (حبیبي، پخواني کلمات او نوي مفاهیم، شل مقالې ۷، ۵۲ -۵۳).

اما څرنګه چي لوی استاد هم په دې مقاله کي څو واره اشاره کړې ده، داسي زاړه او متروک ټکي باید یوازي په ګرامر او ژبپوهنه کي، د هغو عربي او اروپايي ټکو پرځای په کار ولوېږي، چي موږ یې په خپله ژبه کي مناسب او موزون معادل ټکي نه لرو . پوهنتون (پوهنه + تون)، پوهنځی (پوهنه + ځای)، روزنتون (روزنه + تون)، درملتون (درمل + تون)، ننداړتون (نندارہ + تون) او داسي نور هغه ترکیبي کلیمې دي، چي د پښتو له زړو ټکو څخه د نوو مفهومونو له پاره جوړې سوې دي؛ او اوس د ټولني د بېلابېلو طبقو او قشرونو خلګو په خوښۍ سره منلي دي؛ خو د دې پرخلاف ځینو عسکري نومونو؛ لکه بریدمن، تورن، جګړن، ډګرمن، پرک، کنډک، غونډ او داسي نورو (چي پر یوه ځانګړي شخص یا ځانګړي عسکري واحد دلالت کوي) یوازي په یوه تنګ او ټاکلي چاپېرکي د بیا ژوندي کېدو چانس موندلئ دئ . موږ اوس په خپلو ورځنیو خبرو کي نه وایو، چي پلانی بریدمن، تورن یا جګړن سړی دئ . دغه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

رنګه د � یوه ټولۍ خلک �، � دوه کنډکه بزګران �، � درې غونډه ختګران � او داسي نورو په شان اصطلاحات زموږ په ورځنیو محاورو کي نور ځای نه لري . پښتانه باید د دغه راز سوچه پښتو نومونو په ساتنه او خوندي کولو کي، چي له نېکه مرغه اوس زموږ د ملي ټرمینالوژۍ یوه ارزښتناکه برخه ده، د زړه له کومي هڅه او کوښښ وکړي . د دې پوښتني جواب چي ولي د داسي سوچه پښتو ټکو دکار اخیستني لمن زموږ د ټولنیز ژوندانه نورو برخو ته پراخه نسوه، هم باید د د طبیعي او ټولنیزو بدلونونو په قانون کي ولټوو . په بله وینا طبیعي او غیر طبیعي عواملو د دغه راز پښتو ټکو او ترکیبونو پر ځای داسي نوري کلیمې، عبارتونه او اصطلاحات را منځ ته کړه، چي کرار کرار یې زموږ د اصیلو پښتو کلیمو او عبارتونو ځای ونیو . دا د یوه، دوو یا څو کسانو ګونا نه وه، چي ولي یې د خپلو مندو او پلرونو ویاړلې ژبه په سم ډول و نه پالل ؛ او پر ځای یې د پردو ژبو بې خونده او ناسمو ټکو، ترکیبونو او تعبیرونو ته مخه کړه . په دغه راز فرهنګي ناورینونو کي یوازي د هغو سرکښه بدلونونو لاس دئ، چي زیاتره یې واک او قیضه زموږ په لاس کي نه وي، نو ځکه اوس ناڅاپي نه ده، چي د بیټک، اچانک، ګبراو، میلاو، جي، ټیک، ګنټه، بروسه، ماچس، کمره، روډ، پلازا، اسپتال، سکول، کالیج، یونیورسیټي په شان سلګونه پردي ټکي د ډیورنډ د کرغېړني کرښي د ها خوا پښتنو په ښایسته او خوږه پښتو ګډ سوي دي؛ او نن هغوی ته د پښتو تر سوچه او لرغونو ټکو ډېر ساده او اسانه برېښي . د زماني قهر زموږ برو پښتنو په ژبه هم خورا ډېر پردي ټکي را ګډ کړي دي، چي اوس د مانا او استعمال له پلوه د پښتو تر ځینو متروکو او مهجورو ټکو ډېر ساده او اسانه دي . په دې ډول، نتیجه اخلو چي موږ ټولو پښتنو ته د سوونو کلونو تر ژورو او اوږدو بدلونونو وروسته، نور د امیر کروړ ژبه په سمه او بشپړه توګه د پوهېدو وړ نه ده . د پلار او نېکه زوړ کُوسی تل تر تله زموږ سره نه سي پاته کېدای . باید خپله ژبه او دودونه د نوو بدلونونو په رڼا کي پراخ، شتمن او پرمختللي کړو . که نه نو زموږ ژبه او دودونه به ډېر د پردو ژبو او فرهنګونو د ورانوونکو یرغلونو تر اغېزې لاندي خپل هر څه له لاسه ور کړي؛ ځکه بشري پرمختګ نوي غوښتني او اړتیاوي وړاندي کوي، چي دې ټولو ته معقول او منطقي جواب یوازي د لرغونو او نابابه ټکو په خوندي کولو او را ژوندي کولو سره نه کیږي .

لوی استاد، علامه حبیبي، په خپلي ژوري علمي شنني سره، د محمد هوتک د � پټي خزانې � په تعلیقاتو کي، د دغه ارزښتناک کتاب ځیني لرغوني او متروک ټکي د ادبي او تاریخي اثارو په رڼاکي څېړلي دي . دا کلیمات او ترکیبونه پخوا زموږ د خلګو په ورځنیو خبرو، دیني، ادبي او تاریخي لیکنوکي په پراخه توګه کارېده؛ خو د زمانې ژورو بدلونونو اوس د هغو زیاته برخه د ټولني د نورو ژوندیيو موجوداتو په څېر، په خاورو کي ښخ کړي دي؛ او بیا را ژوندي کول یې د مړو انسانانو د راژوندي کولو په څېر الهي معجزې ته اړتیا لري . خلګ یې سره ټولو تبلیغاتي کوښښونو، د ګرانۍ او نا اشنايي په خاطر منلو ته تیار نه دي . په دې ډله کي لونل، اشلوک، ګروهېدل، مېرځمن، میرڅی، پاړکي ، ګرونګي او په لسګونو نور زاړه ټکي شامل دي . د دې خبري مقصد دا دئ، چي موږ باید د پښتو د لرغونو ټکو، عبارتونو او اصطلاحاتو په بیا دود کولو کي داحساساتو او افراط لاره غوره نه کړو . د پښتو ادب له

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلاسیکو اثارو څخه د کومي ناباه او زړې کلیمې را اخیستل، هغې ته د بیا ژوند سملاسي پاسپورټ یا لایسنس نه ورکوي . په بشپړ باور سره د یوې ژوندۍ کلیمې په توګه د دغه راز ټکي بابول د هري نوي کلیمې په څېر له ځینو خنډونو او ستونزو سره مخامخ کیږي . که په ژبه کي د دې کلیمې پر ځای بله عامه، اسانه او خوږه کلیمه جال سوې وي، نو د دې زړې کلیمې بیا را ژوندي کول هم د نوو کلیمو په شان د مروجو ټکو د زورور مقاومت له امله بې حتمي ماتي بلا لار نه لري؛ خو که په ژبه او ادب کي تر اوسه هم د زړې یا متروکي کلیمې له پاره وړ او موزونه کلیمه نه وي جوړه سوې، نوخلګ په څوَب او مینې سره د خپل زاړه او هېر سوي ټکي بیا را ژوندي کولو ته غاړه ږدي . د همدې استدلال پر بنسټ باید، د نورو ژبو او فرهنګونو تر یرغلونو مخکي د نوو مفهومونو له پاره د خپلو لرغونو ټکو په بیا ژوندي کولو او جال کولو کي نه ستړې کېدونکي کوښښونه وکوو .

په پښتو کي داسي ټکي هم سته، چي پر خپلو ژورو او ټینګو اریایي ریښو سربېره، د زماني د غوسې او بې رحمۍ په وجه اوس د مړو اومتروکو ټکو په ډله کي راغلي دي؛ د مثال په ډول � کوټ � ، � کوټوال � او � کوټوالي � داسي اریایي کلیمې دي، چي د غزنویانو له زماني څخه تر څلوېښت - پینځوس کاله مخکي پوري هم زموږ په ژبه، ادب او اداري نظام کي خورا باب وې؛ مګر په ټولنه کي سیاسي، اجتماعي او فرهنګي بدلونونو اوس د � کوټ � پر ځای کـــلا (د عربي قلـــــعه مغفنه بنـــه)، د � کوټوال � پر ځای سرحدار، قلعه دار، امنیه قومندان، د پولیسو قومندان او د � کوټوالۍ � پر ځای � امنیه قومنداني �، � سرحدي قوأ �، � ژاندرمري � او داسي نوري کلیمې درولي دي (حبیبي، پټه خزانه، د ۱۵ او ۴۷ مخونو لمنلیکونه) . د کوټ ټکی لا تر اوسه د ځینو ځایونو په نومونو کي تر سترګو کیږي؛ خو د کوټوال او کوټوالۍ ټکي نور د مرګ او نابودۍ په حال کي دي

ب) د پښتو په بېلابېلو لهجو کي د لغوي، ادبي، علمي او فرهنګي پانګو پلټل او راټولول

لکه څنګه چي د پښتو ژبي او ادب بابا، لوی استاد علامه حبیبي (۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳٦۳ ش/ ۱۹۸۴م) هم په ټینګار سره یادونه کړې ده د پښتو ژبي لغوي، ادبي، فرهنګي او علمي سرچینې زیاتره د پښتنو په کلو او بانډوکي پرتې دي . ځیني ارزښتناکي پانګي د زمانو له جور و ظلمه ښځي له منځه تللي دي؛ او ځیني نوري یې زموږ د بې غَوْرۍ له امله ورځ په ورځ د تباهۍ په حال کي دي . پښتانه منورین او د پښتني میراثونو د خوندي کولو ټولي اداري باید په ګډه د خپلو خورو ورو پانګو په را غونډولو کي یوبل ته لاس ور کړي . که د پښتنو په غرونو او دښتونو کي دا ګران بیه لغوي، ادبي، کلتوري او علمي زېرمي را ټولي سي؛ اوله نوو علمي لارو چارو څخه په کار اخیستني سره، خلګو ته د قاموسونو، اطلسونو،کتابونو او نورو ګټورو سرچینو په بڼو وړاندي سي، هیڅ شک او تردید نسته، چي پښتو ژبه به د پخوا په پرتله ډېره غني او بډایه سي . په ډېرو ځایونو او حالاتو کي به ښځي د دې اړتیا نه وي ، چي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبپوه يا اديب بې څېړنې او پلټنې له ځانه لغتونه او اصطلاح ګانې جوړې کړي؛ او په خپلو جعل سوو ټکو، ترکيبونو او اصطلاحاتو سره د پوهانو، څېړونکو، په تېره بيا عامو وګړو مخالفت او مقاومت را وپاروي .

د پښتنو په بېلابېلو سيمو کې د لغوي پانګو، شفاهي او کتبي ادب د راټولولو په اړه يوه بله ارزښتناکه خبره داده، چې راغونډې سوې کليمې يا اصطلاح ګانې بايد د شخصي ذوق، لهجه يي تمايلاتو او نورو ناسمو کړنو له مخې د يو بل پر ځای و نه درول سي . کله چې د پښتو ژبې پخواني او هېر سوي کليمات، ترکيبونه او اصطلاحات په علمي لاره راټول او خپاره سي، يوازې ولسونه د اسانۍ، ساده‌ګۍ، خوږوالي او پوخوالي پر بنسټ په هغو کې د چاڼ کولو حق لري؛ مثلاً پښتانه د � طفل � د عربي ټکي يا د � کودک � د پارسي ټکي له پاره � کوچنی �، � کمکی �،� ووړ �، � وړوکی �، � وړکوټی �، � ماشوم � � معصوم �، � حيوان � او داسي نورو ټکي کاروي، چې ځيني يې سوچه پښتو، ځيني يې پردي او ځيني نور يې په پښتني کټو کې ايشېدلي يا په بله اصطلاح مفغن سوي ټکي دي . د ذوق ځښتنان هيڅکله ، په دې ډله کې د � معصوم � او � حيوان � کليمې نه خوښوي؛ ځکه له يوې خوا پردي (عربي) ټکي دي، چې ويل او ليکل يې موږ پښتنو ته ګران دي؛ او له بلې خوا د پوخوالي او لوړ ذوق غوښتنو ته جواب نه وايي . هيڅ هوښيار او پوه پښتون نه غواړي، چې خپل بچي ته د � کوچني �، � کمکي �، � واړه �، � وړکوټي � او نورو پر ځای د � حيوان � لغت استعمال کړي . هغه کسان، چې کوچنی يا ووړ د حيوان په نامه بولي، د ښه او لوړ ذوق ځښتن نه بلل کيږي . دغه راز ، د پښتو په بېلابېلو لهجوکي د � فرياد� پر ځای غلبله، کوکاره، بلغاکه، غړانګه، ناره، سوره، چيغه، کرږه، کوکه، بوغاره (بغاره)، بروه، سانده، کوربل، غوغا، انګولا او داسي نوري کليمې استعماليږي (کاکړ، او حبيبي، سپېڅلې پښتو ۲۰۴) . دا ټول ټکي د پښتو لغوي پانګه ده . بايد کوښښ و نه سي، چې په دغو ټکو کې يوازې يو لغت د نورو ټولو پر ځای ودرېږي؛ او په دې توګه د پښتو د ډېرو سپېڅلو او مروجو کليمو وژلو او ورک کولو ته لاره هواره سي . د لته د يوې يا بلې لهجې د اصالت، اکثريت او اقليت يا د پښتو د هرې لهجې ځينو ټکو او اصطلاحاتو ته د ونډې ورکولو په شان خبرې، هيڅ علمي اساس او تاداو نه لري . د پښتو ژبې بېلابېل قاموسونه يا سيندونه بايد د پښتو د ټولو لهجو لرغوني او متروک (ارکاييک) ټکي د هغو له سم / سمو تلفظونو، ډول ډول ماناوو، بېلابېلو بدلونونو، ادبي نظايرو او جغرافيايي موقعيت سره خلګو ته وښيي . خلګ په خپله خوښه د � ښه منلو او ناوړه پرېښوولو� له قاعدې سره سم، تر ټولو ښه او خونده ور ټکي اخلي او ناوړه پرېږدي؛ مګر له بده مرغه په دې برخه کې تر اوسه سمه لاره نه ده خپله سوې . د پښتو ژبې د اوسني دور ځينو ژبپوهانو او اديبانو په يوه او بل ډول کوښښ کړی دئ، چې په پښتو لهجو کې دود ټکي، ترکيبونه او اصطلاحات له خپلو وضعه کړوکليماتو سره يو ځای د معياري او کره پښتو په توګه، پر نورو خلګو وتپي . په دې اړه خبري نور نه اوږدوو؛ ځکه هغه چې ښکاره دي، بيان او استدلال ته اړتيا نه لري؛ خو دا خبره بايد په څرګندو او روښانه ټکو وواېو، چې موږ بايد هيڅکله يوه سوچه، اصيله او زړه پښتو کليمه د بلې په رواجولو سره له منځه يو نه سو؛ ځکه ټولې لرغونې او زړې کليمې زموږ د سپېڅلې پښتو ارزښتناکه لغوي پانګه ده . داسي ستره

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پانګه باید هیڅکله په پوهي یا ناپوهۍ سره له لاسه و نه باسو . د معیار مقام ته د پښتو د سوچه کلیمو یا نوو جوړو سوو ترکیبونو رسول، یوازي د سلیم ذوق په خاوندانو اړه لري . له پښتو سره د خواخوږۍ او دلسوزۍ مدعیان باید په ژبه کي له خپلو نفسي تمایلاتو او راز راز خطرناکو لوبو لاس واخلي . همدغه رنګه باید د پښتو ژبي د سپېڅلتیا او بډایتوب په هیله هیڅکله تر اوبو دمخه ګاولي و نه باسو . د دې پښتو متل مانا دا ده، چي هر پردي ټکي او اصطلاح ته د سم پښتو لغت او اصطلاح د موندلو په خاطر باید، لومړی د خپلي سپېڅلي او شتمني ژبي په بېلابېلو لهجو کي څېړنه او پلټنه وکوو؛ د پښتو د کلاسیک، منځني او معاصر پېر د ټولو اثارو پاڼي واړوو؛ او هري ستونزي ته د حل لاره و مومو . که مو د خپلو ولسونو په ژبه او دودونو، ادبي او علمي اثارو کي د هغې له پاره د حل څرک پیدا نه کړ، بیا نو په علمي او معقولو لارو سره د نوي ټکي، نوي ترکیب او نوي اصطلاح په جوړولو لاس پوري کړو؛ او په دې کار کي هم د اسانتیا، سادګۍ، خوږوالي او پوخوالي له چوکاټه و نه وزوو.

ج) په پښتو ژبه کي د دخیلو او مغفن سوو ټکو پالنه(Adaptism)

د پښتو ژبي د بشپړولو په لړ کي د لرغونو کلیمو او اصطلاحاتو پر بیا ژوندي کولو، د دې ژبي په بېلابېلو لهجو کي د لغوي، ادبي او علمي پانګو پر راټولو او خپرولو سربېره، بله مهمه موضوع دهغو ټکو، عبارتونو او اصطلاحاتو دخوندي کولو مسأله ده، چي د طبیعي او غېرطبیعي عواملو له امله یې، د اوږدو پېړیو په ترڅ کي پښتو ژبي او ادب ته لاره موندلې ده ؛ اوس زموږ له سوچه پښتو کلیماتو او اصطلاحاتو سره داسي اخښلي او بخښلي دي، چي جلاکول یې د سلیم عقل له مخي نه کېدونکی کار برېښي.

د � ایا پښتو ژبه سوچه کېدای سي ؟ � تر سرلیک لاندي مو د لوی استاد- علامه حبیبي (۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳٦۳ ش/ ۱۹۸۴م) د عالمانه نظریو په رڼا کي، د مغفناتو د بېلابېلو ډولونو په اړه ځیني ټکي وړاندي کړه، دلته یوازي د دې خبري پر یادوني ټینګار کوو، چي مغفنات د پښتو ژبي ډېره ارزښتناکه او په زړه پوري لغوي پانګه ده . په نړۍ کي داسي ژبه نسته، چي په هغې کي د نورو ژبو او تهذیبونو اغېزې له وړایه نه وي څرګندي . دا ډول دوه اړخیزي یا څواړخیزي اغېزي، په بشري ټولـــــنو کي د بېلابېلو طبیـــــــــــعي او غېر طبیعي عواملو زېږنده دي . په پښتو کي هم د مغفن سوو ټکو او اصطلاحاتو تر شا ډېري اوږدي تاریخي کیسې پرتې دي؛ هر ټکی، عبـارت او اصطلاح ځانــته خـــــاص دلایل، علتونه او عوامل لري . د دې لیکني په لومړنیو څپرکو کي مو د دغه راز علتونو او سببونو په اړه څو لنډي خبري وکړي، دلته د دې حقیقت په وړاندي کولو بسنه کوو، چي دې ټکو په پښتني ټولنه کي، د خپلي اوږدې استوګني په ترڅ کي اوس کورټ افغاني رنګ اخیستی دئ . باید په هیڅ ډول کوښښ ونه سي، چي د پښتـــــو ژبي او ادب دا ستره او نه بېلېدونکې زېرمه د وچو تعصوبونو او تنګه نظره احساساتو پر بنسټ زیانمنه سي . موږ باید هم � پلورل � وواېو او هم د � خرڅ � له مغفن ټکي څخه جوړ سوی مصدر � خرڅول

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

� . د � خرڅ � له مفغن ټکي څخه اوس په پښتو کي د � خرڅوونکي (پلورونکي)، خرڅيلاو (خرڅلاو)، خرڅه (خرڅه، مصرف يا لګښت) خرڅاوو يا خرڅي (خراج، لاس خلاصی، لګوونکی، مصرف کوونکی)، خرڅښت، خرڅېدنګ، خرڅوَنګ، خرڅېدل، خرڅېده، خرڅګير (په بندرونو کي د ماليې يا محصول مامور)، خرڅون، خرڅونی يا خرڅېدونکی (مال، جنس، متاع) او داسي نورو په شان ټکي جوړ سوي دي، چي هر يو يې د پښتنو په بېلابېلو سيمو کي کارېږي . که څوک د � خرڅ � ټکی په دې کرې، چي د � خرج � يا � خرچ � له پردی کليمې څخه مشتق سوی دئ؛ او پر ځای يې په سرټمبګۍ سره يوازي د پښتو سوچه ټکی (لګښت) دروي، په حقيقيت کي نه يوازي د � خرڅ � له کليمې سره بې ځايه دښمني کوي؛ بلکي له دې ټکي څخه هغو مشتق سوو ترکيبونو او عبارتونو ته هم د شک او ترديد په سترګه ګوري، چي له پېړيو پېړيو راهيسي په پښتنو کي جال او دود دي . داسي کارونه په حقيقت کي د تکامل او پرمختګ د قوانينو پر ضد عمل دئ، چي بې ناکامۍ هيڅ نتيجه نه لري . په هره ژبه کي د لغوي، ادبي او علمي پانګي غښتوالی او ارتوالی، د هغې ژبي د شتمنۍ او بډايتوب په مانا دئ . د دې اصل له مخي هيڅوک حق نه لري، چي په لوی لاس زموږ پراخه او غني ژبه نېستمنه کړي.

ځيني داسي کليمې سته، چي هم په پارسي کي کارېږي؛ او هم په څه اړولې ګونه په پښتو کي؛ لکه هندوانه (ايرانيان په خپله پارسي کي د � تربُز � ټکی نه کاروي)، سپيست، سين، ميهن او داسي نور، چي په پښتو کي هم استعماليږي . د پښتو د لوېديزي (لوېديځي) لهجې ويوونکي هغو وښو ته � شپيشتي � وايي، چي ځيني پښتانه او ټول دري ژبي يې � رشقه � بولي . د سين (د شاهين لرغونې بڼه) ټکی، چي د پارسي ژبي په � سيندخت � او ځينو نورو ترکيبونو کي استعمال سوی دئ، په پښتو کي د� شئين � يا د � شيين � په بڼه ويل کيږي . � کَواره � هغه لرغوني پښتو کليمه ده، چي سوونه کلونه مخکي پارسي ته ننوتې وه او د � کبار � په بڼه په پارسي ادب کي کارېده . وروسته پارسي ژبو د دې ټکي پر ځای د � سبد � ټکي ته مخه کړه؛ او د � کبار � اصيل اريايي ټکی يې پرېښود؛ خو له نېکه مرغه د پښتو په لوېديزه لهجه کي تر اوسه د � کواري � او � سودې � دواړه ټکي خوندي او ژوندي دي . پر دغو مثالونو سربېره، د د داسي کليمو او ترکيبونو شمېر ډېر زيات دئ، چي ريښې يې په اوستا، سنسکريت ، پښتو، زړه پارسي (فرس قديم) ، پهلوي، هندي او ځينو نورو اريايي ژبو کي مشترکي دي . د پښتو ژبي د نوو لغتونو او اصطلاحاتو جوړوونکي بايد د لغت جوړوني پر مهال دې حساسو او باريکو ټکو ته په ټينګه پام وکړي . هيڅکله هر هغه ټکي او اصطلاح ته د دوی په ګومان د � سوچه � پښتو کليمې د جوړولو کوښښ و نه کړي، چي د نورو ژبو (مثلاً پارسي، اُردو ، هندي، پنجابي، سنسکريت او نورو) ويوونکي يې په خپلو خبرو او محاورو کي کاروي . دا ټکي له لرغونو زمانو څخه په پښتوکي هم باب دي؛ خو له بده مرغه چي د زمانو سرو او تودو يې د پراختيا او تعميم مخه نيولې ده . ځيني يې يوازي د پښتو په ځانګړو او محدودو لهجو (ګړدودونو) کي کارېږي ؛ او ځينو يې د کليماتو د ژوند او مرګ د اصل له مخي، ورو ورو خپل ځای نورو ټکو او ترکيبونو ته پرېښی دئ . د افغاني فرهنګ نوميالی او تلپاتي استاد، علامه عبدالحي حبيبي، په هغه مقاله کي، چي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د � پښتو ځيني نوي موندل سوي کلمات � نوميږي، د اريايي ژبو تر منځ د داسي ګډو ټکو ځيني بولګې (نمونې)، د هغو ريښې او مورفولوژيک بدلونونه په ډېره علمي توګه بيان کړي دي (د زيات مالومات له پاره و ګورئ : حبيبي، � د پښتو ځيني نوي موندل سوي کلمات، � کابل ۱۲ د ۱۳۵۳ کب : ۱- ۹) .

لوی استاد، د ژبو تر منځ د مشترکو ټکو په لړ کي د پزي يا پوزي ټکی داسي شني : � پوز، پوزه او پزه ټول له اريايي ريښې څخه دي؛ او عنصري توري يې ' پ، ز ' دي . دا اريايي کلمه له ډېري پخوا په عربي ګډه سوې ده؛ او د انتقال تر قانون لاندي تللې ده، پېرى پېرى پر تېري سوي دي او تر اوسه هم په عربي کښې موجوده ده . که موږ له ځانه سره د ژبي د تخليص او سوچه کولو فيصله وکړو، نو بايد چـي د پښتـــو (پزه) ور پرې کړو، ځکه چي دا کلمه خو هم په پارسي او هم عربي کي سته . حال دا چي په پښتو کي موږ بل نوم هم نه ورته لرو او نه نوی نوم ورته وضع کولای سو، نو نا چاره يو چي د پښتو (پزه يا پوزه) ومنو او دا لغت له لاسه ونه باسو . په دې ډول ډېر مشترک لغات او په سوو سوو کلمات لرو، چي بايد په خپله ژبه کي يې پرېږدو او خپل اصلي مال يې وګڼو او په دې يې و نه کړو، چي دا لغت خو په نورو ژبو کښې مستعمل دئ (حبيبي، د ژبو مشترک کلمات، کابل ۲ د ۱۳۲۴ غويی : ۱- ۳) .

برهان المحققين - علامه حبيبي د همدې استدلال په دوام ليکي : � د پښتو او دري او هندي ژبو ډېر لغات سره مشترک يا سره نږدې دي . دا ځکه چي يو خو په ريښه کي سره شريک دي؛ او بل دا چي د دغو خلقو په منځ کي تل اقتصادي او تجارتي او فرهنګي روابط او تګ راتګ موجود ؤ، نو ډېر کلمات له غربه شرق ته نقل سوي، يا له شرقه غربي خوا ته تللي دي . (حبيبي، پښتو نثر ته کره کتني ۵۹) .

لوی استاد، د دغي څېړني په يوه بله برخه کي د اريايي ژبو د ګډوالي او ورته والي يوه بله بولګه داسي بيانوي : � د پښتو آس، د دري اسپ، د سنسکريت اشوځوني سره نږدې دي . د پښتو ډېوه او د سنسکريت ډېوه سره مشترک دي، د پښتو لس او د هندي دس او د دري ده د تبديل تر خاص قانون لاندي دي؛ او ځکه چي هيڅ ژبه له مشتروکو لغاتو او کلماتو څخه نه وه خالي، نو ايا د يوې ژبي تخليص د نورو ژبو له اثره څخه ممکن دئ ؟ زما په عقيده يه ! اما دلته بايد دا خبره هم وکم، چي د ژبي سوچه کول خو بالکل ممکن نه دي، مګر د ژبي بنياد قوي کول او روزل او پالل ښه کار دئ . په ژبه کي چي کوم کلمات اوس مستعمل دي، هغه په دې ګناه ايستل، چي له بلي ژبي څخه راغلي دي، معقول کار نه ښکاري . مګر دغه کلمات په ثقافتي تعامل کي اچول او له هغو څخه کاراخيستل ډېر ښه کار دئ .

معظم استاد، د اريايي ژبو د ګډوالي او ورته والي پر بنسټ، د پښتو ژبي د سوچه کولو دعوه له لويه سره بې ځايه ګڼي؛ او داسي استدلال کوي : � د دنيا ژبي څو کورنۍ دي؛ او هره ژبه په يوه کورنۍ پوري اړه لري . د هري کورنۍ ژبي بيا ځانته ريښه او بنسټ لري، چي هغه بنسټ د يوې کورنۍ ژبو لپاره مشترک دئ؛ او ډېري ژبي په ځينو خصوصياتو کي سره نښتي وي، نو که موږ دغه نښتون او اشتراک پرعلمي اساس باندي ومنو، نو د ژبي د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خالص توب دعوې به پرېږدو . مثلاً آریایي ژبې چې په هند، افغانستان، پارس، خراسان کې ویلې کېدې، ټولې له یوې ریښې څخه را ټوکېدلې دي، نو ځکه اوس د دغو ژبو لغات سره مشترک او نږدې دي . په دغو ژبو کې پښتو له سنسکریت ، اوستا، پهلوي، او درې سره ډېره خپلوي لري؛ بلکه د دغو ژبو ډېر زاړه او لرغوني کلمات اوس لا هم پښتو ساتلي دي . د پښتو اوبجه هغه د پخوانو آریایانو وبجه ده، د پښتو اوسنۍ ورشو د پخوانو تاریخي ژبو (ورشو) ده . د پخوانۍ درې (ایر- هیر) د پښتو اورو یا ایر دي . د پښتو هټ له هندي ژبو سره مشترکه کلمه ده . دغسي هم رود، دیوال، بڼه، پیغاره او داسي په سوو کلمات یې له درې سره مشترک دي، بلکه بڼه او پېغور اوس درې زبانان نه وایي، مگر پښتانه یې وایي . دا مشترک لغات زموږ دي، او کورټ یې موږ له ژبې څخه نه باسو . دغسي هم له عربي څخه ډېر مغفن کلمات لرو، چې اوس زموږ سوي دي؛ او خاص د پښتو مال دئ، او نه ښایي چې پردي و گڼل سي . کیسې، پاتا، میرات، ناره، تپوس، ماشوم له دې ډلې څخه دي، چې اوس پوره پښتو بلل کیږي . � (حبیبي، پښتو نثر ته کره کتني ٦٠).

لوی استاد، وروسته د لغوي راکړي ورکړي د بهیر څرنگوالي ته داسي کتنه کوي : � د لغاتو دانتقال په دوره کي له یوې ژبې سره ډېر لیري کلمات هم گډیږي؛ او داسي الفاظ هم ورته را درومي، چي اصلاً د هغې ژبې له کورنۍ څخه هم نه وي، مثلاً سنسکریت چي یوه آریایي ژبه ده، او عربي چي له سامي کورنۍ څخه ده . په پخوانو تجارتي روابطو کي د لومړۍ ژبې ډېر الفاظ عربو ته تللي؛ او په عربي ژبه گډ سوي دي، لکه اپت، چندن، مشکاة،کیور، نانبول، چي په عربي کي آفت، صندل، مسک، کافور، ننبول ځیني جوړ سوي دي . اوس چي موږ گورو، دغه لغات په پښتو کي هم سته . اپت، چندن، مشک او کاپور ټول مستعمل دي . نو دا الفاظ د سامي عربي ژبې او د آریایي ژبو تر منځ مشترک گڼل کیږي،او په فارسي کي هم بیرته په عـــربي شکل مستعمـــل دي (حبیبي، پښتو نثر ته کره کتني ٦٠ - ٦١) .

لوی استاد، د بېلابېلو بدلونونو له کبله د یوې کلیمې پر ځای د بلې کلیمې د را پیدا کېدو او عامېدو په اړه داسي لیکي : � په پخوانیو آریایي ژبو کي، د � م او ن � عنصري توري ، په پیل کي د ارادې په مانا کارېده ؛ وروسته په سنسکریت کي د � من � ټکي د � زړه � مانا پیدا کړه؛ ځکه پخوا خلگو داسي انگېرل، چي � زړه � د انسان د حرکاتو، افکارو او احساساتو مرکز دئ . د امیر کروړ جهان پهلوان په ویاړنه کي هم د � من � کلیمه د � زړه � په مانا کار سوې ده . وروسته په پښتو کي د � ارادې � او � زړه � په ماناوو د � من � لرغونی ټکی په بشپړه توگه له منځه ولاړ؛ او پر ځای یې � زړه � ودرېد . که څه هم د � من � کلیمه مړه سوه؛ خو ډېر اولاد او زامن ځني پاته سول . د دې زامنو په ډله کي یې د � منل �، � مننه �، � منښت �، � مننگ �، � منوونکی �، � منلی �، � مني � او نورو یادونه کولای سو . اما که موږ د (ارادې) لپاره مثلاً بله کلمه ونه لرو نو کولای سو، چي د قدیم (من) د دغي معنی لپاره مستعمل کړو . که څه هم او س زموږ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مستعمله (اراده) هم ښه کلمه ده، او په ژبه کښې داخله سوې ده او ضرورت هم نه لرو، چې متروکه، مهجوره او نتلې کلمه یې پر ځای ودروو . � (حبیبي ، د کلماتو مرگ او ژوند، شل مقالې ۷، ۷۸) .

د پښتو ژبې او ادب په تاریخ کې تلپاته ستوری ، علامه حبیبي، د همدې مقالې په یوه بله برخه کې د کلیماتو د نوو ماناوو او مفهومو د پیدایښت په لړ کې د � ود � د مره سوې اریایي ټکي ریښه او مشتقات داسې په گوته کوي : � وده، ویده، ویدا، ودنه، واده، ودول، ودېدل، ودون، ودوونکی، ودېدونکی، ودېدونې، ودېدون، ودېدنه، ودونه او نور ټول له یوه مادې څخه زېږېدلي دي، چې هغه د� ود � ټکی دئ، چې وروسته له هغه څخه د � ویدا � کلیمه پیدا سوه . آریاییانو تر مېلاد څورلس سوه کاله دمخه خپلو علمي او دیني سندرو ته' ویدا' ویل، چې د پوهنې مانا لري . په سنسکریت کې هم د � ود � ماده سته، چې د عِلم او پوهې په مانا ده . � (حبیبي، د کلـــماتو مـــرگ او ژونـــد، شـــل مقالې ۷، ۷۷- ۷۸) .

لکه څنگه چې لوی استاد کاږي د دې کورنۍ پلار (ود) اوس مړ دئ؛ او څوک یې نه وایې؛ خو بچیان یې تر اوسه پاته دي . په پښتو ژبه کې داسې ټکي خورا ډېر دي، چې ریښې یې اوس زموږ په ژبه او ادب کې ببخي مړې دي؛ خو د نوو ټکو او ترکیبونه په بڼه د هغو نوي نسلونه ورځ په ورځ ډېرېږي . دا خبره د کلیماتو د مړیني او ژوند پر قانون د سموالي او ریښتینوالي مُهر لگول دي . د دې قانون په منلو سره اوس هیڅ د اریانۍ ځای نه پاتیږي، چې د زمانې په تېرېدو سره به زموږ خورا ډېر لرغوني ټکي او اصطلاح گانې خپل ځای نوو ټکو او ترکیبونه ته پرېږدي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د) د نوو ټکو جوړوَنه یا نیولوجیزم(Neologism)

د دې واقعیت په منلو کې اوس هیڅوک شک او تردید نه لري، چې ژبه د یوه ټولنیز مخلوق په توګه له بېلابېلو طبیعي او غیر طبیعي بدلونونو سره ګام په ګام څېره اړوي . که د پښتو ژبې تاریخ ته هم پام واړوو له ورایه ګورو، چې په دې ژبه کې هم له راز راز بدلونونو سره سم ډول ډول کلیمې، ترکیبونه، اصطلاحات او نورې ژبنۍ پانګې را منځ ته سوي دي . کله کله یې د نورو ژبو لغتونه او الفاظ اخیستي؛ او کله کله یې خپل سوچه ټکي هم په دایمي یا مؤقتي توګه له لاسه ور کړي دي . د اوستا، سنسکریت، هندي، یوناني، پارسي، عربي، تورکي، مغولي، انګرېزي، روسي او ځینو نورو ژبو ډېري نښې نښانې همدا اوس هم زموږ په ژبه کې ښکاره دي . د دوو اړخیزو یا څو اړخیزو اغېزو اړیکو دا قانونمند طبیعي بهیر په هره ټولنه او هر چاپېر کې روان دئ . په نړۍ کې د بېلابېـــلو ګرندیو تحولاتو، په تېره بیـــا اریانـــوونـــکو سیاسي، فرهنګي، تخنیکي او اقتصادي پرمختګونو له امله هره ورځ د نوو ټکو، نوو تعبیرونو اونوو اصطلاح ګانو لوی سېلاو زموږ پر لور را روان دئ؛ د مثال په توګه دکمپیوټر په اختراع او عامېدو سره نه یوازي په خپله د کمپیوټر ټکی؛ بلکي د هغه د ډېرو برخو او سامان آلاتو بې شماره ټکي او اصطلاحات هم د پښتو ژبې په ګډون د نړۍ زیاترو ژبو ته ننوتل؛ او هره ورځ د دغه راز ټکو او اصطلاح ګانو د را ننوتلو لاره پرانیستې ده . چې نورو ژبو په څېر د پښتو ژبې لرغوني لغوي پانګې ، د دغو نوو اختراعاتو او نوو مفاهیمو د افادې له پاره څه نه لري؛ نو ځکه خلګ په ناچارۍ سره هر څه یا په خپله اصلي بڼه یا د نورو ګاونډیو ژبو په ترجمه سوې بڼه اخلي . که د پردو ټکو او اصطلاحاتو دې وحشتناک او بې رحمانه فرهنګي یرغل ته لاس تر زني کښېنو، ډېر ژر به زموږ د لرغوني او سپېڅلي ژبې جنازه هم په خاورو کې ښخه سي . همدې سترو خطرونو ته پام کولو سره، په پښتو کې د نوو ټکو او اصطلاحاتو جوړول، یو داسي عیني ضرورت دئ، چې تل باید له پامه و نه غورځول سي . د نوو ټکو، ترکیبونو او اصطلاحاتو جوړونه هم پوهه ده او هم هونر . پوهه یا عِلم په دې مانا، چې د نوو لغتونو د جوړولو له پاره باید لغت جوړوونکی د ژبپوهني، لغت پوهني، ادب پوهني او د علومو له ځینو نورو اړونده څانګو سره اشنایي ولري؛ ځکه هر څونه چې د نوو ټکو، عبارتونو او اصطلاح ګانو په جوړولو کې له علمي اساساتو او لارو ګټه واخیستله سي، په هغونه اندازه معقولي او منطقي نتیجې تر لاسه کیږي . د نوو ټکو او اصطلاحاتو جوړول د شعر، موسیقۍ، انځورګرۍ او نورو نوښتګرو کارونو څېر پر پوهې سربېره هونري او ذوقي بڼه هم لري . ډېر ځله یو څوک د شعر، موسیقۍ، انځورګرۍ او نورو تخلیقي هونرونو په اړه ژوره پوهه او په زړه پوري مالومات لري؛ خو نه سي کولای په خپله څه هونري هستونه وکړي . بالعکس کله کله څوک د شعر، موسیقۍ او نورو ابداعي ایجاداتو په باره کې د خاصي پوهې او صلاحیت خاوند نه وي؛ خو د خپل فطري او هونري ذوق پر بنسټ خورا په زړه پوري شعري او هونري هستوني کوي . په پښتو کې د دغه راز شاعرانو او هونرمندانو شمېر خورا زیات دئ . د نوو ټکو او اصطلاحاتو په برخه کي هم دا خبره کټ مټ همداسي ده . ډېر ځله د پښتو نوي ټکي، ترکیبونه او اصطلاحات د داسي باذوقه کسانو له خوا جوړ سوي دي، چې حتا پوره لیک لوست نه سي کولای . د دې پر خلاف داسي مثالونه او بولګې هم

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړ نه دي، چي د مسلکي ژبپوهانو او اديبانو له خوا وضعه سوي کليمات، ترکيبونه او اصطلاحات د عامو خلګو له خوا نه وي منل سوي . په هر حال، ژبه د خلګو او ولسونو مال دئ . هر څوک (لوستی او نالوستی) بشپړ حق لري، چي د خپلي مورنۍ ژبي د پياوړتيا او غنا له پاره، د اړتيا پر مهال نوي ټکي او اصطلاح ګاني جوړي کړي؛ خو هيڅوک حق نه لري، چي خپل جوړ کړي لغتونه او ترکيبونه د معياري او کره ټکو په توګه پر خلګو و تپي؛ او د نورو له خوا وضع سوي کليمات، ترکيبونه او اصطلاح ګاني په بېلابېلو نومونو وکړي . د نوو ټکو د معياري توب او کره توب پرېکړه د خلګو په لاس کي ده . خلګ د اسانۍ، سادګۍ، لنډوالي، خوږوالي، پوخوالي، عموميت او ځينو نورو اصولو په رڼا کي د څو نوو ټکو او اصطلاحاتو له منځه تر ټولو غوره اخلي؛ د مثال په ډول په پښتوکي له اوږدو زمانو څخه په تحقيقي ليکنو کي د اِستِناد سوي اثر له پاره د � سند �، � حوالې � ،� مدرک �، � مرجع �، � منبع �، � ماخذ �، � ريفرينس � او داسي نورو ټکي کارېده . په دې وروستيبو کلونوکي زموږ ښاغلو لغت جوړوونکو د همدې پردو ټکو له پاره د � اخځ �،� اخيستنځی � ،� اخځليک � او داسي نورو په شان پښتو ټکي هم جوړکړه . پخواني پردي ټکي نه يوازي په پښتو؛ بلکي ډېرو نورو سامي او ارياي ژبو کي له سوونو کلونو راهيسي دود دي؛ مګر يوازنۍ ګونا يې دا ده، چي زموږ د لغت جوړوونکو په نظر پردۍ ريښه او جوله لري . دا چي په پښتو کي د � ماخذ � د پېژندل سوي او اشنا ټکي پر ځای واقعاً بل ټکي ته اړتيا سته که يا او دا چي په پښتو کي زموږ د لغت جوړوونکو دا نوي وضعه سوي ټکي د فصاحت او بلاغت له پلوه له لرغونو پردو ټکو سره سيالي کولای سي که يا ؟ هغه مهمي او اساسي پوښتني دي، چي زموږ ټولو په ذهن کی پيدا کيږي . دې پوښتنو ته تر جواب وړاندي کولو مخکي د � ماخذ � عربي ترکيب ته يوه لنډه او سرسري کتنه کوو، چي زموږ هر پوه او محقق لوستونکي يې، د پښتو د اوسنيو جوړو سوو ترکيبونو سره په غوَر پر تله کړي .

د ماخذ / δa xʹā m / [د خ په زوَر] عربي ترکيب اصلاً د � ما � او � خذ � له دوو بېلو ټکو څخه جوړ سوی دئ . د � ما � ټکی د څه يا څه شي په مانا دئ، چي د � الی �، � بِ � ، � لِ � او � حتی � تر اداتو وروسته د � چيري �، � تر کومه ځايه �، � کومي لاري �، � له څه شي سره �، � له څه سره �، � ولي �، � څه له �،څونه � او داسي نوري ماناوي لري . د خذ / δ a x / ټکی د � اخذ � له مصدر څخه اخيستل سوی دئ، چي د اخيستلو په مانا دئ . د ماخذ ټکی په ترکيبي ډول د سرچينې، ريفرينس يا هغه اثر په مفهوم دئ، چي ليـــکوال يا څېــــړونکی په خپله تحقيقي ليکنه کي ګټه ځني اخلي يا په هغه اِستِــــــناد کوي . د مــاخــذ جمع په عـــربي کي د مـــآخــذ / δ ɪ́ x ā am / [د خ په زبر] ټکی دئ، چي په ليکلو کي له يکړ يا مفرد حالت سره يوازي د مد توپير لري . په وينګ کي مفرد حالـــت د � خ � په زوَر او جمـــع يې د � خ � په زبر سره ويل کيږي . په مفرد حالت کي مقصور الف (ا) او په جمع کي ممدود الف (آ) کار سوی دئ (6 � 888, Wehr(.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په عربي ماخذ کې د � ما � او � خذ � دوه بېل ټکي په داسي ډول سره یو ځای سوي دي، چي څوک د دوو بېلو ټکو ګومان هم نه پرکوي . په بله ژبه دا ترکیبي نوم سره له لنډوالي او اسانۍ، جامع مفهوم افاده کوي . د � ما � او � خذ � دوو بېلو ټکو په یو ځای کولو کي یوازي د � ا � توری حذف سوی دئ . سربېره پر دې، د دې ټکي د مفرد او جمعي په حالت کي ډېر لږ توپیر سته، چي دا په خپله هم د دې ترکیبي کلیمې د اسانۍ او سادګۍ په مانا دئ . تر دې شپګېو چي تېر سو دا ترکیبي لغــت له سوونو کـــــــــلو را هیسي په پښتو او نورو ګاونډیو ژبو کي دود دئ . شک نسته، چي د� اخیستنځی � په ترکیب کي د دې ترکیبي ټکي دوو متشکله برخو (اخیستل + ځای) ماناوي له ورایه ښکاري؛ خو زه په خپله د � ماخذ � د لنډوالي او اسانۍ خوند نه پکښې وینم .

که څه هم نحت (د بېلابېلو کلیماتو په یو ځای کولو یا موښلولو کي امتزاج او تخفیف) د ژبپوهني له اړخه روا او حتا ضروري کار دئ؛ خو ژبپوهان د نوو ټکو او اصطلاح ګانو په جوړولو کي د کلیمو د ډېر امتزاج او ترخیم پلوي نه کوي . په دې مانا چي نوي ترکیبي ټکي باید تر وسه وسه په داسي توګه وي جوړ سوي، چي د ترکیبي ټکو جوړوونکي برخي یا متشکله عناصر پر خپل اصلي حال پاته وي؛ که نه نو هغه نوی ترکیب، چي د څو ټکو له لنډوالي او یو ځای توب څخه جوړ سوی وي، خلګو ته په پوهېدو کي سختي پېچومي پیدا کوي؛ مثلاً � نبخه � د پښتو ژبي ترکیبي ټکی دئ، چي په حقیقت کي د � نه � ، � یم � ، � خبر � له درو بېلو ټکو څخه جوړ سوی دئ . داسي ترکیبي ټکي په اسانۍ سره خلګو ته د پوهېدو وړ نه دي .

د همدې تیوریک بحث په رڼا کي اوس هر څوک په اسانۍ سره کولای سي، چي د عربي ژبي � ماخذ � د پښتو د � اخځ �، � اخیستنځی � او � اخځلیک � په وړاندي و ګوري . دا خبره باید هېره نه کړو، چي منحوت ترکیبونه باید له لنډوالي او سادګۍ سره سره، د مانا او مفهوم له اړخه هم هیڅ ستونزه ونه لري . په بله وینا داسي ترکیبونه باید تفسیر او تشریح ته اړتیا و نه لري . د � اخځ � په ترکیبي نوم کي ریشتیا هم د لنډوالي او اسانۍ قاعده مراعات سوې ده؛ خو زه په خپله یې د مانا په پوهېدو کي ستونزه لرم . د دې ترکیبي ټکي د جوړوونکو برخو اساسي عناصر ، توضیح او تفسیر ته اړتیا لري . ګومان کوم، چي د � اخ � برخه یې د � اخیستل � د مصدر لنډه یا ترخیم سوې بڼه وي؛ او � ځ � توری د � ځای � لنډه بڼه، چي هر څوک یې په اسانۍ سره پېژندلای سي؛ خو د� اخ � مخفف توري د � اخیستل � ټکی په سمه توګه نه سي بیانولای . په بل عبارت په دې دوو تورو کي د � اخیستل � د مصدر جوړوونکي عناصر نه دي ښوول سوي؛ نو ځکه یې څوک واردواره په مانا نه پوهیږي . لغت جوړوونکی باید تل د دې ترکیب د بیان او څرګندوني له پاره نور مالومات وړاندي کړي، که نه نو لوستونکی به تل له بې ځایه سرخوږي سره لاس او ګرېوان وي . دلته په لنډ ډول هغو التباسونه ته یوه اشاره کوو، چي د � اخ � د ټکي په لېدو سره د لوستونکي په ذهن کي پیدا کیږي . � اَخ / x́a / � [د الف په زْوَر] د رغ نوم یا اسم صوت دئ، چي په پښتو او پارسي کي د کرکي، نفرت، کاهښت، درد او تکلیف د بیانولو له پاره ویل

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کيږي (عميد ۱: ۱۱۱) . دغه راز، � أُخ / x o / � [د الف په پېښ] هم د ږغ نوم يا اسم صوت دئ، چي په پارسي او پښتو کي د خوښی، خوند، افسوس، ارمان او ويش و واخ له پاره کارېږي (عميد ۱: ۱۱۱؛ امرخېل ، او نور ۱: ۱۱۷) . سربېره پردې دوو صوتي ږغونو، د � اَخ / xʹa / � [د الف په زْوَر] عربي ټکی د ورور، ملګري، ګاونډي او دوست په مانا دئ، چي اخوان او اخوة يې د جمعي حالتونه دي) عميد ۱: ۱۱۱ ؛ . (Wehr 9په دې توګه ګورو، چي په � اخځ � کي استعمال سوی � اخ � له درو بېلو ټکو سره د التباس مشکل هم منځ ته راوړي . دې شکلي او مانوي (معنوي) ستونزو ته په کتو سره د � اخځ � وضعه سوی لغت تر � اخيستنځی � هم کمزوره ښکاري.

د اينټرنيټ له را پيدا کېدو سره د ويب سايټ (website) اصطلاح هم منځ ته راغله . د پښتو ځينو لغت جوړوونکو هغه په � ويبپاڼه � ترجمه کړه؛ ځينو � اينټرنيټ پاڼه � وبلله؛ ځينو نورو د � جالپاڼي � نوم پرکښېښود؛ او په پای کي ځينو نورو د هغې اصلي بڼه (ويب سايټ) � تر ژباړل سوو پښتو ټکو اسانه او ښه و ګڼله . د معياري مقام د تر لاسه کولو له پاره به د دې څلورو - پينځو ټکو تر منځ څه موده سخت ټکرونه او جګړې رواني وي . وروسته به په ټولنه کي د بېلابېلو بدلونونو د اغېزمنتيا پر بنسټ ، يوه کليمه له نورو ميدان وګټي؛ او نور ټول سيال ټکي به د ژوند او هستۍ له نعمته بې برخي کړي . لکه څنګه چي د پښتو ژبپوهني، ادب او تاريخ بابا - لوی استاد علامه حبيبي(۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳٦۳ ش/ ۱۹۸۴م) په ټينګار سره يادونه کړې ده ژبپوهان، لغت جوړوونکي، شاعران او ليکوال بايد هيڅکله ژبه تر خپل ذوق، احساساتو او فکر قربان نه کړي؛ څکه هره ژبه د يوه قوم په ټولو خلګو پوري اړه لري؛ او ټل د ولس په غېږ کي وده او پرمختګ کوي . په بله وينا، د ژبي او ادب پوهان بايد په ژبه کي له ناروا تصـــــرف څخه لاس واخلي . . . (حبيبي، آيا د ژبي واګي د چا په لاس کي دي ؟ شل مقالې ۷، ۵ - ٦) . د ناروا لاس وهني يوه بڼه دا ده، چي څوک د خپل نفس د غښتلو په موخه، حق او ناحق لغتونه را وباسي؛ په ژبه کي هر نوي يا مروج پردي ټکي ته بې پلټني او څېړني له ځانه کليمې او ترکيبونه وضعه کړي؛ او بيا يې په هر ځای کي د کره او معياري ټکو په توګه تبليغ کړي . په خواشينۍ سره، په پښتو کي اوس د غه راز لغت جوړونه خورا پراخه سوې ده.

د افغاني فرهنګ وتلئ او منلئ استاد ، علامه حبيبي، دغه راز خبرداری ورکوي، چي ژبه په حقيقت کي فقط د افهام او تفهيم آله ده . که خلګ په اسانۍ سره د يوبل په ژبه ښه وپوهېږي، نو ژبپوهانو او ليکوالو ته د دې اړتيا نه سته ، چي له ځانه نوي لغات او کليمات وتراشي؛ او په خلګو کي د منلو الفاظو پر ځای ځيني وحشي او نامانوس ټکي ودروي . . . (حبيبي، د ژبو مشترک کلمات، شل مقالې ۷، ۷۳).

دغو خبرو او دلايلو ته په پاملرني سره دا نتيجه اخلو، چي په پښتو ژبه کي بايد د خپلو او پردو ټکو د د قيق انډول په خاطر، تل د ټولنيزو قوانينو له حُکمونو سره سم عمل وکړو؛ د ژبي د بشپړتابه ټولو برخو او څنګونو ته ټينګ پام وکړو؛ په هره برخه کي يې د افراط او تفريط په کلکه مخه ونيسو؛ که نه نو په لوی لاس به د خپلي خوږې او سپېڅلي ژبي په له منځه وړلو يا کرغېړن کولو کي برخه واخلو.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو کې التباسونه او ناوړه ترکيبونه

د � معياري � او � سوچه � پښتو په لار کې ليونيو هلوځلو، نن سبا د پښتو په ويلو او ليکلو کې ډول ډول التباسونو او ناوړه ترکيبونو ته لاره پرانيستې ده . پښتو ژبه د علمي، ريښتني او منلي معيار پر ځای د ځينو کسانو د ناسمو او غير علمي لاس وهنو له امله پر کږه لاره روانه ده . دغه راز، د ژبې د سوچه کولو خيالي او موهومو کوښښونو اوس زموږ اسانه او خوږه پښتو له داسې کړکېچنو، بد ذوقه او ناوړه ترکيبونو ډکه کړې ده؛ او ورځ په ورځ يې لمنه پراخيږي، چې له يوې خوا په هيڅ وجه د پښتو له واقعي سوچه کولو سره مرسته نه کوي؛ او له بلې خوا يې ساده، روانه او په زړه پورې پښتوخپلو اصلي ويوونکو ته ستونزمنه او ګرانه کړې ده . دلته د د ې موضوع د دوو بېلو اړخونو په اړه تر جلا جلا سرليکونو لاندې څو لنډې خبرې کوو.

الف) التباسونه او ګډوډۍ

د تېل سوي � معياري � پښتو پلويانو د پراخو جعل سوو کليمو او نامنلو معيارونو په وړاندې کولو سره، زموږ په اسانه، ساده او خوږه ژبه کې ډېر التباسونه او ګډوډۍ پيدا کړې دي . د پښتو ژبې په وينګ(ويلو) او کښنګ (کښلو)کې دې ناوړه لاس وهنو، نه يوازې بهرنييانو ته پښتو ژبه تر بلې هرې ژبې لانجمنه کړې ده؛ بلکې موږ پښتنو ته يې هم د خپلې مورنۍ او پلرنۍ ژبې په پوهېدو کې لوی خنډونه او ربړونه پېښ کړې دي . په ژبه کې دا ناسم او خپلسري تصرفات، د پښتو ژبې د ودې او پرمختګ پر ځای، د هغې د بې خوندۍ او وروسته پاته والي شرايط او موجبات برابروي . د پښتو ژبې تکړه ليکوال او څېړونکي، ښاغلي محمد معصوم هوتک، په هغه مستنده او مستدله ليکنه کې، چې � پرمعياري ژبه دمعيارپه ژبه يوه څېړنه � نوميږي، د دغه راز التباسونو او ګډوډيو په اړه اوږدې خبرې کړې دي (ګران لوستونکي کولای سي د ښاغلي هوتک علمي او تحقيقي ليکنه پرکتابي ډول سربېره ، د اينټرنيټ له لارې د بېنوا ويبپاڼې د بريښنايي کتابتون په برخه کې هم ولولي) . له دې امله په دې ليکنه کې هڅه کوو، چې د دغه راز التباسونو او ګډوډيو د لا روښانتيا په هيله د ځينو نورو بولګو په راوړولو سره بسنه وکړو.

۱ -د اوږدې او لنډې � ى � تر منځ التباس او ګډوډوي

پر پښتو ادب سربېره، زموږ په ورځنيو خبرو کې په سلګونو داسې بولګې او مثالونه سته، چې په هغو کې د اوږدې (مجهولي) او لنډې � ى � تر منځ ښکاره او روښانه توپير سته .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه څنګه چي پوهېږو، په پښتو کي د هغو ټولو ښځینه (مؤنث) نومونو، د جمعي په حالت کي لنډه � ی � راځي، چي په پای کي یې زورکی راغلئ وي؛ او په ویلو کي یې خج یا فشار (Accent) پر لومړي سپوڼ (هجا) وي ؛لکه : ښځه، کلوښه، ژرنده، ژوره، برخه، څنډه، کمبله، کوډله او داسي نور، چي د جمعي صیغې یې باید د ښځي، کلوښي، ژرندي، ژوري، برخي، څنډي، کمبلي، کوډلي او داسي نورو په بڼه ولیکلي سي . دغه رنګه، په پښتو کي باید د هغو ښځینه (مؤنث) ټکو د جمعي صیغې په مجهوله یا اوږده � ی � ولیکلي سي ، چي په اخیر کي یې زور راغلئ وي؛ او په وینګ کي یې خج (فشار) پر دوهمه څپه (هجا) وي ؛ لکه پلوشه، وړانګه، ډېوه، جلوه، ناره، ګیله، ټوټه، کیسه، کینه او داسي نور، چي د جمعي صیغې یې باید داسي ولیکلي سي : پلوشې، وړانګې، ډېوې، جلوې، نارې، ګیلې، ټوټې، کیسې، کینې او داسي نور.

د دې ګرامري قاعدې له مخې د � چي �، � مي �، �کي � او داسي نورو په څېر ظرفي حالتونه د � چې �، � مې �، � کې � او داسي نورو په شان لیکل، د اوږدې (ې)او لنډې (ي) تر منځ ګډوډې را منځ ته کوي؛ ځکه د � چې �، � مې �، � کې � او داسي نورو په لیدو سره څوک له ورایه داسي انګېري، چي ګوندې د لیکوال یا شاعر مقصد د � چې یې �، � مې یې �، � کې یې � لنډه بڼه ده .

د پښتو ادب د منځنۍ دورې په اثارو او د پښتو ژبي د لوېدیزې (لوېدیځې) لهجې په اوسنیو محاورو کي د� کي � او � کې �، � مي � او � مې �، � چي � او � چې � تر منځ واضح او ښکاره توپیر سته . د پښتو ګرامر د اصولو او قواعدو له مخي � کي � له ظرفي اداتو (Prepositions) څخه دئ، چي تل په یوه ځای یا مظروف کي د شخص یا شي حالت بیانوي . په انګلیسي کي د همدې موخي یا هدف له پاره ، له نومونو سره د � inاضافي توري کاروي، چي په حقیقت کي د جوملې د مبتدا او خبر یا فاعل او مفعول تر منځ اړیکي ټینګوي؛ لکه :

He is in the office. She is in the garden. They are in the park etc.

په پښتو کي ظرفي ادات کټ مټ د انګرېزي په شان دي؛ مثلاً موږ وایو: په کوڅه کي، په خونه کي، په کور کي، په پوهنتون کي، په ښار کي او داسي نور .

�کې � په حقیقت کي د � که یې �، � چې � د � چي یې �، � مې � د � مه یې �، � نې � د � نه یې � لنډه یا مخففه بڼه ده؛ او له � کي �، � چي �، � مي �، � ني � او داسي نورو سره په مانا کي لوی توپیر لري؛ د مثا ل په توګه موږ وایو : � کې در نه کړ � = � که یې در نه کړ �، � نې در کوم � = � نه یې در کوم � او داسي نور . داسي توپیرونه د پښتو ژبي د زیاتره لویو او وتلو شاعرانو په دیوانونو کي هم له واریه مالومیږي؛ د مثال په ډول د پښتو د لوی عارف شاعر- علي محمد مخلص (تر ۱۰۶۹ ق

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوري په يقيني توګه ژوندی) د ديوان په يکړه او يوازنۍ خطي نسخه کي د � ی � د دغه ډول ظرفي او اختصاري حالتونو تر منځ توپيرونه سوي دي . د هغه کلام دئ، چي وايي:

و هر چاتې د صفات معرفت ورکړ

زه د ذات په معرفت تر کل بهتر يم

بل ځای وايي:

دواړه کونه په خدمت ورته ولاړ دي

چه له حقه يې توفيق د همت بيا مند

د پښتنو د عارف شاعر، علي محمد مخلص، په شاعرۍ کي د اوږدي او لنډي � ی � د توپير يوه بله بولګه:

بسته در د جبروت به پر ګشاد شي

ملکوت د جبروت د در کليده

د روحانو حقيقت به ور څرګند شي

مقيم روح د حيوان يو، جاري تفريده

په دغو بيتونو کي � تې � د � ته يې � لنډه بڼه ده؛ او د � دي � او � شي � په ټکو کي ظرفي � ی � راغلي ده . اوس نو که � دي � او � شي � د� چې، کې، مې � په شان په مجهوله يا اوږده� ی � وليکو، نو نه يوازي د بيتونو مانا اړوي؛ بلکي د بيتونو ګرامري جوړښت هم مځکه او اسمان توپير مومي؛ ځکه په دغو بيتونو کي دمفرد غايب شخص په اړه خبري کيږي . که همدا ټکي په اوږده � ی � وليکو هلته مخاطب ته بيان دئ؛ او د لومړي بيت په لومړۍ ميسره کي د � پر ګشاد � له تر کيب سره هيڅ سمون نه لري؛ ځکه دغه ترکيب دريم شخص ته اشاره کوي . دغه رنګه په دوهم بيت کي هم د � شي � ظرفي حالت د � شي � په خطابي حالت اوړي، چي هغه هم د د دوهم بيت په دوهم ميسره کي د � ور څرګند � له ترکيب سره هيڅ برابري نه لري؛ ځکه د� ور څرګند � ترکيب له ورايه جوتوي، چي شاعر د دريم شخص (د پټو حقيقتونو د پلټوونکي) په اړه خبري کوي.

تر علي محمد مخلص وروسته، د پښتو لوی نازک خيال شاعر (حميد بابا) وايي:

نور به ګور لره حميد وړي کومه شمعه ؟

کې په ګور نه کا د ښکلي مخ پر تو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علي محمد مخلص او حميد بابا په مخکنييو بيتونو کې د � تې � او � کې � ټکي د � ته يې � او � که يې � په اختصاري يا مخففه بڼه کار سوي دي؛ او که يې� ته يې � او � که يې � په بشپړه ډول وليکو، د بيت په ميسرو کې د وزن له اړخه جدي سکتګي او ستونزه پيدا کيږي .

د اوږدي او لنډي � ی � توپير، د رحمان بابا په يوه بيت کې داسي بيان سوی دئ:

چه د څنګه مي دلبر په لاس کښي جام دئ

نن اورنګ د زمانې زما غلام دئ

که د اوسني نامنلي معياري ليکدود له لارښوونو سره سم ، د رحمان بابا په دغه بيت کې د � مي � او � کښي � ظرفي يا ګاني په اوږده يا مجهوله � ی � وليکو، نو د بيت په مانا کې جدي ستونزه پيدا کيږي؛ ځکه په دې حالت کې � مي � له ظرفي حالت څخه د � مي يې � بڼه غوره کوي ؛ او د دې بڼې په غوره کولو سره د بيت ګرامري جوړښت او وزن ، مځکه او اسمان توپير کوي . د رحمان بابا په لوړي او خوږې شاعرۍ کې هيڅکه داسي بيت نسته، چه هلته دي د ګرامر او وزن داسي ستونزي تر سترګو سي.

زموږ د وخت حساس او خوږ ژبی شاعر، پياوړی ليکوال او څېړونکی - فاضل استاد عبدالرؤف بېنوا (۱۲۹۲ش/ ۱۹۱۳م - ۱۳۶۳ش/ ۱۹۸۵) په خپل � پرېشانه افکار � کې د � بياباني ګل � تر سرليک لاندي داسي وايي :

چي لا مست په زلميتوب ؤ، د هغه مراد زړګی يم

نور صورت يې خاوري سوی، زې د ميني سور غمی يم (بېنوا ۱).

د پورته بيت په دوهمه ميسره کې د � زې � ترکيب په حقيقت کې د � زه يې � لنډه بڼه ده؛ خو په بيت کې بايد هرومرو د � زې � په بڼه راسي؛ ځکه بشپړه بڼه يې د بيت وزن خرابوي .

د پښتو ادب په ځينو پخوانييو نسخو کې د املايي تشتُت او رنګارنګۍ په لړ کې يو او نيم داسي مثالونه او بولګې هم سته، چي � ی � ګاني د يو د بل پر ځای ليکلي سوي وي . ښايي دا کار د کاتبانو او ناسخانو د بې خبرۍ او بې پروايۍ له کبله وي؛ او يا هم د دې حقيقت ښکارندوی وي، چې په هغه زمانه کې د بېلابېلو خلګو له خوا د � ی � ګانو تلفظ جلا جلا بڼې او جولې لرلې . داسي مثالونه د پښتو د نورو سترو او منلو شاعرانو په کلام کې هم خورا ډېري دي.

لکه څنګه چي ګورو، د پښتو په نوي � معياري � ليکدود کې د � کې � او � کې � تر منځ توپير نسته . هره ظرفي � ی � په اوږده يا مجهوله � ی � ليکي؛ او په دې ډول د مانا له پلوه لويي پېچومي را منځ ته کوي . دلته د � ی � ګانو له ګډوډۍ او التباس څخه دکليمو په مانا کې د لويو بدلونونو څو نمونې وړاندي کوو:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

-بلي (روښانه، لګېدلي ،مشتعل، برافروخته) ؛لکه بلي ډېوې، بلي شمعې او داسي نور له بلې (هو، آرې) سره التباس پیدا کوي .

-رېبي [په پارسي کي درو می کُند] (د � رېبل � له مصدر څخه د غایب مفرد له پاره د ساده ماضي زمانې فعل ؛ لکه احمد شپیشتي رېبي .) له رېبې ! [په پارسي کي درو می کُنی!] (د � رېبل � له مصدر څخه، مخاطب شخص ته د جاري فعل صیغه) سره ګډوډي پیدا کوي ؛لکه : احمده شپشتي رېبې!

-ولي (چرا ؟)؛ لکه ولي کار ته رانغلې ! له ولې (جوی ها، انهار)سره د جدي تېروتني لاره هواروي.

-کوي (د � کول � له مصدر څخه د دریم مفرد شخص له پاره، د ساده ماضي زمانې فعل ؛ لکه احمد هره ورځ لوبي کوي .) له کوې! [په پارسي کي می کُنی!] (د � کول � له مصدر څخه د مخاطب له پاره د جاري زمانې فعل) سره التباس مومي؛ لکه احمده خونه جارو کوې !

په همدې ډول د خوري او خورې، شړي او شړې، څیري او څېرې او نورو لسګونو ټکو تر منځ په مانا او ګرامري جوړښت کي لوی توپیرونه سته . � احمده انار خورې؟ � او � احمد انار خوري . � دوې بېلې جوملې دي؛ څکه په لومړۍ جوملې کي احمد دوهم مفرد شخص دئ، چي پوښتنه څني سوې ده؛ او فعل یې جاري بڼه لري؛ په داسي حال کي چي په دوهمه جوملې کي احمد دریم مفرد شخص دئ، چي د وینا پر مهال حاضر نه دئ؛ او د خوړلو فعل یې ساده حال بڼه لري . که په دواړو جوملو کي د خوړلو فعل په اوږده یا مجهوله � ی � و لیکل سي، نو په دواړو جوملو کي احمد د حاضر شخص په توګه بیانېږي، حال داچي حقیقت داسي نه دئ . لومړۍ جوملې د پوښتني یا سوالیې په ډول او دوهم جوملې د بیانیې په ډول ویل سوې ده . په هره ژبه کي د زمانې په اړولو سره، فعل بېل شکل غوره کوي؛ لکه په انګـــــــــــــرېــــــــــــزي کـــــــــــي:

� Ahmad, are you eating pomegranate ? � له� Ahmad eats pomegranate everyday.� سره مځکه او اسمان فرق لري.

د حمید بابا په یوه غزله کي یو بل مثال ته پام وکړئ:

لکه ته و ساده رویيو ته پخسېږې!

نه پخسیږي و نارنج ته رنځور هسي (د حمید بابا د دیوان خطي نسخه .)

که د حمید بابا په دغه بیت کي د � پخسېږې ! � او� پخسیږي � دواړه ټکي په اوږده یا مجهوله � ی � ولیکل سي، نو د بیت مفهوم کاملاً له منځه ځي؛ څکه په لومړۍ میسره کي د � پخسېږې ! � ټکی دوهم شخص (مخاطب) ته خطاب دئ؛ چي خبري نېغ په نېغه اروي ؛ او فعل یې ساده جاري بڼه لري . په دوهمه میسره کي د � نه پخسیږي � ترکیب مفرد غایب شخص ته اشاره ده؛ او د جوملې فعل د ساده حال په زمانې پوري اړه لري .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته دوو مشابه کلیمو یو نمونه وړاندي کیږي، چي د جمعي په صیغه کي یې د اوږدې او لنډې � ی � تر منځ لوی توپیر سته :

کډه / əḍák / [خج یا فشار پر لومړۍ څپه] ۱) کوچ، د کور سامان ، د کور وسایل، بار و بُنَه ؛ ۲) له یوه ځایه بل ځای ته د کور د سامانونو وړل؛ ۳) د پښتو په ځینو لهجوکي مېرمن، ماینه، ماندینه، دکوچنیانو مور، ارتینه، اورته، اروته، ارتینه، کور ودانه، کوروالا او داسي نور .

کډه / a ́ḍ a k / [خج یا فشار پر دوهمه څپه] ژور ځای، کنده، ډب او داسي نور .

لکه څنګه چي ښکاري، کډه / əḍák / او کډه / a ́ḍ a k / دوې بېلي کلیمې دي، چي پر وینګ سربېره په مانا کي هم یو له بله ډېر توپیر لري . اوس نو که د دواړو ټکو د جمعي حالت په اوږده � ی � ولیکل سي، د دې د وو کاملاً جلا کلیمو د مانا او مفهوم په لحاظ ناوړه التباس پېښیږي . د دواړو ټـــکو) کـــډې / ɪḍák / او کډې / é ́) / ḍ a k د جمعي حالتونه یوه بڼه غوره کوي ؛ او دا ورته والی په پای کي دا څرګنده تېروتنه او ستونزه پېښوي، چي دواړې بېلي کلیمې د) کډې / é ́) / ḍ a k جوله واخلي .

په پښتو کي دوه ټکي خورا ډېر کاریږي، چي یو یې په لنډه � ی � او بل یې په اوږده یا مجهوله � ی � لیکل کیږي . دا دوه بېل ټکي د ریښې، تلفظ او مانا له پلوه مځکه او اسمان توپیر لري؛ مګر په مجهوله� ی � د دواړو کښل لویې سرګردانۍ پېښوي . دا دوه ټکي دا دي:

مستي / masti / ۱ (بې خودي، بې هوښي، نشه، وجد، بې حالي؛ ۲) لوبې، بازۍ، ساتېرۍ.

مستې / maste ́/ له شیدو څخه جوړ سوي خواړه ، په پارسي کي ماست؛ په هندي او اردو کي دهی او په انګرېزي کي یوګورت. (yoghurt = yogurt)

اوس که د � معیاري � لیکدود له مخي دا دواړه بېلي کلیمې په مجهوله یا اوږده � ی � وکښلي سي، د دواړو تر منځ د ګډوډۍ او التباس جـــدي ستـــــــــــونزه پیدا کیږي . ژبپوهان، ادیبان او شاعران باید په ژبه کي د خلګو ستونزي لیري کړي؛ هر څه د خلګو په ژبه بیان کړي؛ خو دلته ګورو چي هغوی په خپلو لاس وهنو او تصرفاتو سره عمداً خلګو ته مشکلات او پېچومې پېښوي . دا کار هیڅ علمي اساس نه لري.

له ګرامري پلوه، اوږده یا مجهوله � ی � د شیدې، مستې، شلومبې، منې، دانې، پلوشې، ازانګې په څېر ټکو کي کاریږي، چي ځیني یې ښځینه نومونه (شیدې، مستې، شلومبې) او ځیني یې د ښځینه نومونو د جمعي صیغې دي (منې، دانې، پلوشې، ازانګې) . په دغو ټکو کي � ی � اوږد ږغ لري؛ خو په چي، کي، مي، سي، ځي، سړي، زمري، قومي، ملي او داسي نورو ټکو کي کار سوې � ی � پوست او نرم ږغ لري . د دې د دوو ږغونو تر منځ غبرګ توپیر سته . اوس نو که دا ټکي؛ مثلاً ځي، سړي، زمري، قومي، ملي او نور په اوږده � ی � ولیکل سي، باید

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شيدي، مستې، شلومبې او نورو په شان وويل سي . په داسي حال کي، چي هيڅوک دا ټکي د سرې، زمرې، قومې، ملې په ډول نه وايي؛ ځکه په اوږده � ی � د دې ټکو ويل، د مانا له اړخه بدلون راولي؛ د مثال په توګه سرې د تودې په مقابل کي استعماليږي، چي له سرې سره په ږغ او مانا کي مځکه او اسمان تفاوت لري . که څوک د� چي، مي، کي � ظرفي � ی � له دې قاعدې باسي؛ او په اوږده � ی � يې کاږي، نو دا کار خو نه يوازي له � چي يې �، � مي يې � او � کي يې � له ترکيبي بڼو سره التباس را منځ ته کوي؛ بلکي د هغو پښتنو له تلفظ هم سره د ښکاره اختلاف او ېلوالي لار غوره کول دي، چي د چي، کي، مي، سي، ځي، سرې، زمرې، قومې، ملې په شان ټکي ټول په نرمه يا معروفه � ی � وايي .

که د پښتو ژبې دځينو لهجو په ورځنيو محاوروکي اوس دا باريک او حساس توپيرونه له منځه تللي دي، د اندېښنې او پرېشانۍ وړ خبره نه ده؛ ځکه ژبه د ټولنيز چاپېر په غېږ کي زېږي، لوييږي؛ او په پای کي مري . ځيني ځانګړتياوي او خصوصيتونه له لاسه ورکوي؛ او ځيني نوري په خپله لمن کي را نغاړي . د ژبو د تکامل قوانين هم داسي عمل کوي . بايد د اسي توپيرونه د يوې او پراخې پښتو له نورو ويونکو زده کړو؛ او په دې توګه د ګډوډويو او التباسونو مخه ونيسو، که نه نو له لويه سره څه اړتيا ده، چي په پښتو کي پينځه بېلابېلې � ی � ګاني ليکو او پالو، د پارسي په څېر به يوه � ی � ليکو او هر څوک به يې له خپلې لهجې سره سم تعبيروي؛ خو دا کار له څه اسانۍ او سادګۍ سره سره، علمي او منطقي تاداو نه لري . د ږغ پوهني (فونولوژۍ) د قواعدو او اصـــولو له مخـــــي بايد هـــــــــر ږغ (Phoneme) ته بېـــل تـــــــــوری (Grapheme) يا نخښه (Symbol) و مومو ؛ ځکه د ډول ډول ږغونو له پاره ديوه توري کارول، له يوې خوا پوخ علمي او منطقي جواز نه لري؛ او له بلي خوا په زده کړه او ښوونه کي بې شماره ربړونه پيدا کوي . هيڅوک به له دې خبرې سره هوکړه ونه کړي، چي د موټر او موټرسايکل، يا خره او آس له پاره يو نوم استعمال سي؛ لکه څنګه چي د دغو وسيلو او موجوداتو تر منځ لوی توپيرونه سته، په ژبو کي هم د بېلابېلو ږغونو تر منځ همدونه توپيرونه ليدل کيږي . په پای کي د وړاندې سوو څرګندونو او مثالونو پر بنسټ دا سمه نه ده، چي و وايو : په کوڅه کې، په کور کې، په پوهنتون کې، په خونه کې او داسي نور؛ ځکه په دې ګردو جوملو کي ظرفي � ی � کارسوې ده؛ او بايد د مجهولې � ی � په ليکلو سره يې له � که يې � سره ګډوډ نه کړو.

۲ -د فعلي او نرمې � ی � تر منځ التباس

ځيني کسان فعلي � ی � يوازې په امريه جوملو کي کاروي؛ لکه وخښئ، وخورئ، وګورئ او داسي نور ، په داسي حال کي چي د تللئ، کتلئ، وتلئ، ليدلئ په څېر فعلونوکي هم د فعليه � ی � ږغ نغښتی دئ . که سړی، زمری، ګردی، چينجی، لسی (د لسو افغانو نوټ يا لوټ)، شلی (د شلو افغانو لوټ) او داسي نور نومونه په سخته � ی � ليکو، نو څنګه کېدای سي د تللئ، کتلئ، وتلئ، ليدلئ په شان فعليه کليمې هم په دغه راز � ی � وکاږو؛

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه د دې دوو ډلو کلیماتو تر منځ د ږغ او ګرامر له پلوه بېلوالی سته . همدغه راز، په جومله کې د ضمیر او فعل له پاره، د یو ډول � ی � کاروَنه، د دې د دوو بېلو ټکو په پېژندنه او سم وینګ کې لویه ګډوډي پېښوي؛ مثلاً دی ښه سړی دئ . دی په کور کې دئ . په دې جوملو کې لومړی � دی � د مفرد غایب شخص له پاره اشاري ضمیر دئ؛ او دوهم � دئ �، چې د جوملې په پای کې راغلئ، د جوملې فعل دئ . د دې دوو � ی � ګانو تر منځ په ګرامري ځرنګوالي کې هم توپیر سته . په انګرېزي ژبه کې هم د پښتو په شان، د دې دوو ټکو تر منځ همدا توپیرونه جوَت دي؛ د مثال په توګه که تېري پښتو جوملې په انګرېزي و وایو : He is a good man. He is at home.

په دې دوو جوملو کې د � He � او � is � تر منځ مځکه او اسمان فرق سته � He � . په داسي حال کې، چې د جوملې د مبتدأ یا فاعل کار کوي، د دریم شخص له پاره اشاري ضمیر دئ؛ خو � is �د جوملې فعل دئ . د دې فعل اصلي حالت � be � دئ، چې � am, are, is � یې د حاضري زمانې، � was, were �یې د ماضي زمانې، � been �یې د نیژدې ماضي زمانې او � being � یې د جاري زمانې له پاره کارېږي .

شک نسته، چې د پښتو د بېلابېلو سیمو خلګ د � ی � ګانو په کاروَنه کې د خپل سیمه ییز تلفظ دود او دستور پالي . موږ د ځینو نورو په څېر د � ی � ګانو په وینګ یا تلفظ کې د کتني وړ توپیرونه لرو . دا اختلافونه او بدلونونه طبیعي خبره ده؛ خو د پښتو د یوه منلي معیار له پاره باید د ټولو پښتنو بېلابېل تلفظونه په پام کې و نیول سي . دا خبري په پښتو کې د اکثریت او اقلیت یا هري لهجې ته د فیصدۍ او د ونډې (څه ستا او څه زما) پر بنسټ نه سي حل کېدای . ژبني توپیرونه د اکثریت او اقلیت (زه نه پوهېږم په پښتو کې څوک اکثریت او څوک اقلیت دي ؟ چا دا شمېرني وکړې ؟ او تر کومه ځایه د باور وړ دي ؟) یا فیصدۍ او ونډې پر بنسټ حلول، هیڅ علمي او منطقي تاداو نه لري . اکثریت او اقلیت، یا هر چا ته د هغو د وګړو په اندازه ونډه ورکول، ټول د سیاست د ډګر خبري او مقولې دي . باید په دې خبره سر خلاص کوو، چې د خپلسرو او ناسمو معیارونو په تېلو سره، خلګ له پښتو کرکه پیدا کوي؛ خپله ژبه ورته پردۍ کېږي؛ او په دې ډول زموږ د سپېڅلې او ربړېدلې ژبي ژوند او پرمختګ له لوی کړکېچ سره مخامخ کېږي . له دې امله باید د پښتو ژبي تکامل او بشپړتیا هیڅکله د څو محدودوکسانو د هوسونو او غوښتونو قرباني نه سي . هر څوک له خپل وس او ځواک سره سم کولای سي، د ژبي په شتمنۍ او پرمختګ کې برخه واخلي؛ خو هیڅوک د دې حق نه لري، چې د پښتنو د ستر قوم د اسانه او خوږې ژبي واګي په خپل لاس کې ونیسي؛ او له خپلو شخصي غوښتنو سره سم یې معیارونه وټاکي . خلګ داسي خپلسري او تېل سوي معیارونه هیڅکله نه مني؛ او په پای کې بې ناخوالو او ګډوډیو هیڅ ګټه نه لري.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

٣ -د � په � او � پر � ګړوېدي

د اوسني تپل سوي معياري ليکدود په لړ کي يوه بله ستونزه د � په � او� پر � تر منځ ګډوډي ده . د � په � او� پر � ادات په حقيقت کي هغه توري دي، چي د جوملې له نورو برخو سره د نوم (اسم) يا ضمير اړيکي ټينګوي . په انګرېزي کي هم د (on, in, over, to, for, from, under, underneath) او نورو په شان ادات هر يو پر خپل ځای کاريږي؛ او د هغو تر منځ ګډوډي په جومله کي د مانا له پلوه بې خوندي را منځ ته کوي . په انګرېزي ژبه کي د هيواد، ښار، کلي، کوټې، خوني، ځنګله او داسي نورو له پاره د � in � ادات کاروي؛ لکه څنګه چي وايي:

in the room, in our village, in the town, in the forest, in our country, etc.

John E. Warriner, English Grammar and Composition 18.))

په پښتو کي هم د � په � او � پر � تر منځ ډېر توپير سته . د يو بل پر ځای د � په � او � پر � په کارولو سره د جوملې مانا ډېره اوړي؛ د مثال په توګه که ووايو : احمد يې په چاړه و واهه ياني احمد يې په چړې سره يا د چړې په وسيله وواهه . په دې ځای کي چاړه د وهلو يا ټپي کولو آله يا وسيله (instrument) ده . اوس نو که په جومله کي د � په � پر ځای د � پر � ادات کار کړو، جومله داسي بڼه پيدا کوي : احمد يې پر چاړه وواهه . د دې خبري مانا دا ده، چي احمد يې د چړې له امله وواهه . په بله ژبه چاړه يې د شخړې او بلاخره وهلو علت وه . که څوک وايي په څه يې وهې ! مانا يې دا ده، چي په څه (کومه وسيله يا آله) يې وهې : په لښته، په ډانګ، په چلاخه يا څه شي ؟ که څوک ووايي پر څه مي وهې ! ياني ولي مي وهې ! د وهلو سبب او وجه (cause, reason) مي څه دئ؟ په همدې ډول � احمد پر انګرېزي ليکني کوي � او � احمد په انګرېزي ليکني کوي � د مانا په لحاظ دوې جلا جوملې دي . که څوک ووايي پوهاند ډاکټر محمدحسن کاکړ پر انګرېزي ليکني کوي، مانا يې له ورايه دا ده، چي ښاغلی کاکړ د انګرېزي ژبې په اړه ليکني کوي؛ خو که د دې پر ځای و ويل سي : پوهاند ډاکټر محمدحسن کاکړ په انګرېزي ليکني کوي . د دې جوملې مانا دا ده، چي ښاغلی کاکړ خپلې تاريخي څېړني په انګرېزي ژبه کاږي . دلته د � په � ادات د انګرېزي ژبې له پاره، استعمال سوی دئ، چي د ليکنو او څېړنو وسيله ده . په سترخان (سترخوان، خوان) ياني هر هغه څه چي په سترخان کي پېچلي وي . پر سترخان ياني هر هغه څه چي پر سترخان پراته وي . په لومړۍ جومله کي بايد سترخان پېچلئ وي؛ او په دوهمه جومله کي بايد سترخان خامخا هوار وي . په انګرېزي کي هم دغه راز مثالونه خورا ډېر دي؛ مثلاً وايي �.on the table � : ياني پر مېز سربېره � .in the table � ياني په مېز کي، چي هدف يې د مېز جعبه يا الماری ده .

په مکاني او زماني ظرفونو کي د � په � او � پر � بېلول ډېري باريکۍ لري . په ځيني مکاني ظرفونو کي � په � او � پر � دواړه استعماليږي؛ خو د جوملو په ماناوو کي بدلون راځي؛ د مثال په توګه : احمد په کور کي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دئ . کاملاً سمه جوملهٔ ده . که و وایو احمد پر کور دئ . دا جومله هم سمه ده؛ خو مانا یې دا ده، چې احمد له کوره چیرې نه دئ تللئ . یا احمد له کاره بېکاره سوی دئ؛ او اوس پر کور ناست دئ . که و وایو په دښت کي اور بل دئ . یا پر دښت اور بل دئ . دا دواړي سمې جوملې دي که و وایو په مځکه کي یې کوکنار کرلي دي . دا سمه جومله ده . همدغه راز، دا جومله هم هیڅ بدي او غلطي نه لري، چې و وایو : پلاني پر مځکه اوبه وپاشلې . په دې جوملو کي یوازي د حدودو او موقعیت توپیر سته . که چیرې یو شی په بل شي کي اینښوول سوی وي، نو په دې وخت کي باید د ظرف له پاره هرومرو � په � استعمال سي نه � پر � ؛ لکه په جېب کي، په جعبه کي، په کور کي، په باغ کي، په موټر کي او داسي نور . په داسي حالاتو کي تل له � په � سره ظرفي � کي � یا � کښي � کارېږي . په بله وینا، هر چیرې، چې ظرفي � ی � راغلې وي، هلته د � پر � ادات نه سي راتلای . که یو شی په بل شي کي نه وي دننه؛ بلکي په سربېرن ډول د هغه پر څنډو یا یوې برخي پروت وي، نو د داسي شي د موقعیت یا ځای ځایگي له پاره باید � پر � استعمال سي نه � په �؛ لکه د مېز پر ژۍ، د کتاب پر څنډه، د سیند پر غاړه، د کندهار - کابل پر لویه لاره او داسي نور . په انگرېزي کي هم کټ مټ همدا قاعده باب ده؛ مثلاً په هرځای یا شي کي د بل شي د ظرفیت او موقعیت له پاره وایي� in the pocket � : ، in the � car، � in the garden �، � in the house �، � in the drawer�؛ خو پر یوه شي باندي د بل شي د سربېرن اینښوولو له پاره د � on � او � over � ټکي کـــــاروي؛ لـــــکه He lives over the � mountain. �،

They chat � over the phone. �، �on the bank of the river. �، � on Kabul - Kandahar highway. �، � flags waved above/over our heads.� او داسي نور A Practical English Grammer (A. J. Thomson, & A. V. Martinet,) 98-99.

د زماني ظرفونو له پاره هم دغه قاعده په پام کي نیوله کیږي . که کومه پېښه په یوه ټاکلې زماني موده (پېړۍ، کال، موسم، میاشت، هفته، ورځ) کي وسي، د هغو له پاره � په � کاروو نه � پر �؛ د مثال په ډول وایو : � په یویشتمه پېړۍ کي �، � په ۱۳۸۰ کال کي �، � په ژمي کي �، � په برات کي �، په � تېره اوونۍ یا تېره هفته کي �، � په دوشنبه �، � په جمعه � او داسي نور ؛ خو د ساعت له پاره د � په � پر ځای د � پر � ټکی غوره بلل سوی دئ؛ لکه چې وایو : � د سهار پر اتو بجو �، � د شپې پر یولسو بجو � او داسي نور؛ خوکله چې په ظرفي ډول د ساعتونو یادونه کیږي، بیا هم د � په � او � کي � د یو ځای والي قاعده تطبقیږي؛ لکه � په درو ساعتوکي �، � په لسو ساعتوکي � . دلته داسي نسو ویلای : � پر درو ساعتو کي �، � پر لسو ساعتوکي � او داسي نور.

د پښتو په مدونه شاعرۍ کي هم کله کله د � په � او � پر � تر منځ گډوډۍ لیدلي کیږي . داسي التباساونه او گډوډۍ ښایي تر ډېره حده، د خطي نسخو د کاتبانو او ناسخانو د لاس وهنو یا تېروتنو له امله وي؛ خو دا گومان

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم باید له پامه لیري نه سي، چي کېدای سي د � په � او � پر � تر منځ ګډوډي، د پښتو په بېلابېلو لهجو کي د دغو اداتو په اړه د توپیرونو او رنګارنګۍ پر بنسټ، د پښتو ژبي دیواني ادب ته لاره موندلې وي .

د پښتو ادب د زیاترو پخوانیيو متنونو په چاپي نسخو کي پر ځینو مانوي (معنوي) ټکو سربېره د لیکدود مسأله هم د متن سموونکو، دشخصي ذوق او انګېرني ، فکري تمایلاتو او لهجه یي ځانګړتیاوو په خاطر، بشپړ اتبار او اصالت نه لري، نو ځکه دلته د پښتو ادب د عارف شاعر - علي محمد مخلص (تر ۱۰٦۹ ق پوري په یقیني توګه ژوندی) دپښتو دیوان له یوازنۍ او یکړي خطي نسخې څخه څو بیتونه وړاندي کوو، چي د � په � او � پر � ټکي یې په ځینو بولګو کي سم او په ځینو کي ناسم دي:

د علي محمد مخلص دغزلي په یوه بیت کي راغلي دي :

چه دعِلم چراغ نلري پر زړه کښي

دجاهل کس به په کومي وینا ویاړ وي (د علي محمد د دیوان خطي نسخه .)

د دې بیت په لومړۍ میسره کي د ظرفي حالت (زړه ظرف او عِلم یې مظروف دئ) له پاره د � پر زړه کښي � تر کیب لیکل سوی دئ، چي سمه بڼه یې � په زړه کښي دئ � . په دوهمه میسره کي، د وینا له پاره، چي دلته دآلې یا وسیلې) په انګرېزي کي (instrument دنده اجرا کوي، په سمه توګه د � په � ادات کار سوی دئ نه � پر � . شاعر � په کومي وینا � وایي نه � پر کومي وینا � چي دا کار د پښتو د لوېدیزي (لوېدیځي) لهجې له اوسني ګړدود سره بشپړ سمون لري.

نوس، شیطان غله یې و وزي له درونه

چه پر زړه کښي یې د ذکر چراغ بل شي

***

په یوه بل بیت کي وایي:

په هغه بهار ځوک څه لره هوس که

چه په مخه یې غارمه د سخت اهاړ وي (د علي محمد د دیوان خطي نسخه .)

لکه څنګه چي ګورو د مخلص د دیوان دخطي نسخې په دې بیت کي هم د � بهار � او � مخه � له پاره د � په � ټکی راغلئ دئ؛ چي د پښتو له اوسنۍ لوېدیزي لهجې سره یوه بڼه لري . شاعر نه وایي، چي : پر هغه بهار ځوک څه لره هوس که - چه پر مخه یې غارمه د سخت اهاړ وي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلکي وايي:

په هغه بهار څوک څه لره هوس که

چه په مخه یې غارمه د سخت اهاړ وي (د علي محمد مخلص د دیوان خطي نسخه .)

د علي محمد مخلص په عرفاني کلام کې، د � په � او � پر � د اداتو ځيني نوري بولګې :

د زړه غوږ که دي شنوا شي و به واروې!

په هر ني کښي د یوه نايي آواز شي (د علي محمد مخلص د دیوان خطي نسخه .)

په دوهم نيم بيت کې � نی � ظرف او � نايي � مظروف دئ؛ له دې امله يې بيا هم د هغه له پاره د � په � ادات کار کړی دئ نه � پر . �

هر زنده يې د نَفَس په مهار ونيو

ښه مولا مانند سروان زنده بصير دئ (د علي محمد مخلص د دیوان خطي نسخه .)

د مخکني بيت په لومړۍ ميسره کې، مهار د نَفَس د نيولو آله ده؛ نو ځکه يې د � په � ادات ورته استعمال کړی دئ نه � پر.�

چه پر نوس فتحه يې بيامنده يقين کړه!

هغه کس به په دوه کَوْنه کښي منصور وي (د علي محمد مخلص د دیوان خطي نسخه .)

د پورتني بيت په لومړۍ ميسره کې د يوه شي په وړاندې د بل شي د موقعيت له پاره ،په سم ډول � پر � او په دوهمه ميسره کې د � په دوه کَوْنه کښي � ظرفي حالت له پاره بيا هم د اوسنۍ سمې قاعدې له مخې د � په � ادات کارسوی دئ نه � پر . �

خو په يوه بله ميسره کې د مخکنۍ قاعدې پر خلاف، له ظرفي � کښي � سره د � پر � ادات کاروې؛ په داسې حال کې، چې سمه بڼه يې � په � دئ نه � پر . �

د مخلص کلام دئ، چې وايي:

هر چه پټ شي پر زمين کښي

سمه بڼه يې داسې ده:

هر چه پټ شي په زمين کښي (د علي محمد مخلص د دیوان خطي نسخه .)

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه � پر � د سرېبرن شي له پاره راځي؛ او يو شي هغه مهال پټيږي، چي د بل شي له خوا پوښل سي . په مځکه کي يو شي هغه وخت پټيږي، چي په کي ښخ يا وپوښل سي، نه داچي د مځکي پر مخ پروت وي .

ځيني ځايونه، له ظرفي � کښي � سره د � پر � ټکی کاروي؛ مثلاً وايي:

. . .پر زړه کښي

په داسي حال کي، چي له ظرفي کښي سره د � پر � توري کارول، د وتلي او منلي عارف شاعر، علي محمد مخلص، له مخکنييو شعري نظايرو سره ښکاره تضاد لري .

د علي محمد مخلص په دغو بيتونو کي هم د � په � او � پر � تر منځ ګډوډي ليدله کيږي:

څوک پر زر و سيم مين څوک په اسپانو

ځني نشي په خوراک د ګوشت، اثمار سپر (د علي محمد مخلص د ديوان خطي نسخه .)

لکه څنګه چي ګورو، په لومړۍ ميسره کي له قاعدې سره سم د � زر و سيم � له پاره � پر � او د همدې ميسرې په پای کي د قاعدې پر خلاف، د اسپــــانو له پـــاره � په � کارسوی دئ، حال دا چي د ګرامر له اړخه زر و سيم او اسپان دواړه مفعولي حالت لري . د پورتنۍ ميسرې په دوهم نيم بيت کي خوراک ته له قاعدې سره سم د � په � ادات کارسوی دئ نه � پر � . شاعر نه وايي ، چي : ځني نشي پر خوراک د ګوشت، اثمار سپر .

په جهان به پېښ ظلمت شي

چه نور پټ د ولايت شي

په جهان به برغو پو که

پر عالَم به قيامت شي (د علي محمد مخلص د ديوان خطي نسخه .)

د پورتنۍ څلوريځي په لومړۍ ميسره کي د جهان له پاره د قاعدې پر خلاف � په � ؛ خو په وروستۍ ميسره کي د عالَم له پاره له قاعدې سره سم � پر � استعمال سوی دئ، چي دا کار هم د � په � او � پر � تر منځ د ګډوډۍ يوه بله بولګه ده . دا کار شايي د مخلص د ديوان د کاتب يا ناسخ تېروتنه وي؛ او يا هم پر علي محمد مخلص باندي د خپلي مورنۍ او پلار نۍ لهجې ګډه اغېزه وګڼله سي (د مخلص مور په تيراه کي د روښاني طريقت د مشهور خليفه - درويش دادو دولتزي خداياددخېل - لور وه؛ او پلار يې - ابوبکر کندهارى - د شال يا اوسنۍ کوټې اوسېدونکی کاسي پښتون ؤ، چي هغه مهال د لوی کندهار يوه برخه وه) ځکه په پورتنييو بيتونو کي د � په � او � پر � تر منځ ګډوډي د پښتنو په مختلفو لهجو کي د ژبنييو جوړښتونو د بېلابېلو ورياتنونو يوه انکار نه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

منونکې نمونه ده . په ژبه کې د کليمو د جلا جلا ورياتتونو دود له ډېرو پخوا زمانو څخه تر اوسه روان دئ . اوس هم ځيني ليکوال مالوم، خوشال، مانا او داسي نور په اصلي عربي بڼه (معلوم، خوشحال، معنی) ليکي . د کليماتو په ږغونو او مخرجونو کې هم داډول توپيرونه خورا ډېر دي؛ مثلاً د پښتنو په بېلابېلو لهجو کې د يوه ټکي له پاره د زموږ، زميږ، زميګ ، زموګ او زمونګ . . . ورياتتونه د يادولو وړ دي .

خو د مخلص د پښتو ديوان د يوازنۍ خطي نسخې تر دقيقي او هر اړخيزي څېړني وروسته دا نتيجه اخيستل کېږي، چي د خطي نسخې په ليکدود کي، څو محدودو تېروتنو په غالب ګومان د نسخې د کاتب له خوا لاره موندلې ده؛ ځکه د هغه د ديوان په ډېرو غزلو کې د � په � او � پر � تر منځ بېلوالی، د دې حقيقت ښکارندوی دئ، چي مخلص د دې د دوو اداتو تر منځ توپير په سم ډول پېژانده.

۴ � -له � که � تر � ؟

د پښتو په ځينو لهجو کې د � له � او � تر � د اداتو تر منځ ګډوډي او التباس ليدل کيږي؛ مثلاً ويل کېږي پلانی له ځانه تېر دئ . په پښتو کې د دوو نومونو يا دوو صفتونو د پر تله کولو له پاره اصلاً د � تر � ټکی کارېږي؛ خو په ځينو لهجو کي د � تر � پر ځای د � له � ټکی کاروي؛ د مثال په توګه وايي : احمد له محموده کوښښي دئ . د دې جوملې سمه او غوره بڼه دا ده : احمد تر محمود کوښښي دئ . دغه راز په دې دوو جوملو کې : � سور رنګ تر تور رنګ ښايسته دئ . � او � سور رنګ له توره رنګه ښايسته دئ . � لومړۍ جومله د فصاحت او بلاغت له پلوه، خونده وره او غوره ګڼله کيږي . په ځينو جوملو کې د � له � او � تر � ادات په ګډه د ځای، وخت، وګړو او شيانو تر منځ د جلاوالي د څرګندولو له پاره کارېږي : له کابله تر کندهاره، له کلي تر ښاره، له احمده تر محموده، له مېزه تر چوکۍ، له سهاره تر ماښامه او داسي نور.

په دې جوملو کي � له � د دوو ځايونو، دوو کسانو، دوو زماني واټنونو، د دوو شيانو تر منځ د بېلوالي پيل؛ او � تر � يې وروستۍ پوله ښيي.

که په پورتنيو جوملو کي د � له � پر ځای د � د � ادات کار سي، بيا هم د جوملې مانا څرګنده ده؛ مثلاً د سهاره تر ماښامه، د کابله تر کندهاره . د پښتو ادب په بېلابېلو اثارو کي د دې ډول جوملو مثالونه او بولګې خورا ډېري دي.

د پښتو په ځينو لهجو کي د � له � پر ځای د � ته � ادات کارېږي؛ د مثال په توګه وايي : احمد ښار له تللئ دئ . احمد نن کور له نه راځي . کتاب مي د مېز خوا له ايښی دئ . په دې وروستۍ جومله کي د � خواله � ټکی، چي په حقيقت کي د � خوا ته � بل ورياتت دئ، د � خواله � له ټکي سره التباس مومي، چي د راز،

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

همرازی، پټو خبرو، راز ونیاز، غم شریکۍ او داسي نورو په مانا دئ . په داسي جوملو کي د � له � ادات له خپلي لومړنۍ مانا سره ګډوډي پیدا کوي . ښه به دا وي، چي داسي ووایو : احمد ښارته تللئ دئ . احمد نن کور ته نه راځي . کتاب مي د مېز خوا ته یا د مېز څنګ ته ایښی دئ او داسي نور.

لکه څنګه چي مو مخکي هم یادونه وکړه ، د پښتو په بېلابېلو لهجو کي د مختلفو ټکو د التباس او ګډوډۍ مسأله دلته نه ختمیږي . متأسفانه دا فهرست ډېر اوږد دئ؛ او د خورا اوږدې او مفصلي لیکني غوښتنه کوي . دلته په دې لنډ بیان کي د دې خبري یادونه ضروري ده، چي پښتنانه ژبپوهان، لیکوال او څېړونکي باید پر دغه راز التباساتو سربېره د � و � د بېلابېلو ډولونو (معدوله، معروف او مجهول) او د ځینو ټکو په پای کي د زورکي د التباس ستونزي ته هم جدي پام واړوي . دکوزي پښتونخوا له ځینو لیکوالو پرته، نورو پښتنو لیکوالو د دې دوو مشابه ټکو تر منځ توپیر نه دئ کړی:

زړه / əṛz / [د ز په سکون] دل، قلب، زړونه جمع .

زړه / / a ṛ a z[د ز په زورکي، خج پر دوهمه څپه] پخوانۍ، قدیمي، قبلي، تېره سوې، کهنه، ګذشته، زړې جمع .

په لیکلو کي د دې دوو ټکو د بېلولو له پاره دیوې کوچنۍ نخښي کارونه په اسانۍ سره دا التباس له منځه وړي .

دغه راز د � و � د درو ډولونو تر منځ په لیکلو کي هیڅ توپیر نسته . خوان(n ā x) ، کور(ork) ، سور(sur) ، ولایت (t aγā wal) ټول په یوه راز � و � کښل کیږي، حال داچي د فونولوژۍ له اړخه د � و � د دې ټولو ډولونو تر منځ لوی توپیرونه سته . په خوان(n ā x) کي � و � نه ویل کیږي (په خواست، خواهش، خویش او ډېرو نورو ټکو کي هم � و� همدا بڼه لري) ؛ په کور (ork)کي اوږد یا مجهول � و � او په سور (sur)کي لنډ یا معروف � و � کار سوی دئ . د � و � د دې ږغونو تر منځ ډېر توپیر سته ، باید په لیکنه کي یې بېلوالی وسي، چي د هر ډول ګډوډي او التباس مخه ونیول سي؛ او خلګ یې په ویلو کي له هیڅ ربړ او تکلیف سره مخامخ نه سي . لوی استاد - علامه حبیبي (۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳۶۳ ش/ ۱۹۸۴م) په پښتو ږغپوهنه یا فقه الصوت کي د هغه � و � یادونه هم کوي، چي په سر کي یې زورکی وي؛ لکه کټو(دېګلی)، ببو او داسي نور (حبیبي، پښتو ږغپوهنه یا فقه الصوت ، شل مقالې ۷، ۱۴۲ .)

ب) په پښتو کي ناوړه ترکیبونه

لکه څنګه چي مو مخکي یادونه وکړه، په پښتو کي د � سوچه کولو � او � معیاري کولو � لیونیو کوښښونو، زموږ ژبې ته د خورا ډېرو ناوړو او بې خونده ترکیبونو د را ننوتو لاره هواره کړې ده . دا ناوړه او بد ذوقه عبارتونه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوازي په پښتو رنګ لړل سوي دي؛ خو په پښتو ادب او ولسي دودونو کي هيڅ ځای نه لري . له دې امله يې د پښتو ژبي د سپېڅلتيا او سوچه کولو پر ځای، په نورو ژبو پوري د دې لرغوني او سپېڅلي ژبي د تړلو خدمت کړی دئ . پښتو يې د ټکي په ټکي او بې خونده ترجمې په ژبه اړولې ده؛ او له خپلې اصلي پښتني روح څخه يې بې برخي کړې ده . پښتانه د داسي ککړو او جعل سوو ترکيبونو په ويلو او ليکلو سره هيڅکله احساس نه کوي، چي دخپلو پلرونو او مندو په ژبه خبري کوي . دلته د داسي نادوده ټکو، ترکيبونو او اصطلاحاتو ځيني بولګې وړاندي کوو، چي د پښتو ژبي ټول مينه وال يې په ځير سره وګوري؛ او په خپله قضاوت وکړي چي پښتو د ځينو کسانو په احساساتي او ليونييو ټوپونو سره نه سوچه کېدای سي؛ او نه هم د معيار مقام ته رسيږي.

-صورت نيولئ دئ

دا ناوړه ترکيب د پارسي ژبي د � صورت ګرفته � ټکی په ټکی ترجمه ده، چي په پښتو ژبه او ادب کي هيڅ ځای نه لري؛ مثلاً په پارسي کي وايي : � درين بخش پيش رفت قابل توجه صورت ګرفته است . � يا � در زندګی ما تغيير بزرګ صورت ګرفته است . � که څوک په پښتو کي ووايي : � زموږ په ژوند کي ستر بدلون صورت نيولئ دئ . � په حقيقت کي يې ډېره ناوړه، بې خونده او بې مانا جومله ويلې ده. پښتانه دا جومله داسي وايي : � زموږ په ژوند کي ستر بدلون راغلئ دئ . � يا � زموږ په ژوند کي لوی بدلون پېښ سوی دئ . � صورت او د هغه نيول په پښتو محاورو کي ډېر پردی او نابابه ترکيب دئ . که څوک د سوچه پښتو د بابولو په هيله په خپلو خبرو او ليکنو کي د � صورت نيو لئ دئ � په شان ترکيبونه کاروي، په واقعيت کي يې پښتو د سوچه کولو پر ځای په پارسي ژبه او ګرامر پوري تړلې ده.

-جوړوي، تشکيل ميدهد

د � جوړوي � ټکی هم د پارسي ژبي د � تشکيل ميدهد � هو به هو ترجمه ده؛ مثلاً په پارسي کي وايي : � اين مبلغ بيست فيصد (يا درصد) مجموع کمک هارا تشکيل ميدهد . � يا � افزايش اخير در قيمت های اجناس، چهل فيصد معاشات کارمندان دولت را تشکيل ميدهد . � او داسي نور.

زموږ ځيني ژورنالستان او ليکوال دغه راز جوملې په دې ډول ترجمه کوي : � دغه پيسې د مرستو په سلو کي شل جوړوي . � يا � د شيانو په بيو کي وروستی زياتوالی، د د ولت د کارکوونکو د تنخاوو په سلو کي څلويښت جوړوي . � او داسي نور .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د � تشکیل میدهد � تر کیب له پارسي ژبي او گرامر سره بې خونده نه ښکاري؛ خو د � جوړوي � په بڼه د هغه ترجمه، په پښتوکي هیڅ مانا او ښکلا نه لري . پښتانه په خپلو ورځنیو محاورو کي د داسي مفهومونو د بیانولو له پاره وايي : � دغه راشه، د مځکي د ټولو پیداوارو په سلو کي شلمه برخه ده . � یا � زموږ د بودجې په سلو کي اتیا بهرنۍ مرستي دي . � د � جوړوي � ترکیب په دغه راز جوملو کي هیڅ ځای او هیڅ مانا نه لري.

-دلته کي، هلته کي، په کوم کي چي ، څوک چي او داسي نور

د� دلته کي � � هلته کي � � په کوم کي چي � او داسي نورو په څېر ترکیبونه له هندي او اُردو ژبو څخه پښتو ته راغلي دي . په هندي او اردو کي وايي : یهـاں پر) یهاپر(، وهاں پر (وهاپر)، � جهاں پر �، � جِس میں �، � جو � او داسي نور؛ خو پښتانه اصلاً په خپلو خبرو او مکالمو کي داسي ناوړه ترکیبونه نه لري . پښتانه د داسي اشاري ضمیرونو له پاره دلته، هلته، دوري، هوري، په هغه کي، په هغه کښي او داسي نور وايي . که څوک ووايي : � دلته کي جشن دئ . � په دې جومله کي له ورایه د بلي ژبي ناوړه او بې خونده اغېزه ښکاري . د دې جوملې سم، اسانه او لنډ ډول دا دئ، چي وویل سي : � دلته جشن دئ . � د � کي � ټکی له هندي او اردو ژبو څخه د ځینو پښتنو په لهجه ګډ سوی دئ؛ او په داسي جوملو کي یې ویلو او لیکلو ته هیڅ اړتیا نسته . لوستونکي ګوري، چي د پښتو ډېر ساده او واضح عبارت څنګه د بلي ژبي د ناوړه اغېزي له امله ستونزمنه او کړکېچنه بڼه اخیستې ده . د دې پر ځای، چي ووایو : � دلته کي ډېر پښتانه اوسیږي . �، � هلته کي ډېر دوکانونه دي . � � اردو ژبه ډېر لوی شاعران لري، په کوم کي چي علامه اقبال لاهوري هم شامل دئ . � یا � دا خواړه د هغو خلګو دي، کوم چي په بهر کي ناست دي . � ولي په خپله سوچه، ساده او خوږه پښتو دا جوملې داسي و نه وایو : � دلته ډېر پښتانه اوسیږي . �، � هلته ډېر دوکانونه دي . �، � اردو ژبه ډېر شاعران لري، چي په هغو کي یو علامه اقبال لاهوری دئ . � او � دا خواړه د بهر ناستو خلګو دي . � یا � دا خواړه د هغو خلګو دي، چي بهر ناست دي . � د � کوم � او � کي � ټکي په دغو جوملو کي زاید او بې خونده دي.

-پخلی کړی دئ

د ژبي ځیني اصطلاحات او محاورې په یوه کوچنۍ سیمه او لږو خلګو پوري اړه لري . د خپلي سیمي اصلي اوسېدونکي د دغه راز ترکیبونو په کارولو کي هیڅ ستونزه نه لري؛ خوکله چي د ژبي ټولو ویوونکو ته وړاندي سي، هر څوک یې په مانا نه پوهیږي؛نو ځکه یې کله کله په تېر وتني سره له نورو مفاهیمو سره ګډوي . د پخلي ټکی په دغه ترکیب کي همداسي بڼه لري، چي په ډېري اسانۍ د پخولو یا پخلي له کلیمو سره التباس پیدا کوي؛ د مثال په توګه ویل کیږي : � د دولت ویاند د دې خبري پخلئ کړی دئ . � ډېر کسان، له هغو څخه د پښتو د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوېدېزي (لوېديځي) لهجې ويوونکي په دې خبره نه پوهيږي، چې د دولت وياند څنګه دخبرو پخلی کړی دئ . که د دې ترکيب پر ځای و ويل سي : � د دولت وياند دا خبري منلي دي . � له يوې خوا هر څوک په اسانی سره د جوملې په مانا او مقصد پوهيږي؛ او له بلې خوا د مانا له پلوه له نورو ټکو سره د ګډېدو او التباس ستونزه هم نه پېښوي . که څوک د افغانستان په ختيز (ختيځ)؛ په تېره بيا لغمان کي و وايي : � حيوانان مي کورته را وستل . � د ا جومله د دوی په منځ کي چندان ستونزه نه پېښوي؛ خو که دا جومله له غور څخه تر غزني، له تخار څخه تر کراچي پوري د پښتو د لوېديزي لهجې هر ويوونکي ته و ويل سي، نو هغوی هرو مرو دا فکر کوي، چي سړي به څاروي يا بوده ګان کور ته راوستي وي؛ ځکه د پښتو د لوېديزي لهجې ويوونکي د � حيوان � ټکی د څاروي په مانا استعمالوي . په دې لهجه کي هيڅکله کوچني يا واړه ته � حيوان � نه ويل کيږي. . .

په دې ډول ګورو، چي د � حيوان � دکليمې مفهوم د سيمي په بدلېدو سره، مځکه او اسمان توپير مومي . داسي کليمې، ترکيبونه او اصطلاحات هم خورا ډېر دي، چي د پښتو د لوېديزي لهجې ټول ويوونکي په خورا اسانۍ په پوهيږي؛ خو د نورو لهجو ويوونکي يې په مانا ښه نه پوهيږي . د همدې استدلال پر بنسټ بايد د پښتو ژبې د ټولو لهجو لغوي او ادبي پانګې په بېلابېلو قاموسونو او کتابونو کي د لوستونکو استفادې ته وړاندي سي . په دې کار سره له يوې خوا د پښتو ژبې او فرهنګ ډېري ارزښتناکي پانګې خوندي کيږي؛ او له بلې خوا د پښتو د ټولو لهجو ويوونکي د خپلې پراخې او شتمنې ژبې له راز راز لغوي، ادبي او علمي زېرمو سره بشپړه اشنايي مومي . د دغه راز فرهنګونو او کتابونو تر خپرېدو او تعميم مخکي بايد د چاپ او خپرواې په ټولو وسيلو کي د داسي ټکو او ترکيبونو له کارونې ډډه وسي، چي د بېلابېلو لهجو ويوونکو ته د مانا د پوهېدو په برخه کي ستونزي او سرخوږی پيدا کوي . د ژبپوه، اديب، شاعر، ژورناليست، ليکوال او نورو پوهو خلګو خو دا مسلکي وجيبه او رسالت دئ، چي په خبرو او ليکنو کي د فصاحت او بلاغت اړخونو ته په ژوره توګه پام واړوي.

-ترينګلي حالات

په دې ورځو کي له راديو، تلويزيون او نورو ډله ييزو وسيلو څخه دا خبره خورا ډېره اورېدله کيږي، چي وايي : � په پلانۍ سيمه کي حالات ترينګلي دي . � مالوميږي، چي زموږ ځيني ښاغلي ژورنالستان او ليکوال د � ترينګلي � پښتو لغت د خړپړ، خراب، ناارامه ، کړکېچن، ګډوډ او داسي نورو په مفهوم کاروي . اوس نو راسئ وګورو، چي ريشتيا هم د پښتو ژبې لغتو پوهانو هم دا کليمه د خړپړ، خراب، ناارامه ، کړکېچن، ګډوډ او داسي نورو په مانا راوړې ده که يا ؟ د � ترينګلي � ټکی د ښاغلي لعل محمد کاکړ او لوی استاد- علامه عبدالحی حبيبي(۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳٦۳ ش/ ۱۹۸۴م) په � سپېڅلي پښتو� (۷۸) کي د تريو تندي، تريو مخي په مانا وو راغلئ دئ . په پښتو - پښتو تشريحي قاموس (۱: ٦۷٦) کي، د � سپېڅلي پښتو � پر يادو سوو ماناوو سربېره د بدمزاجه،

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدخویه، مرچکي، خوشکتي، بخیل، خروس، سخت، چړوس ماناوي هم ور زیاتي سوي دي . داسي بربښي، چي په پښتو - پښتو تشریحي قاموس کي د پښتو له لرغونو اثارو څخه رانیولې بیا تر بېلابېلو لهجو او محاورو پوري، د � ترینګلي � ګرده ماناوي را ټولي سوي دي؛ خو په دې لغوي او مجازي ماناوو کي د خرابۍ، ویجاړتیا، ګډوډۍ، بې ثباتۍ، بد امنۍ، ناارامۍ، اړودوړ، اله ګولې او داسي نورو هیڅ نښه نښانه نه تر سترګو کېږي .

تر کومه ځایه، چي زه پوهېږم د � ترینګلي � ټکی د پښتو ژبي د لوېدیزي لهجې په محاورو کي له ډېرو زمانو څخه جال دئ؛ او خلګ یې له ټولو ماناوو سره پوره اشنا دي؛ مګر د دې لهجې په محاورو کي هم دا کلیمه د تریوتندي (عبوس)، بړوس (د خوشاله او خنده رویه ضد)، بخیل، سخت، اسي، شوم، وړې، بخیل، خسیس، چړوس، بې مروته او داسي نورو په مانا کارېږي.

سړی نه پوهیږي، چي د خرپړ، خراب، ناارامه ، کړکېچن، ګډوډ او داسي نورو په مفهوم د � ترینګلي � دا نوې مانا له کومه را پیداسوه ؟ ! مالومیږي، چي د � تر ینګلي � له پاره دا نوی مفهوم بې څېړني او پلټني، له ځانه وضعه سوی دئ . کلاتیان، کندهاریان، روزګانیان، هلمندیان، فراهیان، هراتي او غوري پښتنانه، د افغانستان په شمالي سیمو کي ځیني مېشت پښتانه، د جنوبي پښتونخوا ټول پښتانه اوسېدونکي په خپلو محاورو کي وایي : � پلانی ډېر ترینګلی سړی دئ . � یا د چا په اړه وایي : � دا تر ینګلی مخ دې (دي یې) پرته سي . � که تر دې هم په ځرګندو او روښانو ټکو کي ووایو : د � ترینګلي � صفت یوازي د انسانانو له پاره کارېږي ، نه د پېښو، حالاتو او شیانو له پاره .

په پښتوکي د اوضاع د خرابۍ مفهوم، په خورا ډېرو ډولونو افاده کېدای سي . پر داسي ژورنالیستانو او لیکوالو چا اینښي دي، چي یا د عامو او مروَجو، ټکوړ ځای بې خونده نوي ترکیبونه جوړ کړي؛ یا د همدې � ترینګلي � په څېر د پښتو ځیني لرغوني کلیمې، عبارتونه او اصطلاحات په ناسمو ځایونو کي استعمال کړي . شک نسته، چي بېلابېلي کلیمې د وخت په تېرېدو سره نوي ماناوي مومي؛ خو دا نوي ماناوي او مفهومونه هیڅکله په ناڅاپي او تصادفي توګه نه وي پیدا سوي . لکه څنګه چي هیڅوک په تلتلک کي د غازي او شهید مقام ته نه سي رسېدای . د کلیمو او اصطلاحاتو د هري نوي مانا او مفهوم تر شا هم لویې کیسې پرتې وي . بې هیڅ پېښې او دلایلو له ځانه لغتونو ته نوي ماناوي او مفهومونه تراشل هیڅ جواز نه لري . تاسي وګورئ د پارسي ژبي نامتو ژبپوه او څېړونکي، ډاکټر محمد معین، په خپل پارسي فرهنګ (فرهنګ فارسی معین)کي د� پیشنهاده � او � پیشنهاد � د کلیمو د بېلابېلو ماناوو له پاره د دې ژبي دغه ټول معتبر او مشهور اثار د سند په توګه وړاندي کړي دي:

دیوان خاقانی سجستانی، کلیات سعدی، فارسنامۀ ابن البلخی، تحفة العراقین، معارف، طرب المجالس، مجموعۀ اشعۀ اللمعات ، فیـــــه مافیــه او داسي نور (معین ۱: ۹۳۵- ۹۳٦).

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

-تر رياست لاندي، تر مشرى لاندي

په انگرېزي ژبه کي داسي ترکيبونه خورا ډېر دي، چي د لانـدي (under) له ټـــــکي سره پـــــه گــــډه کــــاريږي؛ لـــــکه� under his leadership � : ، � under current rules and regulations �، � under Immigration Act 1906و� داسي نور . په پارسي کي يې دا جوملې داسي ترجمه کړي دي : � تحت رهبری او �، طبق قواعدو مقررات کنونی �، � تحت قانون ۱۹۰٦ مهاجرت � . دلته زموږ د پارسي ژباړي له ښه والي او بدوالي سره هيڅ اړه او مانده نسته . غواړو په پښتو کي، د دغو ترکيبونو د سمي او معقولي بڼي په باره کي څو لنډي خبري وکوو .

ټول پښتانه ژبپوهان او څېړونکي ښه پوهېږي، چي پښتانه هيڅکله په خپلو خبرو کي د اسي نه وايي : � د پلاني تر رياست يا مشرى لاندي غونډه وسوه �؛ بلکي وايي، چي د پلاني په مشرى غونډه وسوه . په دغه راز جوملو کي، د � لاندي � ټکی په هيڅ ډول د پښتو ژبي او ادب له روحيې سره سمون نه لري . په پارسي کي وايي : � من تحت رياست فلانی کار می کنم . � په پښتو کي هيڅکله داسي نه وايي، چي � زه د پلاني تر رياست يا مشرى لاندي کار کوم . � په پښتو کي دا خبره په دې ډول وايي : � پلانی زما مشر دئ . � يا � زه د پلانی په مشرى کار کوم . � په پښتو کي د داسي مقصدونو له پاره د � لاندي � او � باندي � ټکي نه ويل کيږي . که څوک د پارسي په شان همدا خبري ټکي په ټکي پښتو ته واړوي، نو يې په حقيقت کي پښتو ژبه د انگرېزي او پارسي ژبو پر گرامر او ژبنيو جوړښتونو برابره کړې ده؛ په داسي حال کي، چي موږ په خپله سپېڅلې او پراخه ژبه کي تر دې اسانه، ساده او په زړه پوري ترکيبونه لرو . زموږ خبري او ليکني بايد د پښتو د اصلي ويوونکي تومنه او جوهر ولري . په بله وينا، زموږ د وينگ او کښنگ ژبه بايد د هغه پردو وگړو غوندي نه وي، چي پښتو يې په نيمگړي ډول زده کړې وي؛ د جوملې سر يې د پښتو گرامر له اصولو سره سم؛ خو پای يې د بلي ژبي پر قواعدو ولاړ وي . د هري ژبي د اصلي ويوونکي په خبرو او محاورو کي بايد د هغې ژبي سپېڅلتيا، خوند او خوږوالی له ورايه څرگند وي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

-پلانی شی موجود دئ یا پلانی ځیز شتون لري

دا دوه ترکیبونه هم د پردو ترکیبونو د ډکي په ډکي ژباړي يو بله ناوړه بولګه ده؛ د مثال په توګه په پارسي کي وايي : � این مشکل از ګذشته ها موجود است . � پښتانه په خپلو اصیلو او سپېڅلو خبرو اترو کي د دې مفهوم د بیان له پاره وايي : � دا ستونزه یا ربړه له ډېره وخته سته . � ، � دا مشکل پخوا هم ؤ � یا � دا ستونزه وړاندي هم وه � او داسي نور . زموږ ځیني ژورنالیستان او لیکوال، په ناپوهۍ سره، زموږ اسانه او خوږه پښتو د پارسي ژبي پرګرامري قواعدو برابروي؛ او وايي : � دا ستونزه له پخوا څخه شتون لري . � یا � دا ستونزه له پخوا څخه موجوده وه . � په دغو ناسمو جوملو کي د � شتون � او � موجودیت � ډکو ته هیڅ اړتیا نسته؛ ځکه هم جومله اوږدوي؛ او هم یې د اصیلي پښتو له نرخه د باندي باسي.

-د دې مسألې پر سر یا د دې پر سر

په دې وروستیيو کلونو کي بیا هم د پارسي ژبي د ځینو ترکیبونو؛ لکه � بحث بر سر اینست � یا � مسأله بر سر اینست � او داسي نورو په پیروي، په پښتوکي هم ځیني ناوړه او بد ذوقه ترکیبونه جوړ سوي دي، چي د پښتنو په ورځنیيو محاورو کي هیڅکله نه ویل کیږي . زه نه پوهیږم، چي د کومي سیمي پښتانه وايي : � بحث یا خبري د دې پر سر دي . � یا � مسأله د دې پر سر ده . � پښتانه خو په لنډه، ساده او اسانه بڼه وايي : � خبره دا ده . . . � ، � مسأله دا ده . . . � یا پوښتنه دا ده . . . � د � دې پر سر � ترکیب، چي د پارسي ژبي د � بر سر � هو به هو ترجمه ده، په پښتو کي بېخي بې خونده، بې مانا او پوچ ښکاري . زموږ خورا ډېر ژورنالیستان او لیکوال د داسي ترکیبونو په کارولو سره په پټو سترګو، د پښتو شمزۍ ماتوي . داسي ترکیبونه زموږ ژبه ډېره ورانوي . بې شکه په خبرو یا لیکنو کي له اړتیا سره سم د یونیم پارسي، عربي، هندي یا اروپایي ډکو کارول هیڅ عیب او بدي نه لري؛ خو که د نورو ژبو ناوړه ترکیبونه او اصطلاحات په ناوړه بڼه زموږ ژبي او ادب ته لاره و مومي؛ او بیا د هري راډیو، تلویزیون، ورځپاڼو او نورو ډله ییزو اطلاعاتي وسیلو له لاري د خلګو په غوږونو کي په زرونو واره پو سي، په پای کي زموږ د سپېڅلو ډکو، ولسي ترکیبونو او منلو محاورو ژوند له سختو خنډونو او کړواوونو سره مخامخ کوي.

-پر لاره اچولئ یا پر لاره اچولي دي

په انګرېزي کي د نوي کار، نوي پروژې یا نوي مأموریت د پیل کولو پر مهال، زیاتره د � launch � ډکی کاروي . د پارسي ژبي ژباړونکو هغه د � راه انداختن � په ډکو سره ترجمه کړی دئ؛ مثلاً وايي : � نیروهایی امریکایی حملات تازه براه انداخته اند . � پښتو ژباړونکي هغه داسي ترجمه کړ : � امریکایي پوځیانو نوي بریدونه په لاره

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اچولي دي . � د داسي ترکيبونو په اروېدو سره د سرېي پښتورګي له خندا چوي . سرېی اريانيږي، چي � پر لاره اچول � ياني څه؟ ايا حملې يا بريدونه هم د قلم او کاغذ يا کوم بل شي په څېر پر لاره اچول کېدای سي ؟ د داسي جوملې په اروېدو سره دا پوښتنه را پيدا کيږي، چي که يرغلونه او بريدونه پر لاره نه وای اچول سوي، نو به چيري اچـــــــول کېـــده ؟ په اسمان کي ؟ په درياب کي ؟ په کندو او ډبونو کي ؟ يا نورو ځايونو کي ؟ دد غو پوښتنو جواب بيا هم دا دئ، چي موږ د پردو ژبو داسي ناوړه ترکيبونه او تعبيرونه په پټو سترګو خپلي ژبي ته ننباسو، چي په پښتو کي هيڅ مانا او مفهوم نه لري . پښتانه دا جومله، چي په تکليف او تصنع سره اوړده سوې ده، په داسي اسانه، لنډه او ساده ډول وايي : � امريکايي پوځيانو نوي بريدونه پيل کړي دي . � يا تر دې هم اسانه او لنډه : � امريکايي عسکرو نوي بريدونه کړي دي . � دا جومله بې له � پيل � څخه هم ښېخي روښانه او واضح ده؛ ځکه هر څه هغه مهال عملي بڼه مومي، چي په يوه زماني پړاو کي پيل سي . � بريدونه کړي دي � په خپله د پيل مفهوم ادا کوي . د همدې دلايلو له مخي بايد له هيڅ کار سره د � په لاره اچول � ترکيب ونه تړل سي . مظاهرې پر لاره اچول، اعتصابونه او مارشونه پر لاره اچول او داسي نور ټکي په ټکي ترجمه سوي ترکيبونه، په پښتو کي هيڅ مانا نه لري.

-ژوند له لاسه ورکول

نن سبا د ځينو ژورناليستانو او ليکوالو په خبرو او رپوټونو کي، دا ترکيب خورا ډېر اروو، چي وايي : � پلاني خپل ژوند له لاسه ورکړ . � يا � په پلانی پېښه کي څو کسانو خپل ژوند له لاسه ورکړ . � دا ناوړه او بد خونده ترکيب هم د پارسي ژبي له لاري پښتو ته لاره موندلې ده . حقيقت دا دئ، چي له خپلي ژبي او ادبه بې خبره خبريالانو او ليکوالو په لوی لاس دا خبره دونه اوږده کړې ده . زموږ خلګ په خپلو سپېڅلو او خوږو بيانونو کي هيڅکله نه وايي، چي پلاني ژوند له لاسه ورکړ؛ بلکي په لنډو ټکو کي وايي : � پلانی مړ سو . � يا � پلانی و مړ . � زه نه پوهېږم، چي ځيني کسان ولي يو اسانه او روښانه خبره، بې هيڅ دليله په دې ډول پېچلې او کړکېچنه بڼه وايي . زموږ د خلګو په ورځنيو خبرو او محاورو کي د تکلف او تصنع داسي بې ځايه استعارې ځای نه لري.

-پلانی پرکرښه دئ يا پلانی مضمون پر ليکه سو

په دې ورستيو کلونو کي، دوه نور داسي ترکيبونه په پښتو کي باب سوي دي، چي په هيڅ ګونه د دې ژبي له دود او دستور سره سمون نه لري . دا دوه ترکيبونه دواړه له انګرېزي ژبي څخه پارسي او پښتو ته راغلي دي . په انګرېزي کي د هغه چا له پاره، چي د تليفون په مرسته يا د تليفون له لاري خبري کوي د � on line � ترکيب استعمالوي؛ مثلاً وايي � He/ She is on line. � : که چيري ځيني مواد، په انترنيټي ويبپاڼه (ويبسايټ) کي د لوستلو له پاره کښېښنول سي (upload) ، نو په انګرېزي کي وايي، چي � so and so is on line. � پارسي ژباړونکو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

همداسي انګرېزي جوملې د خپلې ژبې او ګرامري اصولو پر خلاف داسي ترجمه کړي دي : � فلانی روی خط است . � د پښتو ځينو پيښه ګرو ژباړونکو هم د پارسي ترجمانانو په څېر د کمپيوټر د نرۍ دا انګرېزي ترکيب داسي ژباړلئ دئ : � پلانی پر کرښه دئ . � يا پلانی پر ليکه دئ . � کله کله چا ته وايي : � ستاسي کرښه سمه نه ده . � او کله کله ليکي : � پلانی کتاب يا مجله پر ليکه سوه� .

لکه څنګه چي پوهېږو هره ژبه ځانته جلا صرفي او نحوي قواعد، بېلابېل اصطلاحات او محاورې لري . يو مفهوم په يوه ژبه کي په يوه بڼه او په بله ژبه کي په بل ډول بيانيږي . له همدې امله که انګرېزيان په داسي حالاتو کي د آن لاين (on line) عبارت کاروي، هيڅ ستونزه نسته؛ ځکه دا خبره په دې ژبه کي په دغه راز ويله کيږي؛ مګر په پښتو کي د دې ترکيب ټکي په ټکي ترجمه، پښتو لوستونکو او اورېدونکو ته موضوع سمه نه روښانه کوي . په پښتو کي بايد له چا سره د ټليفوني خبرو پر مهال � د ټليفون پر کرښه ياست . � يا � د ټليفون پر ليکه ياست . � جوملو پر ځای داسي و ويل سي : � رغ يا اواز مو اروېدل کيږي . � ، � رغ دي راځي . �، � اواز مو راځي � او داسي نور . په پښتو کي حتا دا خبره هم سمه نه برېښي، چي وويل سي : � تاسي زموږ سره وصل ياست يا زموږ سره تړلي ياست . � ځکه که د ټليفون له لاري خبري کوونکی کس ښځه وي، نو د داسي جوملو ويل خو د افغاني دود او دستور له مخي ډېره ناوړه مانا لري . دا خبره هم نه منطقي ده او نه هم په زړه پوري، چي څوک و وايي : � د ټيلفون کرښه مو سمه يا روښانه نه ده . � د دې جوملې پر ځای اسانه او کره جومله بايد داسي وي : � اواز مو سم نه اروېدل کيږي . � يا � رغ مو سم نه را ځي . � او داسي نور.

دغه رنګه پر ويبپاڼو د بېلابېلو موضوع ګانو د خپرولو له پاره دا جومله سمه نه برېښي، چي وايي : � پلانی کتاب پر ليکه سو . � د � پر ليکه سو � عبارت په هيڅ وجه پښتني روح او خته نه لري . عام پښتانه نه پوهيږي، چي � ليکه � څه ده ؟ هغوی خو ليکه يا کرښه د يوه سيده يا مستقيم خط په مانا پېژني . د دې پر ځای دا بڼه غوره ده، چي و وايو : � پلانی اثر د انټرنيټ له لاري خپور سو . �، � پلانی اثر پر ويبپاڼه خپور سو . � يا � پلانی کتاب د انټرنيټ له لاري لوستلو ته چمتو سو . � که د� آن لاين � مفهوم په پښتو کي هم د انګرېزي ژبي د دود او بايدې له مخي وواېو، بيا نو په پښتو کي څه نه پاتيږي، نوم يې بايد ډېر ژر له پښتو څخه په کوم بل نوم واوړل سي . په هر پښتو ترکيب او هره پښتو جومله کي بايد د فصاحت او بلاغت اصول په پام کي ونيول سي . هر پردی ترکيب يا اصطلاح بايد په داسي بڼه وراندي سي، چي زموږ خلګو ته اسانه، روان او خوږ و برېښي

-جګپوړي يا لوړ پوړي چارواکي

د انګرېزي ژبي په ورځنيو خبرونو کي د � high - ranking � عبارت خورا په پېخر کارېږي . په پارسي کي يې هغه په � بلند پايه يا بلند رتبه � ژباړلئ دئ . د پښتو پيښه ګرو ژباړونکو هم دا انګرېزي ترکيب په همدې بڼ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خونده او ناوړه بڼه ترجمه کړی دئ؛ د مثال په توګه ویل کیږي : � د پلانی هیواد جګپوړو چارواکـــو . . . � یــــــــا � د پلاني وزارت لوړ پوړو چارواکو � . . .

د � پوړ � کلیمه په پښتو- پښتو تشریحي قاموس کي، چي د پښتو ژبي تر ټولو عصري، علمي او بشپړ فرهنګ دئ د طبقې، مرتبې، منزل، صف او قطار په ماناوو راغلې ده (امرخېل، او نور . پښتو- پښتو تشریحي قاموس ۱: ۵۳۳).

زموږ خلګ هم په خپلو محاورو کي پوړ د منزل، چت، طبقې، پوښښ) په انګرېزي کي row, layer storey, floor, , tier, levelاو داسي نورو (په مانا استعمالوي . په انګرېزي کي د � high - ranking authority � ترکیب د هغه/ هغو چارواکي/ چارواکو مانا ورکوي، چي لوی او پراخ واک ولري . زموږ ځینو ژورنالیستانو او لیکوالو دا عبارت هو به هو ژباړلئ دئ ؛ خو اصلي مانا یې پر خپل ځای پر ایښې ده . د جګپوړي یا لوړ پوړي په اروېدو سره د چا په ذهن کي د ودانۍ د پوښښونو یا طبقو مفـــــــــــــهوم پیـــــدا کیږي . د � پوړ � ټکی د انسان د جسمي یا فکري لوړوالي په مانا سم نه دئ . ښه به دا وي، چي د جګپوړو یا لوړ پوړو چارواکو پر ځای د لویو چارواکو، غټو چارواکو، سترو مامورینو، لویو کارکوونکو، لویو کاردارو او داسي نورو په شان ترکیبونه کار کړو، چي زموږ د ژبي له ځانګړتیاوو او دودونو سره پوره برابري لري . د لوی منصبدار، لوی مامور، غټ کاردار او داسي نورو په څېر ترکیبونه زموږ په خلګو کي د � جګپوړو یا لوړ پوړو چارواکو � تر جعل سوي او بې مانا عبارت، ډېر مأنوس او اشنا دي . د ژبپوه، لیکوال او ژورنالیست علمي او مسلکي رسالت هم دغه دئ، چي خلګو ته ګران او پېچلي ټکي اسانه کړي؛نه داچي په لوی لاس ستونزي او پېچومي را پورته کړي.

-دننه دننه یا دننه

زموږ د کښته پښتنو په لهجو کي له ډېرو وختو راهیسي؛ خو زموږ برو پښتنو په ځینو لهجو کي، پاکستان ته د اوږده اوترخه مهاجرت له کلونو څخه د � دننه دننه � په نامه یوه ناوړه او بې خونده ترکیب باب سوی دئ، چي اصلاً په هندي او اُردو ژبو کي استعمالیږي . دا ترکیب په هندي او اردو کي د � اندر اندر � په بڼه ویل کیږي، چي د زماني ظرفیت له اداتو څخه ګڼل کیږي؛ مثلاً په اردو کي وایي : � فلان کام دس دن کے اندر اندر ختم هوجائیگا . � یاني پلانۍ کار په لسو ورځو کي بشپړیږي . د ډیورنډ ترکرغېړني کرښي ها خوا زیاتره پښتانه او ځیني دا خوا پښتانه دا پردی ترکیب ټکی په ټکی ترجمه کوي؛ او داسي وایي : � پلانی کار په لسو ورځو کي دننه دننه بشپړیږي . � حال داچي د � اندر اندر � یا � دننه دننه � عبارت ته په اُردو او په پښتو کي هیڅ اړتیا نسته . اردو او پښتو جوملې دواړي، بې دې اضافي ټکو هم په بشپړ ډول مانا افاده کوي؛ د مثال په توګه که وویل سي : � فلان کام دس دن میں ختم هوجائیگا . � یا په پښتو کي : � پلانی کار به په لسو ورځو کي بشپړ سي . � له هره

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړخه سمي او مکملي جوملې دي؛ ځکه � دس دن میں � یا � په لسو ورځو کي � عبارتونو، د کار زماني حدود په سم او دقيق ډول روښانه کړي دي . په داسي جوملو کي د � دننه دننه � پر ځای د � دننه � ټکی هم اضافي او بې مانا دئ؛ د مثال په توګه په پښتو کي دا خبره سمه نه ده، چي ووايو : � پلانی کار په لسو ورځو کي دننه بشپړيږي . � اوس نو که د هندي او اُردو ژبو اصلي ويوونکي په دغه راز جوملو کي دا زايد ترکيب کاروي، خپله خوښه يې . ښايي هيڅوک يې بدی او بې خوندی ته پام هم و نه کړي؛ ځکه هره ژبه ځيني داسي ترکيبونه او عبارتونه لري، چي استعمال يې په هماغه ژبه کي بد نه ښکاري؛ خو په پښتو خبرو او محارو کي دا شان اضافي او بد ذوقه ترکيبونه هيڅ ښايست نه لري.

-پلانی . . . پاته سوی دئ

بل ناوړه ترکيب، چي له هندي او اُردو ژبو څخه پښتو ته لاره پيدا کړې ده، د � پاته سوی دئ � عبارت دئ، چي د هندي ژبي د � رهنا � له مصدر څخه اخيستل سوی دئ؛ مثلاً په اردو کي وايي : � فلان آدمی چهہ سال پارليمينټ / اسمبلے کا مِمبر رهچکاهے . � د کوزي پښتونخوا وګړي همدا جومله داسي پښتو کوي : � پلانی شپږ کاله د پارليمينټ / اسيمبلې مِمبر پاته شوی دئ . � د دې خوا ځيني پښتانه هم په ناپوهی سره دا جومله داسي وايي : � پلانی شپږ کاله د پارلمان غړی پاته سوی دئ . � د � پاته سوي � ترکيب په پښتو کي سم او خونده ور نه بريښي . هغه پښتانه، چي ژبه يې د پردو له ناوړي اغېزي په امان وي، دا جومله داسي وايي : � پلانی شپږ کاله د پارلمان يا شورا غړی ؤ . �، � پلانی لس کاله په پوهنتون کي استاد ؤ . � يا � پلانی څو کاله د کابينې وزير ؤ . � د پښتو خوند، اساني او هونر په دې کي دئ، چي ډېري لويي پرېړي په يوه ټکي کي بيانوي . دلته هم ګورو، چي په مخکنيو درو پښتو جوملو کي د � ؤ � ټکی په يوازي سر د هندي او اردو ژبو د درو ټکو (پاته سوی دئ)جواب وايي .

که څوک په ژبه کي، د يوه معقول او منطقي دليل له مخي يو نيم پردي ټکي کاروي، دا څه لوی عيب او نه بخښوونکې ګونا نه ده؛ مثلاً که د کوزي خوا پښتانه د � ولسي جرګې � پر ځای د � قومي اسمبلې �، د � مشرانو جرګې � پر ځای د� سينيټ �، د � غړي � پر ځاي د � مِمبر � ټکي استعمالوي، دا ډېره د انديښني وړ خبره نه ده (که څه هم بايد تر وسه وسه کوښښ وسي، چي تر اشد ضرورت ها خواپه پښتو کي د پردو ټکو جدي مخه ونيوله سي)؛ ځکه ټولي ژبي د ټولنيز ژوند د اړتياوو له امله، په يوه ډول د ډولونو د نورو ژبو کليمې، ترکيبونه او اصطلاحات اخلي . ځيني ټکي او ترکيبونه د يوه هيواد دملي ټرمينالوژي يوه برخه وي، چي د هغه هيواد په جغرافيايي حدودو کي يې د هري ژبي ويوونکي بايد په خوښی سره ومني . تر دې استثنأ چي تېر سو که يو پردی ترکيب، په خپله اصلي يا ژباړل سوې بڼه، زموږ په ژبه کي د سليم ذوق، اسانی او سادګی د اصولو پر خلاف وي، نو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هلته باید د داسي ناوړه ترکیبونو جدي مخه ونیوله سي، چي پر پردي توب سربېره زموږ د ژبي اصــــــــيل جوړښت ورانوي.

-تر سره سوی دئ

دا ناوړه ترکیب هم د � صورت نیولئ دئ � په شان، له پارسي څخه پښتو ته لاره موندلې ده . په پارسي کي وایي : � فلان امر توسط فلان شخص انجام یافــته است . � ځینو پښتو ژباړونکو دا جومله داسي ژباړلې ده : � پلانی کار د پلاني کس له خوا تر سره سوی دئ . � یا � پلانی کار پلاني ترسره کړی دئ . � په دي دوو جوملو کي د � تر سره � ترکیب له پښتو ژبي او پښتني دود سره هیڅ سمون نه لري . زموږ خلګ وایي : � پلاني، هغه کار کړی دئ . � ، � هغه کار پلاني کړی دئ . �،� دا د پلاني کار دئ . � یا � دا د پلاني له لاسه دئ . � که څوک په دغه راز جوملو کي، د پارسي پر پله ګام ږدي او هرومرو په جومله کي د � تر سره � ترکیب ګډوي، نو ښایي دا پوښتنه ځني وسي چي ولي د � تر سره � پر ځای � تر پایه � نه وایي ؟ ځکه په پارسي کي هم د � انجام � یا � پایان � ټکی کار سوی دئ . په داسي حال کي، چي � سر � د پیل یا آغاز په مفهوم دئ.

حقیقت دادئ، چي دلته � تر سره � یا � تر پایه � دواړه پښتو ته د ناوړه ترجمې رنګ ورکوي؛ او له هر ډول پښتني جوهره یې بې برخي کوي . پښتو د زیاتره پردو ټکو او ترکیبونو پر ځای خپل سوچه، خواږه او اسانه ترکیبونه لري . د خپلو ساده، اسانه او په زړه پورو عبارتونو پر ځای د نورو ژبو د ناوړه ترکیبونو کاروَنه داسي مانا لري، لکه څوک چي له ورېښمین ټوکر سره د بورۍ یا کرباس ټوټه پیوندکړي؛ یا بالعکس د بورۍ یا کرباس له ټوټې سره د ورېښمین ټوکر یوه ټوټه وګندي . دا دواړي ټوټې د ځرنګوالي له اړخه ډېر توپیر لري؛ نو ځکه ښنګ پر ښه نه ایسي .

-سرته رسولئ یا پای ته رسولئ دئ

د ناوړو ترکیبونو په لړ کي، نن سبا دوه نور داسي عبارتونه هم خورا ډېر کاریږي، چي د پښتو ژبي او ادب له سپېڅلي طبیعت سره سمون نه لري . دا دوه ترکیبونه هم له پارسي څخه پښتو ته راغلي دي؛ مثلاً په پارسي کي وایي : � فلانی تحصیلاتش را در رشتهٔ تاریخ انجام داده است . � یا � فلانی تحصیلاتش را در رشتهٔ تاریخ بسر رسانیده است . � ځینو پښتو ژورنالیستانو او لیکوالو د � انجام داده است � یا � بسر رسانیده است � پارسي ترکیبونه په پښتوکي د � پای ته رسولي دي � یا � سرته رسولي دي � په بنو ژباړلي دي . ځیني ژورنالیستان او لیکوال د� سرته رسول � او ځیني نور د � پای ته رسول � عبارت غوره ګڼي . حقیقت دا دئ، چي سر او پای د یوه جسم دوې مخالفي یا متضادي برخي دي . د یوه مقصد له پاره د دوو متضادو ټکو (سر او پای) کارول نه منطقاً سم بریښي؛ او نه هم په پښتو کي ژوري ریښي . ښه خودا ده، چــي و وایو : � پلاني په تاریخ کي زده

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي، بشپړي کړي دي . � يا په لنډ ډول : � پلاني په تاريخ کي زده کړي، کړي دي . � په لومړۍ جومله کي د � بشپړ � ټکی له يوې خوا د سر او پای دواړو ماناوي افاده کوي؛ او له بلي خوا د پښتو ژبي له دود او دستور سره پوره برابري لري . د دغو دلايلو پر بنسټ، دا جوملې غوره او آن سمي نه دي، چي و وايو : � پلاني خپلي زده کړي تر سره کړي دي . � يا � پلاني خپلي زده کړي پای ته رسولي دي . � او داسي نور.

-پلانی جنايتکار ده، پلانی قاتل ده

له ځينو ژورناليستانو او ليکوالو څخه هم اروېدل کيږي، چي د نارينه (مذکر) فاعل له پاره د ښځينه فاعل صيغه کاروي، د مثال په ډول که وايو، چي احمد ښوونکی ده . په حقيقت کي مو احمد (نارينه) په ښځه واړوه . بايد وويل سي : � احمد ښوونکی دئ . � د پښتو گرامر له مخي، که د جوملې فاعل نارينه (مذکر) وي، بايد فعل هم نارينه بڼه ولري . ددي پر خلاف که د جوملې فاعل ښځينه (مؤنث) وي، نو د جوملې فعل هم بايد له فاعل سره سم ښځينه صيغه ولري . په دې ډول بايد تل ووايو : � پلانی جنايکار دئ . � يا � پلانی قاتل دئ . � څکه د جوملې فاعل (د جنايت يا قتل کوونکی) نارينه دئ . بالعکس د � ده � فعل بايد له تل ښځينه (مؤنث) فاعل سره استعمال سي؛ لکه : � هوسۍ ښايسته ده . �، � غوا لنگه ده . � او داسي نور .

-دوه ورځي، دوه مياشتي، دوه ښځي، دوه رمې، دوه ورځپاڼي. . .

د پښتو په ځينو لهجو کي، له ښځينه نومونو سره د نارينه نومونو د جمعي صيغې کاروي، چي سم کار نه دئ؛ د مثال په توگه د � نجلۍ �، � کښتۍ �، � خونه � او داسي نورو ټکي ښځينه نومونه دي، چي د جمعي په حالت کي يې بايد هرومرو د ښځينه جمعي صيغه کار سي؛ لکه : دوې نجوني، دوې کښتۍ، درې خوني، دوې رمې او داسي نور . د � دوه � عدد بايد له نارينه نوم سره استعمال سي؛ لکه دوه سړي، دوه ښوونکي، دوه ډاکټران، دوه کورونه او داسي نور . د همدې قاعدې پر بنسټ، ، دوه ورځپاڼي، دوه جوملې، دوه ښځي، دوه مياشتي، دوه ورځي، دوه دقيقې، دوه ثانيې سم نه دي . سمه بڼه يې داسي ده : دوې ورځپاڼي،، دوې جوملې، دوې ښځي، دوې مياشتي، دوې ورځي، دوې دقيقې، دوې ثانيې او داسي نور.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

-احمد زموږ خپلوان دئ، موږ غريبانان يو، ډېر خلق راغلئ دئ، په دې کتابتون کې ډېر ښکلي کتابونه شته دئ

د پښتو په ځينو لهجو کې، کله کله له يکړ (مفرد) نوم سره د جمعي صيغه راوړي، چې سم نه دئ؛ د مثال په ډول ويل کيږي : � احمد زموږ خپلوان دئ . � لکه څنگه چې گورو د جوملې فاعل (احمد) يکړ يا مفرد دئ؛ خو د هغه له پاره د جمعي صيغه (خپلوان) کار سوې ده . د دې جوملې سمه بڼه داسي ده : � احمد زموږ خپل دئ . � کله کله د دې دود پر خلاف، په جوملې کې د جمعي له پاره د يکړ فاعل د فعل صيغه کاروي؛ لکه : � ډېر خلق راغلئ دئ . � لکه څنگه چې پوهېږو خلق يا خلگ/ خلک، جرگه، پوځ، لښکر، رمه، کميسيون، هيئت، بورډ او داسي نور هغه ډله ييز يا کولکتيفي نومونه دي، چې له خپل يوازيتوب سره سره، پر ډېرو کسانو دلالت کوي . د دغه راز نومونو له پاره بايد خامخا فعل د جمعي بڼه ولري؛ لکه : غونډې ته ډېر خلق (خلگ/ خلک) راغلي وه . � په دې ډول دا جوملې، چې وايي : � په دې دوکان کې ډېر څيزونه شته دئ . �، � په دې کتابتون کې ډېر ښکلي کتابونه شته دئ . � او داسي نور سمي نه دي . بايد په لنډه او اسانه بڼه وويل سي : � په دې دوکان کې ډېر څيزونه يا شيان سته . �، � په دې کتابتون کې ډېر ښکلي کتابونه سته . � ځيني وختونه د � جمع الجمع � صيغې هم په پښتو محارو او ليکنو کې تر سترگو کيږي؛ مثلاً وايي : � موږ غريبانان يو . � دلته د � غريبانان � ټکی دجمع الجمعي (هغه حالت، چې يو نوم دوه پلا جمع سوی وي) بڼه لري . د جوملې سمه بڼه بايد داسي وي : � موږ غريبان يو . � ځکه غريبان د غريب د جمعي حالت دئ؛ او دوهم ځل جمع کولو ته يې هيڅ اړتيا نسته.

-تر غور لاندې نيول، تر بحث لاندې نيول، تر محاکمې لاندې نيول، تر ازمايښت يا ازموينې لاندې نيول

دا او د دوی په شان نور ترکيبونه هم د پارسي متنونو د ترجمې په لړ کې، پښتو محاورو او ليکنو ته ننوتي دي . په پارسي کې وايي : � فلان مسأله را مورد غور و بررسی قرار می دهيم . � يا � فلان پيشنهاد را مورد بحث و مذاقه قرار می دهيم . � دا چې دا پارسي جوملې څونه د پارسي ژبې له ورځنيو محاورو او مکالمو سره ورته والی لری، زموږ د دې ليکنې موضوع نه ده؛ خو � تر غور لاندې نيول �، � تر بحث لاندې نيول � او داسي نور په هيڅ وجه پښتو روح نه لري . پښتانه په خپلو کلو او پټو کې دا جوملې داسي وايي : � پر پلانۍ خبره به غور وکوو/ وکړو . �، � پلانۍ خبره وڅېړو . � يا � په دې اړه به خبري وکوو/ وکړو . � او داسي نور . � تر محاکمې لاندې نيول �، � تر ازمايښت يا ازموينې لاندې نيول � او داسي نور ناوړه ترکيبونه هم د پښتو په اصيلو محاورو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي جال نه دي . دا پردي او بدذوقه ترکیبونه هم د بې خبره کسانو له خوا د پردو عبارتونو د ټکي په ټکي ترجمې له لارې پښتو ته راغلي دي . ځيني خو لا د � محاکمې � او � محکمې � تر منځ هم هيڅ توپير نه کوي . په داسي حال کي، چي دا دوه بېل حقوقي اصطلاحات دي؛ او کاملاً جلا ماناوي لري . محاکمه / am a k āḥ u m ′/ (د ميم په پېښ او د کاف په زْوَر) هغه عربي ټکی دئ، چي په محکمه کي يو پر بل باندي د دعوې کولو په مانا دئ، چي په انګرېزي کي يې � trial, hearing �اوپه ايراني پارسي کي يې � دادرسی � بولي (عميد ۳ : ۲۱۸۸)؛ خو محکمه / am a k ḥ a m ′/ (د ميم په زْوَر) هغه حقوقي مؤسسه يا اداره ده، چي د خلګو د بېلابېلو دعوو يا شخړو په اړه پرېکړي کوي . په انګرېزي کي يې� court � ، په ايراني پارسي کي يې � دادګاه � او په ځينو هندي الاصله ژبو کي يې � عدالت � بولي . په دې ډول دا خبره سمه نه ده، چي وايي : � پلانی محکمه کيږي . � د دې جوملې سمه او دقيقه بڼه داسي ده : � پلانی محاکمه کيږي . � ياني د پلاني د تور په اړه حکم کيږي.

-تر پوښښ لاندي راغلئ دئ

ايرانيان او د هغو په پيروی زموږ پارسي ژبي ژورناليستان او ليکوال ، اوس د تلويزيوني او راديويي خپرونو په اړه، يو نوی ترکيب کاروي، چي د پښتو ژبي او ادب په سپېڅلي جوړښت کي هيڅ ځای نه لري . دا نوی ترکيب د� تحت پوشش قرار داده است � په ډول کاريږي؛ د مثال په توګه وايي : � تلويزيون آريانا، سه ولايت ديگر را تحت پوشش خود قرار داده است . � په پښتو کي زموږ پېښه ګر ژورناليستان، ژباړونکي او ليکوال دا جومله ټکی په ټکی ژباړي؛ او داسي وايي : � آريانا تلويزيون، نور درې ولايتونه تر خپل پوښښ لاندي راوستي دي � .

په پښتو کي د � پوښښ � ټکی د چت، طبقې، منزل، پوړ او داسي نورو په مانا دئ؛ مثلاً پښتانه وايي : � د هغه ودانۍ پوښښ کمزوری دئ . � يا � دا ودانۍ لس پوښښه لري . �، چي په لومړۍ جومله کي د چت او په دوهمه جومله کي د پوړ، منزل يا طبقې) په انګرېزي کيrow, layer storey, stage, floor, tier, level , او داسي نورو (په مانا کار سوی دئ . د پښتو په دغه راز جوملوکي د � پوښښ � د ټکي کاروَنه، په ړندو سترګو د پارسي ژبي د سمو او ناسمو ترکيبونه پېښې دي . که مخکنۍ پارسي جومله په اسانه او روانه پښتو واړوو، داسي بڼه يې غوره ګڼله کيږي : � آريانا تلويزيون په نورو درو ولايتونو کي خپروني پيل کړي دي . � يا � د آريانا تلويزيون خپروني، اوس په نورو درو ولايتونو کي ليدلي کيږي . � ځکه دغه راز جوملې به هم د ويلو او مانا له اړخه اسانه وي؛ او هم به په هغو کي د بلي ژبي بې خونده او ناوړه اغېزه نه وي نغښتې.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

-له پلاني ښخه ملاتړ کوو ، له پلاني ښخه ننګه کوو یا له پلاني سره ملاتړ/ دفاع کوو

دا ځو بې خونده ترکیبونه هم له پارسي ښخه په پښتو ګډ سوي دي . په پارسي کې وايي : � از فلان شخص حمايت مى کنيم . � يا از فلان کار دفاع مى کنيم . � په دې ډول په پښتو کې : � له پلاني ښخه ملاتړ/ ننګه کوو . � يا � د پلاني کار دفاع کوو . � د پارسي ترکیبونو هو به هو ترجمه ده . ښه به داوي، چې وواېو : � د پلاني ملاتړ کوو. �، � د پلاني ننګه کوو . �، � د پلاني تر شا ولاړ يوو . �، د پلاني پر خوا يوو . �، د پلاني په پره کې يوو . �، � د پلاني دفاع کوو . � او داسې نور . د � ښخه � او � سره � ټکي له ملاتړ سره کاملاً اضافي دي؛ او دغو جوملو ته کوړتې پردی رنګ ورکوي . د � ښخه � ټکی په ځينو نورو جوملو کې هم بې ځايه او اضافي بڼه لري؛ لکه : � له کابل ښخه تر کندهار پوري �، � له سهار ښخه تر ماښام پوري � که دا جوملې په دې ډول وليکو : � د کابله / له کابله تر کندهاره � ، يا � د سهاره/ له سهاره تر ماښامه � نه د جوملې په مانا کې بدلون راځي؛ او نه هم بې ځايه اوږديږي . په حقيقت کې لويه جوملة په داسې کوچنۍ جوملة اوښتې ده، چې هم ساده ده، هم اسانه.

-له علاج ښخه/ ځنى عاجز دئ، له توان ښخه/ ځنى وتلئ دئ

د مخکني ناوړه ترکيب په څېر، د ځينو ليکوالو او ژورناليستانو په ليکلې پښتو کې، کله کله داسې جوملې تر سترګو کيږي، چې د ټکي په ټکي ترجمې رنګ او جوله له ورايه پکښې ښرګنده وي؛ مثلاً ويل کيږي : � ډاکټر يې له علاج ښخه عاجز دئ .�، � پلانى کار يې له توان ښخه وتلئ دئ . � يا � پلانى له کور ښخه وتلئ دئ . � او داسې نور . د پښتو په ختيزه لهجه کې، زياتره د � ښخه � پر ځاى د � ځنې � ټکي کاروي؛ او نوره ټوله جوملة په هماغه بڼه وايي . په داسې جوملو کې د � ښخه � ترکيب د پارسي ژبې د � از � هو به هو ژباړه ده، چې له پښتو ژبې او پښتني جوهر سره هيڅ برابري نه لري؛ ځکه په پارسي کې وايي : � داکتر از علاجش عاجز است . �، � فلان کار از توانش بيرون است . � يا � فلانى از خانه برامده است � .

په پښتو کې د داسې جوملو له پاره د � ښخه � يا � ځنې � ټکو ته هيڅ اړتيا نسته؛ د مثال په توګه که و ويل سي : � ډاکټر يې له علاجه عاجز دئ .� � طبيب يې علاج نه سي کولاى . �، � د پلاني کار توان يا وس نه لري . �، � پلانى د کوره / له کور ه وتلئ دئ . � يا � پلانى په کور کې نسته . � او داسې نور ګرده داسې جوملې دي، چې د پښتو اصلي ويوونکي يې په خپلو خبرو او مکالمو کې وايي؛ او د بلې ژبې له هر ډول ناوړه اغيزې ښخه ژغورلي دي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

-تر معالجې یا درملنې لاندې دئ

د مشهورو تېروتنو په لړ کې یو هم دا ترکیب دئ، چې له پارسي څخه پښتو راغلئ دئ . په پارسي کې لیکل کیږي : � فلانی تحت معالجه قرار دارد . � یا � فلانی تحت تداوی قرار دارد . � د دې جوملو پښتو بڼه کټ مټ د پارسي ترجمه ده . سړی نه پوهیږي، چې ولې باید ناروغ هرومرو تر معالجې یا درملنې لاندې وي؟ که څوک ووایي : � پلانی پر معالجه یا درملنه پروت دئ . � نو په جومله کې څه بې خوندي او ګډوډي راځي؟ لکه څنګه چې دا جومله د خلګو په محاورو کې جال نه ده، تر معالجې یا درملنې لاندې خبره هم له منطق سره څنګ نه لګوي . زموږ عام خلګ خو په پښتو کې، د داسې مفهومونو د بیان له پاره په روښانه او څرګندو ټکو وایي : � پلانی علاج کوي . � یـــــــا � پلانی دار درمل کوي . �، � پلانی دارو درمل خوري . � او داسې نور . د همدې دلایلو په رڼا کې، ټول هغه ترکیبونه په هیڅ ډول پښتني تومنه نه لري، چې د نورو ژبو په پیروي د لاندې او باندې په شان ټکي له ځانه سره زیاتوي؛ مثلاً : تر مطالعې لاندې، تر څېړنې لاندې، تر ارزونې لاندې، تر کتنې لاندې او داسې نور .

-نوموړی

ځینې لیکوال او ژورنالیستان د عربي ژبې د � مزبور �، � مذکور �، � متذکره �، او د پارسي ژبې د � یاده شده �، � نامبرده � او داسې نورو په څېر کلیمې په پښتو کې په � نوموړي � ترجمه کوي؛ مثلاً که څوک په پارسي کې ووایي : � شخص مزبور به جرمش اعتراف نمود . � نو په پښتو کې یې زموږ ځینې ژباړونکي داسې ترجمـــــــــه کـــــــــوي : � نوموړي پر خپل جرم اعتراف وکړ . � یا � نوموړي خپل جرم ومانه � .

د پښتو په لرغونو ادبیاتو کې، د � نوموړي � ټکی د نامتو، مشهور، نامدار، نومیالي، نومَوَر، نامي، یا هغه چا په مانا کارسوی دئ، چې په نېکو او ښو کارونو کې یې نوم وړی وي . د پښتو د عرفاني شاعری ځلانده ستوري - علي محمد مخلص (تر ۱۰٦۹ ق پوري په باوري توګه ژوندی) په یوه بیت کې، د الله سبحانه و تعالی بې مثله ذات ته داسې خطاب کوي :

دا کتاب تا تمام کړی ته دانا، ګویا، نوموړی

زه مظهر د ستا د عِلم ته صاحب د عِلم و رأی یې! (د علي محمد مخلص د دیوان خطي نسخه)

په دې ډول د � نوموړي � ټکی د یاد سوي کس په مانا سم نه دئ . د � نوموړي � ناسمه مانا په حقیقت کې د � مزبور �، � مذکور �، � متذکره �، � یاده شده �، � نامبرده � او داسې نورو ژباړل سوی مفهوم دئ، چې په پښتو ژبه او ادب کې ځای نه لري . هیڅ پښتون په خپلو ولسي خبرو او محاورو کې نه وایي : � نوموړي پر خپل جرم اعتراف وکړ . � بلکې پښتانه د غایب مفرد شخص له پاره د هغه (که نارینه وي) یا

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغې (كه ښځينه وي) ضميرونه كاروي . ياني (يعني) وايي : � هغه يا هغې خپل جرم و مانه . � كه غايب كسان د جمعي په حالت كې وي، د هغو له پاره په دې ډول د جمعي اشاري ضمير كاروي : � هغوى خپل جرم ومانه . � په دې ډول گورو، چې په داسي جوملو كې د � هغه � يا � هغې � په استعمال سره د نوموړي (نوم + وړي)له اصلي او منلي مفهوم (نامتو، مشهور، نامدار،نامي ، نوميالي، نومَوَر) سره د هرډول مانوي (معنوي) التباس مخه نيوله كيږي.

-خاورو ته سپارل، بخاک سپردن

په پښتو كې د مړي د � خاورو ته سپارلو � اصطلاح هم له پارسي څخه راغلې ده. په پارسي كې عام خلگ اصلاً د دې مقصد له پاره زياتره د � دفن � عربي ټكى كاروي . كه څوک سره له هغه هم، په پارسي كې د عربي � دفن � پر ځاى د� بخاک سپردن � ټكي وايي، له دې خبري سره هيڅ مخالفت نسته؛ خو زموږ د كلو او بانډو پښتانه هيڅكله � خاورو ته سپارل � نه وايي . زموږ خلگ په لنډ او اسانه ډول وايي : � پلانى مو ښخ كـئ /كړ . � د ښخولو ټكى تر خاورو سپارولو ډېر اسانه، ساده او منطقي دئ؛ ځكه هر مړى په حقيقت كې تر خاورو لاندي كيږي . د خاورو سپارولو مفهوم څرگند او روښانه نه دئ . � خاورو ته سپارل � يو مجازي مفهوم دئ . كېداى سي مړى يا بل شى پر مځكه يا خاورو پروت وي؛ خو ښخ سوى نه وي . داسي خاورو ته سپارل هيڅكله د ښخولو په مانا نه دئ . د ښخولو په سپېڅلې او سوچه پښتو ټكي كې هيڅ بدي نسته . بايد پردى جعل سوى ټكى د ښخولو پر ځاى و نه دروو.

-ټاكل او غوره كول

ځيني ژورنالستان او ليكوال، د ژبي د � سوچه كولو � په هيله هڅه كوي، چې د دوى په گومان د هري پردۍ كليمې په وړاندي خپله موزونه يا ناموزونه پښتو كليمه دود كړي . په دې كار كې كله كله د دوو نسبتاً بېلو مفهومونو له پاره هم يو ټكى كاروي؛ او په دې ډول د خپلي ژبي لمن تنگوي . له دغه ډول ټكو څخه يو هم د عربي ژبـــــي د � انتصـــــاب � او � انتخاب � لغتونه دي . لكه څنگه چې پوهېږو � انتخاب � د چاڼ كولو، غوره كولو يا په سياسي او حقوقي مفهوم د خلگو له منځه د يوه كار له پاره د چا د ټاكلو په مـــانـــــا دئ (عميد ۱: ۲۸۰) . په انگرېزي كې د� انتخاب � له پاره د Choose � او � Elect ټكي كاريږي .

د � انتصاب � عربي ټكى د دربدو، كاركولو، گومارلو، مقرر كولو يا منصوبولو په مفهوم دئ (عميد ۱: ۲۸۱) چې په انگرېزي كې هغه ته د � Appointment � ټكى كاروي . د دې د دوو ټكو په حقوقي مفهوم كې ډېر توپير سته . موږ نسو كولاى د پارلمان وكيل او يوه غير انتخابي كس دواړو ته د � ټاكلو � ټكى استعمال كړو؛ ځكه د پارلمان وكيل اصولاً د خلگو له خوا غوره كيږي؛ او نور غېرانتخابي كاركوونكي لكه وزير، معين، رييس، مدير او نور د حكومت له خوا ټاكل كيږي . د دولتي او خصوصي كاركوونكو يا بل هر چاپه � ټاكنه � يا � ټاكلو � كي د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

انتخاب یا غوره کولو حقوقي مانا نه ده نغښتې، په بله ژبه د � ټاکلو � ټکی اصلاً دا خبره نسي بیانولای، چي د پام وړ کس د خلګو په رایه تر مقامه رسېدلئ دئ که د چارواکو په خوښه ؟ بالعکس د انتخاب او انصاب عربي ټکي له وړایه ښیي، چي ټاکل سوي کسان د خلګو له خوا غوره سوي دي که د چارواکو له خوا. په دې ډول که د دواړو له پاره د � ټاکلو � کلیمه کار کړو، په حقیقت کي مو د انتخاب (د خلګو له خوا په رایو غوره کول) او انتصاب (بې رایې اخیستني تعیین کول یا مقررکول) تر منځ هیڅ توپیر ونه کړ . حال دا چي، د دې دوو ټکو تر منځ په مانا کي لوی فرق سته . په دې ډول � د ټاکنو قانون �، � پلانی پر پلاني مقام وټاکل سو � او داسي نورې جوملې د لوستونکي او اورېدونکي په ذهن کي التباس او ګډوډي پیدا کوي . په دې کي هیڅ بدې نسته، چي موږ هم د انتخاباتو دخیله؛ خو ډېره پخوانۍ، مروجه او عامه کلیمه په خپله ژبه او ادبیاتو کي خوندي کړو . همدا اوس په عربي، پارسي، اردو او ځینو نورو ژبو کي د انتخاب او انتخاباتو ټکي په پراخه توګه کارېږي . موږ هم اړتیا نه لرو، چي په خلګو کي دا زړې او اشنا کلیمې د پردیتوب په ګونا و باسو؛ او پر ځای یې ستونزمن پښتو ټکي وړاندي کوو . د دې استدلال پر بنسټ دا عامه، اسانه او په زړه پوري ده، چي د ټاکنو د قانون پر ځای د � انتخاباتو قانون � او د ټاکنیزو مبارزو پر ځای انتخاباتي مبارزې/ منډې تړړې و وایو . د منتخب شخص له پاره � غوره سوی استازی � � انتخاب سوی استازی � یا په لنډ ډول � استازی � او د حکومتي واکمنانو له خوا ګومارل سوي کس/ کسانو ته د � ټاکل سوي/ ټاکل سوو � یا � ګومارل سوي/ ګومارل سوو � ترکیبونه استعمال کړو . دا ځکه چي انتخاب او انتصاب دوه بېل لغوي او حقوقي مفهومونه دي او باید سره ګډ نه سي.

-خلګ یې له ځانه سره وړي دي

ځیني ژورنالستان او لیکوال، په خپلو خبرو او لیکنو کي د � وړی � او � بېولئ � تر منځ توپیر نه کوي . څه موده مخکي مي د یوې مشهوري رادیو له پښتو خپروني څخه واورېدل، چي یوه خبریال یې په خپل رپوټ کي و ویل : � طالبانو درې کسان له ځانه سره وړي دي � .

د ځینو ژوندیو موجوداتو په تېره بیا انسانانو له پاره د � وړل � مصدر کارول، سم نه دئ . باید د � وړل � پر ځای د � بېول � له مصدر څخه کار واخیستل سي؛ او دا جومله په دې ډول و ویل سي : � طالبانو درې کسان بېولي دي . � د � وړل � مصدر د بې روحه شیزونو له پاره کارېږي؛ لکه : � احمد کتابونه وړي دي . �

په پارسي کي زیاتره دځینو نومونو د بیان او روښانولو له پاره یو بل ټکی هم بدرګه کوي؛ لکه � یک میل تفنګ �، � یک عراده موتر �، � یـــک رأس ګوسفنـــــد �، � یک حلقه چاه � ، � یک باب مکتب �، � یک پایه ماشین � او په لسګونو نور، چي د � میل �، � عراده �، � رأس � ، � حلقه �، � باب � ا و

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

� پايه � ټکي ټول زايد او اضافي دي . که وويل سي : � يک تفنگ �، � يک موټر �، � يک گوسفند �، � يک چاه �، � يک کتاب �، � يک ماشين � ، � يک مکتب � او داسي نور مفهوم په بشپړه توگـــه روښانه دئ . دا چي په پارسي کي ژورناليستان او ليکوال څه وايي او څه ليکي، دلته زموږ د څېړني موضوع نه ده . هغه څه چي په پښتو کي بايد په ټينگه پام پر وسي، د پښتو ټکو، ترکيبونو او اصطلاح گانو پښتني خته او جوهر دئ . په دې مانا چي زموږ کلام بايد کاملاً پښتني روح او پښتني تومنه ولري . خپلي جوملي بايد په داسي ډول وړاندي کړو، چي زموږ عام خلگ يې په خپلو ورځنيو مکالمو او محاورو کي وايي . دا غوره گڼل کيږي، چي په پښتو کي تل په ساده او لنډ ډول و وايو : � يو توپک يا يو ټوپک �، � يو موټر �، � يو پسه �، � يو څا �، � يو کتاب �، � يو ماشين �، � يو کور �، � يو ښوونځی � او داسي نور . هغه څوک چي په پټو سترگو د پارسي پر پله پل ږدي؛ او وايي : � شل کړی ماينونه ونيول سوه �، � پلاني يوه پايه سټلايټ فون اخيستی دئ � يا � د کورنييو چارو وزارت څو عرادو موټرونو ته اړتيا لري � په حقيقت کي د پښتو د ملا تير ماتوي .

د افغاني فرهنگ د معاصر پېر تر ټولو مخکښ او وتلی استاد - علامه عبدالحي حبيبي، له خپلو څرگندونو او تبصرو سره، په پښتو کي د ناوړو عبارتونو له ډلي څخه ځيني په دې ډول ياد کړي دي:

نقش پر غاړه لري . دا څنگه پښتو ده ؟

رول لوبوي : يعني څه؟ د ا د کوم ځای پښتو ده ؟

لوی استاد، علامه حبيبي، په پښتو ټکو کي د بې خونده او ناوړه ترکيبونو په ډله کي، د � نقش � د کليمي په اړه داسي کاږي : � دا کلمه هم د ايران له مطبوعاتو څخه راغله، او اوس په دواړو ژبو [دری او پښتو] کي بې تحقيقه داخله سوه . � نقش بازی کرد � په � نقش ولوباوه � ترجمه سو يا مهم نقش لري، چي د � نقش مهم دارد � ترجمه ده . نقش، چي عربي کلمه ده، دغه معاني نه لري، او ناحقه په پښتو را گډه سوه . په پښتو کي بايد و ويل سي : � لويه برخه پکي لري . � يا � لوی لاس پکي لري . � � در آن قضيه نقش مهمی بازی کرد � دا خو د اصلي ژبي تعبير هم نه دئ، مگر په پښتو کي دغه مطلب بل راز اداکيږي : � هغه شخړه يې وشلوله . �، � پر هغي شخړي يې ډېره اغېزه وکړه . � (حبيبي، پښتو نثر ته کره کتني ۲۳).

لکه څنگه چي د پښتو بابا - علامه حبيبي يادونه وکړه . ځيني د � نقش � عربي ټکی په پښتو کي د رول (role) په کليمه ترجمه کوي، چي هغه په خپله هم انگريزي لغت دئ . البته نه داسي انگريزي ټکی، چي زموږ خلگ له پېړييو ورسره اشنا وي؛ لکه ريوټ) د ريوټ کليمه د انگريزي ژبي د ريورټ � report � له لغت څخه اخيستل سوې ده؛ او زموږ خلگ يې په دې هيواد کي د لويو تاريخي پېښو پر بنسټ ، په بشپړه توگه پېژني (او داسي نوري

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کليمې . زموږ ځوان ژورناليستان او ليکوال په پټو سترګو ليکي : � پلانی، په پلاني کار کی لوی رول لوبوي . � يا � پلانی په پلاني کار کي ستر رول لري . � زه نه پوهيږم، چي موږ ولي بايد د خپلو اسانو او خوږو پښتو ټکو پر ځای، بې هر ډول لغوي يا تاريخي دلايلو، انګريزي ټکـــــــي استعمال کړو . � پلانی په پلاني کار کي لويه برخه لري . �، � پلانی په پلاني کار کي ستره ونډه لري . � يا � پلانی په پلاني کار کی لوی لاس لري . � ګرده زموږ د خلــــکو هغه خوږې، ساده او رواني جوملې دي، چي په ويلو او ليکلو کي يې هيڅ ربړ او سختي نسته.

رياست يې پر غاړه ۇ . څنګه ؟

-ت

ماس ونيسو. يعني څه ؟ او که يې طرف ښځه وي نو. . .

يو لړ خبري، يو لړ معلومات، يو لړ مکتوبونه، يو لړ هر څه

.دې ته په پښتو کي ضرورت نسته . يو څو خبري، يو څه معلومات، يو څه مکتوبونه کافي دي . دا د يک سلسله ناوړه ترجمه ده، او د پښتو د ګلونو په لړ کي يو اغزی.

د ورځي له پلوه، د شپې له پلوه

.دا هم د ترجمې ناوړه اثر دئ .(از طرف صبح يا از طرف شب) .

لوی استاد، علامه حبيبي، کاږي چي په پښتو کي د � ورځي �، � شپې � ټکی کافي دي . � له پلوه � نه غواړي . د ورځي باران وسو او د شپې کور ته ځم . � له پلوه � زايد او ناوړه دئ.

تر څو چي؟

په اکثرو ځايو کي � تر څو � ته ضرورت نسته . پخپله چي يې مقصد افاده کوي (حبيبي، پښتو نثر ته کره کتني ۲۳ � ۲۴).

له امله او لامل ؟

د برهان المحققين او ارشد المؤرخين ،لوی استاد علامه حبيبي ، په نظر � امله � اصلاً مجرده نامستعمله کليمه ده . که مستعمله هم وي، نو د � عمله � د ټکي مغفنه بڼه ده . لوی استاد باور لري، چي دا کليمه بايد هر ځای و نه نښلوله سي . اوس يې دوني تعميم کړی دئ، چي نه ښايي . دا اوس لکه د يوناني طبيبانو بدرقه داسي ګرزېدلې ده، په هره دوا يې ګډوي (حبيبي، پښتو نثر ته کره کتني ۲۴).

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره له دې چې د � له کبله � ترکیب د پښتو د منځنۍ دورې په ځینو اثارو کې خال خال تر سترګو کېږي؛ خو زموږ د کلو او بانډو سپېڅلي پښتانه اصلاً په خپلو ورځنیو محاورو کې د � له امله � او � له کبله � ترکیبونه نه کاروي . د ژبې د بدلون او اوښتون په بېلابېلو پړاوونو کې داسې ډېر پېښیږي، چې ځیني ټکي، ترکیبونه او اصطلاح ګاني د باد او باران په شان ژبې ته را ننوزي؛ او د موسم تر اوښتو وروسته بیرته پر خپله لاره ولاړ سي . د ځینو هیڅ نښه نښانه پاته نسي؛ او ځینې د خپلو بچو او لمسو له لارې په یوه بله بڼه او جوله ژوندته دوام ورکوي . دا بدلونونه په حقیقت کې د کلیماتو د مړیني او ژوند نه درېدونکی بهیر دئ، چې هر څوک یې باید د زړه په غوښت و مني .

د همدې استدلال پر بنسټ، زموږ د خلګو په ولسي ادب کې د دغو مفاهیـــمو له پاره وایي : � د پلاني کار عِلت څه ؤ ؟ � ځیني وایي : � د هغه کار سوَب (سبب) څه ؤ؟ ، � پلانی کار ولي وسو؟ �، �پلانی کار ولي پېښ سو ؟ �، � هغه کار پر څه پېښ سو؟ �، � د هغه کار وجه څه وه؟ � یا � په دې خاطر چې ژمی را نیژدې کیږي، نو ځکه مې تاوده کالي را برسېره کړي دي . � او داسې نور . زموږ ځیني ځان غوښتونکي ژورنالیستان او لیکوال په زور او جبر سره کوښښ کوي، چې دا ډول ترکیبونه پر خلګو وتپي . دا چې اوس له ډېرو وختونو په مطبوعاتو کې باب سوي دي پرېږدئ، چې د خلګو د سلیم ذوق ازموینه په بري سره تېره کړي؛ خو تر دې ازموینت مخکې باید د لوی استاد، علامه حبیبي، له ژوندي مثال سره سم، د یوناني طبیبانو د متحدالمال دارو په څېر په هره نسخه ګډ نه سي . په هر ځای کې بې موجبه ونه ویل سي ؛ لکه څنګه چې وایي : � پلانی مامور د پلاني کار د کتني له امله ځي . � یا � که پر اسمان یو لړ اوریځي پیدا سي، نو به له دې امله باران واوري � .

د لوی استاد په عقیده، په دغو دواړو جوملوکي د � له امله � ترکیب سم نه دئ . د دې جوملو سمه بڼه دا ده، چې وویله سي : � پلاني مامور د پلاني کار د کتني له پاره ځي . � ، � سبا به پر اسمان یو څه اوریځي را وخېژي، نو به باران و اوري . � (حبیبي، پښتو نثر ته کره کتني ۲۴) . دلته د سلیم ذوق څښتن په اسانۍ سره قضاوت کولای سي، چې د لوی استاد بیان کټ مټ زموږ د سپېڅلو او بې الایشه خلګو په څېر ساده، روښانه او بې وله دئ . خبره یې په داسې ډول ادا کړې ده، چې عام خلګ یې په خپلو محاورو کې کاروي؛ او بې تکلیفه هر څوک په پوهېږي.

فاضل استاد - ګل پاچا الفت (۱۲۸۷- ۱۳۵٦ ش) ، په خپله � لغوي څېړنه � کې لیکي : � کبل، لامل دواړه لفظونه په علت او سبب ترجمه شویدي، مګر په محاوره او خبرو اترو کښې هیڅکله داسې نه ویل کیږي، چه د دې کار کبل څه شی دی یا څه لامل لري . ځکه چه د علت او سبب معنی پکښې نشته . د دې دواړو لغتونو صحیح استعمال په دې ډول دئ : ته د څه لامله دا کار کوې ؟ زه له دې کبله تاته څه نه وایم، چه خپه به شې! � (الفت ٦٦ � ٦٧).

دا ؤ د پښتو د وو وتلو او منلو استادانو، علامه حبیبي او استاد ګل پاچا الفت، د نظریو په رڼا کې د � له امله �، � لامل � او � کبل � لغوي څېړنه؛ خو په عمل کې ګورو، چې د دې لویو استادانو نظریو ته په نه پاملرني

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره د � له امله � او� له کبله � پر افراطي کاروني سربېره، د � لامل � ټکی هم په هره ليکنه او وينا کي ځو ځو ځلي تر سترګو کيږي . ښايي د ژبي د � سوچه کولو � پلويان يې په دې انګېرنه هر ځای د عامل، علت، سبب، وجهي، بابت او نورو پر ځای استعمالوي ،. چي ګواکي � لامل � پښتو ټکی دئ؛ او په دې ناسم ګومان پښتو د پردو ژبو له ناوړه اغېزې ښخه ژغوري.

-پاملرنه

د لوی استاد له باور سره سم، دا نوې جوړه سوې کليمه هم خورا ډېره او بې ځايه کارېږي . په راديو، تلويزيون او نورو خپرونو کي اروو، چي وايي : پامـــلرنه وکړئ ! پاملرنه مو راګرزوو . دا دواړه عبارتونه د پارسي د � توجه کنيد � يا � توجهٔ تان را جلب مي کنيم � ترجمه ده . مګر داسي پاملرنه په پښتو ويوونکو خلګو کي نسته . دوی وايي : پام کوه، پام ورته کوه، پام پسي کوه، پام پر کوه (حبيبي، پښتو نثر ته کره کتني ۲۴) .

که پاملرنه د فعل په توګه کار سي، د جوملې په ګرامري جوړښت کي ستونزه نه پيدا کيږي؛ لکه : � ستاسي ناروغۍ ته په پاملرني سره مي، پر تاسي ږغ و نه کړ . دلته د � پاملرني � کليمه د پام کولو په مانا ده؛ خو که دا ټکی د نوم په ځېر استعمال سي، مانا يې له ګرامري اړخه مشکل پېښوي؛ مثلاً که و ويل سي : � پاملرنه واړوئ ! �، � پاملرنه را وګرزوئ ! �، � پاملرنه وکړئ ! � او داسي نور � سمه مانا نه لري؛ ځکه په پاملرنه (پام لرل) کي په خپله د پام کولو فعل شامل دئ . که بل فعل ور سره يو ځای سي، نو د دوو فعلونو يو ځای والی د جوملې جوړښت بې خونده کوي . په داسي حالاتو کي بايد هرومرو و ويل سي : � پام واړوئ ! �، � پام وکړئ ! � او داسي نور.

-دپاره/ لپاره

دا ټکی هم د ځينو ژورناليستانو او ليکوالو په ليکنو او ويناوو کي ډېر بې ځايه استعماليږي؛ د مثال په توګه ويل کيږي : � د ځلرم ځلي د پاره/ لپاره � چـــي کټ مټ د � برای نوبت چهارم � ترجمه ده . دلته په پښتو کي � د پاره � زايد دئ؛ لکه پلار زوی ته ځلرم ځلي وويل . دلته داسي نه وايو، چي د ځلرم ځل لپاره يې ورته و ويل (حبيبي، پښتو نثر ته کره کتني ۲۴).

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

-منل

د � منل � مصدر په پښتو کې خورا ډېر اشتقاقونه لري، چې په هغو کې � منه �، � منبت �، � منلئ �، � منوونکی � او داسې نور په پښتو کې ډېر لیدل کیږي . له څه مودې راهیسې دا ټکی د پارسي ژبې د � بارياب � يا � پذيرفت � د نيمګړې او ناوړه ترجمې په بڼه کاريږي؛ لکه څنګه چې وايي : � پلاني پهلوانان و منل . � لوی استاد، علامه حبيبي، د � منل � د کليمې دا مانا نوې او نامأنوسه ګڼي . د ده په نظر دا جومله په دې ډولونو ډېره اسانه او روښانه بريښي : � پلاني له پهلوانانو سره وکتل/ وليدل . �، � پلاني له پهلوانانو سره خبري وکړې� .

-په ملې يا نړيواله کچه/ ګچه

په دې وروستيو کلونوکې د � کچه/ ګچه � پښتو لغت، په خپرونو او خبري وسيلو کې بېخي ډېر ايسته او دوري کيږي . دا ټکی د پښتو په ختيزه لهجه کې د � کچه � يا � کچ � په بڼه او په لوېديزه لهجه کې د � ګچه � په ډول ويل کيږي . مانا يې، مقياس، پيمايش، اندازه (زياتره د اوږدوالي اندازه) او داسې نور دي (امرخېل، او نور. پښتو - پښتو تشريحي قاموس ۴: ۲۴۵۱ او ۲۶۹۹ .)

ځيني ژورناليستان او ليکوال هرځای دا کليمه د عربي � سطح � يا انګرېزي � level � په وراندې کاروي؛ چې اوس د پارسي ژبې له لارې پښتو ته راغلې ده؛ مثلاً که په پارسي کې څوک ووايي : � اين مسابقه در سطح بين المللی صورت می ګيرد . � زموږ ځيني ژورناليستان او ليکوال ، د دې جوملې په پښتو ترجمه کې داسې کارې : � دا سيالي په نړيواله کچه کيږي . � ځيني ځيني خو يې تر دې هم په ناوړه بڼه داسې وايي او ليکي : � دا سيالي په نړيواله کچه تر سره کيږي . � په پښتو متن کې، د کچې يا ګچې ټکی بې خونده او بې ځايه بريښي ؛ ځکه زموږ ولس هيڅکله � ګچه � يا � کچه � په داسې جوملو کې نه وايي . پښتانه وايي : � دا سيالۍ په ټوله نړۍ کې کيږي . � يا � ټوله نړۍ په دې سياليو کې برخه اخلي � .

-يو شمېر

له څو کلو راهيسې د شمېر او شمېرو ټکي هم دونه استعماليږي، چې د چا زړه بدوي . د لوی استاد، علامه حبيبي، په عقيده � يو شمېر � د � يکتعداد � ناوړه او زموختِه ترجمه ده . يو شمېر خلګ ، يو شمېر کتابونه، يو شمېر ليکوال، يو شمېر هر څه . پښتانه په هر ځای کې د� يو شمېر �کليمه نه کاروي . ځيني کتابونه، څو کتابونه، څو خبري، هغه ترکيبونه او عبارتونه دي، چې زموږ خلګ يې په خپلو محاورو کې وايي (حبيبي، پښتو نثر ته کره کتنې ۲۴- ۲۵).

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوی استاد، په دې اړه د خپل عالِمانه استدلال په یوه بله برخه کې داسې زیاتوي : � شمېر او شمېرل د تعدد طبیعت لري . ' یو ' څنګه شمېرل کېږي ؟ ! هغه څه چې تر یوه زیات وي، بیا یې نو شمېر ممکن وي . دا ناوړه ترجمه د انساني منطقه هم لیرې ده . � (حبیبي، پښتو نثر ته کره کتنې ۲۴- ۲۵).

-لاس ته راوړنه، لاس ته راوړنې

دا ناوړه او نازېبا ترکیب هم د بهرنیو ژبو له لارې په پښتو کې جال سوی دئ . ایرانیانو د انګرېزي ژبې د � Achievementکلیمه په � دست آورد � ترجمه کړې ده . په پښتو کې د پارسي � دست آورد � ټکي په ټکي ژباړې د � لاس ته راوړنې � نامعقول او بې خونده ترکیب پیدا کړی دئ.

زه نه پوهېږم، چې د کومې پښتنې سیمې خلګ د � برې �، � بریالیتوب �،� بریا �، � سوبې �، � کامیابۍ �،� غلبې �، � پرمختګ �، � بشپړتیا � او داسې نورو په ځېر، لنډ، خواږه، اسانه او اشنا ټکي پر ېږدي؛ اوپر ځای یې � لاس ته راوړنه � وایي . د � لاس ته راوړنې � مرکب نوم، نه یوازې اوږد او بد ډوله دئ؛ بلکې له منطق او عقل سره هم چندان اړخ نه لګوي . ځکه هغه څه، چې تر لاسه کېږي هرومرو بری، سوبه او ترقي نه وي . ډېر ځله داسې هم پېښ سوي دي، چې څوک له ډېرو کوښښونو سره سره ، د بریالیتوب یا پرمختګ مخ نهویني؛ په داسې حال کې چې د انګرېزي اچیوومینټ) Achievement (، پارسي � دست آورد � یا پښتو � لاس ته راوړنې � مجازي مانا همدغه � بری �، � بریالیتوب �،� بریا �، � سوبه �، � کامیابي �،� پرمختګ �، � غلبه �، � فتحه �، � تحقق �، � تکیمل �، � اجرأکول � او داسې نور دي .

په دې ډول، د� لاس ته راوړنې � جعل سوی ترکیب نه یوازې ولسي ریښه نه لري؛ بلکې د برې پاېر مختګ له پاره وړ او موزون ترکیب هم نه دئ .

-تشریف راوړل

د ناوړو ترکیبونو په لړ کې، یو هم د � تشریف راوړلو � ترکیب دئ، چې د پارسي ژبې له � تشریف آوردن � څخه د ترجمې په بڼه پښتو ته راغلئ دئ؛ مثلاً په پارسی کې وایي : � فلانی تشریف آورده است � ، � فلانی تشریف برده � او داسې نور . ځینې ژورنالیستان او لیکوال په تکلف او تصنع سره کوښښ کوي، چې د نامأنوسو ټکو او ترکیبونو په جعل کولو یا ترجمه کولو سره ، د چا خبره ژبې ته � ادبي � رنګ ورکړي . د دوی داسې � ادبي ژبه � نه د خلګو له سپېڅلې او خوږې ژبې سره سمون لري ؛ او نه هم په ریښتنې توګه د ولسونو د ژبو او ادبیاتو استاریتوب کولای سي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ د کلو او حجرو سپېڅلي پښتانه هيڅکله په خپلو خبرو او محاورو کي نه وايي، چي پلاني تشريف راوړی دئ . يا پلاني تشريف وړی دئ . پښتانه خپلو مشرانو ته د درنښت او عزت په خاطر د بابا، اکا، ماما، مشر، سپين ږيري، مور، خاله، ترور، ترله، خور، ورېنداري او داسي نورو په نامه خطاب کوي؛ او په ساده ډول وايي : � پلانی اکا راغلئ دئ . �، � پلانی ماما تللئ دئ . � او داسي نور .

که راغلئ يا تللئ شخص د هرځونه عِلمي، روحاني او ولسي وياړ څښتن هم وي، پښتانه د هغو له پاره د درناوي او عـــــزت نورعبــــــارتــــــونه کـــاروي نـــــــه د � تشريف راوړلو � پردی ترکيب.

-له دې څخه بحث کوو، له دې موضوع څخه خبري کوو

د هغو ناوړه ترکيبونو په لړ کي، چي له پارسي ژبي څخه پښتو ته راغلي دي، يو هم دا بې خونده او بد ذوقه ترکيب دئ، چي وايي : � له دې مسألې څخه وروسته بحث کوو � يا � له پلانۍ موضوع څخه وروسته ږغېږو � او داسي نور . په پارسي کي وايي : � ازين مسأله يا آن موضوع بحث مى کنيم . � چي هغه هم له په خپل وار له اروپايي ژبو څخه ورته راغلئ دئ . دا ترکيبونه زموږ په عامو خلګو کي نسته . هيڅ پښتون په خپلو ورځنيو محاورو کي داسي ترکيبونه نه کاروي . داسي جعل سوي ترکيبونه او عبارتونه په واقعيت کي د هغو ژورناليستانو او ليکوالو له خوا دود سوي دي، چي پارسي يا نور متنونه، په پښتو ژبه ترجمه کوي . پښتانه داسي مفهومونه په دې بڼه وايـــي : � دا خبره به وروسته سپينوو �، � په دې باره کي به وروسته ږغېږو �، � وروسته دې موضوع ته راځو � ، � دا موضوع به وروسته څېړو � او داسي نور.

-نه راځي

له هندي او اردو ژبو څخه د ناوړو ترکيبونو په ډله کي، يو هم د � نه راځي � بې خونده ترکيب دئ، چي د کوزو پښتنو په ختيزه لهجه کي خورا ډېر کاريږي . دا ترکيب په هندي او اردو کي د � آنا � له مصدر څخه اخيستل سوی دئ . زموږ زياتره کښته پښتانه دا ترکيب ډېر وايي او ليکي : � ما له د دې کلي نوم نه راځي . �،� ماله لامبو نه راځي . �، � ماله ترک چلول نه راځي . � اوپه لسګونو نوري داسي جوملې، چي په پای کي د � نه راځي � ترکيب کاروي . په دې ټولو جوملو کي د ويوونکي مقصد د زده کړي يا پوهي ټکی دئ . په پښتو کي د � زده کړي � ترکيب خورا اوږد تاريخ لري . د پښتو ډېرو پخوانو شاعرانو او ليکوالو په خپلو اثارو کي دا ترکيب کار کړی دئ؛ د پښتو د عرفاني شاعری ځلانده او تلپاته ستوري - رحمان بابا (۱۰۴۲- ۱۱۲۸هـ ق) په يوه بيت کي داسي وايي:

اوده پروت يې دا دي نه زده

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه په خوا لرم سفر

بل ځای وايي:

تر ميزر لاندي چا څه زده

چه دختر ده که مادر ؟ (د رحمان بابا د ديوان خطي نسخه .)

د پښتو د نوښتګر او تخيلي شعر مخکښ - حميد بابا (تر ۱۱۴۸ ق پوري په باوري توګه ژوندی) په يوه بيت کي وايي:

که په ځاځکي صبر زده کړې ته صدفه !

په ګوهر به دي سينه شي مشرفه (د حميد بابا د ديوان خطي نسخه .)

په دې ډول، په پښتو کي د جوملې خوندور او سم ډول دا دئ، چي په دغه راز جوملو کي د � نه راځي � پر ځای د � نه زده کړي � يا � نه پېژندني � عبارتونه استعمال کړو؛ ځکه هم اسانه دي او هم سوچه پښتو؛ د مثال په توګه بايد ووايو : � په دې ټکي نه پوهېږم . �، � د پـــــلاني نوم نه پېـــــژنم � يا � تـــول درسونه مي زده کـــــړي دي . � او داسي نور.

-زما په نظر باندي، زما په خاطر باندي. . .

د پښتو ژبي د بېلابېلو لهجو ځيني ويوونکي په ورځنيو خبرو کي د � باندي � ټکی په بې ځايه ډول کاروي؛ مثلاً وايي : � زما په نظر باندي که پلانی کار داسي وسي . . . �، � زما په خيال باندي دا خورا ښه کار دئ . � يا � پلاني دا کار زما په خاطر باندي وکړ . � او داسي نور . که د دغو جوملو جوړښت ته پام وکړو، له ورايه ګورو چي د باندي ټکی نه يوازي کاملاً اضافي او بې ځايه دئ؛ بلکي جوملو ته يې نوره بې خوندي هم پېښه کړې ده . ښه به دا وي، چي په دغه راز جوملو کي د باندي کليمه اصلاً استعمال نه کړو ؛ او پر ځای يې و وايو : زما په نظر که پلانی کار داسي وسي . . . ، زما په خيال دا خورا ښه کار دئ . يا پلاني دا کار زما په خاطر وکړ . او داسي نور، چي هم جوملي لنډوي او هم يې په پوهېدو کي د پېچلتيا او ګران والي مخه نيسي. دغه رنګه، په ځينو نورو جوملو لکه: پلاني پر ما باندي انتقاد وکړ. احمد پر محمود باندي بريد وکړ . ستا پر ما باندي پور پاته دئ . او داسي نورو کي هم د باندي ټکی کاملاً زايد او بې ځايه دئ . له دې ټولو جوملو څخه د باندي کليمې په ايستلو سره نه يوازي جوملې په ويلو او ليکلو کي لنډېږي؛ بلکي ماناوي يې هم تر پخوا ډېره روښانه او واضح بڼه مومي . لکه څنګه چي بزګران او بڼوال په ډول ډول بوټو او ونو کي د وچو او بې ځايه ښاخونو په پوجې کولو سره، د بوټو او ونو وده چټکوي، همدغه راز بايد موږ هم کوښښ وکړو، چي په خپلو خبرو کي د اضافي، بې ځايه او پېچلو ټکو مخه ونيسو.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو کي د ناوړو ترکیبونو شمېر ډېر زیات دئ . د ټولو را غونډونه او څېړنه د دې لنډو خبرو تر حوصلې وتلئ کار دئ . دلته مو د پښتو پوهو او حساسو لوستونکو ته له خرواره یو موټ وړاندي کړ، چي په دې اړه سترګي پرانیزي؛ او هر ځای ښه له بدو جلا کړي؛ خو په دې برخه کي د دې خبري یادونه ډېره ضروري ده، چي د نړۍ هیڅ ژبه (هستمنه یا نېستمنه) د پردو ژبو له لغوي پانګو او نورو فرهنګي ارزښتونو پرته، د بشپړتیا پوړییو ته نه سي رسېدای . ټولي ژبي د یو بل لغوي پانګو، علمي اصطلاحاتو او نورو کلتوري پرمختګونو ته اړتیا لري . پښتنو هم د تاریخ په اوږدو کي هیڅکله د پردو ټکو، عبارتونو او اصطلاحاتو په وړاندي د تعصب او دښمنۍ لاره نه ده غوره کړې . په دې ژبه کي له اوستا، سنسکریت، هندي او پهلوي څخه نیولې تر عربي، دری، تورکي او ځینو نورو ژبو پوري، د پراخو ټکو او اصطلاحاتوکاروَنه ټول د دې خبري روښانه ثبوت دئ . د ژبي د یومخیز سوچه تابه په لار کي افراطي هڅي باید په هیڅ ډول د پردو ژبو د ناوړو ترکیبونو د شړلو له موضوع سره مغالطه نه کوو؛ ځکه د پردو ژبو دخیل او مفغن سوي ټکي په پښتني چاپېر کي، زموږ له قوانینو او دودونو سره سم ژوند کوي . په بله وینا دغه راز کلیمو او اصطلاح ګانو یا په افغاني ټولنه کي تر ډېري ګچي پښتني جوله اخیستې ده؛ او یا په خپل نوي پښتني چاپېر کي لږ تر لږه د پښتو د ژبنییو قواعدو او ګرامري اصولو تابع دي . د دې پر خلاف، هغه څه چي د ناوړو ترکیبونو په نامه زموږ سپېڅلي او لرغوني ژبي ته را ننوزي، په حقیقت کي له هغو کسانو سره ورته والی لري، چي له پردو هیوادونو زموږ کورني چاپېر ته راځي؛ مګر په هیڅ راز زموږ ژبي، ادب، کلتور او نورو کورنییو قوانینو ته غاړه نږدي . په زور او بې شرمۍ، تکلف او تظاهر غواړي زموږ د کور ارامه او سوکاله فضا خړه پړه کړي . ناوړه ترکیبونه او عبارتونه هم په پښتو کي د قیقاً همداسي بدمرغي پاروي . د پښتو لغوي او ګرامري جوړښت ورانوي؛ د هري ورځي په تېرېدو سره، زموږ د اصیلو ټکو او عبارتونو ځای نیسي؛ او په پای کي دسپېڅلي پښتو جنازه په خاورو کي ښخوي . له دې امله باید زموږ بیان هیڅکله د پردی ژبي رنګ او روح ونه لري . خبري او نظریې باید د خپلي ژبي له صرفي او نحوي دودونو سره سمي ووایو؛ نه دا چي په پوهي یا ناپوهۍ سره، د پردو ژبو د ژبنییو خصوصیتونو پر پله پل کښېږدو؛ او ژبه له خپلي اصلي او ولسي تومني څخه بې برخي کړو . ژبه د خلګو او ولسونو تر ټولو ارزښتناک او ګران قیمته میراث دئ، باید په هغه کي له بې ځایه لاس وهنو او تصرفاتو ډډه وسي . ژبپوهان، ادیبان، شاعران، څېړونکي او پوهان ګرده د ټولني په غېږ کي سترګي غړوي؛ اود خلګو په سپېڅلي ښوونځي کي زده کړه کوي . په دې خاطر دپوهو کسانو ټولي علمي او مسلکي بریاوي د هغوی د ټولنیز چاپېر زېږنده دي . پوهان او ماهران، یوازي د پخو اسنادو او پیاوړو دلیلونو په رڼا کي کولای سي، د هغو عامو او څرګندو تېروتنو په سمولو کي برخه واخلي، چي د بېلابېلو عواملو په وجه یې د خلګو په ژبه، کلتور او نورو مهمو برخوکي ځای موندلئ دئ.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

الفت ، گل پاچا . لغوی څېړنه . کابل : پښتو ټولنه، ۱۳۲۱.

امرخېل، څېړنوال عزيزالله، او نورو . د پښتو- پښتو تشريحي قاموس . څلور ټوکه . د ميديوتيک اوډنه او چاپ . کابل : د افغانستان د علومو اکاډيمۍ د ژبو او ادبياتو مرکز، ۱۳۸۳ .

بېنوا، عبدالرؤف . پرېشانه افکار . کابل : پښتو ټولنه، ۱۳۳۵ .

حبيبي، پوهاند عبدالحی . آيا د ژبي واگي د چا په لاس کي دي ؟ . شل مقالې ۷. د مطيع الله روهيال ټولونه او اوډنه . کندهار : نارنج خپرندويه ټولنه، ۱۳۸۳. ۱- ٦.

� . ---اشرف الوزأ . � وږمه ۱ د ۱۳۵۳ ورى :۱� ۳.

. ---پخواني کِلمات او نوي مفاهيم . شل مقالې ۷ . د مطيع الله روهيال ټولونه او اوډنه . کندهار: نارنج خپرندويه ټولنه ، ۱۳۸۳. ۵۰- ۵۴.

. ---د پښتو ادبياتو تاريخ . دوه ټوکه . کابل : د کابل پوهنتون د ادبياتو پوهنځی . ۱۳۲۵. لومړی ټوک.

. ---د پښتو ادبياتو تاريخ . دوه ټوکه . کابل : پښتو ټولنه . ۱۳۳۸ . دوهم ټوک.

. ---پښتو او پخوانۍ آريايي ژبي او د ځينو لغاتو مقايسه او پرتله . شل مقالې ۷. د مطيع الله روهيال ټولونه او اوډنه . کندهار : نارنج خپرندويه ټولنه، ۱۳۸۳. ۴۵- ۴۹.

. ---د پښتو ځيني نوي موندل سوي کِلمات . کابل ۱۲داد ۱۳۵۳ کب : ۱- ۹.

� . ---د پښتو ژوندي کلمات په پخوانۍ فارسي کښي . � کابل۳۱ : ۱ (۱۳۴۰) . ۲۱- ۲۴.

. ---د پښتو لغاتو د تحقيق لاري . شل مقالې ۷. د مطيع الله روهيال ټولونه او اوډنه . کندهار: نارنج خپرندويه ټولنه ، ۱۳۸۳. ۹۴- ۱۰۳.

�. ---د پښتو لغوي تطور . � کابل ۲۷۹- ۲۸۱ (۱۳۲۹) ۱۲۷- ۱۴۷.

. --پښتو نثر ته کره کتني .کابل : د افغانستان د علومو اکاډيمۍ د ژبو او ادبياتو علمي او تحقيقي مرکز، پښتو ټولنه، ۱۳٦۰.

. ---د پښتو نوي علمي اصطلاحات به څنگه وي ؟ شل مقالې ۷ . د مطيع الله روهيال ټولونه او اوډنه . کندهار: نارنج خپرندويه ټولنه ، ۱۳۸۳. ۱۰۴- ۱۲۸.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

. ---حواشی و تعلیقات پټه خزانهٔ محمد هوتک . کابل : پښتو ټولنه ، ۱۳۲۳ .

. ---زبان دو هزار سالهٔ افغانستان یا مادر زبان دری (تحلیل کتیبهٔ بغلان) . کابل : انجمن تاریخ کابل . ۱۳۴۳.

� . ---د ژبو مشترک کلِمات . � کابل ۲ د ۱۳۲۴ غویی : ۱- ۳ .

. ---ژبي او د تکامل قانون : آیا د ژبو سوچه کول ممکن دي ؟ شل مقالې ۷ . د مطیع الله روهیال ټولونه او اوډنه . کندهار: نارنج خپرندویه ټولنه ، ۱۳۸۳. ۱۹۶- ۲۰۴.

� . ---قرب زبان پشتو به پارسی باستان . � یغما ۱ فروردین ماه ۱۳۳۵ . ۲۰- ۲۴.

. ---د کلِماتو مرګ او ژوند . شل مقالې ۷ . د مطیع الله روهیال ټولونه او اوډنه . کندهار: نارنج خپرندویه ټولنه ، ۱۳۸۳. ۷۴- ۸۰.

. ---نظری به ادبیات پښتو . کابل : د کابل پوهنتون د ادبیاتو او بشري علومو پوهنځی . ۱۳۵۷.

مومند،عبدالحمید، حمید بابا. د دیوان خطي نسخه . c.11 . بریټیش کتابتون . لندن.

سربني، عبدا لرحمان، رحمان بابا. د دیوان خطي نسخه . or 4493 . بریټیش کتابتون . لندن.

رشاد، پوهاند عبدالشکور. د پټې خزانې فرهنګ . دوې برخي . کابل : د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځی ، ۱۳٦۲ . لومړی برخه.

� . ---د خیرالبیان لیکدود . � خیر البیان د بایزید روښان، کابل : د کابل پوهنتون د ادبیاتو او بشري علومو پوهنځی، ۱۳۵۳ . ۵۵ � ۸۰.

عمید، حسن . فرهنګ عمید . سه جلد، چاپ دوم، تهران : امیر کبیر، ۱۳٦۵.

لعل محمد کاکړ، او عبدالحی حبیبي . سپېڅلې پښتو . قندهار : طلوع افغان، ۱۳۱۸ .

مخلص، علي محمد. د دیوان خطي نسخه . or. 6756 بریټیش کتابتون . لندن.

معین، دکتر محمد . فرهنګ فارسی .٦ جلد. تهران : امیر کبیر، ۱۳٦۳.

هوتک، محمد معصوم. پرمعیاري ژبه دمعیارپه ژبه یوه څېړنه / www. benawa.com /. د پښتو ژبي اړوند کتابونه.

Dictionary of Legal Terms. London : Brockhampton, 1997.

Gifis, Steven H. Law Dictionary. New York, 1992.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

Gilmour, Lorna, Editor. Collins Thesaurus. Glasgow: HarperCollins, 2005.

Robinson, Mairi. Editor in chief. Chambers 21st Century Dictionary. Great Britain: Chambers, Cambridge University

Press, 1996.

A Practical English Grammer , 4th ed. London: Oxford University Press, 1985. , Thomson, A. J. & A. V. Martinet

John E. English Grammar and Composition. New York: Harcourt, Brace & World, Inc. 1958. Warriner,

Wehr, Hans. A Dictionary of Modern Written Arabic. ed. by J. Milton Cowman, 3rd. ed. Beirut: Librairi du Liban,

1980.

Download from: ketabton.com

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library